

**T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TÜRK SİYASAL HAYATINDA SİYASAL SUÇUN
CEZALANDIRILMASINDA ODA SİSTEMİ VE F TİPİ YÜKSEK
GÜVENLİKLİ KAPALI CEZA İNFAZ KURUMLARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DUYGU ŞENBEL

**ANABİLİM DALI
PROGRAMI**

**:SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ
:SİYASET VE SOSYAL BİLİMLER**

KOCAELİ - 2009

T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**TÜRK SİYASAL HAYATINDA SİYASAL SUÇUN
CEZALANDIRMASINDA ODA SİSTEMİ VE F TİPİ YÜKSEK
GÜVENLİKLİ KAPALI CEZA İNFAZ KURUMLARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DUYGU ŞENBEL

**ANABİLİM DALI : SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ
PROGRAMI : SİYASET VE SOSYAL BİLİMLER**

DANIŞMAN : YRD. DOÇ. DR. YÜCEL DEMİRER

KOCAELİ - 2009

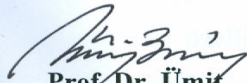
T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**TÜRK SİYASAL HAYATINDA SİYASAL SUÇUN
CEZALANDIRILMASINDA ODA SİSTEMİ VE F TİPİ YÜKSEK GÜVENLİKLİ
KAPALI CEZA İNFAZ KURUMLARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tezi Hazırlayan: Duygu ŞENBEL

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Tarihi ve No: 27.05.2009-2009/12

Prof. Dr. Ümit
BİÇER

Yrd. Doç. Dr. Yücel
DEMİRER

Yrd. Doç. Dr. Güven
BAKIREZER

KOCAELİ - 2009

ÖNSÖZ

Toplumsal yapıların karmaşık bir forma büründüğü günümüzde değişim ve dinamizm bütün kavramsal tanımlamaların temelini oluşturmaktadır. Toplumsal yapıların kendileri ile birlikte tüm kurumları da bu dinamizm içerisinde tanımlanmaktadır. İçinde bulunulan yapının bütünü ile birlikte ekonomisi, siyasi yapısı, iletişim ağları, sosyal olanakları ve kültürü gibi birçok öge de dinamik bir yapıya bürünmüştür. Söz konusu toplumsal yapının temel unsurları arasında bulunan adalet kurumu da yapı içerisinde yaşanan hareketliliğe paralel ve ihtiyaçları karşılayacak şekilde yeni biçimlere bürünmektedir. Adalet kurumunun bir parçası olan ceza infaz sistemleri de, yeni formlara uygun şekilde dönüştürülmektedir. Ancak içinde bulunulan dönemin koşullarına bağlı olarak değişik yoğunluk ve hızda olan ceza infaz sistemlerindeki bu farklılaşmalara rağmen söz konusu sistemlerde, bugün bile çözüme ulaştırılamamış problemlerin yoğunluğu şaşırtıcıdır.

Ceza infaz kurumları gerek varlık nedenleri gerekse uygulamalar ve problemler bakımından bütün bir toplumsal yapının adeta bir prototipini oluşturmaktadırlar. Dolayısıyla toplumsal yapıdaki değişimlere ya da sorunlu görülen noktalara ve bu yapı içerisindeki toplumsal ilişkilere dair söz söylemenin bir yolu da söz konusu ceza infaz sistemlerinin ayrıntılı şekilde incelemesinden geçmektedir. Bu çalışmada da toplumsal yapıdaki değişime paralel şekilde dönemsel ve mekansal olarak farklılaşan ve bu değişimlerin bir yansıması olarak okunabilecek, ceza infaz sistemindeki ve yapılarındaki uygulamalar, inceleme konusu olarak seçilmiştir. Ancak bütün bir ceza sisteminin incelenmesi gerek çalışma süresi gerekse alanı bakımından mümkün değildir. Bu nedenle son yıllarda toplumsal değişimin temsilcileri arasında yer alan ve özellikle Türk ceza infaz sisteminde, suç ve ceza algılamasına ilişkin yaşanan köklü değişiminde temsilcisi olarak kabul edilen F tipi yüksek güvenlikli ceza infaz kurumlarına geçiş süreci üzerinde durulacaktır.

Bu çalışma gerçekleştirilirken maddi ve manevi desteğini esirgemeyen ve her zaman yanımda olan tez danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Yücel Demirel'e, jüri üyelerim Prof. Dr. Ümit Biçer'e, Yrd. Doç. Dr. Güven Bakırezer'e, çalışmamın her

aşamasında yol gösterici olan Yrd. Doç. Dr. Örgen Uğurlu'ya, Dr. Doğan Göçmen'e ve Araş. Gör. Bora Erdağı'na, çalışmamın başından beri ihtiyacım olan her konuda her an yardıma hazır olan Araş. Gör. Günay Aydın'a, Araş. Gör. Makbule Şiriner'e, Metin Eser'e ve sevgili aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Kocaeli, Haziran, 2009
Duygu ŞENBEL

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	iii
ÖZET	vi
ABSTRACT.....	vii
KISALTMALAR.....	viii
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

CEZAEVİNDE GELİŞEN BİR ŞİDDET YÖNTEMİ OLARAK DUYUSAL VE SOSYAL MAHRUMİYET: İZOLASYON

1.1	İzolasyon Uygulamasının Oluşum Süreci ve Varlık Nedenleri.....	10
1.2	Dünya Geneline İzolasyon Deneyimleri.....	20
1.2.1	Amerika’da Hücre Uygulamasının Tarihi.....	20
1.2.2	Amerikan Ceza İnfaz Sisteminin Genel Özellikleri ve Hücre Uygulaması .	23
1.2.3	Avrupa’da Hücre (Oda) Uygulamasının Tarihi	25
1.2.4	Uluslararası Sözleşmelerle Belirlenen Hücre (Oda) Tipi Ceza İnfaz Kurumları ve Avrupa’daki Örnekleri	27
1.2.4.1	Almanya’da İzolasyon Uygulaması.....	34

2. BÖLÜM

CEZA İNFAZ KURUMLARININ SINIFLANDIRILMASI VE TÜRK CEZA İNFAZ KURUMLARI

2.1	Cezaevi Sistemlerinin Genel Durumu ve Mimari Tasarımlarına Göre Cezaevi Sınıflandırmaları.....	42
2.1.1	Türkiye’de Ceza İnfaz Kurumlarının Genel Durumu	44
2.1.2	Türk Siyasal Hayatı’nda Yaşanan Gelişmeler Ekseninde Yeniden Düzenlenen Türk Ceza İnfaz Kurumları	48
2.1.2.1	1945-1980 Arasında Türk Siyasal Hayatı ve Siyasal Suçun Cezalandırılmasında Koğuş Sistemi.....	49
2.1.2.2	1980’den 2000’lere Türk Siyasal Hayatı ve Siyasal Suçun Cezalandırılması.....	59
2.1.2.3	AB Sürecinde Türkiye ve Değişen Siyasi Suç Algısı.....	70

3. BÖLÜM

F TİPİ YÜKSEK GÜVENLİKLİ KAPALI CEZA İNFAZ KURUMUNA GEÇİŞ SÜRECİ

3.1	F Tipi Yüksek Güvenlikli Kapalı Ceza İnfaz Kurumuna Geçiş Süreci.....	76
3.1.1	Geçişin Gerekçeleri.....	76
3.1.1.1	Fiziki Altyapı Yetersizliği.....	77
3.1.1.2	Mali Kaynak Yetersizliği	82
3.1.1.3	Mevzuat Yetersizliği.....	84
3.1.1.4	Personel Yetersizliği	85

4. BÖLÜM

F TİPİ YÜKSEK GÜVENLİKLİ KAPALI CEZA İNFAZ KURUMU

4.1	F Tipi'ne Geçiş Sürecinde Yapılan Çalışmalar.....	91
4.1.1	Fiziki Alt Yapı Yetersizliğini Gidermeye Yönelik Çalışmalar.....	91
4.1.2	Mali Kaynak Yetersizliğini Gidermeye Yönelik Çalışmalar.....	93
4.1.3	Mevzuat Yetersizliğini Gidermeye Yönelik Çalışmalar.....	94
4.1.4	Personel Yetersizliğini Gidermeye Yönelik Çalışmalar.....	100
4.2	F Tipi Yüksek Güvenlikli Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nun Fiziki Özellikler.....	102
4.3	F Tipi Yüksek Güvenlikli Kapalı Ceza İnfaz Kurumuna Geçiş Sürecinde Yaşanan Olaylar.....	107
4.3.1	Yeni Modele Destekler.....	112
4.3.2	Yeni Modele Yönelik Eleştiriler.....	114
4.3.3	2009 İtibariyle Türkiye'de F Tipi Ceza İnfaz Kurumlarının Durumu.....	121
GENEL DEĞERLENDİRME.....		129
EKLER		141
KAYNAKÇA		153
ÖZGEÇMİŞ.....		162

ÖZET

Modern dönem ceza infaz kurumları, 16. yüzyılın sonlarında, modern devletin kuruluşuyla birlikte şekillenmeye başlamışlardır. Bu süreçte modern devlet yapısına uygun şekilde oluşturulan toplumsal kurumlardan birisi olan cezalandırma kurumlarının da bu yapının ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde dönüştürüldüğü ve geliştirildiği görülmektedir. Söz konusu cezalandırma mekanizmasının bir parçası olarak cezaevleri de bu süreçte ortaya çıkmış, zamana ve mekana göre farklılaşarak günümüzdeki şeklini almıştır. Ayrıca modern devlette suç tanımlamalarının zaman içerisinde türlerine ve suçluların da fiziksel özelliklerine göre birbirlerinden ayrıldıkları görülmektedir.

Bugün sınıflandırılarak ortaya konan suç tanımlamaları ve bu tanımlamalara uygun şekilde geliştirilen cezalandırma teknikleri ile uygulamaların sonuçları, içinde bulunulan toplumsal yapı ile olduğu kadar bu yapı içerisindeki tehdit algılamalarıyla da doğrudan ilgilidir. Dolayısıyla en tehlikeli olarak nitelenenin cezalandırılmasında en ağır teknikler kullanılmaktadır. Genel bir değerlendirme yaptığımızda, günümüzde en tehlikeli suç kategorisi olarak, siyasi suçun kabul edildiğini söylemek mümkündür. Uygun görülen cezalandırmalar bu algılamayı doğrular niteliktedir; çünkü en yüksek güvenliğe sahip ve en ağır cezalandırma yöntemlerine başvuru ceza infaz kurumları, söz konusu suç kategorisine yerleştirilen hükümlü ve tutukluların kapatıldıkları ceza infaz kurumlarıdır. Bu kurumların öne çıkan özelliği ise, izolasyon uygulamasına uygun şekilde inşa edilmiş olmasıdır.

İzolasyonun genel anlamına bakıldığında duysal ve sosyal mahrumiyet olarak açıklanmaktadır. Ancak bu kavramın içerdikleri, genel tanımlamasında olduğu kısa ve yalın değildir. Bir cezalandırma tekniği olarak izolasyonun derecesi ve koşulları gibi özellikleri de ortaya çıktıkları toplumlarla doğrudan ilişkilidirler. Dolayısıyla Türkiye'deki izolasyon uygulamaları da, buradaki cezaevlerinin durumu, cezalandırmanın amacı ve hatta ülkenin genel durumu ile birlikte değerlendirilmelidir.

ABSTRACT

Prisons in modern term have been shaped by the modern government since the last quarter of the 16th century. In this process punishment institutions which were formed according to government structure have changed significantly in accordance with requirements of this structure. Prisons have also emerged as a part of the punishment mechanism and become different with regard to time and place. Furthermore in modern society explanations of crime have become different according to their types and physical characteristics of criminals.

Today explanations of crime and the techniques of punishment which are the results of these explanations are highly related to not only societies which they are executed in but also perceptions of threat in these societies. So the strongest punishments must be employed for the most dangerous ones. Today, when we make a general assessment, it can be said that terror is accepted as the most dangerous offender category. Approval punishments proof this perception; because the prisons which are the highest security ones are the institutions where the terror offenders are being closed. The most common feature of these institutions is being built according to isolation method.

When we look to the general meaning of isolation, it is explained as sensorial and social deprivation. But the things which this concept includes are not so compact and short like its general meaning. As a method of punishment, features of isolation like its level or conditions are directly connected to where it emerges. Therefore, isolation practices in Turkey must be handled with conditions of prison in Turkey, aim of punishment and also the general terms of the country.

KISALTMALAR

- AB : Avrupa Birliği
- ABD : Amerika Birleşik Devletleri
- AET : Avrupa Ekonomik Topluluğu
- a.g.e. : Adı Geçen Eser
- a.g.m. : Adı Geçen Makale
- akt. : Aktaran
- BM : Birleşmiş milletler
- Bkz. : Bakınız
- C. : Cilt
- Çev. : Çeviren
- CEGTİK : Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkındaki Kanun
- CHP : Cumhuriyet Halk Partisi
- CMK : Ceza Muhakemeleri Kanunu
- CPT : Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Onurkırıcı Ceza ve Muamelenin Önlenmesi Komitesi
- ÇHD : Çağdaş Hukukçular Derneği
- DGM : Devlet Güvenlik Mahkemeleri
- DİSK : Devrimci İşçi Sendikaları Birliği
- DP : Demokrat Parti
- İHD : İnsan Hakları Derneği
- İHK : İnsan Hakları Komisyonu
- IMF : Uluslararası Para Fonu

KESK : Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu
KOB : Katılım Ortaklığı Belgesi
MGK : Milli Güvenlik Kurulu
MGSB : Milli Güvenlik Siyaset Belgesi
RAF : Red Army Fraction
RTÜK : Radyo ve Televizyon Üst Kurulu
SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBB : Türkiye Barolar Birliği
TTB : Türk Tabipler Birliği
T.B.M.M: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK : Türk Ceza Kanunu
TİHV : Türkiye İnsan Hakları Vakfı
TMK : Terörle Mücadele Kanun
TMMOB: Türkiye Mühendisler ve Mimarlar Odaları Birliği
vb. : ve benzeri

GİRİŞ

Bu tez çalışmasında temel araştırma konusu Türkiye siyasal yaşamında siyasal suçun cezalandırılmasında oda sistemi ve “F Tipi Yüksek Güvenlikli Ceza İnfaz Kurumları”dır. Burada özellikle 1990’lar ve sonrasında ortaya çıkan gelişmeler incelenecektir. Siyasal suç kavramı ile kastedilen, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın temel ilkelerince belirlenmiş ve Türk Ceza Kanunu tarafından sınırlandırılmış toplumsal eylemlerdir.¹ Bu çerçevede, tezde cezaevi uygulamalarının incelenmesi ve bunların toplumsal–siyasal hayattaki dönüşümler ile ilişkisinin görünür kılınması hedeflenmektedir. Ancak ‘siyasal suçun cezalandırılması’ konusunda Türkçe ve Türkiye’deki dokümantasyon sınırlılığı ile cezaevlerinin çeşitliliği göz önünde bulundurularak, bu cezaevi uygulamaları arasından ‘F-Tipi Yüksek Güvenlikli Cezaevleri’ araştırma konusu olarak seçilmiştir. F-Tipi Yüksek Güvenlikli Cezaevi Modeli’nin diğer cezaevi türleri ve tiplerinden ayrılarak konu edinilmesinin en önemli nedeni, siyasal mahkumların resmi olarak 2000 yılından itibaren söz konusu cezaevlerine kapatılarak cezalandırılmasıdır.² Dönemin Adalet Bakanı Cemil Çiçek 04.11.2004 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde (TBMM) yaptığı konuşmasında F-Tipi cezaevlerine kapatılan suçluları “Tabiatıyla F tipi cezaevleri, organize suç örgütleriyle terör suçu mahkumlarının ya da tutuklularının kaldıkları cezaevleridir. İster istemez belli bir güvenlik standardını buralarda gerçekleştirmeye mecburuz” sözleriyle dile getirmiştir.

Türkiye’deki genel ismi F-Tipi olan cezaevi modeli, bu çalışmadaki kullanımlarında da görüleceği üzere siyasal–ideolojik adlandırma ile ‘tecrit’, özellikle Avrupa’da ve dünya genelindeki adlandırma ile ‘duyusal ve sosyal

---

¹ 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu’nun 1. maddesinde terör, 2. maddesinde ise terör suçlusu tanımı yer almaktadır. Ancak Türk Ceza Kanunu’ndaki ilgili hükümlere bakıldığında, kanunlarda siyasi hükümlü ve tutuklu ayırımına yer verilmediği görülmektedir. Dolayısıyla çalışmada siyasal suçlu ile ilgili maddelerde tanımlanmış suçları işleyerek cezalandırılmış kişiler kastedilmektedir. Ayrıntılı bilgi için ilgili kanun maddeleri ile dönemin Adalet Bakanı Cemil Çiçek’in cezaevlerine ilişkin yazılı soruya yönelik 19.09.2004 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı’na sunduğu cevabına bakılabilir.

² Cezaevleri, modelleri itibarıyla D, E, F, L gibi harflerle sınıflandırılmaktadır. Aynı zamanda suçun türüne ve suçu işleyen özelliklerine göre, suçlu olarak nitelenenin kapatıldığı cezaevleri de farklılaşmaktadır.

mahrumiyet–izolasyon’ olarak bilinmektedir. Bu adlandırmalar arasından ‘duyusal ve sosyal mahrumiyet’ ile kastedilen, en basit şekliyle, mahkumun tek başına, tamamıyla yalnız kalacağı bir hücreye konulmasıdır. Ancak bu basit tanımlamanın ötesinde, Türkiye’de ‘tecrit’ olarak algılanan bu uygulama, kişinin duyularının her türlü uyarıcıya mümkün olduğunca kapatılması ve sosyal ilişkiden mahrum bırakılması olarak açıklanmakta, kapatılanın kişiliğinin kontrol altına alınarak, istenilen normlara uyar hale getirilmesi için yaratıldığı belirtilmektedir.³ Uygulması istenen ve uygun görülen kurallar, toplumsal sistemin kendisini yeniden üretmesine uygun bir ortamı hedeflemektedir. Bu dizge içerisinde kapatılmış olan, ‘sistem tarafından onaylanır ve kabul edilebilir’ olanın dışına çıkmış kişi olmaktadır. Dolayısıyla bu kişinin yeniden kontrol edilebilir duruma getirilmesi gerekmektedir. Ancak bu kontrol çabası, gelişigüzel, keyfi veya rastlantusal bir uygulama olarak karşımıza çıkmaz. Tam tersine bu kapatma pratiği, özel olarak üzerine düşünülmüş, deneylerle sınanarak dönüştürülmüştür ve bu nedenle tam bir sistem olarak kabul edilmektedir. Bu uygulamanın bir sistem olarak ortaya konması ve uygulamaya geçilmesiyle yetinilmemiştir. Dünyanın farklı bölgelerinde farklı şekillerde hayat bulsa dahi izole ederek kapatma yönteminin geliştirilmesi ve dönüştürülmesi için yapılan çalışmalar, bugün de devam etmektedir. Türkiye’de de resmi olarak 2000 yılından beri siyasal suçun cezalandırılması için kullanılmaya başlanan F-Tipi modelinin uygulanmasındaki aksaklıkların giderilmesi ve modelin geliştirilmesi için çalışmalar sürdürülmektedir. Süregelen çalışmaların yanı sıra, basında ve kamuoyunda uygulamaya ilişkin yürütülen tartışmalarda, konunun güncelliğinin sürdüğünü göstermektedir. Ancak, tartışmaların yoğunluğuna karşın, bu tartışmalarda belirli bir çerçeve dışına çıkılmamakta ve uygulama yalnızca belli sınırlar içerisinde ele alınabilmektedir. Bu sınırlılık, konunun hassasiyetini koruduğunun en önemli göstergelerindendir.

Güncelliğini korumaya devam eden ve belli sınırların dışında ele alınamayan böylesi bir konunun araştırma için seçilmesinin birçok gerekçesi vardır. En başta

---

³ Bir cezalandırma biçimi olarak duyusal ve sosyal izolasyona ilişkin tanımlamaların önemli bir kısmı, tekniğin geliştirilmesine katkıda bulunan bilim adamlarının raporları ile resmi kurumların açıklamalarından alınmıştır. Söz konusu açıklamalara ilişkin bilgi, çalışmanın özellikle ikinci kısmında ayrıntılı şekilde yer almaktadır.

uygulamaya ilişkin basında ve kamuoyunda yürütülen tartışma ve açıklamaların sınırlılığı sorgulanmaya çalışılacaktır. Yani hem konunun sivil hem de resmi unsurlarınca incelendiği çerçeve(ler) gözden geçirilecek ve hem de uygulamanın müdahillerinin bireysel deneyimleri ile daha gelişkin analitik modellere işaret edilecektir. Bu arada kamuoyunun konuya ilişkin ilgisizliğinin gerekçeleri de problematize edilecektir. Bu tarz değerlendirmelerin çoğalması, hem konunun kamuoyunda savunusunu gerçekleştirenleri hem de uygulamaya karşı çıkan tarafları yeniden düşünmeye sevk edecektir. Konu üzerindeki akademik çalışmaların azlığı ve belirli disiplinler içinde, özellikle hukuk ve psikiyatri alanlarında araştırmaların yapılması, bu çalışmanın siyaset bilimi açısından yapacağı değerlendirmeleri daha da anlamlı kılacaktır.

F-Tipi Cezaevi modelinin inceleme konusu olarak seçilmesindeki bir diğer gerekçe ise, toplumsal olanla cezanın, daha da özelleştirilirse cezaevinin ilişkisinin görünmezliğidir. Toplumdaki bir kurumun yapısı, toplumsal yapının geneline ilişkin söz söyleme imkanı tanımaktadır. Tam tersi bir ilişkinin varlığı da söz konusudur. Bu ilişki en yoğun şekilde toplumsal dönüşüm dönemlerinde görünürlük kazanmakta ve toplumdaki kurumlar adeta değişimin yansımasının belirlediği birer ayna görevi görmektedirler. Toplumsal değişim vurgusu, toplumsal yapının bir parçasına ya da geneline dair incelemelerde olmazsa olmaz olarak yer almaktadır. Öte yandan toplumsal yapının önemli parçalarından olan ceza sistemine dair incelemelerde, toplumsal değişim vurgusunun yapılmasından özellikle kaçınıldığı gözlenmektedir. Ancak yapı içerisindeki siyasal, ekonomik veya sosyal düzlemde yaşanan herhangi bir dalgalanmanın, kurumlarında küçük çaplı veya bütünüyle değişim geçirmelerine yol açtığı göz önünde bulundurulursa, ceza sistemindeki değişimleri toplumsal düzlemde ele almak konunun daha sağlıklı bir şekilde incelenmesine olanak sağlamaktadır. Geçiş dönemlerinde, özellikle de darbe yılları ile takip eden dönemlerdeki farklı uygulamalarda bu değişimler gözlenebilmektedir. Örneğin ‘anarşi arttı’ gibi söylemlerin ön plana çıktığı olağanüstü hal durumlarındaki cezaevleri uygulamalarına bakıldığında, toplumsal baskının artışına paralel olarak bu kurumlardaki baskının da yoğunlaştığı görülmektedir. Bu algıya göre, içerideki zaten suçludur ve baskıdan en fazla nasiplenmesi gerektir. Çünkü cezaevleri, devletin bir erk olarak en fazla kristalize olduğu yerler olarak karşımıza çıkmaktadır. Yani,

“[t]oplumsal muhalefetle arasındaki dolaysız ilişki cezaevlerini, devlet otoritesinin doğrudan ve aracısız bir biçimde yoğunlaşmış haliyle kullanıldığı kurumlar olmaya mahkum etmiştir.”⁴ Ancak dışarıdaki atmosfer ile içerinin kontrolü arasında kurulan bu doğrusal ilişki, 2000’li yıllara gelindiğinde karmaşıklaşmıştır. 1990’lı yıllarda cezaevlerinde veya cezaevleri nedeniyle yaşanan sorunlarda artış olduğu ileri sürülmektedir. Özellikle 1990’ların sonuna doğru resmi makamlarca yapılan açıklamalara göre, o günkü ceza sistemi ve cezaevlerinin modeli nedeniyle söz konusu kurumlarda kontrol dışı eylemlerin artmaya başladığı ileri sürülmüştür. F tipi modeli de, sorun çözücü olarak öne sürülmüş, kesin çözüm söylemleriyle gündeme getirilmiş ve uygulamaya konulmuştur:

“Ülkemizdeki infaz sistemi, çok uzun süreler koğuş sistemiyle yürütüldü. Hükümlüler cezalarını koğuşlarda çekiyorlardı 30 kişilik, 40 kişilik, 50 kişilik koğuşlarda. Ancak, bu sistem büyük sorunlar yarattı; cezaevindeki hükümlülerin kontrolü zorlaştı, onların eğitimi, iş imkânları bu şartlarda sağlanamadı, ıslahı da bu şartlarda mümkün değildi. Bu nedenle, bu sistemden vazgeçildi. Ancak, koğuş sistemi devam ederken, bir sistem daha vardı. Bu sistem, sadece Terörle Mücadele Kanununun 16.ncı maddesinde ve Çıkar Amaçlı Suç Örgütleri Kanunu’nda düzenlenen bir sistemdi. Bu, kamuoyunda ‘F tipi’ denilen bir düzenleme.”⁵

Fakat bu değişim de yeterli olmamış, yeni modeller üreilmeye devam etmiştir. Cezaevi sistemimizde ortaya çıkan D tipleri bu duruma örnek teşkil etmektedir. Dönüşümle çözülmesi planlanan sorunlarda bazılarının güncelliğini koruyarak, bazılarının da farklılaşarak güncel raporlarda yerlerini aldıkları görülmektedir. Öte yandan, sonradan yeni modeller ortaya konmuş olsa dahi F-Tipleri cezaevi modelleri arasındaki, en kapsamlı ve yapısal dönüşümün en önemli temsilcisi olmayı sürdürmektedir.

Toplumsalla ilişkisinin tersinden bir okumasıyla ise, cezalandırma yöntemlerinin bütün bir yapı ile ilişkilerinin ortaya konulması, toplumsal hayattaki dönüşümlerinde

⁴ Meryem Erdal, “Devletin Cezaevi Politikası”, **Birikim**, Sayı: 136, Ağustos 2000, s. 57.

⁵ Malatya Milletvekili Muharrem Kılıç, “Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi”, **TBMM Genel Kurul Tutanakları**, Dönem 22, Toplantı 2, Mayıs 2005, s. 251.

daha ayrıntılı okunabilmesi açısından yol gösterici niteliktedir. Bu açıdan Türkiye'deki F tipi cezaevi uygulaması büyük bir öneme sahiptir. Bu yeni model ile öncelikle cezalandırma mantığında ciddi bir değişim yaşandığı görülmektedir. İzolasyon yöntemi kullanılarak uygulanan cezalar hayata geçirilene kadar başvuru ceza uygulamalarının temelinde, devlet tarafından siyasal suçlu olarak belirlenen kişilerin, toplumsal hayattan yalıtılarak dışlanması bulunmaktaydı. Burada bireyin gerek biyolojik gerekse sosyal ihtiyaçları göz ardı edilmekteydi; çünkü tek tek bireylerin cezalandırılması söz konusu değildi. F tiplerinde ise, cezanın ve baskının yönü, bireyin cezalandırılması üzerine kaymıştır. 1990'ların sonuna kadar genel eğilim, suç işleyen toplumsal ortamdan yalıtılması yönünde olmuştur. Ancak F tipleri süreciyle, cezalandırma mantığı değişmiş, her tek birey ile devletin yüz yüze gelmesi ya da bireyin cezalandırma ile yalnız başına yüz yüze gelmesi durumu ortaya çıkmıştır. Bu durum ise, her tek suçlu bireyin kişiliğinin teslim alınması şeklinde gelişen bir algı doğurmuştur. Söz konusu algı doğrultusunda da duysal ve sosyal mahrum bırakmanın aracı olarak F tipi cezaevi modelinin geliştirildiği söylenebilir. Bu model ile birlikte cezalandırmada önemli niteliksel değişimler olmuştur. Toplumdan yalıtılmış grupların yerini de, teslim alınmaya çalışılan birey almıştır. Bu yeni model, cezalandırmanın biçimindeki değişimin adı olmanın ötesinde genel bir mantığın değiştiğinin göstergesi, bu değişimin kitlesel olarak uygulanışının cisimleşmiş halidir ve kurumları, bir toplumun kaba izdüşümüdür. Cezalandırma, daha özel şekliyle kapatma, yalnızca bir mahkum etme şekli ya da mahkumlara dönük bir uygulama değildir. Bu uygulamayı, aynı zamanda bütün bir toplumda hakim kılınmak istenen bir siyasi ve sosyal olgu olarak okumak olanaklıdır. Bu çalışmada da ceza sistemlerinde yaşanan dönüşümler ve toplumsal düzlemdekilerin karşılıklı etkileşimlerinin ayrıntılı bir şekilde ele alınması ile var olduğu ileri sürülen ilişkinin görünmezliği görünür kılınmaya çalışılacaktır.

Tüm bu noktalardan hareketle çalışmanın konusunun sınırlarını bir kez daha çizmekte yarar vardır. Öncelikle konunun zaman ve mekan bağlamında sınırlandırıldığı belirtilmelidir. Burada, Türk siyasal hayatındaki kırılma noktalarından hareketle ceza kurumlarındaki dönüşümlere değinilmekle birlikte esasen siyasal suçlunun cezalandırılmasında başvuru yöntem olarak izole ederek kapatma yöntemi üzerinde durulacaktır. Ancak bu uygulama, ilk kez Türkiye'de

ortaya çıkmamıştır. Bir kapatma pratiği olarak geçmişi, 1800'lü yıllara dayanmaktadır. Bir cezalandırma pratiği olarak kullanımı da benzer bir tarihe denk düşmektedir ve dünyanın hemen bütün bölgelerinde farklı şekillerde uygulamaya konmuştur. Türkiye'deki pratiğin, birçok yönüyle Amerika Birleşik Devletleri'nden (ABD) ve Avrupa'dan özellikle de Almanya'dan kopya edildiği belirtilmektedir. Bu araştırmada konu edinilecek başlıklardan Avrupa'daki uygulamalar, tek tek ülke örnekleri üzerinden ele alınmamış, Avrupa ülkelerinin ortak olarak benimsedikleri uluslararası kurallar ve sözleşmeler bağlamında ceza infaz sistemleri ve bu sistemdeki izolasyon örnekleri üzerinde durulmuştur. Türkiye'nin yeni modele geçiş sürecinde tartışmalar da adı özel olarak geçtiği için Almanya'daki uygulamalar ayrı bir başlık altında değerlendirilmiş, burada da ilk ve en fazla tartışılan örneği olması açısından Stammheim Cezaevi'ndeki uygulama üzerinde durulmuştur. Söz konusu cezaevi, Almanya tarihi açısından önemlidir; çünkü bu ülkedeki cezalandırma amaçlı izolasyon uygulaması, ilk olarak 1972 yılında Kızıl Ordu Fraksiyonu (RAF) militanlarının yargılandığı ve tutulduğu Stuttgart-Stammheim Cezaevi ile hayata geçirilmiştir. Türkiye ise, Almanya'dakine oranla oldukça geç bir tarihte, resmi olarak 2000 yılında izolasyon tipi cezalandırmaya geçmiştir. Bu cezaevlerine geçiş sürecinde özellikle gerek dönemin Adalet Bakanı gerekse diğer yetkililer ile kamuoyu tarafından, ceza sistemindeki aksaklıklar ve cezaevlerinde yaşanan sorunlar gerekçe olarak gösterilerek, Avrupa standartlarının Türk cezaevlerine getirileceği söylemi geliştirilmiştir. Açılan bu yeni kurumlarda da Almanya'daki uygulamaların model alındığı belirtilmiştir. Bahsi geçen tarihsel arka plan çerçevesinde, bu çalışmada Türkiye tarafından kopya edilen Amerika ile Avrupa'daki örnekler ve Almanya'da ilk olarak siyasal suçluların kapatıldığı cezaevi modeli ile Türkiye'de 2000 yılında yoğun tartışmalarla hayata geçirilen F tipi cezaevi modeli karşılaştırmalı olarak ele alınacak ve bu karşılaştırmadan hareketle siyasi suçun hücrelere mahkum edilmesine ilişkin genel bir değerlendirme yapılacaktır.

Bu araştırmanın tamamı için yazılı belgeler temel kaynakları oluşturmaktadır. Cezaevi modellerindeki dönüşümler ile toplumsal alandaki yansımalarına ilişkin, yazılı kaynakların yanı sıra ilgili güncellemeler kullanılmıştır. Güncellemelerden kasıt, yazılı basında yer alan haberler ile biyografilerdir. Uygulamanın dünyadaki örneklerine ilişkin özellikle yabancı dergilerde yayınlanmış makalelerden, Avrupa ve

Almanya ayağına ilişkin ise, makalelerin yanı sıra farklı dönemlerde çıkmış haberlerden yararlanılmıştır. Türkiye'deki uygulamaya ve geçiş sürecine ilişkin bilgiler ise, 2001-2008 yılları arasında Türkiye'de yazılı basında çıkan haberler ile köşe yazılarının ve 1990 yılı itibariyle çeşitli dergilerde çıkmış haber ve makalelerin taranmasıyla edinilmiştir. Ayrıca Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) 18. dönem genel kurul tutanakları ile ilgili bakanlıklar tarafından yayınlanan genelgeler, F tipi uygulamasının incelenmesinde kullanılan birincil kaynaklar arasında yer almıştır. Aynı zamanda ilgili derneklerin ve kuruluşların raporları ile basın açıklamaları da gerek Türkiye gerekse dünyadaki örneklerin anlaşılmasında kullanılan güncellemeler arasındadır. Ancak çalışmada yararlanılan yazılı kaynaklarla sınırlı değildir, görsel ve sözel belgelerde çalışmaya referans oluşturmaktadır. Ayrıca bina yapısı, sosyalleşme gibi doğrudan gözlem yoluyla edinilen bilgilerden yararlanılmış, görsel belgeler olarak ise, özellikle fotoğraflara ve belgesel nitelikli filmlere başvurulmuştur.

Çalışmanın ilk aşamasında araştırma konusu, yapılacak anket çalışmasıyla da desteklenmek istenmiştir. Ancak yukarıda da belirtildiği üzere, Türkiye'deki F tipi ceza infaz kurumlarındaki uygulamalara ilişkin ayrıntılı bir kuramsal çalışma bulunmamaktadır. Söz konusu anket çalışmasına zemin oluşturacak kaynakların sınırlılığı, bu çalışmanın önünde bir engel teşkil etmektedir. Ayrıca konunun hassasiyeti ve güncelliği dikkate alınarak, deneklerle yapılacak görüşmelerde birçok zorluk yaşanacağı öngörülmüştür. Gerek kaynak sınırlılığı gerekse konunun hassasiyeti nedeniyle gerekli görülen ayrıntılı hazırlık aşamasını gerçekleştirmek, bu çalışma için ön görülen zamanın çok daha fazlasını gerektirmektedir. Dolayısıyla araştırma süresinin sınırlılığının herhangi bir anket çalışmasına olanak sağlamadığını söylemek mümkündür ve söz konusu araştırmada anket çalışmasının bir veri toplama tekniği olarak kullanılmaması uygun görülmüştür.

Bu araştırmanın bölümlendirilmesinde araştırmaya temel oluşturan ilk bölüm, suçlu olarak nitelenenin cezalandırılmasında yalnızlaştırarak kapatma pratiğine ayrılmıştır. Suçun tanımının genişliği ve türlerinin çeşitliliği nedeniyle özel olarak siyasal suçun cezalandırılması üzerinde durulmaktadır. Devletin gücünün meşru temelleri ile

suçluya ve özel olarak siyasi suçluya bakışından hareketle belirgin bir cezalandırma biçimi olarak ise, hapishaneler ele alınmıştır. Cezalandırma biçimlerinin dönemlere göre farklılaşmasından hareketle de, hapishane deneyimi içerisinde yalnızlaştırarak yani, izole ederek kapatma durumu incelemenin temel hareket noktasıdır. Bu kısımda özellikle siyasal suçun cezalandırılmasında başvurulan izolasyon yönteminin nasıl geliştirildiği ile niçin ve hangi ihtiyaç doğrultusunda ortaya konduğu sorgulanarak, bu sorgulamadan hareketle, siyasal suçun tanımına göre şekillenen bir cezaevi politikasının var olup olmadığı tartışılmaktadır. Fakat bu tartışma, söz konusu kapatma pratiğinin Türkiye'deki uygulama şekline geçmeden, dünyadaki örnekleri üzerinden yürütülmektedir. Dünyadaki uygulama biçimleri genel hatlarıyla verildikten sonra, özellikle Türkiye pratiğine örnek teşkil eden Amerika'daki ve Avrupa'daki uygulamalar ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde dünya örneklerinden hareketle Türkiye'deki uygulamaya geçilecektir. Ancak Türkiye'deki tecrit pratiklerinin ortaya çıkışı ve varlık koşulları ortaya konmadan önce Türkiye'deki cezaevi pratiklerine değinilecektir. Türkiye'de cezaevi pratiklerinin gelişigüzel değiştirilmediklerinin, ekonomik ve siyasal gelişmeler ışığında yeniden düzenlendiklerinin ortaya konması açısından bu tarihsel arka planın ayrıntılı şekilde ele alınması özel öneme sahiptir. Çünkü, F tipi ceza infaz kurumlarının ve bu kurumlar aracılığıyla kurumsallaşan tecrit uygulamasının rastlantısal olmadığı, ulusal ve uluslararası çıkarlar ile ekonomik ve siyasal düzlemdeki ihtiyaçlar doğrultusunda ceza mekanizmalarının yeniden düzenlenmesi sonucunda oluşturulduklarını ortaya koymak amaçlanmaktadır. Bu nedenle İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türk siyasal hayatı, toplumsal düzlemde yaşanan gelişmeler ışığında dönemselleştirilmiştir. Bu dönemselleştirmeler, aynı zamanda Türkiye'de söz konusu gelişmelere paralel şekilde ceza infaz kurumlarından gerçekleştirilen düzenlemeleri ortaya koymak adına kullanılmıştır.

Üçüncü ve dördüncü bölümlerde Türk ceza infaz kurumlarındaki dönüşümün son temsilcisi olan F tipi ceza infaz kurumları ele alınmakta ve araştırmanın temel bulguları sunulmaktadır. Bu bölümlerde, Türkiye'deki izole ederek kapatma ve

cezalandırma pratiği incelenmekte, cezaevi politikaları ve sistemlerinin tarihsel arka planı genel hatlarıyla ortaya konmaktadır. Ardından cezaevi sistemleri içerisinde daha rafine bir şiddet biçimi olarak Türkiye'deki izolasyon pratiğinin gelişimi ve bu tür bir kapatmaya imkan tanıyan cezaevi modelinin ayrıntıları ele alınmaktadır. Burada pratiğin, Türkiye'de ne şekilde hayata geçirildiği, hangi dönemde ve niçin uygulamaya konulduğu, toplumsal hayattaki gelişmelerle herhangi bir paralelliği bulunup bulunmadığı ve ne şekilde meşrulaştırıldığı noktaları tartışmalı olarak ortaya konarak, esas itibariyle onu özel kılan noktalar sorgulanmaktadır. Bu sorgulamanın yanı sıra, uygulamanın toplumsal düzleme ne şekilde yansıdığı üzerinde durularak, bu çeşit bir yöntemle dair gelişen destek veya tepkilerin varlığı ve etki alanları da tartışılmaktadır.

Ana hatları sunulan bölümlerin ardından yapılacak olan genel değerlendirmede ise, çalışmanın bütününde ele alınan başlıklar genel hatlarıyla yeniden gözden geçirilecek ve aralarındaki ilişki bağlamında çalışmanın temel hipotezlerine ilişkin ayrıntılı bir değerlendirme yapılacaktır. Burada esas itibariyle, "suç ve ceza kavramlarının modern devletin ortaya çıkışı ile yeniden tanımlandıkları ve gerek ilgili kavramlara gerekse toplumsal yapının diğer unsurlarının üretim ilişkileri içerisinde egemen olanın çıkarları doğrultusunda şekillendirildiği" kabulünden hareketle çalışmanın bütününe yayılmış olan, "egemenin tehdit algılamasına paralel olarak geliştirdiği teslimiyet dayatmasının boyutları sorgulanmaktadır. Bu noktada özellikle kuramsal çerçevenin yeniden gözden geçirilmesi ile dünya genelinde ve Türkiye'deki uygulamalar üzerine edinilen verilerin ilişkilendirilmesi amaçlanmaktadır. Dolayısıyla genel değerlendirme kısmı olan son kısım konunun temel tezlerinin ortaya konmasının ötesinde önceki bölümlerde ayrıntılı şekilde ortaya konan bilgilerden hareketle F tipi yüksek güvenlikli ceza infaz kurumlarına ilişkin sorgulamanın da yapılacağı kısımdır.

1. BÖLÜM

CEZAEVİNDE GELİŞEN BİR ŞİDDET YÖNTEMİ OLARAK DUYUSAL VE SOSYAL MAHRUMİYET: İZOLASYON

1.1 İzolasyon Uygulamasının Oluşum Süreci ve Varlık Nedenleri

En genel ifadesiyle izolasyon, duyusal ve sosyal mahrum bırakma olarak açıklanmaktadır. Ancak bu kavramın içerdikleri, söz konusu kavranış-çağrışım kadar kısa ve basit değildir. İzolasyon konusu üzerine, sosyolojiden hukuka, siyasetten psikiyatriye kadar pek çok alanda üzerine ayrıntılı çalışmalar yapılmış ve bugün de çeşitli çalışmalarla geliştirilmekte-dönüştürülmekte olan bir sistemdir. Bu çalışmada, kavramın içeriğinin muğlaklığı ve derinliği göz önünde bulundurularak, yalnızca bir cezalandırma aracı olarak izolasyonun belirli bir uygulaması üzerinde durulacaktır. Ancak bugün cezalandırmanın en yaygın araçlarından biri olarak izolasyonu ayrıntılı şekilde ele alabilmek için, bu uygulamanın geliştirilme aşamalarına daha empirik ve sosyal veriler ışığında bakmak gerekmektedir. Özellikle izole ederek kapatmanın geliştirilmesi adına psikiyatri alanında hayvanlarla ve insanlarla 'aşamalı ve sistemli'⁶ bir şekilde gerçekleştirilen deneysel çalışmalar, uygulamanın anlaşılmasında yol gösterici niteliktedir. Aynı zamanda hukuki düzlemde izolasyon şartlarının tanımlanması ve söz konusu şartlarda cezalandırılacak suça ilişkin kanun maddeleri de uygulamanın, keyfi ve rastlantısal olmanın ne kadar uzağında olduğunun göstergeleridir.

Öncelikle izolasyon sözcüğünün etimolojik kökenine bakılırsa, sözcüğün Fransızcadaki *isoler*'den geldiği ve yalıtım, yalnızlaştırmak anlamında kullanıldığı görülmektedir. İtalyancada ise, kanal açarak bir yeri karadan koparmak, ada yapmak anlamına gelmektedir.⁷ Kelimenin Türkçedeki kullanımı ile benzer şekilde

---

⁶ Burada aşamalı sözcüğüyle, söz konusu uygulamanın önce hayvanlar ardından insanlar üzerinde denenecek aşama aşama geliştirilmesi kastedilmektedir. Sistemli olması ise, uygulamanın geliştirilmesi için yapılan deneylerin gelişi güzel veya keyfi olmadığını göstermektedir. Bu deneyler, sistemli bir şekilde ayrıntılı olarak gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın ilerleyen kısımlarında söz konusu deneylere ilişkin geniş bilgilere yer verilmiştir.

⁷ Kelime anlamı için Türk Dil Kurumu'nun <http://www.tdk.gov.tr/TR/SozBul> sitesinden yararlanılmıştır. Kelimenin etimolojik kökenine ilişkin bilgi ise, <http://www.nisanyansozluk.com/search.asp?w=izolasyon> sitesinden alınmıştır. (03.10.2008)

dünyadaki kullanımlarında da yalnızlaştırma anlamını taşıdığı görülmektedir. Ancak bu yalnızlaştırma pratiği, tüm dünyadaki anlamlarının ortaklığına rağmen gerek bölgelere gerekse disiplin anlayışlarına göre farklılaşmaktadır. İhtiyaç doğrultusunda kimi zaman iyileştirme kimi zamansa cezalandırma amacıyla uygulandığı ve bugün de deneyimleme biçimlerindeki farklılığın sürdüğü görülmektedir.

Bir cezalandırma yöntemi olarak uygulamaya konmadan önce izole ederek kapatma uygulaması, özellikle psikiyatri alanında ayrıntılı şekilde çalışılmış ve geliştirilmiştir. Psikiyatri literatüründe, cezadan bağımsız, dolaylı olarak ya da doğrudan cezalandırmaya yönelik izolasyon denemeleri ile bunların etkileri üzerine gerçekleştirilmiş ayrıntılı çalışmalara sıkça rastlanmaktadır. Özellikle tıp alanında, koruma veya iyileştirme amacıyla başvurulan bir uygulama olduğu belirlenmiştir.

Genel olarak psikiyatri alanında izolasyon uygulaması, kişi için can güvenliği veya sağlığı açısından riskli bir durum ortaya çıktığında sağaltım amaçlı kullanılmaktadır. Burada temel amaç kişinin kendini koruyamayacağı düşünülen dış dünyadan tamamen yalıtılmasıdır. Söz konusu yalıtma ile kişinin güvenliği sağlansa dahi algı süreci, çevredeki tüm uyaranlara aşamalı ve sistemli olarak kapatılmaktadır. Böylece yalıtılan kişi tüm dünyadan, tüm diğerleri ile sosyal ekonomik ve kültürel temasa geçtiği toplumdaki koparılmakta ve tamamen yalnızlaştırılmaktadır. Söz konusu yalnızlaştırma ve duyuşal mahrumiyet ile duyuşal algılamalar sınırlandırılmakta, duyu organlarının işlevleri yavaşlamakta ve bu sayede de kişinin dış dünya ile uyumu tamamen ortadan kaldırılmaktadır. Ancak gerek deney ortamları olsun gerekse hayata geçirilmiş uygulamalar olsun, uyarandan yalıtılmış tüm ortamların kişinin ruh ve psişik sağlığı üzerinde olumsuz etkileri olduğu görülmüştür. 16 yıl boyunca Almanya'nın Stammheim Cezaevi'nde ağır tecrit koşullarında kalmış olan Günter Sonnenberg, izolasyonu ve etkilerini şu sözlerle betimlemektedir:

“Problem şu: İnsan uzun süre kapalı bir odada kaldığında, hiçbir ses duymadığı ve hiçbir insan görmediği, pencereden bakmadığı, yani ses, görme gibi uyarıcılar olmadığı zaman hastalanıyor. Çünkü insanın uyarıcılara ve karşı tepkilere ihtiyacı var. Bunlar olmadığı zaman insan tecrit edilmiş oluyor ve rahatsızlanıyor.”⁸

---

⁸ Hüseyin Karabey, **Sessiz Ölüm**, 1. baskı, İstanbul: Metis Yayınları, 2001, s. 40.

Hastanın ya da suçlunun izolasyonunun ötesinde gündelik hayattaki pek çok deneyim, ötekinin yitiminin ruh sağlığını bozduğunu açıkça göstermektedir. Cem Kaptanoğlu'nun aktarmasında da görüleceği üzere izolasyon, bir deneğe, hastaya ya da suçluya uygulamasının ötesinde gündelik hayatın birçok alanına sirayet etmiştir. Örneğin bireyi yalnızlaştıran işyeri ortamının, iş veriminde ciddi düşüşe ve çalışan üzerinde çeşitli psişik ve/veya psikolojik rahatsızlıklara yol açtığı saptanmıştır. Bu konuya ilişkin, iş verimi ile doğrudan bağlantılı pek çok araştırma gerçekleştirilmiştir. Ayrıca denizaltı, askeriye, uçak gibi çalışma ortamlarından doğan rahatsızlıkların oranı, herhangi bir araştırmaya ihtiyaç duyulmayacak düzeydedir. Söz konusu koşullarda, tamamen yoksun bırakmanın veya yalıtmanın ötesinde, uyarıların belirli oranlarda sınırlandırılmasının dahi benzer rahatsızlıklara yol açabildiği gözlenmiştir. Yoğun bakımda çok değil yalnızca iki gün kalan bir hastaya bile, yoğun bakım ünitesinden çıkarılışının hemen ardından psikolojik destek sağlanması kısmi izolasyonun etkilerini göstermek için yeterlidir.

“Radar istasyonu ve denizaltı personeline, astronotlarda, derin deniz dalgıçlarında, kutuplarda görev yapanlarda, jet pilotlarında görülen, duyuşal yoksunluğa bağlı ruhsal belirtiler ve verimlilik düşüşü, bireysel ve çevresel olarak ciddi önlemler alınarak ancak bir ölçüde hafifletilebilmektedir. Hastanelerin yoğun bakım ünitelerinde, yapay aydınlatma, pencere olmaması, hastaların sürekli yatağa bağlı olmaları, ziyaretçi kabul edilmemesi ve tıbbi cihazların monoton sesleri gibi etkenler, yönelim bozukluğu, bilinç bulanıklığı, algı sapmalarıyla giden psikiyatrik tabloların ortaya çıkışını kolaylaştırmaktadır.”⁹

Uygulamanın ilk kez hayata geçirildiği yıllarda özellikle fareler ve maymunlar üzerinde deneyler yapılmış ve insanların gösterdikleriyle benzer reaksiyonlar, bu hayvan deneylerinde de ölçülerek rapor edilmiştir.

“Deney hayvanlarıyla yapılan araştırmalarda, hayvanlar erişkin dönemlerinden sonra akranlarından ayrılmakta ve tek tek izole kafeslere konulmaktadır. İzolasyon süresine ve yerine göre hayvanlarda bazı değişiklikler gözlenmiştir. Erişkin farelerde sosyal izolasyonun direkt agresif etki yarattığı, saldırgan davranışların

---

⁹ Z. Lipowski, **Delirium Acute Confusionel States**, Oxford University Press, New YORK, 1990, akt: Cem Kaptanoğlu, “Panopticon’dan F Tipine Tecrit, **Birikim**, Sayı: 136, 2000, s. 35.

ortaya çıktığı gözlenmiştir.” “Erişkin dönemde izole edilen farelerde sosyal davranış bozuklukları gözlenmiştir. Benzer şekilde akranlarından ayrılan maymunlarda da bir çeşit depresyon geliştiği görülmüştür.” “Sosyal izolasyona uğramış farelerde immün¹⁰ yanıtın azaldığı, tümör büyüme hızının ve mortalitenin¹¹ arttığı saptanmıştır.”¹²

Bu deney raporlarında da görüldüğü üzere izolasyon, saldırgan davranışlar ve sosyal davranış bozuklukları yaratmada daha etkili olmuştur. Psikiyatrideki genel tanımlama doğrultusunda yineleyerek söylemek gerekirse, kişi, kendini öteki üzerinden ortaya koymaktadır. Öteki olarak nitelenenin yitirilişi ise, kişinin doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenmesine yol açmaktadır. Çünkü uyaran eksikliğinde ya da yoksunluğunda duyular normalde olduğundan daha fazla hassaslaşmakta, özellikle öfke, mutluluk, korku gibi reaksiyonlar aşırı derecede gösterilmektedir. Dolayısıyla söz konusu açıklama ve örneklerden hareketle sosyal veya duysal uyarıcılardan yoksun kalmanın kişide psikolojik ve psişik birçok bozukluğa neden olduğunu söylemek mümkündür.

İzole ederek kapatma sisteminin geliştirilmesi adına hayvanlarla yapılan deneylere paralel olarak birçok araştırmada insanlarda denek olarak kullanılmıştır ve bugün de kullanılmaya devam edilmektedir.¹³ İnsan üzerinde gerçekleştirilen deneylere bakıldığında, bu araştırmalarda çevresel etkilerin incelendiği deneylerin ağırlıkta olduğu görülmektedir. Özellikle II. Dünya Savaşı’ndan sonra, uyarandan yalıtılmış ortamların kişi sağlığı üzerindeki etkilerinin ölçüldüğü bilimsel araştırmalar yoğunlaşmıştır. ABD’de ve Kanada’da hızlanan araştırmalara paralel özellikle Almanya’da gerçekleştirilen deneyler, bu sistemin geliştirilmesine büyük katkıda bulunmuştur. Örneğin McGill Üniversite’sinde sosyal tecrit koşullarının beyin yıkama üzerine etkilerinin araştırıldığı çalışma ön plana çıkmaktadır. Kanada’da ise,

---

¹⁰ **İmmün sistem:** İmmün sistem, vücudu potansiyel zararlı maddelere karşı korur. Antijenler hücrelerin, virüslerin, bakterilerin ve toksin gibi cansız maddelerin, kimyasalların, ilaçların ve yabancı maddelerin (kıymık vb.) yüzeyinde bulunan büyük moleküllerdir (genelde protein yapıdadırlar.) Ayrıntılı bilgi için bkz: <http://www.genetikbilimi.com/genbilim/innumsistem.htm> (03.08.2008).

¹¹ **Mortalite:** Ölüm oranı. Mortalite sözcüğünün kökü, Latince *mors* yani ölüm sözcüğüdür.

¹² Yeşim İşlegen, “Hücre Tipi Cezaevi Uygulamaları ve Karşı Çıkış Noktaları”, **İnsan Hakları Yazıları**, Sayı: 1, 1998, ss. 103-104.

¹³ Yönetmenliğini Oliver Hirschbiegel’in yaptığı Deney filmi, 1972 yılında Stanford Üniversitesi’nde gerçekleştirilmiş böyle bir deneyden esinlenerek yazılmış Black Box kitabının uyarlamasıdır ve insanlar üzerinde yapılan bu tür araştırmalara örnek teşkil etmektedir.

Psikolog Zubek'in insanlar üzerinde çeşitli denemeler yaptığı bilinmektedir. Zubek, gönüllü denekleri, ışık ve ses gibi uyaranların sınırlandırıldığı bir odada belirli sürelerde tutarak, koşullara bağlı olarak ortaya çıkan rahatsızlıkları sınınamıştır.¹⁴ Almanya'da gerçekleştirilen çalışmalara örnek olarak J.Gross – J.M.Buchard ve J.Kepme tarafından 1969 yılında Hamburg'da gerçekleştirilen ve “Ruhsal Çöküntü, Psikoz ve Algılama Bozukluğu Deneysel Araştırma Raporu”nda ayrıntılı olarak ele alınan “Duyusal Mahrumiyet ve Sessiz Oda Deneyi”, J.Gros ve L.Sbav'ın “Psikoterapi İlişkisinde Model Durum Olarak Yalnız Bırakma” makalelerinde ele aldıkları araştırmaları ve Werner Waldnoff'un “Tecrit Gözlemleri” çalışması verilebilir.¹⁵

Uygulamanın sistemli bir şekilde gelişmesini sağlamış bu çalışmaların sonuçlarında ve raporlarında da ayrıntılı şekilde belirtildiği üzere yalıtmanın, insanlar üzerinde de hayvanlarla benzer şekilde kalıcı, geçici ve travmatik etkileri olduğu açıkça gözlenmiştir. Halisünasyon, depresyon, aşırı sinirlilik hali, hafıza kaybı, konsantrasyon bozuklukları, izolasyona maruz kalmış kişilerde en sık görülen psikolojik rahatsızlıklardır. Ayrıca konuşmada bozukluklar, iştahsızlık, kalp rahatsızlığı, aşırı terleme, şiddetli baş ağrıları, migren, görme ve işitme bozuklukları, aşırı kilo kaybı tecritteki kişilerde sıkça rastlanan psişik rahatsızlıklardır. En sık rastlanan hastalık ise, tecrit uygulamasına karşı gerçekleştirilen ölüm orucu veya açlık grevi eylemleri¹⁶ sonucunda ortaya çıkan Wernicke-Korsakoff sendromudur.¹⁷

---

¹⁴ Deneye ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz: Cem Kaptanoğlu, a.g.e., s. 35.

¹⁵ Söz konusu deneyler üzerine kısaca bilgi vermek gerekirse; ‘Ruhsal Çöküntü, Psikoz ve Algılama Bozukluğu Araştırması’ Hamburg Psikiyatri ve Sinir Hastalıkları Kliniği’nde kurulan ‘Sessiz Oda’da gerçekleştirilmiştir. Bu oda, raporda geçen şekliyle ‘tecrit ve duyu mahrumiyeti koşulları üzerine yapılacak deneyleri mümkün kılmıştır’. ‘Psikoterapi İlişkisinde Model Durum Olarak Yalnız Bırakma’ araştırmasında ise, araştırmasında ise denek ile deneyi yapan arasındaki ilişki boyutundan hareketle duyusal mahrum bırakma işlemi ölçülmüştür. Son olarak ‘Tecrit Gözlemleri’ çalışmasında ise, firar girişimi ve güvenlik tedbirleri nedeniyle uzun süre tecritte tutulan kişide oluşan ruhsal ve psişik rahatsızlıklar ölçülmüştür. Deneyler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Karabey, a.g.e.

¹⁶ Ölüm orucu ve açlık grevi eylemleri, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ele alınacaktır.

¹⁷ **Wernicke-Korsakoff:** Hastalığın orijinal tanımlanması, 1881 yılında Carl Wernicke tarafından, üç hasta üzerindeki klinik-patolojik gözlemlere dayanılarak yapılmıştır. Sendrom 30-70 yaş arası tüm insanlarda görülmekle birlikte özellikle 50 yaşından sonra görülme sıklığı artmaktadır. Uzun süre alkol kullanımı, açlık ve yetersiz beslenme, besin maddeleri ve vitaminlerin eksikliği hastalığa yol açan etkenlerdendir. Bu hastalıkta, denge bozukluğu, yürümeye ve hatta ayakta durmaya engel olacak düzeyde olabilmektedir. Ayrıca göz bozuklukları, kaslarda istemsiz kasılmalar, hafıza kaybı, öğrenme ve belleğe kayıt bozukluğu, el ve ayaklarda uyuşma ve yanmalar, yanan ayak sendromu gibi yakınmalar ortaya çıkmaktadır. İleri derecelerde beyinde hücre ölümüne bağlı olarak kalıcı hafıza kaybı ve kayıt bozukluğuna yol açmaktadır. Unutkanlık, yürüme bozukluğu, kendi başına hareket edememe ve hatırlayamama en büyük göstergeleridir. Hastalığın bugüne kadar tedavisi

Werner Waldhoff'un 1974'te yayınlanan "Tecrit Gözlemleri" adlı araştırmasında, üç yıl süreyle tecritte tutulan bir tutukluda tecrit durumunda ortaya çıkan fizyolojik rahatsızlıklar şu şekilde ortaya konmaktadır:

"... Fizyolojik rahatsızlıklar: a) Sürekli baş dönmesi, b) Baş ağrıları, c) Yorgunluk, d) Uzun süren mide bulantıları, e) Bulantı, kalp ve tansiyon sorunları... Psikolojik rahatsızlıklar: a) Zaman: Bilinen tanımlaması şeklinde yoktu artık, sadece düzenli gri bir yığın, küçük olaylar (asıl olan onlar zaten) artık kronolojik bir şekilde düzene sokulamıyor artık,... b) Düşünce yeteneği: Kabaca ifade edersem ruhsal metabolizma artık yok, sadece net olmayan, belirsiz bir kendini zehirleme durumu var. Ne düşünce alıyorum ne de veriyorum, sadece ben de var olan maddeyle yeni ama sınırlı çeşitlemeler oluşturmaktayım. c) Konsantrasyon ve karar verme yeteneği: Düşüncelerimi bir yöne çevirmek gittikçe zorlaşıyor, her tarafa yayılıyorlar. d) Bilgi alabilme kapasitesi: Çok sınırlı, mesela birkaç olay aynı güne düşerse (havalandırmaya çıkmak, banyo yapmak, posta, alışveriş vs. gibi) o zaman algı karmaşasına benzer bir şey ortaya çıkıyor, ondan sonra o gün neler yaptığımı defalarca sayıyorum... e) Saldırganlık, sinirlenme, kızma..."¹⁸

Duyusal ve sosyal mahrumiyete dayalı kapatma, yukarıda da birkaçı ele alınan, gönüllü deneklerle gerçekleştirilmiş deneylerin yanı sıra tutukluların 'gönülsüz' denek oldukları cezaevlerinde de geliştirilme olanağı bulmuştur. Ancak buradaki uygulamalarda amaçlanan iyileştirme sağlanmasından ziyade, suçlunun düşüncelerinin ve davranışlarının denetim altına alınması ve güvenliğin sağlanmasıdır. Bu sistem ile hücreler, cezaevlerindeki izolasyonun dışavurumu olmuştur. Söz konusu süreçte ortaya çıkan sonuç ise, bireyin sosyal ve psikolojik çöküşü, bedeninde ise geçici veya kalıcı psişik rahatsızlıkların ortaya çıkmasıdır.

Uluslararası Af Örgütü Uluslararası Sekreteryası, 1979 yılında Almanya'da izolasyon koşullarında bulundurulmuş tutuklulara ilişkin Alman Devleti'ne bir çağrı metni göndermiştir. Bu metinde, izolasyon tutsaklığında ve küçük grup izolasyonunda birçok durumda gözlenen patolojik rahatsızlıkların ve aynı zamanda entelektüel ve duygusal rahatsızlıkların olduğunu ve yine vegetatif sinir sisteminde

---

bulunmamıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz: <http://arsiv.sabah.com.tr/2003/12/24/gnd118.html>, (20.12.2007)

¹⁸ Karabey, a.g.e., s. 98. (Cümlelerdeki anlam kaymaları alıntının kendisinden kaynaklanmaktadır.)

ciddi sorunların varlığının saptandığı' belirtilmektedir.¹⁹ Adı geçen örgütün 2007 yılında Türkiye'deki cezaevlerini ziyaretinden sonra basına ve kamuoyuna duyuru olarak gerçekleştirdiği açıklamasında izolasyon koşullarının sonuçlarına dair şu tespitler yapılmaktadır:

“Mahkumiyet koşulları sona erdikten sonra da etkisini sürdüren tecrit, salıverilen bireylerde, çok çeşitli diyosiyatif rahatsızlıklara, (bilincin, kişiliğin, benlik algısının, duyuusal-motor davranışların bütünsel işleyişinde bölünme, parçalanma, çözülme) anksiyete bozukluklarına, (kaygı, korku, gerilim, sıkıntı hali) depresyona, kontrasyon ve uyku bozukluğuna, görsel-işitsel halüsinasyonlara, bilişsel erimeye, düşünsel-entelektüel yetide zayıflamaya ve çok çeşitli semptomlara neden oldu.”²⁰

Türkiye'de izolasyona maruz kalan bir tutuklu, izolasyonun sonuçlarını şu sözlerle dile getirmektedir:

“En önemli psikolojik ve sosyal etkilerin dışında fiziksel hastalıklar geliyor. Psikolojik hastalıklar ve tecridin neden olduğu diğer hastalıklar nüksediyor ve giderek çoğalıyor. Böbrek, mide hastalıkları, strese bağlı baş ağrıları, huzursuzluk, düzensiz kalp çarpıntıları, yolun mesafesinden kaynaklı göz bozuklukları, tek renk nedeniyle renk bozuklukları çıkıyor. Yine fizyolojik anlamda terleme, el ve ayaklarda titreme, sinir hastalıkları baş gösteriyor.”²¹

Birini izole etmek, onu seslerden, renklerden, ışıktan, insanlardan, genişleterek söylenirse sosyal hayattaki tüm uyarıcılardan bütünüyle ya da kısmi olarak yoksun bırakmak anlamına gelmektedir. İzolasyon durumunda uyarılma ve heyecan neredeyse sıfır düzeyindedir. İnsan haklarının doğal bir parçası ve ihtiyacı olan beslenme hakkı da dahil her türlü hakkın kullanımın ne şekilde ve hangi boyutlarda olacağına karar veren, söz konusu izolasyon şartlarını oluşturan ve bu pratiğe hayat verenlerdir. Ses, ışık, su gibi akla gelebilecek her şeyi bu uygulayıcılar düzenlemektedir. Kapatılan kişi, istenilmediği halde müzik dinlemek zorunda kalabilir ya da istediği zaman kitap okuma şansınız sahip olamaz. Çünkü her an

¹⁹ AL 1979, Almanya Başkanı'na gönderilen çağrı metni, akt: Yeşim İşlegen, “F Tipi Cezaevleri, İnsan Hakları, Sağlık”, **Birikim**, Sayı: 136, 2000, ss. 42-43.

²⁰ “Tecrit Rejimi İle İlgili Düzenlemeler Geliştirmelidir”, <http://www.petitionline.com/tcrt23/petition.html> , (03.08.2008)

²¹ İnsan Hakları Derneği, **Tecridi Yaşayanlar Anlatıyor**, 1. Baskı, Ankara: 2006, s.102.

yeterli ışığa sahip değildir. İzolasyon durumunda arzu edilenin ve daha da ötesinde ihtiyaç duyulanın bir önemi kalmamaktadır. Hiçbir uyarının, hatta çeşitli rahatsızlıklara bağlı olarak kişiliğin kontrolü bile kapatılarda değildir. Örneğin uygulamanın dünyadaki örneklerinde öne çıkan ortak noktalarından birisi, kapatılan yerin sessizliğidir. Ağır izolasyon koşullarında kalan kişilerin bir süre sonra kendi sesine bile yabancılaşmaya başladıkları belirtilmektedir. Sağlıklı düşünmenin tüm olanakları yavaş yavaş ortadan kalkmaya ve paranoyalar beyne hakim olmaya başlamaktadır. Yapılan deneylerin ve araştırmaların çoğunda altı çizilen en önemli nokta, izolasyonun, kişiliği tamamen yok eden ve kişiyi her bir sosyal ilişkiden yalıtma yoluyla kontrol altına alarak toplum için ‘kabul edilebilir kılan’ bir sistem olduğudur. Irmgard Möller, 22,5 yıl kaldığı izolasyonu ve bu izolasyon şartlarının kendi kontrolü dışında nasıl şekillendirildiğini şu sözlerle vurgulamaktadır:

“... Buralarda ses duymanın imkanı yoktu. Buralara ölüm hücreleri diyorduk. Dışarıdan gerçekten hiçbir ses gelmiyordu, ne bir tramvay sesi, ne bir uçak sesi. Bütün duvarlar beyaza boyanmıştı. Geceleri de kontrol amacıyla aydınlatılıyordu. Geceleri belli aralıklar gardiyanlar gelip hücrenin kapısındaki delikten bakıp kontrol yapıyorlardı. Bu delikler camdandı ve içeriden dışarı görünmüyordu. Her gün aynı saatlerde üç kez kapı açılırdı, biri sabah kahvaltı vermek için, biri öğlen yemeği için ve varsa mektuplar verilirdi, akşam da yemek verilirdi ve o zamandan sonra kapı kapanır ve her tarafa bir sessizlik çökerdi. O andan itibaren insan yalnız kalır, kimseyi göremez ve hiçbir şey duyamazdı...”²²

Möller’in sözlerinde görüldüğü üzere, yemek yeme saatleri dahi cezaevi yönetimi tarafından belirlenmektedir. Ayrıca kapatılan kişi, bir süre sonra kendi sesine bile yabancılaşmasına yol açan her türlü sestense yalıtılmış durumdadır. Ancak bu şartlar, psikiyatri alanında gerçekleştirilen araştırmalarda da görüldüğü üzere rastlantısal olarak oluşturulmamış, aksine son derece sistemli bir şekilde yaratılmıştır. Özellikle ‘izolasyon tutukluluğu, davranış değiştirme ve beyin yıkama yöntemleri’ çalışmaları, yalıtmanın, politik anlamıyla izolasyonun cezalandırmanın bir aracı olarak geliştirilmesinde öne çıkan çalışmalardandır. D. Ludwig Friedrich von Froeriep, F. Williams, E. H. Schein, McConnel söz konusu çalışmaları yürüten önemli isimlerdendir. Örneğin bu araştırmacılardan Ludwig Friedrich von Froeriep,

---

²² Karabey, a.g.e., s. 20.

1843 yılında tamamladığı ve 1846 yılında Erfurt Akademisine rapor olarak sunduğu “Tutuklu Tecridinde Yeni Bir Yöntemin Temeli Olarak Duyusal Tecrit” adlı araştırmasında, Pennsylvania ve Auburn cezaevlerindeki izolasyon pratiklerinden yola çıkarak mahkumun fiziksel ve psikolojik durumu ile duyuların yalıtımı üzerinde durmaktadır. Her suçlu için izole edilmiş bir hücre inşa etmenin maliyetinin çok fazla olduğunu düşünerek, bunu sağlayacak daha ucuz bir yolu araştırmaya koyulmuştur. Sistemin her yerde kolay bir kullanım sağlaması, hayata geçirilmesinde büyük finansman kaynaklarına ihtiyaç duyulmaması, mahkumların işledikleri suça göre sınıflandırılmaları ile mahkumların cezaevi içinde ve dışında başka noktalara rahat ve güvenli bir şekilde transfer edilebilmeleri söz konusu araştırma sonucunda sistemin önemle vurgulanan avantajlarıdır.²³ Aynı konuda McConnel’in yaptığı açıklamalar, suçluların kişiliklerinin aşama aşama kontrol altına alınarak, toplumsal normlara uygun bireyler haline dönüştürülmeleri üzerine yürütülen araştırmaların boyutlarına dikkat çekmektedir:

“Suçluyu uzun süre pozitif beyin yıkama metotlarının uygulandığı bir rehabilitasyon merkezine kapatmak zorundayız. Suçluyu burada, yasalara sadık bir vatandaş haline gelinceye kadar eğitmeliyiz. Belki de onun tüm kişiliğini yeniden şekillendirmek zorunda olacağız. Böyle bir sürecin ahlaksal ve hukuksal sorunları, eşyanın kendi doğası gereği korkunç ve karmaşıktır. Ama bizler basit çözümlerin olmadığını bu süreçte öğrendik. Birçokları, herkesin kendi kişiliğini mantıklı ve özgür iradesiyle şekillendirdiği eskimiş inançlarını korumaktadır. Bu, dünyanın düz olduğunu ileri süren inanç gibi tamamen yanlıştır. Hiç kimse kendi kişiliğinin efendisi değildir.”

E. H. Schein’in açıklamaları ise araştırmaların amacı ve yöntemine ilişkin bizlere daha fazla bilgi sağlamaktadır:

“... Benim ana tezim şudur: Davranışlarda açık bir dönüşüm sağlamak için, eski davranış örnekleri ve eski şekillenmeyle bağları zayıflatmak, azaltmak ve yok etmek gereklidir. Bu duyusal bağı tahrip etmek zorunludur, çünkü böyle insanlar genellikle sıkı duyusal bağlarla birlikte var olan davranışın, doğrudan kişisel onay ve uyum ilişkisi içerisinde bulunmaktadır. Bu ya bireyin fiziksel izolasyonu ve

---

²³ Ayrıntılı bilgi için bkz: Karabey, a.g.e.

ilgilendiği her türlü komünikasyonun kesilmesiyle ya da saygın bulduğu şeylerin onursuz olduğu ve onlara güvenmemesi gerektiği bilincinin uyandırılmasıyla yapılmalıdır.”

Oluşumu ve geliştirilmesi aşamalarında bu kadar denenen bir sistemin bir cezalandırma pratiği olarak uygulanmasında da söz konusu deney ortamlarından çok da uzaklaşmamıştır. Söz konusu hücre tipi cezaevlerinin öne çıkan özellikleri genel itibarıyla şu şekilde sıralanabilir: Cezaevini çevreleyen duvarlar oldukça yüksektir ve hücreden yalnızca gökyüzü görülebilmektedir. Havalandırma alanı hücre ile benzer ölçülere sahiptir ve sınırlı bir zaman aralığında havalandırmaya çıkılabilmektedir. Hücreler, görme yetisinin bozulmasına neden olacak kadar küçüktür. Hücreler tek bir renge boyanmıştır ve bu renk genellikle beyazdır.²⁴

“Tecrit koşullarında yaşayan müvekkillerimin kaldıkları hücreler her türlü sestem arındırılmıştır, kapı hariç olmak üzere tamamen beyaz renge boyalıdır. Hücrenin penceresi önceleri hiç açılmıyordu, sonraları çok küçük bir aralık olarak açılmaya başladı. Ayrıca tamamı tel sineklik kaplıydı. Ulrike Meinhof’un kaldığı hücrenin örneğin, neon ışıkları sürekli açık bırakılırdı. Kış ayları boyunca hücrede ekstra bir ısı düşüklüğü uygulanırdı. Bu mekansal tecrit koşullarında müvekkillerim sadece cezaevi çalışanları ile, oda yalnızca yemek dağıtımı esnasında olmak üzere asgari bir temas içindeydiler.”²⁵

Görüldüğü üzere ağır izolasyon şartlarının vücuda geldiği hücre tipi cezaevi uygulaması, insanın ruh ve beden sağlığı üzerinde olumsuz etkiler yaratmak üzerine kurgulanmıştır. Gerek tanıklıklar gerekse araştırma sonuçları ve raporları söz konusu kurgunun, amacına ulaştığını göstermektedir. Bu hücrelerde amaçlanan tutuklunun konforu değildir, yukarıda açıklanan deneylerde de görüldüğü üzere bu koşullar altında mahkumun düşüncelerinin ve davranışlarının denetim altına alınması ile kişiliğinin yok edilmesi, toplum için kabul edilebilir bireyler olarak adeta yeniden yaratılmasıdır. Bu yeniden yaratma mantığı evrenselleşmiş ve tüm ülkelerde

---

²⁴İzolasyon şartlarına ve cezaevlerinin özelliklerine ilişkin ayrıntılı bilgi çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ayrıntılı olarak ele alınacaktır. Dolayısıyla bu kısımda yalnızca belirli özelliklere dikkat çekmekle yetinilmiştir.

²⁵ Karabey, a.g.e., s. 12.

benimsenmiştir ancak uygulamanın hayata geçirilişinde bölgelere göre benzerlikler olduğu kadar farklılıklar da ortaya çıkmıştır.

1.2 Dünya Geneline İzolasyon Deneyimleri

Ülkelere göre suç ve ceza ilişkisi başkalaşmakta, buna paralel olarak cezalandırma biçimleri de değişiklik göstermektedir. Ancak her ülkenin hukuk sistemini veya ceza pratiklerini ele almak, bu çalışmanın kapsamının çok ötesindedir. Çalışmanın sınırları içinde kalmak için, ülkelere göre farklılık gösteren cezalandırma biçimleri yerine yalnızca sosyal ve duysal mahrumiyet yoluyla yani izole ederek cezalandırma pratiğinin bölgelere göre uygulama şekilleri ile bu şekillerdeki benzerlik ve farklılıklar üzerinde durulmuştur. Burada bölgeler ile özellikle ABD ve Avrupa kastedilmektedir. Amerika'daki izolasyon, literatürdeki şekliyle ise, hücre sistemi uygulamanın kurumsallaşmasına model oluşturması açısından önemlidir. Ayrıca dünya genelinde tek kişilik hücrede kalan mahkum sayısının en fazla olduğu ülke ABD'dir.²⁶ Avrupa'daki uygulamalar ise, hücre uygulamasının ilk kez ortaya çıktığı ve tüm ceza sistemlerine yayıldığı için önemli olmasının yanı sıra Türkiye'de F-Tipi Cezaevlerinde vücut bulan izolasyon sistemine model oluşturmaları açısından büyük önem taşımaktadır. Söz konusu model alış ile mimarinin veya fiziki özelliklerin kopyalanışı kastedilmemektedir. Uygulamadaki farklılıklar göz önüne alındığında, böyle bir kopyalamadan söz etmek mümkün değildir. Burada bir kapatma mantığının kopya edilmesine işaret edilmektedir. İzole ederek cezalandırma, bir sistem olarak model alınmıştır.

1.2.1 Amerika'da Hücre Uygulamasının Tarihi

Bugünkü şekliyle izole ederek kapatma sisteminin köklerinin, ABD'de 1700'lerdeki uygulamalara kadar dayandığı belirtilmektedir. Sistemin esin kaynağı, Meryem Erdal'ın açıkladığı üzere, 1790'da ABD'de Franklin tarafından kurulan ve 1816'da yeni bir biçime büründürülen hücre tipi cezaevlerinden alınmaktadır.²⁷ Pennsylvania sisteminin ilk cezaevi, 1790 yılında, dünyanın ilk cezaevi iyileştirme vakfı olarak

---

²⁶ "Ayakta Kalmak İçin Savaşmak", **Focus**, (DOSYA: Hapishaneler) Sayı: 2002/11-112414, Kasım 2002, s. 55.

²⁷ Erdal, a.g.m., s. 55.

bugün de varlığını sürdüren Philadelphia Cezaevi Vakfı'nın girişimleri ile Philadelphia'da kurulmuştur. Söz konusu cezaevi, ülkedeki ilk modern hapisane modeli olarak literatürdeki yerini almıştır. Ağır izolasyon şartlarının hakim olduğu belirtilen Pennsylvania modeli, mahkumların, gece ve gündüz yani 24 saat boyunca hücrede tamamen izole edilmiş durumda kalmalarına dayanmaktadır. Söz konusu hapishanede tam bir sessizlik içerisinde, tek hücre sistemi uygulanmaktadır.

“Pennsylvania sisteminde hükümlüler gece ve gündüz sürekli olarak tek kişilik ve soğuk hücrelerde tecrit edilmişler, cezaevi personeli dahil hiçbir kimseyle konuşmalarına izin verilmemiştir. Pennsylvania sisteminin “mutlak inziva-mutlak tecrit” adı verilen yöntemi zamanla terkedilmiş ve Filedelfiya [Philadelphia] Cezaevi yıkılmıştır.”²⁸

Yoğun izolasyon şartlarına bağlı bu modelin, yaratılma amacı toplu hapsetme pratiklerinin olumsuzluklarını ortadan kaldırmak olarak açıklansa bile, yaratılan fiziki ve sosyal koşullardan dolayı birçok olumsuz özelliği barındırdığı belirtilmektedir. Bu zararlar ise, sürekli hücrede kalan mahkumun, beden ve ruh sağlığı tehlikeye girmesi, kısa sürede vereme veya akıl hastalığına yakalanabilmesi ya da intihara yönelmesi, tahliyeden sonra yeniden sosyal hayata uyum sağlamakta zorlanması ve son olarak söz konusu yapının çok yüksek maliyetli olması şeklinde sıralanmaktadır. Öte yandan bütün bu olumsuz yönlerine rağmen Pennsylvania sistemi, Amerika'da Pennsylvania eyaletinin dışındaki bazı eyaletlerde, Avrupa'da ise, İtalya ve Belçika'da uygulama alanı bulmuştur. Philadelphia'da 1913 yılında yürürlükten kaldırılan bu sistemin, 1800'lerin sonlarında büyük oranda etkilediği Belçika'da kısmen de olsa hala etkisini sürdürdüğü belirtilmektedir.

Amerika'da Philadelphia sisteminin dışında öne çıkan bir başka ceza infaz modeli ise, toplumun güvenliğinin ön plana çıkartıldığı belirtilen model olarak sunulan Auburn modelidir. 1816 yılında Auburn'de kurulan bu hapisane sisteminde ise, ‘çalıştırma’ esası hakimdir. Söz konusu sistemde mahkumlar gündüz beraber çalışmakta, gece ise tekrar hücrelerine dönerek tek başlarına kalmaktadırlar.

---

²⁸ M. Yılmaz Sağlam, “Cezaevlerinde Güvenlik ve Yönetim İlişkisi”, <http://www.yayin.adalet.gov.tr>, (25.09.2008).

Mahkumlar çalışma esnasında bir araya gelme fırsatı bulsalar dahi birbirleriyle konuşmalarının tamamen yasak olduğu belirtilmektedir. Bu sistemin en önemli özelliği, Pensylvanya sistemindeki yalnızlık sisteminin yerini sessizlik sisteminin almasıdır. “Sessiz Sistem” olarak da tanımlanabilecek bu sistemde, mahkumlar hücrelerinin dışında önlerine bakmak ve sessiz bir şekilde yürümek zorundadırlar ve çalışma sırasında dahi olsa birbirlerinin karşısına oturmaları yasaktır.²⁹

“Buna karşılık, Auburn Cezaevi sisteminde hükümlüler, hiç olmazsa gündüzleri toplu olarak çalıştırılmaya çıkarılmışlardır. Ancak, yine de hükümlülerin çalışma sırasında birbirleriyle yüksek sesle konuşmalarına izin verilmemiştir. Bu sisteme de “mutlak sessizlik” adı verilmiştir.”³⁰

Pek çok mahkumun ölümü ile sonuçlanan bu sessizlik uygulamasının, Pensylvanya sisteme benzer şekilde olumsuz yönlerini şu şekilde sıralamak mümkündür: Öncelikle bu sistemde, mahkumların konuşmalarının sağlanması mümkün değildir ve uygulamada da başarısızdır. Sistemin başarıya ulaşabilmesi için gerekli olan yapıların oluşturulması ve çok sayıda cezaevi personeline ihtiyaç olması ise, maliyetini oldukça yükseltmiştir. Bütün bu olumsuzluklara rağmen, Auburn sistemi gerek Amerika’da gerekse Avrupa’da geniş bir uygulama alanı bulmuş ve zaman içinde kriminolojiden elde edilen verilerle geliştirilmiştir. Bugün de bu sistem, mahkumlar arasındaki konuşma yasağı kaldırılıp, dereceli sistemin bir bölümü haline getirilerek, bazı ülkelerde uygulanmaya devam edilmektedir.³¹

---

²⁹ Mehmet Kurt, “Türkiye’de Ceza İnfaz Kurumlarının Sorunları”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, s. 125.

³⁰ Sağlam, “Cezaevlerinde Güvenlik ve Yönetim İlişkisi”, <http://www.yayin.adalet.gov.tr>, (25.09.2008).

³¹ Kurt, a.g.e., s. 125. Ayrıca, bu kısımda değinilen dereceli sistem Uluslararası Sözleşmelerle Belirlenen Hücre Tipi Ceza İnfaz Kurumları ve Avrupadaki Örnekleri bölümünde ayrıntılı şekilde ele alınmıştır.

1.2.2 Amerikan Ceza İnfaz Sisteminin Genel Özellikleri ve Hücre Uygulaması

18. ve 19. yüzyıllarda ABD’de inşa edilen cezaevleri mimari tasarımları bakımından incelendiğinde, Melda Türker’in aktardığı üzere, bu dönemdeki cezaevlerinin Linear mimari tasarımına göre inşa edildikleri ve söz konusu tasarımda tecrit hücreleri ya da tecrit hücreleri ya da çok kişilik yaşam mekanları bulunduğu belirtilmektedir³². Bu tip cezaevlerinde tek hücrelerin bulunduğu ve bu tiplerin mahkumların soyutlanması esasına göre oluşturulduğuna dikkat çekilmektedir. 1800’lü yıllarda bu modelin yaygın şekilde kullanıldığı ancak 2000’li yıllarda bu tasarımların, yeni ceza politikalarına paralel şekilde farklılaştığı görülmektedir. 1970’li yıllardan itibaren, ABD’de modüler tip cezaevleri mimari tasarımları geliştirilmeğe başlanmış ve linear tip cezaevi mimari tasarımları terkedilmiştir.³³ Amerika, izolasyon sistemini bir ödüllendirme ve cezalandırma aracı olarak hayata geçirmektedir. Bütün mahkumlar izolasyon cezası alabilmektedirler, ancak istenmeyen bir şey yaptıkları takdirde; çünkü ABD ceza sistemi, ‘çalışma’ esasına üzerine kurulmuştur. Mahkum emeğinin kullanımı, 1970 yılında gerçekleştirilen ceza reformu ve ardından çıkarılan ceza yasaları ile desteklenmektedir. Bunun en güzel örneği 1979 yılında çıkarılmış olan ‘Hapishane Endüstrisini Geliştirme Programı’dır.

“ABD Kongresi, ilkin 1979’da ‘hapishane endüstrisi’nin geliştirilmesi konusunda 7 pilot projeyi kabul etmiş, 1990’da ise pilot proje sayısı 50’ye yükselmiştir. 90’lı yıllar boyunca, eyaletler bir yandan mahpuslara çalışma zorunluluğunu getiren yeni yasaları çıkarırken, diğer yandan istihdam edilen mahpus sayısını arttırmak için yeni programlar yürürlüğe koymuşlardır.”³⁴

---

³² Linear mimari tasarım: Linear/intermittent surveillance. Zaman zaman gözetleme/denetleme prensibine dayanan cezaevi idaresidir. Melda Türker, 1983 yılında ABD’de, infaz literatüründeki cezaevi mimari tasarımları üzerine gerçekleştirilmiş çalışma doğrultusunda, dünya infaz tarihindeki cezaevi mimari tasarımlarını aktarmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz: Melda Türker, Türk İnfaz Sistemi Alt Yapı Sorunları ve Bunlardan Kanaklanan Tutuklu ve Mahkumların Çözümüne Dair Çağdaş Öneriler: Podular/Indirect Supervision Mimari Tasarım, **Manisa Barosu Dergisi**, Sayı: 69, 1999, s. 35.

³³ Melda Türker, “F Tipi Cezaevi Mimari Tasarımının Çağdaş Cezaevleri Modellerinin Gelişme Sürecinde Yeri”, http://www.hukukcu.com/bilimsel/kitaplar/F_tipi.htm, (07.03.2008).

³⁴ Yasemin Özdek, “Küreselleşme Sürecinde Ceza Politikalarındaki Dönüşümler”, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt: 33, Sayı: 4, 2000, s. 39.

Yasemin Özdek'in bir önceki paragraftaki açıklamasında da görüldüğü üzere, ABD, 1970'ten bu yana mahkumların çalıştırılması esasına dayanan yasaları yürürlüğe koymaya devam etmektedir. Gerek federal gerekse eyaletler düzeyinde çıkartılan bu yasaların temel amaçlarının ise, topluma yeniden kazandırma olduğu belirtilmektedir.³⁵ Ancak bu uygulamanın ekonomik açıdan ne kadar önemli olduğu, The Guardian Weekly'de 2000 yılında çıkan, 'istihdam yaratan kurum olarak ülkenin en büyük işvereni olan General Motors'dan sonra ikinci sırayı cezaevi endüstrisi aldığı' haberinde görülmektedir.³⁶

Söz konusu endüstrinin ortaya çıkmasını sağlayan çalıştırma ilkesi, Yasemin Özdek'in de aktardığı üzere, çeşitli disiplin kurallarıyla da güvence altına alınmıştır.³⁷ Örneğin mahkumlara 7 ila 10 saat arasında değişen çalışma saatleri getirilmiş ve bu süreler, disiplin suçu tanımlamalarıyla garantilenmiştir. Çalışmayı reddetme veya istenilen şartları yerine getirmeme gibi durumlar mahkumun disiplin suçu almasına neden olmaktadır. İşte ABD ceza sistemi içerisinde, sosyal ve duyuşal izole ederek cezalandırma, bu noktada devreye girmektedir. Ödül-ceza mantığı çerçevesinde, çalışmayan mahkum ağır izolasyon koşullarında kalabilmektedir. Dolayısıyla ABD ceza sistemi içerisinde, 'çalış ya da hücreye gir' mantığının geçerli olduğunu söylemek yanlış olmaz. Ayrıca hücre uygulaması, fiziki şartlarındaki benzerlikleri korumakla birlikte, yukarıdaki açıklamalarda da görüldüğü üzere, ABD'de farklı bir mantığa hizmet etmektedir. Amerikan ceza sistemi içerisinde izolasyon, Türkiye ve Avrupa'daki uygulamalara göre adeta biçim değiştirmiş, suçun cezalandırılma şekillerden biri olmaktan çıkarak, çalışmayı garanti altına alan disiplin kurallarının bir aracı haline gelmiştir.

ABD'deki uygulamaların Avrupa ve Türkiye'dekilerden farklılaşmış olmasına rağmen, Türkiye ve Avrupa'daki pratiklerin amaçlar arasında sıkı bir ilişki olduğu

---

³⁵ Bu yasaların amaçları veya söz konusu amaca ulaşmadaki başarıları bu çalışmanın sınırları dışındadır. Ancak konuya ilişkin bir parantez açılacak olursa, söz konusu amaçlar tartışılırken, gönüllü veya zorla kullanılan mahkum emeğinin ucuz veya bedava oluşu da göz önünde bulundurulmalıdır. Ayrıca tartışmaya, emeğin kullanıldığı pazara faydalarının da katılması gerekmektedir.

³⁶ Hasan Kemal Elban, "Amerikan Rüyasının Arka Sokaklarında Cezaevi Gerçeği ve Biz", **Birikim**, Sayı: 136, 2000, s. 52.

³⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz: Özdek, a.g.e.

görülmektedir. Özellikle Almanya'daki³⁸ uygulamalar, Türkiye'deki izolasyon sistemi ile güçlü bağlara sahiptirler.

1.2.3 Avrupa'da Hücre (Oda) Uygulamasının Tarihi

Cezalandırmanın aracı olarak ortaya çıkmış ilk cezaevlerinin kuruluş yeri konusunda, henüz görüş birliğine varılamamıştır. Bu yerin Hollanda olduğunu belirtenlerin yanı sıra İtalya ve özellikle İngiltere üzerinde duranlarda vardır. Hangi ülkenin öncülük ettiğine ilişkin bu tartışmalara karşın, bu kurumların 16. yüzyıldan itibaren uygulamaya konduğu konusunda birlik sağlanmıştır. Bugünkü kullanımına uygun şekilde, belirli standartlar ve kurallar çerçevesinde oluşturulmuş ilk cezaevinin ise, 1595 yılında Amsterdam'da kurulduğu belirtilmektedir.³⁹

İlk hapisanelerin ortaya çıkışıyla birlikte ceza anlayışı da esaslı bir değişime uğramıştır. Bu döneme kadar uygulanan bedeni cezalar, bu cezaevleri ile birlikte yerini hürriyeti bağlayıcı cezalara bırakmaya başlamıştır. Böylece günümüzde hürriyeti bağlayıcı ceza olarak, hapsetme pratiklerinin temeli atılmıştır.⁴⁰ Bu sistemin sonraki uygulamalarında kadınlar erkeklerden, büyükler küçüklerden, tutuklular hükümlülerden ayrılmıştır. Ayrıca bu ilk cezaevlerinde mahkumların, gruplar halinde gece-gündüz, hürriyeti bağlayıcı cezanın uzun veya kısa olması, tutukluluk veya hükümlülük, yaş, daha önce suç işlemiş olma veya olmama gibi kıstaslara bakılmaksızın birlikte buldukları belirtilmektedir.⁴¹

1603 yılına gelindiğinde ise, statüsü yüksek suçlular için, Amsterdam'da "Separate Zuchthaus" denilen bir kurum açıldığı görülmektedir. Bu cezaevinin önemi, hücrelerin ilk ortaya çıktıkları kurum olmasıdır. Bu kurumla birlikte, Amsterdam cezaevlerinde mahkumlar geceleri ayrı olarak hücrelerine konulmuşlar, gündüzleri ise, çalışmak için bir araya getirilmişlerdir. Bu dönemde mahkumların çalışma ve

---

³⁸ Almanya'nın Türkiye örneği ile ilişkisine, söz konusu ülkedeki uygulamaların Türkiye'de kamuoyunda ve resmi kaynaklardan yapılan açıklamalarda geniş yer bulması nedeniyle ayrı bir başlık altında değinilmiştir.

³⁹ Ercan Kanar, "Özgürlükçü Hukuk Felsefesi Açısından İnfaz Problemlerine, Ulusalüstü Hukukun Bu Alandaki Pratiğine, Kapatma Yaptırımına Eleştirel Bakış", **Hukuk ve Adalet**, Cilt: 4, Sayı: 9, 2007, s. 231.

⁴⁰ Timur Demirbaş, **İnfaz Hukuku**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2003, s. 96.

⁴¹ Teoman Mete, **İnfaz Hukuku**, Ankara, 1987, s. 19.

dini eğitim yoluyla iyileştirilmelerine çalışıldığı belirtilmektedir. Bu tarihten sonra, Amsterdam'daki kurumlar örnek alınarak, Bremen (1609), Lübeck (1613), Bern (1614), Hamburg (1622), Zürih (1637), Danzig (1629) ve Berlin (1712) şehirlerinde çeşitli kurumlar oluşturulmuştur.⁴²

Hücre sisteminin bu ilk uygulamaları sonraki dönemlerde geliştirilen hücre sistemlerinin temelini oluşturmaktadır. Özellikle 18. yüzyılda John Howard adlı uzman, Avrupa'daki uygulamalardan yola çıkarak, hücre sistemini geliştirdiği bir çalışma hazırlamıştır. Howard'ın ortaya koyduğu sistemde hücrelerin ceza infaz sisteminin amacına ulaşabilmesi için çok önemli bir yere sahip oldukları belirtilmektedir. Tek başına bırakılmak ve suskunluk suçun en büyük düşmanı olarak sunulmaktadır.⁴³ Howard'ın çalışmalarının özellikle ABD'de önemli gelişmelerin yaşanmasında büyük etkisi olmuş, toplu hapsin sakıncalarını ortadan kaldırmak için hücre usulü uygulamaya konulmuştur. Bu amaçla 1790 yılında da daha önce belirtildiği üzere, Pensilvanya sisteminin ilk cezaevi olan Philadelphia Cezaevi kurulmuştur.⁴⁴ Avrupa ve Amerika'daki gelişmelerin, birbirlerini tetikleyerek ilerlemeleri, bu uygulamalardan sonrada devam etmiştir. Ancak sistem olarak geliştirilen hücre uygulaması sadece bu iki bölge ile sınırlı kalmayarak, diğer ülkelerdeki ceza infaz sistemleri etkileyecek ve yönlendirecek şekilde yaygınlaş(tırıl)mıştır.

19. yüzyıla bakıldığında, Avrupa'daki ceza infaz sisteminde uluslararası standartları oluşturmak için yapılan çalışmaların ön plana çıktığı görülmektedir. 19. yüzyılın özellikle ortalarından itibaren uluslararası kongreler yapılmaya başlanmıştır. Bu kapsamda 1846 yılında Frankfurt'ta, 1847 yılında da Brüksel'de kongreler yapılmış, yüzyılın sonlarına doğru ise bu çalışmalar aralıklarla devam ederek yoğunluk kazanmıştır.⁴⁵

---

⁴² Demirbaş, a.g.e., s. 97

⁴³ Demirbaş, a.g.e., s. 103.

⁴⁴ Demirbaş, a.g.e., s. 104.

⁴⁵ Demirbaş, a.g.e., s. 126.

1.2.4 Uluslararası Sözleşmelerle Belirlenen Hücre (Oda) Tipi Ceza İnfaz Kurumları ve Avrupa'daki Örnekleri

Yüzyıl başında yaşanan savaşlar ve dönüşen toplumsal yapılar nedeniyle, söz konusu dönemde, ceza infaz sistemlerine ilişkin gelişmeler açısından oldukça durgun geçtiğini söylemek mümkündür. Yalnızca bu dönemde, 1929-1933 yıllarında Uluslararası Ceza ve İnfaz Komisyonu tarafından oluşturulan asgari standart kurallar, Milletler Cemiyeti'nin 15. olağan toplantısında üye ülkelere tavsiye edilmiştir. Ayrıca 10 Aralık 1948 tarihinde Birleşmiş Milletler tarafından ortaya konulan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ise, insan haklarına dair genel bir algının oluşmasında büyük rol oynamıştır.

1950 sonrasındaki dönemi ise, ceza infaz sistemleri açısından, mevzuat ile ilgili düzenlemeler ve ceza infaz kurumlarındaki uygulamalar olarak iki ayrı bağlamda ele almak gerekmektedir. Özellikle infaz kurumlarındaki uygulamaların iyileştirilmesine ilişkin çalışmaların 1950'den sonra hız kazandığı görülmektedir. Bu yıllarda öne çıkan önemli gelişmelerden birisi, uluslararası standart kuralların uygulamaya konmasıdır. Bu kurallardan bazılarında oda sistemi onaylanmakta bazılarında ise her ne şekilde adlandırılırsa adlandırılınsın, izolasyon uygulamasına tümüyle karşı çıkmaktadır. Çağdaş infaz rejiminde kural olarak "oda sisteminin" uygulanmasını onaylayan⁴⁶ kuralların başında BM tarafından Cenevre'de 1955 yılında düzenlenen suçların önlenmesi ve suçluların ıslahı konulu kongrede oluşturulan ve geliştirilerek, 31.07.1957 tarihinde 663 sayılı Tavsiye Kararı ile kabul edilen "Hükümlülere Uygulanacak Muameleye İlişkin Minimum Standart Kurallar"ı gelmektedir.⁴⁷ Söz konusu kuralların birinci bölümündeki genel uygulama kuralları arasında yatacak yer kısmında, "Geceleme yerlerinin bireysel hücreler ya da odalar olması halinde, her mahpus geceleri kendi başına bir hücre ya da odada kalmalıdır. Geçici sıkışıklık gibi özel nedenlerden ötürü cezaevi yönetiminin bu kuraldan ayrılmak zorunda kaldığı durumlarda, bir hücre ya da odada iki mahpusun bir arada kalması istenmemelidir" kuralı ile oda ve hücre uygulamaları onaylanmaktadır.⁴⁸ Bu kuralları Avrupa

⁴⁶ Burada onaylama kavramı ile oda sistemlerinin uygulanması gereken biçimlerinin onaylanması kastedilmektedir. Bütün diğer kurallarla birlikte var olduğu doğrultuda bu sistemin onaylanması söz konusudur. Ayrıca bu kurallarda herhangi bir pratiğe göndermede bulunulmamaktadır.

⁴⁷ Necati Nursal, **Uluslararası Cezaevi Standartları**, 2. Baskı, Ankara: Bakanlık Arşivi, 2006, s. 309.

⁴⁸ Nursal, a.g.e., s. 311.

Konseyi'nin 1973 tarihli "Minimum Cezaevi Tretman Kuralları" izlemiştir. Bu uygulama, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından 12.02.1987 yılında kabul edilen "Avrupa Cezaevi Kuralları"nın 14. maddesinde de "Barınma Yerleri" başlığı altında "tek kişilik oda sistemi" tavsiye edilmekte⁴⁹ ve bu odanın asgari standartları, kuralların 15. maddesinde; " Hükümlülere sağlanan ikamet ve özellikle bir metreküp hava içeriği, makul ölçüde alan, ışıklandırma, ısıtma ve havalandırmaya gereken önem verilerek sağlık ve hijyen gereklerine uygun olmalıdır" şeklinde açıklanmaktadır.⁵⁰

Yukarıdaki kuralların yanı sıra benzer dönemlerde hazırlanan bazı kural ve sözleşmelerde, izolasyona uygulamasına doğrudan karşı çıkışlar olduğu görülmektedir. Avrupa İnsan Hakları Komisyonu, 16.12.1982 tarihli kararında, "...tam bir 'sensoriel' (işitme, görme vb. gibi) duyu organlarının dış alemde koparılması tecridi ile tam bir sosyal tecridin birleştirilmesinin, kişiliğin tahribi sonucunu doğurabileceğini ve bu durumda ne güvenlik, ne de diğer herhangi bir nedenle haklı görülecek bir davranış (muamele) biçimi oluşturacağını" belirtilmektedir.⁵¹ Bu kararda tam izolasyon uygulamasına açıkça karşı çıkmaktadır. Öte yandan kararın devam eden kısmındaki, "disiplin veya koruma nedenleriyle dilekçe sahiplerinin diğer tutuklularla temasının yasaklanması olayı arasında bir ayırım yapmış ve hapisane toplumu içinde yapılan bu tür bir ayırımın, insanlık dışı veya alçaltıcı bir muamele veya ceza oluşturamayacağı sonucuna varmıştır" açıklaması ile disiplin kurallarının bir aracı olarak kısmi izolasyon ve hücre uygulamasının onaylandığı görülmektedir. 14.12.1990 tarihinde BM Genel Kurulu'nun 45/111 sayılı kararı ile kabul edilen "Mahpusların İyileştirilmesi İçin Temel Prensipler"e bakıldığında, hücre hapsinin kaldırılması bir öneri olarak sunulmakta, ancak kaldırılmaması durumunda, sınırlandırılması gerektiği belirtilmektedir.⁵² Bu çalışmaların yanı sıra ayrıca, 10.12.1984 tarihinde "Birleşmiş Milletler İşkencenin Önlenmesi Sözleşmesi", 26.11.1987 tarihinde "Avrupa

⁴⁹ Demirbaş, "Cezaevlerimiz ve Sorunları", **İstanbul Barosu**, Cilt: 73, Sayı: 10-11-12, 1999, s. 893.

⁵⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz: Avrupa Konseyi Bakanlar Kurulu Komitesi tarafından R(87)3 sayılı karar ile kabul edilen 12.02.1987 tarihli "Hükümlülerin İyileştirilmesi İçin Standart Asgari Kuralların Avrupa Metni", www.adalet.gov.tr.

⁵¹ Demirbaş, a.g.m., s. 893.

⁵² İlgili madde: "Hücre hapsinin bir ceza olarak uygulamadan kaldırılması veya bu cezanın sınırlandırılması yönünde çaba gösterilir ve gösterilen çabalar teşvik edilir".

İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Davranış ya da Cezanın Önlenmesi Sözleşmesi” ve 15.01.1989 tarihinde “Viyana Sonuç Bildirgesi” yayınlanmıştır.

Görüldüğü üzere, uluslararası düzenlemelerde, tam izolasyon koşullarına karşı çıkmakla birlikte günümüz infaz rejimlerinde hükümlülerin yaşam alanlarının belirlenmesinde “oda sistemi”nin esas alınması gerektiği kabulü esastır ve oda sistemi, “insana saygıyı sağlayıcı” kurallar olarak sunulmaktadır. Bunlardan Avrupa Cezaevi Kuralları’nın bazı ana ilkelerini şu şekilde sıralamak mümkündür: “1) Hürriyetten yoksunluk, insana saygıyı sağlayıcı maddi ve manevi koşullarda ve bu kurallara uygunluk içerisinde gerçekleştirilecektir. 2) Bu kurallar tarafsızlık içerisinde uygulanacaktır. Irk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal veya diğer ulusal veya sosyal orijin, doğum, ekonomik veya diğer duruma dayalı olarak ayırıcı işlem yapılmayacaktır. Mahpusların mensup olduğu grubun dini inançlarına ve ahlaki kaidelerine saygı göstermek gereklidir. 3) İnfaz kurumlarında mahpusların tabi olacağı tretmanın⁵³ hedefleri olarak; sağlıklı olmalarını ve kendilerine saygınlıklarını muhafaza etmek ve ceza süresinin elverdiği ölçüde bireysel sorumluluklarını geliştirmek ve topluma avdetlerinde hukuka uyarlı ve kendi kendine yeterli bir yaşam sürdürebilme şansını yükseltecek düşünce ve hünerlerin yer etmesini teşvik etmek gibi olacaktır. 4) Yetkili bir makam tarafından atanacak yetenekli ve tecrübeli müfettişlerce ceza kurumları ve hizmetleri düzenli olarak denetlenecektir. Bunların görevi, özellikli kurumların yürürlükteki yasalar ve tüzüklere, cezaevi hizmetlerinin hedeflerine ve kuralların gereklerine duyarlı olarak ne ölçüde idare edilip edilmediğini takip etmektir.” Ayrıca bu karar, sözleşme ve kuralların tamamında, tüm hükümlü ve tutukluların insan onuruna yakışır bir muamele görmeleri temel şartı ortak olarak bulunmaktadır.⁵⁴

Aynı zamanda bu kuralların hemen hepsinin konuya ilişkin düzenlemelerinde genel kurallar konulmakta, sayısal veya geometrik ölçüler belirtilmemektedir. Örneğin Avrupa Cezaevi Kuralları’nın cezaevlerinin mimarisine yönelik düzenlemelerini; “hükümlüye yeterli yaşam alanı, havalandırma, aydınlatma ve ısıtma olanakları”

⁵³ Tretman/İyileştirme: Hükümlülerin bedensel ve zihinsel sağlıklarını sürdürmeleri veya yeniden kazanmaları için zorunlu olan bütün önlemler ile onların, topluma yeniden kazandırılmaları ve suçluluk duygusundan arındırılmış olarak toplumsal sorumluluklarının bilinci içinde yaşamalarını teşvik ve geliştirici nitelikteki, bütün faaliyetleri içeren bir kavramdır. Ayrıntılı bilgi için bkz.: A. Reynaud, **Hapishanelerde İnsan Hakları**, çev. İhsan Kuntbay, Ankara: TODAİE, 1992, s. 26.

⁵⁴ Demirbaş, **İnfaz Hukuku**, s. 126 .

sağlanmalıdır, şeklinde özetlemek mümkündür. Bu standartlar doğrultusunda tam veya kısmi izolasyon sistemi, ülkelere göre farklılık göstermekle birlikte bütün Avrupa ceza infaz sistemlerinde uygulanmaktadır.

Uygulamada farklılıklar ortaya çıksa da Avrupa ceza infaz sistemlerinin mevzuatla ilgili düzenlemeler bağlamında ele alınan yukarıdaki standartlar çerçevesinde oluşturulduğu belirtilmektedir. 1950 sonrasındaki dönemde gerçekleştirilen mevzuat düzenlemelerine paralel uygulamalarda da değişimler yaşandığı görülmektedir. Bu dönemde cezaların infazında resmi olarak kullanılmaya başlanan oda sisteminin gerekçesi olarak, “mahkumları yalnızlaştırmak için değil, mahkumun kendisine tahsis edilmiş ve dinlenmesine ayrılmış bir mekan olarak anlaşılmalıdır” açıklaması yapılmaktadır.⁵⁵ 1900’ler öncesinde de bu sistemin uygulandığı önceki bölümlerde ele alınmıştır. Ancak önceki dönemler ile 1950 sonrasındaki uygulamaların farkı, suç türlerine göre ayırım yapılmasıdır. Bugünkü anlamda oda sisteminin resmi uygulamasının, 1950 sonrasındaki benzer yıllarda, İspanya, İtalya, İrlanda, Belçika, İngiltere gibi pek çok Avrupa ülkesinde siyasi suçluların ağır izolasyon koşullarında tutulmalarıyla başladığı görülmektedir. Örneğin İrlanda’da 1800’lerdeki ilk hücre denemelerinin ardından, 1900’lerin ikinci yarısında diğer Avrupa ülkelerindeki deneyimlere paralel şekilde özellikle siyasi tutuklulara yönelik izolasyon uygulamalarına geçilmiştir. 1960’lara bakıldığında Kuzey İrlanda’daki cezaevi nüfusunun 700’ün altında olduğu belirtilmektedir. Ancak 1979’a gelindiğinde bu rakamın 3000’e çıktığı görülmektedir ve bu artış doğrudan savaş koşullarına bağlanmıştır.⁵⁶ Özellikle siyasi suçluların oranı 1970’lerde ve 1980’lerde büyük oranda artmıştır. Bu yıllarda siyasi mahkumların savaş esirleri olarak tutuklandıklarına dair iddialar mevcuttur. 1950 sonrası özellikle siyasi suçlulara yönelik tam izolasyon uygulamasıyla öne çıkan bir diğer ülke ise, İtalya’dır. İtalya’da ise, bugün de devam eden bir oda sistemi mevcuttur. Bu ülkede ağır suç⁵⁷ işleyenler, tek kişilik hücrede kalmakta ve 24 saat kamera ile gözetim altında

---

⁵⁵ Girit Hasan, “İnfaz Rejimi ve Kurumlarının Kaynakları”, **İstanbul Barosu Dergisi**, Cilt: 71, Sayı: 3, 1997, s. 601.

⁵⁶ Bu bölümde İrlanda üzerine verilen bilgiler, aksi belirtilmedikçe, Kuzay İrlanda Cezaevi Servisi’nin internet sitesinden alınmıştır.

<http://www.niprisonservice.gov.uk/index.cfm/area/information/page/The1970>, (20.08.2008).

⁵⁷ Burada ağır suç ile özellikle adli ve siyasi suçlar kastedilmektedir; diğer suçlar olarak ise, adi suçlar belirtilmektedir.

tutulmaktadırlar. Adi suçluların ise, en fazla altı kişilik gruplar halinde bir koğuştta tutuldukları görölmektedir.⁵⁸

Avrupa'daki oda uygulamaları içerisinde İngiltere ve İrlanda sistemlerinin diğerklerinde ayrıldığı görölmektedir. Bu ölkelerde “dereceli sistem” olarak adlandırılan bir sistemin uygulamada olduğu görölmektedir. 1842 yılında Pensilvanya sistemi esas alınarak Londra yakınlarında yapılan bir cezaevi'nin hücreleri, zaman içerisinde İngiliz dereceli sistemi ile gerçekleştirilen ceza infazının aşamalarından birisi haline gelmiştir. Dereceli sistemde mahkumlar, 18 aylık bir süre için tek kişilik hücrede kalmakta, iyi hallerine ve çalışma yeteneklerine göre, belirli sınıflara ayrılmakta ve sınıflarına göre çalışmaktadırlar. Son aşama ise, başarılı geçerse şartla salıverilme gerçekleştirilmektedir.⁵⁹ İrlanda'da da, 1851 yılından itibaren dereceli sistem uygulanmaya başlanmıştır. Hükümlüler, birçok aşamadan oluşan bu sistemin ilk bölümünde, hücrede kalarak monoton işler yapmakta, ikinci bölümünde, bayındırlık işlerinde çalıştırılan hükümlüler, başarı gösterirlerse son aşama olarak, denetim olmadan çalışabilecekleri, bazen toplum içine girebilecekleri bir cezaevine gönderilmektedirler. Hükümlülerin bu aşamada da başarılı olmaları, şartlı salıverilmelerine olanak sağlamaktadır.⁶⁰

Bu açıklamada göröldüğü üzere, İrlanda'da, genel uygulamalardan farklı olarak, cezaevlerinde sürekli bir tecrit durumundan söz etmek mümkün değildir. Tam izolasyon veya hücre cezasının, Amerika'daki ile benzer şekilde disiplin cezalarının bir aracı olarak kullanıldığı görölmektedir ancak burada disiplin cezasının verildiği durumlar, cezaevi kurallarının ihlalleridir. 1983 yılında tutuklanan siyasi mahkum Jim McVeigh söz konusu izolasyona neden olan ihlalleri ve izolasyonu şu sözlerle açıklamaktadır:

“Tutuklular herhangi bir kuralı çiğnemeleri halinde, mesela yasak olduğu halde sigara içerken yakalandıklarında, ceza blokuna gönderilir. Bunun anlamı tam tecrittir. Tutuklu diğerk tutuklularla kesinlikle görüşemez. Sadece gardiyanlarla

⁵⁸ Demirbaş, “Cezaevlerimiz ve Sorunları”, s. 894.

⁵⁹ Demirbaş, **İnfaz Hukuku**, ss. 109-110.

⁶⁰ Kuzey İrlanda Cezaevi Servisi'nin internet sitesinden alınmıştır.

<http://www.niprisonservice.gov.uk/index.cfm/area/information/page/The1970>, (20.08.2008).

görülebilmektedir. Normal şartlarda da yemekler kötüdür, ama burada yemek sanki karneyle verilir. Ekmek ve su. Çorba ya da benzeri bir şey. Ziyaret yok, dışarıyla temas yoktur. Okuyacak hiçbir şey yoktur.”⁶¹

Bu tanıklıkta görüldüğü üzere, İrlanda’da izolasyon mantığı bütün bir modele sirayet etmese dahi cezanın bir kolu olarak kendini var etmiştir. Söz konusu izolasyon koşullarının ağırlığı karşısında İrlanda’da birçok protesto yaşanmıştır.

“Tutuklular cezaevi üniformalarını giymeyi kabul etmedikleri için protesto başladı. İnsanlar hücrede çıplak oturmak zorundaydı. Omuzlarındaki tek bir battaniye ile. Cezaevi Üniformasını giymemeleri, aynı zamanda dışarı çıkıp spor yapmamaları anlamına da geliyordu. Bu anlamda, 1976’dan 1981’e kadar kesinlikle ‘hareketsizdiler’ ve tam olarak tecrit edilmişlerdi.”⁶²

‘Battaniye protestosu’ ve 10 kişinin hayatını kaybettiği açlık grevi bunlar arasından en fazla öne çıkanlardır. Battaniye protestosu, mahkumların cezaevi giysilerini giymeyi ve çalışmayı reddetmeleri sonucunda başlamıştır. Protestonun bu şekilde adlandırılmasının nedeni ise, cezaevi giysilerini giymeyi kabul etmeyen mahkumların çıplak kalmamak için battaniyelerine sarınmalarındadır. Uzun süre devam eden bu protestonun ardından istekler yerine getirilmeyince açlık grevi süreci başlamıştır ve bu grev 10 mahkumun ölümü ile sonuçlanmıştır.

Özellikle 1970’li yıllarda yoğun şekilde eleştirilen sistemin bugünde benzer şekilde sistemin uygulama da olduğu bilinmektedir. Zordan kolayca doğru devre esasına dayalı bu sistemde, ödüllendirme esasına dayalı bir ıslah yönteminin olduğu görülmektedir. Ayrıca bu sistem, yapısı itibarıyla uzun süreli hapis cezalarında kullanılabilir bir sistem olarak karşımıza çıkmaktadır; çünkü yukarıda açıklandığı şekliyle derecelendirmenin her aşaması uzun dönemlere yayılmıştır. Günümüzün açık infaz kurumlarının temellerinin de bu dereceli sistem ile atıldığı belirtilmektedir. Dereceli sistemi günümüzde uygulayan pek çok ülke vardır. Ancak bu ülkeler arasında ortak bir uygulamanın varlığından söz etmek mümkün değildir. Bu farklı uygulamalar arasında, infazın zordan kolayca doğru dereceli olarak değişmesi

---

⁶¹ Karabey, a.g.e., s. 144.

⁶² Karabey, a.g.e., s. 142.

özelliğinin ortak olduğu görülmektedir. Türkiye'deki infaz sistemi de temelde dereceli sisteme göre düzenlenmiş olup çağdaş gelişmelere uygun olarak bu sistem üzerinde değişiklikler yapılmıştır. Türkiye'deki infaz sistemi ileriki bölümlerde ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Avrupa'daki uygulamalara dönülecek olursa, bu ülkelerin genelinde oda sisteminin bütünüyle oluşturulmasının ardından, uluslararası düzenlemelere uygun olarak ve tüm suç türlerini kapsayacak şekilde genişletildiği görülmektedir. Örneğin Yunanistan'da hükümlülerin tamamı bir ya da iki kişilik odalarda tutulmaktadır. Burada önemli olan, bu sistemin suç türlerine göre ayırım gözetilmeden bütün hükümlülerin benzer şekilde kapatılmasıdır. Ayrıca Türkiye'deki birçok uygulamanın Avrupa'dakiler ile benzerlik gösterdiği görülmektedir. Örneğin "Türk Ceza Kanunu ile Hapishane ve Tevki/hanelerin idaresi Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu"nun altıncı maddesi ve sonraki dönemlerde cezaevlerinin girişinde başvuru güvenlik uygulamaları ile özellikle avukatlara yönelik tutumlar, bugün hala tartışılmaya devam etmektedir. Benzer şekilde İtalya'da da, cezaevlerine giren avukatların, duyarlı kapıdan geçerek bir metal dedektörle üst aramasına tabi tutuldukları; eğer, cezaevine yasaklanmış bir şey sokacağına dair bir şüphe varsa, savcının sözlü emriyle üzerleri de aranabilecekleri; bu arama sırasında, savunmaya ilişkin belgeleri incelenmediği ancak, bu belgelerin, avukat tarafından, doğrudan tutukluya verilmeyeceği, bir zarfa konularak idareye teslim edildiği ve idare tarafından tutukluya verildiği belirtilmektedir. Avukatlar mafya veya terör örgütü mensuplarıyla açık görüş yapamamakta, aralarında ayrıca cam bulunmaktadır. Türkiye'de ise, bu görüşmelerin 2000'ler öncesinde yüz yüze yapıldığı belirtilmektedir. Belçika'da ise, cezaevlerine giren avukatlar, mesleki belgesini göstererek duyarlı bir kapıdan geçirilmekte ve çantaları açılarak içerisinde bulunan belgelere basitçe bakılmakta, şüphe üzerine üzerleri elle aranabilmekte; ancak, bu arama polis tarafından yapılmaktadır. Fransa'da, Amerika'da, Kanada'da, Hollanda'da, Danimarka'da, Finlandiya'da, Norveç'te benzer hükümlerin varlığına dikkat çekilmektedir.⁶³

---

⁶³ Adalet Bakanı Cemil Çiçek, "Türk Ceza Kanunu ile Hapishane ve Tevki/hanelerin idaresi Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu", **TBMM Genel Kurul Tutanakları**, Dönem 22, Toplantı 2, Şubat 2003, s. 374.

Avrupa’da ve Türkiye’de mahkumun duysal ve sosyal mahrum bırakma yöntemi ile kapatılması, kısmi ya da tam izolasyon koşullarında kalması, bina yapısı, hücre şekilleri ya da izinler ve yasaklar bakımından değişiklik göstermektedir. Ancak Türkiye’de oda sistemine geçiş sürecinde özellikle Almanya’daki uygulamalara gönderme yapılmaktadır. Dolayısıyla çalışmanın bu bölümünde Avrupa’daki izolasyon uygulamaları ile bugünkü gelişmeler ayrı bir bölüm olarak ele alınacaktır.

1.2.4.1 Almanya’da İzolasyon Uygulaması

Almanya, dünyada cezalandırmanın bir aracı olarak izolasyona başvuran ülkeler arasında ön plana çıkanlardandır. Almanya’daki ilk tek hücreli cezaevi 1848 yılında Baden şehrinde yapılan Bruchsal Cezaevi’dir. 15.05.1871 tarihinde yürürlüğe giren Alman Ceza Kanunu ile hücre hapsi kabul edilmiştir ancak, üst sınırı üç yıl olarak sınırlanmıştır. Alman Ceza Kanunu’nda hürriyeti bağlayıcı cezaların süresine ve şekline ilişkin hükümler de bulunmaktadır. Bu kanuna göre, ağır hapis cezasına çarptırılanların çalışma zorunluluğu vardır. Hapis cezasına mahkum olanlar ise, çalışmak zorunda değildirler. Hem hapis cezası hem de ağır hapis cezası tek kişilik hücrelerde infaz edilmektedir.⁶⁴ 1923 yılında ise, Alman İmparatorluk Devletleri cezaevi konusunda ortak bir kanun çıkarmışlardır. Bu kanunda, hükümlünün kişisel iyileştirilmesi değil, çalışma yoluyla yeniden sosyalleşmeye özendirme yöntemi vurgulanmıştır. 1940 tarihinde yapılan Ceza İnfaz Kanunu’nda ise, “güvenlik ve korkutma düşüncesi” hakim olmuştur. Almanya’da 1977 yılında yürürlüğe giren yeni Ceza İnfaz Kanunu’yla, hükümlülerin ve cezaevi idaresinin yetkileri açık bir şekilde tanımlanmış ve çağdaş infaz anlayışına uygun bir şekilde, hükümlülerin tedavisi ve yeniden topluma kazandırılması anlayışının altı çizilmiştir.⁶⁵

Almanya’nın izolasyon uygulaması yönünden listede baş sıraya yerleştirilen ülkelerden olması uygulamanın zamanlaması, şekli ve hedef aldığı grupla doğrudan ilişkilidir. Burada hedef alınan grupla, söz konusu ülke için bir ilki teşkil eden ve 1974 yılında siyasi mahkum statüsüyle izolasyon koşullarına uygun şekilde inşa edilmiş Stuttgart-Stammheim Cezaevi’ne kapatılan RAF militanları kastedilmektedir. Elbette diğer ülkelerde olduğu gibi Almanya’da da sistemli şekilde uygulamaya

⁶⁴ Demirbaş, **İnfaz Hukuku**, s. 120.

⁶⁵ Demirbaş, a.g.e., ss. 123-124.

konmadan ve ceza yasalarındaki reform girişimleriyle desteklenmeden önce izolasyona, gerekli görülen durumlarda cezanın bir aracı olarak İkinci Dünya Savaşı öncesinde ve özellikle 1800’lerde dönem dönem başvurulmuştur. Yasal düzenlemelerin geçmişinin ve ilk örneklerin 1800’lü yıllara dayanmasına karşın, ilk bölümde de altı çizildiği üzere, bu ülkede izolasyonun sistemli ve genelleşmiş bir yöntem olarak uygulanışı, refah devleti söyleminin ve bütün bir sistemin dönüşüm sürecine girişine denk düşmektedir. Özellikle 1970’lerde tüm dünyaya yayılmaya başlayan sosyal ve ekonomik dönüşümler, etkilerini Alman ceza yasalarında da hissettirmiştir. Örneğin bütün bir ceza sisteminin ve özellikle izolasyon uygulamasının yasalarla desteklenir hale geldiği, “Hürriyeti Bağlayıcı Cezaların ve Hürriyeti Sınırlayıcı Emniyet Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun”, Federal Parlamentoda 16 Mart 1976 tarihinde kabul edilerek yürürlüğe konmuştur.⁶⁶ 1970’lerden sonra Alman terörle mücadele önlemleri için değişiklikler gerçekleştirildiği görülmektedir. Örneğin “savunmanın bir ölçüde sınırlandırıldığı ve sanığın yalnızca bir tek avukat tarafından savunulduğu belirtilmektedir.”⁶⁷

Mevzuat düzenlemelerinin ötesinde bu yıllardaki uygulamalara bakıldığında, Almanya’nın, 1970’lerde ‘yüksek güvenli’⁶⁸ söylemiyle gündeme gelen Stuttgart-Stammheim Cezaevi’ne 1938 yılında hazırlanmaya başlayan planlarıyla ilk adımı attığı görülmektedir. Stuttgart’ın kuzey sınırına yakın bir konumda kurulmuş olan Stammheim Cezaevi’nin inşasına 1959 yılında başlanmış ve kompleks, 1963 yılında tamamlanmıştır.⁶⁹ Ancak bir cezaevi olarak kullanılmaya başlanması 1970’li yıllarda mümkün olmuştur. Bu cezaevi kompleksinin en önemli özelliği hem hücrelerin hem de daha geç inşa edilse de mahkemelerin aynı alan içerisinde yer almasıdır. Sonraki yıllarda birçok ülkenin model alacağı bu cezaevinde, hücrelerin bulunduğu kısmın pencereleri birbirlerini görmeyecek şekilde yerleştirilmiştir, binalar ise üçgen biçimde dizayn edilmiştir. Ayrıca hem yargılama hem de cezalandırmaya olanak

---

⁶⁶ Girit, a.g.m., s. 601.

⁶⁷ Girit, a.g.m., s. 606.

⁶⁸ Burada cezaevinin yüksek güvenli olması ile, cezaevinin içinde ve dışında yoğun güvenlik önlemlerinin alınmış olması ve azami kontrolün sağlanmaya çalışılması kastedilmektedir. Bu niteliğe ilişkin açıklamalar, Türkiye’deki cezaevi sınıflandırmalarının yapıldığı bölümde diğer türlerle karşılaştırmalı bir biçimde ele alınmıştır.

⁶⁹ Bu paragrafta cezaevine ilişkin verilen bilgiler wikipedia sayfasındaki ve cezaevinin resmi web sitesindeki bilgilerin karşılaştırması ile eklenmiştir.

sağlayan yapısı ile birçok departmanı bünyesinde barındırdığı ve her bir bölümün farklı binalara dağıtıldığı gözlenmiştir.⁷⁰

Cezaevinin fiziki özelliklerine değinmek gerekirse, hücrelerin fiziki koşulları, hijyen veya düzen yönünden ele alındığında, sağlıklı yaşam koşullarını sağlamaktadır. Buna karşın tek başına veya en fazla üç kişiyle bir hücreyi paylaşan mahkumda zaman içerisinde ortaya çıkan psişik ve psikiyatrik rahatsızlıklar, bu mekanların dinlenme mekanları olmaktan çıkmalarına yol açmıştır. Söz konusu uygulamanın o dönemdeki koşulları ortaya konduğunda, izolasyonun uygulamaya konduğu hücre tipi cezaevlerine ilişkin yasanın pratiğe yansıma düzeyi daha açık şekilde gözlenebilecektir. Öncelikle bu kurumların merkezden uzakta kurulduğunu söylemek gerekmektedir. Yerleşim bölgesi içerisinde lojmanları da bulunan bu cezaevindeki bir hücrede, normal şartlarda üç kişi kalmaktadır. Yer azlığı gibi olağanüstü durumlarda ise, altı kişiye kadar kişiyi alma kapasitesi bulunan hücrelerin 21 metrekare genişliğe sahip olduğu belirtilmektedir. Hücrelerde bulunan tüm eşyalar mahkumların kendilerine zarar vermelerini önleyecek malzemelerden yapılmıştır. 06.05.1989 yılında Stuttgart Gazetesi'nde çıkan bir haberde bu eşyaların ayrıntıları şu şekilde belirtilmiştir:

“Sandalye, yatak, dolap, masa sert bir plastikten yapılmıştır. Lavabo ve kapağı olmayan tuvalet sebebiyle hücre sürekli kötü kokular içindedir. Ayrıca ızgara ile örtülü, 90x130 cm büyüklüğünde bir pencere vardır.”⁷¹

Toplam 700 hücreden oluşan cezaevinin, sekiz katı bulunmaktadır. İki ayrı kanat şeklinde inşa edilmiş koridorlar boyunca hücreler sıralanmıştır. Hiçbir hücrenin penceresi diğerini görmemektedir. Kompleks içinde ayrıca, kütüphane, revir, kilise, idare ve atölyelerden oluşan binalar bulunmaktadır. Atölyelere özellikle dikkat çekilmelidir. Çünkü bugün bu cezaevi de dahil olmak üzere pek çok cezaevinde çalışma esası ön plana çıkmıştır. Ancak günümüzdeki cezalandırma pratiklerine

---

⁷⁰ Cezaevinin mimari yapısına ilişkin ayrıntılı bilgi resmi web sitesinde yer almakta ve görsel öğelerle desteklenmektedir. Ayrıca Folter in Stammheim, Die Propaganda Der RAF ve Rückblende, Urteil in Stammheim filmlerinde cezaevinin dış ve iç yapısını izlemek mümkündür.

⁷¹ Karabey, a.g.e., s. 168.

geçmeden önce Stammheim Cezaevi'nin özelliklerine eklenecek noktalar bulunmaktadır.

Yüksek güvenlik önlemleri ve yoğun kontrol çabası Stammheim'in o yıllarda daha da çok tartışılmasına yol açmıştır. Son teknolojilerden yararlanılarak kurulan bu yapının, söz konusu dönem için Almanya'daki en modern cezaevi olduğu belirtilmektedir. Ancak burada modern ile bir yandan en gelişmiş teknolojilerin kullanılması kastedilirken diğer yandan da cezaevi yapıları için başlayan yeni bir dönemin temsilcisi olduğuna işaret edilmektedir. Güvenlik önlemleri arasında en dikkat çekici nokta ise, tutukluların hem idareye hem de devlete tehlike oluşturma derecelerine göre hücrelere yerleştirilme şekillerinin ve sayılarının değişmesidir.

Bu özel önlemler elbette gelişigüzel uygulanmayacaktır. En ağır izolasyon koşullarının en tehlikeli görülene uygulandığını ve suçun tehlike sıralamasındaki yeri azaldıkça uygulamaların da hafifletildiğini söylemek mümkündür. Dolayısıyla devlet otoritesine karşı en fazla tehlike arz eden grup olan siyasi suçlular, söz konusu dönemde ağır izolasyon koşullarında cezalandırılmışlardır. Almanya'daki ilk uygulama yeri olan Stammheim Cezaevi'de sayılan bütün bu özellikleriyle, RAF militanlarının kapatıldığı cezaevidir ve bu kurum, ağır izolasyon uygulamasına imkan tanımıştır.⁷² Andreas Baader, Ulrike Meinhof, Jan-Carl Casper, Gudrun Ensslin, Irmgard Möller, 1972 yılında RAF'ın liderleri olarak tutuklanmışlardır. Stuttgart-Stammheim Cezaevi'ne konulan grubun, mahkemeleri de aynı cezaevi kompleksinde görülmüştür. 1977 yılında RAF üyesi olmak suçundan tutuklanan Günter Sonnenberg, devlet için en fazla tehlike arz eden grupta yer aldığı için en ağır izolasyon koşullarına maruz kaldığını belirtmektedir. Sonneberg'in sözleriyle belirtmek gerekirse:

“Her şey bana yabancıydı ve tam bir tecrit vardı. Ziyaret de yasaktı. Bir-iki hafta sonra avukatımla görüşebildim. Havalandırma yoktu ve 24 saat hücredeydim. Gece ve gündüz kontrol ediliyordum. Sürekli bir gardiyan bulunuyordu başımda ve beni sürekli kontrol ediyordu. Daha sonra hastaneye geri götürüldüm. Buda dört-beş

---

⁷² Kompleks hakkında ayrıntılı bilgi için Karabey, a.g.e., s. 168.

hafta kadar sürdü. Sonrasında Stuttgart-Stammheim'dan beş kilometre uzaklıkta, Asberg'de yine cezaevi içinde hastaneye götürüldüm. Başka hiçbir tutsak görmedim. Hastanede de devam etti tam tecrit. Duş yapacağım zaman etrafımdaki tüm odalar ve duş odası boşaltılıyordu. Ve hiç kimseyi göremedim. Havalandırmaya çıktığımda ise tamamen yalnızdım. Diğer tüm tutsakların pencere ve kapıları kilitleniyordu. 11 ay boyunca, yakalanmamdan 1978 Nisanı'na kadar hiçbir tutsak görmedim.”⁷³

Sonneberg'in sözlerinden, siyasi tutukluların diğerler suçlardan ceza alanlara göre daha fazla izolasyona maruz kaldıkları görülmektedir. Öte yandan 1974'te tutuklanan RAF militanlarının mahkeme ve tutukluluk sürecine ilişkin yararlanılan filmlerde⁷⁴ yapılan açıklamalarda, özellikle birinci kuşak olarak nitelenen militanlara daha fazla ayrıcalık tanındığı belirtilmektedir. Adı geçen filmlerde resmi kaynaklardan yapılan açıklamalara göre, ayrıcalıklardan bazıları şunlardır: “Tek tek hücrelerde kalıyorlardı ancak, birlikte geçirilebilecek süre yasalarda 4 saat ile sınırlandırılmışken, bu mahkumlar günde 8 saat bir arada kalabilmekteydiler. Hücrelerinde tv, radyo ve daktilo bulunmaktaydı. 16 ayrı gazeteyi okuyabilmekteydiler. Normal şartlarda bir hücrede 10 kitaba izin verilirken, burada her hücrede çok daha fazlası mevcuttu. Normal şartlar altında mahkumlar haftada bir gün ve toplam 6 kişi yıkanma şansına sahipken, bu mahkumlar her gün yarım saat ve yalnız duş alabiliyorlardı. Bu ayrıcalıkların en önemlisi ise, siyasi tutuklu statüsüne sahip oldukları için çalışma zorunluluklarının bulunmamasıydı.”

Tüm bu ayrıcalıkların verilip verilmediği, Almanya'da bugün hala tartışılmaktadır. Filmlerde de bu ayrıcalıkların varlığını savunanlar ve karşı çıkanlar söz söyleme şansına sahip olmuşlardır. Tartışmaların en önemli sebebi ise, söz konusu yıllarda bu haklar tanınmış olsa da resmi olarak bunların açıklanmamış olmasıdır. Bu konuda iki farklı değerlendirme bulunmaktadır. Bir gruba göre, izolasyonun ileri sürüldüğü kadar ağır koşullarda uygulanmadığı, söz konusu şartların gözlenmesine izin verilmesiyle mümkün olabilirdi ancak resmi makamlar buna izin vermemişlerdir. Bir diğer yaklaşım ise, devletin, bu mahkumları yeteri kadar kontrol edemediği yönündedir. Bu görüşü savunanlar, mahkumların istedikleri her şeye kolayca sahip

---

⁷³ Karabey, a.g.e., s. 39.

⁷⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz: “Die Propaganda Der RAF” ve “Rückblende, Urteil in Stammheim.”

olduklarını, avukatların adeta birer haberci gibi çalıştıklarını ve cezaevine herhangi bir kontrolden geçmeden rahatça girdiklerini ileri sürmektedirler.

Söz konusu cezaevini, izolasyona uygun ve ‘modern’⁷⁵ tekniklerle donatılmış ilk cezaevi olması dışında tartışmaya değer kılan diğer noktalar ise, ilk kez siyasal tutuklular olarak RAF militanlarının buraya konulması ve bu cezalandırma sürecinin bazı kesimlere göre intihar bazı kesimlere göre ise cinayet ile sonuçlanmış olmasıdır. Almanya’da ‘resmi’⁷⁶ olarak ilk kez uygulamaya konan bu sistem aldığı kamuoyu desteğinin yanı sıra ciddi biçimde eleştirilmiş ve protesto edilmiştir. Özellikle RAF üyelerinin yaptıkları eylemler bu dönemde ülkenin gündemine oturmuştur. Tutukluların serbest bırakılması için yapılan eylemlerin en önemlileri, 1977 yılında Nisan ayında Federal Başsavcı Siegfried Buback ve Dresdnerbank Şefi Jürgen Ponto’nun kaçırılışları ve ardından öldürülmeleridir. 5 Eylül 1977 tarihinde ise, Alman İşverenler Birliği Başkanı Hans Martin Schleyer kaçırılmıştır.

Dışarıda protestolar ve eylemler artarak devam ederken mahkeme, RAF liderlerini ömür boyu hapse mahkum etmiştir. Schleyer’ın kaçırılışını, Lufthansa uçağının kaçırılışı ve pilotun öldürülmesi takip etmiştir. Aynı gece Almanya yıllar sonra halen tartışılan bir olaya tanık olmuştur. Andreas Baader, Jan-Carl Casper, Gudrun Ensslin hücrelerinde ölü bulunmuşlar, Irmgard Möller ise, ağır yaralı olarak hastaneye kaldırılmıştır. Ulrike Meinhof’da bu intiharların öncesinde hücrelerinde ölü bulunmuştur. Ancak bu ölümlere ilişkin tartışmalar halen sonuçlanamamıştır. Bazı kesimler, ölümlerin intihar olduğundan şüphe duymazken, bazıları ise, bu inancın tersine ölümlerin birer cinayet olduğunu savunmaktadırlar.

Bugün hücre tipi cezaevleri ve izolasyon uygulamalarının Almanya’da varlıklarını sürdürdükleri görülmektedir. Örneğin Amberg Yüksek Güvenlikli Cezaevi Müdürü Rammelt, hücre tipi cezaevi sistemine yönelik “332 tek hücreli oda, 192 tane de 3 ile 8 kişilik oda var. O nedenle herkese tek kişilik hücre veremiyoruz. Dilekçe verenleri sıraya koyuyoruz. Tek kişilik hücre boşalınca sırası geleni buraya yerleştiriyoruz.

---

⁷⁵ Modern kavramı ile daha öncede açıklanan iki farklı anlama dikkat çekilmektedir.

⁷⁶ Hücre cezası, Almanya’da uzun zamandır kullanılmasına karşın tüm kamuoyunun şahitliğinde siyasi suçlu olarak nitelenen bir grubun cezalandırılmasında ilk kez uygulamaya konmuştur. Bu uygulama, 1970’lerden itibaren yasalarla da desteklenerek resmi bir statü kazanmıştır.

Tek kişilik hücrede mahkûm televizyonunda istediği programa bakıyor, istediği zaman ışığı söndürüp yatabiliyor veya gazetesini okuyabiliyor. Kimse onu rahatsız etmiyor. Ancak diğer odalarda sorunlar yaşanabiliyor. Bu nedenle mahkûmlar tek kişilik hücreleri tercih ediyor”⁷⁷ açıklamasını yaparak söz konusu uygulamanın varlığını onaylamaktadır. Bu izolasyon uygulamasının hayat bulduğu oda sistemi, bugün geçmişteki uygulamalardan gerek mevzuat gerekse uygulama yönünden ayrılmaktadır.

Geçmişle ilk ayrımın, uygulamanın yalnızca siyasi suçlulara yönelik olmaktan çıkarak genelleştirildiği görülmektedir. Örneğin Alman İnfaz Kanunu’nun 18. maddesinde “mahkûmların dinlenme zamanlarını yalnız olarak odalarında geçirecekleri; eğer bir mahkûmun yardıma ihtiyacı varsa veya yaşamı veya sağlığı için bir tehlike mevcutsa, ortak odada (koşuş) kalmanın uygun olduğu” düzenlemesi yapılmıştır. Önceki dönemlerde siyasi suçun cezalandırılması yönünde uygulamaya konan yüksek güvenliğin ceza infaz kurumlarındaki izolasyon sistemi, bugün siyasi veya adli olsun, tehlikeli olarak sınıflandırılan tüm suçluların cezalandırılmasında kullanılmaktadır. Öte yandan geçmiş ile benzer şekilde, en tehlikeli mahkûmların kapılarının sürekli kapalı tutulduğu ve tam izolasyonun uygulandığı belirtilmektedir.⁷⁸ Ayrıca bugün cezaevlerinin büyük kısmında çalışma esaslı ön plandadır. 1970’lerdeki uygulamalarda da çalışmanın varlığı söz konusudur ancak bu yıllarda Almanya cezaevlerinde, İrlanda’da da yaşananlara benzer şekilde, atölyelerde sürdürülen iş kollarına siyasi mahkûmları dahil etmek mümkün olmamıştır. 2000 yıllardaki uygulamalara bakıldığında ise, çalışma esasının yaygın hale geldiği görülmektedir. Rammelt, Almanya genelindeki uygulamalara ilişkin fikir verecek şekilde, “iş saati akşam saat 16.00’ya kadar. İşten döndükten sonra akşam yemeği ve ardından bir saat hapisane avlusuna çıkıp dolaşırlar. Yazın avluda dolaşma süresi 1.5 saattir. Çalışan mahkûmlara ayda 250 mark (Yaklaşık 75 milyon lira) maaş verilir. Ancak bu, para olarak verilmez. Mahkûmların üzerinde para bulundurmaları yasaktır. Bu para mahkûmun adına açılan hesaba yatırılır. Mahkûmun kazandığı paranın üçte biri mecburi tasarrufa ayrılır. Bu tasarruf cezaevinden çıktıktan sonra mahkûma verilir. Cezaevinde alışveriş yapan mahkûm

⁷⁷ Kurt Rammelt, “F Tipi Kuyruğu”, **Hürriyet Gazetesi**, 18 Aralık 2000.

⁷⁸ Rammelt, “F Tipi Kuyruğu”, **Hürriyet Gazetesi**, 18 Aralık 2000.

kendisine ayrılan miktar kadar eşya alabilir. Aksi takdirde hücrelerinde fazla eşya bulunursa bu cezaya tabidir. Mesela alışveriş yasağı verilir” açıklamasını yapmaktadır.

Bu özellikleri ve örnekleri çoğaltmak mümkündür. Ancak çalışmanın sınırlarını aşmamak adına, İnsan Hakları Komitesi’nin, Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi’nin 7. maddesinde yer alan işkence ve kötü muamele yasağının bir ihlali olduğunu açıkladığı uzun süreli hücre hapsinin uygulamasının Avrupa’daki ve özel olarak Almanya’daki ortaya çıkışları ile bugünkü uygulama şekillerinin genel bir resminin çizilmesi yeterli görülmüştür. Bu modellerden yola çıkarak Türkiye’de de uygulamaya konduğu belirtilen, resmi adıyla oda ve kamuoyundaki kullanım şekli ile hücre tipi yüksek güvenlikli ceza infaz kurumlarının oluşum süreçleri, çalışmanın bir sonraki kısmının temel sorununu oluşturmaktadır.

2. BÖLÜM

CEZA İNFAZ KURUMLARININ SINIFLANDIRILMASI VE TÜRK CEZA İNFAZ KURUMLARI

2.1 Cezaevi Sistemlerinin Genel Durumu ve Mimari Tasarımlarına Göre Cezaevi Sınıflandırmaları

Türkiye’deki cezaevleri üzerine yapılan incelemelerde ve araştırmalarda, hapisane, cezaevi, tutukevi, ceza infaz kurumu⁷⁹ gibi çeşitli kavramların aynı anlama gelecek şekilde kullanıldığı görülmektedir. Bu çalışmada yasalarda ve diğer resmi belgelerde geçen şekliyle, ‘hürriyeti bağlayıcı cezalardan mahkum edilen kişilerin barındırıldığı ve iç ve dış güvenlik bakımından özel tedbirlerin alındığı kamu binalarını belirtmek için ‘ceza infaz kurumu’ kavramı ile tutuklamanın infaz edildiği yerleri belirtmek için tutukevleri kavramları kullanılmaktadır.⁸⁰

Yaygın kullanımıyla cezaevlerinin, resmi adıyla ise ceza infaz kurumlarının dünya genelindeki sınıflandırılmalarına bakıldığında, özellikle mimari tasarımlar esas alınarak yapılan sınıflandırmalar dikkat çekmektedir. Elbette her ülkenin, kendi ceza sistemine uygun şekilde ortaya koyduğu cezaevi sınıflandırması bulunmaktadır. Ancak ceza literatürüne bakıldığında, ayrımların mimari tasarımlar üzerinden gerçekleştirildiği görülmektedir. Dünyadaki uygulamalara uygun şekilde cezaevlerinin mimari tasarımında kullanılan başlıca sistemleri şu şekilde sıralamak mümkündür:⁸¹

a) Koşuş ve odaların yerleştirilme şekillerine göre cezaevi mimari sistemleri lineer ve modüler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Lineer (intermittent surveillance)

---

⁷⁹ **Ceza İnfaz Kurumu:** Yasalar tarafından tanımı yapılan eylemi (suçu) işlediği kabul edilen (hükümlü) veya işlediğine dair hakkında kuvvetli kanıt bulunan (tutuklu) bireyleri; cezalandırılmak, birey ve toplumu korumak, ıslah edip topluma yeniden kazandırmak ve ibret amacıyla mahkeme kararları ile konuldukları, özel inşaa edilmiş kamu binalarıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz: Sami Gören, “Cezaevlerinin Sorunları ve Çözüm Yolları”, **Manisa Barosu Dergisi**, Yıl: 19, Sayı: 75, 2000, s. 13.

⁸⁰ Demirbaş, “Cezaevlerimiz ve Sorunları”, s. 184.

⁸¹ Buradaki sınıflandırmada Mehmet Kurt’un, Sağlam, **Ceza İnfaz Kurumları Mimarîsi ve Türk İnfaz Sisteminde Mimari Özellikler**, Ankara, 2003, yola çıkarak, yüksek lisans tez çalışmasında ortaya koyduğu sıralamadan yararlanılmıştır.

mimari tasarımında binalar, genelde dikdörtgen şekilde dizayn edilmiştir. Koridorlar bölümlere ayrılmış ve bu koridorların iki tarafında ya tecrit hücreleri veya çok kişilik yaşam mekanları yer almaktadır. Hükümlülerin denetlenip gözetlenmesi için, görevliler devamlı olarak koridorları devriye gezmektedirler. Türkiye’deki ceza infaz kurumlarının çoğu da lineer sisteme göre yapılmıştır.⁸² Modüler mimari tasarımda ise, hücreler binanın daire şeklindeki dış duvarlarına yerleştirilmiştir. Bu dairenin ortasında gözetleme kulesi bulunur ve bu kuleden gardiyan istediği zaman istediği mahkûmun hücrelerini görebilecek durumdadır. Bu gözetleme kulesine bir yeraltı köprüsü ile binanın dışından girilir. Bu mimarî sistemde çok sayıda hücre az sayıda personel bulunmaktadır. Gözetleyen infaz ve koruma personeline saldırı imkanı da yoktur.⁸³

b) Koğuş veya oda pencerelerinin yerleştirilme şekillerine göre cezaevi mimari tasarımları, içe bakan pencere sistemi ve dışa bakan pencere sistemi olarak ikiye ayrılmaktadır. İçe bakan pencere sisteminde, koğuş veya odaların pencereleri cezaevin dışına değil, cezaevinin iç tarafına, genellikle de havalandırma avlularına bakmaktadır. Türkiye’deki cezaevi mimarisinde de bu sistem kullanılmaktadır. Dışa bakan pencere sisteminde ise, koğuş veya oda pencereleri cezaevinin dış güvenlik alanlarına açılmaktadır.⁸⁴

c) Hükümlülerin yaşam alanlarının şekillerine göre cezaevi mimari tasarımları, koğuş tipi ve oda-hücre tipi tasarımlar olarak ikiye ayrılmaktadır. Koğuş tipi tasarımda, hükümlülerin tamamı gece gündüz bir arada bulundurulurlar. Hücre tipi ise, Amerika cezaevi sisteminde ele alınan “Pensilvanya Sistemi” ve “Auburn Sistemi”nin uygulandığı cezaevlerindeki mimari sistemdir.

Görüldüğü üzere, pencerelerin dizilişinden, koridorların yapısına kadar pek çok fiziki özellik cezaevlerinin mimari tasarımlarına uygun şekilde birbirlerinden ayrıştırılmalarını sağlamaktadır. Buradaki sınıflandırma, daha önce de belirtildiği üzere dünya çapında genelleşmiş uygulamalardan yola çıkılarak ortaya konmaktadır.

---

⁸² Melda Türker, a.g.m., s. 35.

⁸³ Kurt, a.g.e., s. 113.

⁸⁴ Sağlam, **Ceza İnfaz Kurumları Mimarisi ve Türk İnfaz Sisteminde Mimari Özellikler**, Ankara, 2003, s. 17.

Ancak bilindiği üzere her ülkenin, ceza sistemine uygun şekilde geliştirdiği cezaevi sistemleri ve ceza infaz kurumları bulunmaktadır. Türkiye’de de durum, diğer ülkelerden farklı değildir. Gerek ceza sistemleri gerekse cezaevi sistemleri bakımından genel uygulamalarla benzerlikleri olduğu kadar farklılıkları da bulunmaktadır. Özellikle kapalı ceza infaz kurumlarının mimari tasarımlarına uygun şekilde sınıflandırılması ile ortaya çıkan çeşitlilik, bu farklılığı açık şekilde ortaya koymaktadır.

2.1.1 Türkiye’de Ceza İnfaz Kurumlarının Genel Durumu

Daha önceki bölümde değinildiği üzere, cezalandırmanın amacı, suçlunun iyileştirilerek topluma yeniden kazandırılmasıdır. Bu esasa göre Türkiye’de de suçlunun kişiliğinin, geçmişinin ve genel durumunun değerlendirileceği ve bu değerlendirmelere göre gönderileceği ceza infaz kurumunun belirleneceği ‘Gözlem Merkezleri’nin kurulması öngörülmektedir.⁸⁵ Bu kurumlarda yapılan değerlendirmelere göre hükümlüler, a) ilk defa suç işleyenler, mükerrirler, itiyadî suçlular veya suç işlemeyi meslek edinenler, b) aklî ve bedensel durumları nedeniyle veya yaşları itibarıyla özel bir infaz rejimine tâbi tutulması gerekenler, c) tehlike hâli taşıyanlar, d) terör suçluları, e) suç örgütlerine veya çıkar amaçlı suç örgütlerine mensup olanlar şeklinde sınıflandırılmakta ve sınıflandırmaya uygun ceza infaz kurumuna gönderilmektedir. Ayrıca hükümlülerin yaşları, hükümlülük süreleri ve suç türleri itibarıyla de gruplandırıldıkları görülmektedir.⁸⁶

Böyle bir kurumun varlığının en önemli gerekçesi, suçlu türlerinin çeşitliliğinin yanı sıra bu suçlara öngörülen cezalara uygun şekilde oluşturulmuş ceza infaz kurumlarındaki çeşitliliğidir. Ceza infaz kurumlarının, infaz alanında zaman zaman yaşanan gelişmelere paralel olarak suçun niteliğine, kurumların mimarî yapısına ve kurumların iç örgütlenmesine göre yeniden sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırma sonucunda ortaya çıkan çeşitlilik, suçluların sınıflandırılmasına da yol açmış ve

⁸⁵ Gözlem Merkezleri’ne ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz: 647 Sayılı Cezaların İnfazı Hakkında Kanun. Ayrıca gözlem ve sınıflandırma merkezlerinin kuruluş, görev ve çalışmaları ile hükümlülerin gözlem ve sınıflandırmalarına dair usul ve esasları düzenlemek amacıyla, 17.06.2005 tarihli Gözlem ve Sınıflandırma Merkezleri Yönetmeliği çıkarılmıştır. Bu yönetmeliğe, göre gözlem ve sınıflandırma merkezlerinin her ceza infaz kurumunda kurulması gerekmektedir.

⁸⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz: 01.06.2005 tarihli ve 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkındaki Kanun’un (CEGTİK) 24. Maddesi.

böylece bu sınıflandırmayı yapacak söz konusu gözetim kurumunu da beraberinde getirmiştir. Genel itibariyle Türkiye'deki ceza infaz kurumlarının çeşitlerine bakılacak olursa, söz konusu ceza infaz kurumlarının aşağıdaki şekilde sıralandığı görülmektedir:⁸⁷

1. Uygulanan infaz rejimine göre; kapalı ve açık ceza infaz kurumları,
2. Hükümlülerin yaş ve cinsiyet durumlarına göre; erkek, kadın ve çocuk ceza infaz kurumları,
3. Hükümlülük ve tutukluluk durumlarına göre; hükümevi (cezaevi) ve tutukevi,
4. Personel durumuna göre; tam teşkilatlı olan veya tam teşkilatlı olmayan ceza infaz kurumları,
5. Mimarî tiplerine göre; tip projeye göre yapılan veya tip projeye göre yapılmayan ceza infaz kurumları,
6. Güvenlik rejimlerine göre; az güvenli, normal güvenli ve tam güvenli ceza infaz kurumları.

Görüldüğü üzere ceza infaz kurumları öncelikle, uygulanan infaz rejimine göre, kapalı, açık ceza infaz kurumları olarak ikiye ayrılmaktadırlar ve bu, infaz kurumlarının ayrılmasındaki temel sınıflandırmadır. Yani bütün infaz kurumları öncelikle ya açık ya da kapalı ceza infaz kurumudur. Diğer sınıflandırmalar ise, bu sınıflandırmanın yanı sıra yapılanlardır. Yukarıda belirtilen bu kriterlere göre sınıflandırılan Türkiye'deki tüm ceza infaz kurumlarının sayılarına ve kapasitelerine göre dağılımları, Ceza ve Tevkif İşleri Müdürlüğü tarafından resmi internet sitesinde yayınlanan tabloda ayrıntılı şekilde görülmektedir:

---

⁸⁷ Sağlam, **Türk İnfaz Sisteminde Ceza İnfaz Kurumları**, Ankara, 2003, s. 52.

CEZA İNFAZ KURUMLARI BİNA DAĞILIM TABLOSU

S.NO	TİPİ	ADET	KAPASİTE
1	A	21	792
2	A1	16	508
3	A2	17	744
4	A3	31	2.295
5	B	16	1.068
6	C	7	1.696
7	D	2	1.732
8	E	45	29.753
9	F	13	4.966
10	H	5	3.225
11	K1	83	3.553
12	K2	24	1.446
13	L	16	15.084
14	M	24	9.107
15	T	4	3.400
16	KAPALI	23	6.277
17	KİRALIK	1	30
18	ÇOCUK EĞİTİMEVİ	3	360
19	ÇOCUK VE GENÇLİK	3	1.334
20	KADIN AÇIK	1	350
21	KADIN KAPALI	3	1.496
22	AÇIK	28	6.405
23	BAĞLI AÇIK	38	2.617
TOPLAM		384	98.238

*Bu tablo ceza ve tevkif evleri resmi web sitesinden alınmıştır. <http://www.cte.adalet.gov.tr/> (20.01.2008).⁸⁸

⁸⁸ Çalışmanın sınırlarının korunabilmesi için bu tabloda yer alan cezaevi tiplerinin tümüne ilişkin, ayrıntılı bilgi verilmemektedir. Tip cezaevleri, çalışma konusu ile ilişkileri bağlamında yalnızca belirli özellikleri belirtilecek şekilde ele alınmıştır. Ancak özel tip ve E tipi uygulamalarının, F Tipi yüksek güvenlikli kapalı ceza infaz kurumları ile benzerlik göstermesi ve bu yeni tipe geçiş sürecinde tartışmaların odak noktası olmaları nedeniyle bu tiplere ilişkin bilgi ve örnekler, ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Daha önce belirtildiği ve tabloda da ayrıntılı şekilde görüldüğü üzere, Türkiye’deki ceza infaz kurumları esas itibariyle açık ve kapalı olarak ikiye ayrılmaktadır. Türk ceza infaz kurumları çeşitlerinden ilki olan açık ceza infaz kurumları, 5275 sayılı Kanun’da, “hükümlülerin iyileştirilmelerinde, çalıştırılmaları ve meslek edindirilmelerine öncelik verilen, firara karşı engelleri ve dış güvenlik görevlisi bulunmayan, güvenlik bakımından kurum görevlilerinin gözetim ve denetimi ile yetinilen kurumlar” olarak açıklanmaktadır. Bu kurumlarda, yaygın gözetim ve denetim mekanizmalarının işletilmediği görülmektedir.

Tabloda da sunulduğu üzere, ceza infaz rejimine göre yapılan bu sınıflandırmanın büyük bölümünü kapalı ceza infaz kurumları oluşturmaktadır. Kapalı ceza infaz kurumları, bu ayırmada önceliklidir, çünkü mevcut infaz kurumlarının büyük bir kısmı kapalı ceza infaz kurumu olarak inşa edilmiştir. Bu kurumlarda özellikle firarın önlenmesine yönelik güvenlik önlemleri farklı düzeylerde ve yüksek güvenlikli kapalı ceza infaz kurumları, bunlar arasında güvenlik önlemlerinin en üst düzeyde olduğu kurumlardır.

İlgili Kanun’nda yüksek güvenlikli kapalı ceza infaz kurumları, ‘iç ve dış güvenlik görevlilerine sahip, firara karşı teknik, mekanik, elektronik ve fizikî engellerle donatılmış, oda ve koridor kapıları sürekli kapalı tutulan, ancak mevzuatın belirttiği hallerde aynı oda dışındaki hükümlüler arasında ve dış çevre ile temasların geçerli olduğu sıkı güvenlik rejimine tabi hükümlülerin bir veya üç kişilik odalarda barındırıldıkları tesisler’ olarak açıklanmaktadır. Söz konusu kurumlarda, bireysel veya grup hâlinde iyileştirme yöntemleri uygulanmaktadır. Bu kurumlara gönderilen hükümlüler ise, yine ilgili kanun maddesinde, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkûm olanlar ile süresine bakılmaksızın, suç işlemek amacıyla örgüt kurmak, yönetmek veya bu örgütün faaliyeti çerçevesinde, Türk Ceza Kanununda yer alan; a) insanlığa karşı suçlardan (madde 77 ve 78), b) kasten öldürme suçlarından (madde 81, 82), c) uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçundan (madde 188), d) devletin güvenliğine karşı suçlardan (madde 302, 303, 304, 307, 308), e) anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlardan (madde 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315) hüküm giyen kişilerdir. Görüldüğü gibi yüksek güvenlikli ceza infaz kurumları, gönderilen suçlu türlerine bakımından, bu çalışmanın inceleme konusu olarak

belirlenmiş ‘siyasi suçun’⁸⁹ cezalandırılması için kullanılan ceza infaz kurumlarıdır. Güvenliğin derecesine göre yapılan bu ayırım, kapalı ceza infaz kurumlarının sınıflandırılması için yeterli değildir. Söz konusu kurumların kendi aralarındaki ayırım, güvenlik tedbirlerinin yanı sıra dünya genelindeki sınıflandırmaya uygun şekilde mimari tasarımlarına göre de yapılmaktadır.

2.1.2 Türk Siyasal Hayatı’nda Yaşanan Gelişmeler Ekseninde Yeniden Düzenlenen Türk Ceza İnfaz Kurumları

Türkiye’nin toplumsal yapısı, darbeler ekseninde tanımlanan siyasal hayattaki dönüm noktaları ışığında yeniden düzenlenmiş ve şekillendirilmiştir. İki askeri darbe ve bir müdahale aracılığıyla ekonomik yapıda gerçekleştirilen dönüşümler yalnızca ekonomik ya da siyasal alandaki dönüşümlerle sınırlı kalmamıştır. Ekonomik yapıda yaşanan değişim ve dönüşümler, sosyal ve siyasal alanlar ile de karşılıklı etkileşim içerisinde ortaya çıkmıştır. Türkiye’nin hukuki yapısı da bu gelişmeler ışığında yeniden düzenlenmiş ve ceza infaz kurumları ihtiyaçlar doğrultusunda dönüştürülmüştür. Türkiye’deki ceza infaz kurumları, 2000 yıllardaki mimari tasarımdaki önemli dönüşüme kadar, koğuş sistemine uygun olacak şekilde tasarlanmıştır. Koğuş sistemi, ana bir koridorun etrafındaki yan koridorlar ve bunlara açılan koğuşlardan oluşmakta ve hükümlüler gruplar halinde bu koğuşlara kapatılmaktadırlar. Gruplardaki kişi sayıları koğuşun büyüklüğüne bağlı olarak değişmekte ve hükümlüler 24 saati bir arada geçirmektedirler.

Tecrit uygulamasının hayata geçirildiği F tipi yüksek güvenlikli ceza infaz kurumları, gerek 1990’lı yıllarda inşaat sürecinde gerekse 2000 yılında resmi olarak uygulamaya konulmasının ardından, önceki bölümde de belirtildiği üzere, varlığıyla birlikte bir yandan pek çok tartışmayı sona erdirmiş diğer yandan da yeni tartışmaların varlık nedeni olmuştur. Bu yeni modeli ayrıntılarıyla inceleyebilmek için öncelikle onun varlık gerekçesi olarak sunulan sorunları ve bu sorunların ortaya çıktığı dönemin sosyal ve ekonomik şartları ortaya koyak gerekmektedir. Sorunların ortaya çıktığı dönemin şartları önemlidir; çünkü yaşananlar içinde buldukları

---

⁸⁹ Daha önceki bölümlerde belirtildiği üzere, ilgili kanun maddelerinde ve resmi makamlarca yapılan açıklamalarda siyasi suç kavramı yerine terör suçu ve suçlusu kavramları kullanılmaktadır.

sistemden ayrı ve basitleştirilerek değerlendirilemezler. Dönemin CHP Milletvekillerinden İ. Önder Kırılı, 05.03.1996 yılında TBMM genel kurulunda yaptığı konuşmasında bu ilişkiyi; “...çünkü, sorun, ülkemizdeki genel toplumsal sorunlarda olduğu gibi, köklü ve sisteme bağlı çarpıklıklardan kaynaklanmaktadır. Cezaevleri sorunu, bugünün ya da bundan önceki iktidarların sorunu değildir; cezaevleri sorunu, bir devlet sorunudur, bir ülke sorunudur, bir sistem sorunudur” sözleriyle dile getirmiştir.⁹⁰

Kırılı'nın da dikkat çektiği üzere ceza infaz sistemindeki ve kurumlarındaki bu düzenlemelerin gerekçelerini ve biçimlerini ortaya koyabilmek için Türk siyasal hayatında kırılma noktaları olarak tanımlanan gelişmelerin ele alınması gerekmektedir. Özellikle sosyal yapının etkilenme ve etkileme şekilleri, demokrasi, uzlaşma, çatışma, toplumsal hareketlilik gibi kavramlar üzerinden değerlendirilirken, toplumun tüm kurumlarını etkileyen bu değişimler farklı dönemselleştirmeler yapılarak değerlendirilmelidir ve yapılacak olan bu dönemselleştirmelerde hareket noktaları, Türkiye'nin siyasal ve ekonomik hayatında kırılma noktaları olarak kabul edilen gelişmeler olmalıdır.

2.1.2.1 1945-1980 Arasında Türk Siyasal Hayatı ve Siyasal Suçun Cezalandırılmasında Koğuş Sistemi

Söz konusu dönemselleştirmelerin ilki 27 Mayıs darbesi ve 1961 Anayasası ile başlamaktadır. Ancak bu döneme ilişkin değerlendirmeler, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'nin ekonomik ve siyasi yapısı ortaya konduğunda anlam kazanacaktır. Bu nedenle çalışmanın bu bölümünde İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaşanan gelişmelerden başlanacaktır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'da yeniden düzenlenen sıkıntılı ekonomik ve sosyal yapının ihtiyaçlarına uygun şekilde Türkiye'deki tarım ve madencilik alanlarının geliştiği görülmektedir. Bu dönemde sanayi ise, devlet işletmeleri dışında 1950'lerin ikinci yarısına kadar burjuvazinin ağırlığının hissedildiği alan olmaktan uzaktır. 27 Mayıs Müdahalesi'ne kadar tarımda ve ticarete etkin olan burjuvazinin

---

⁹⁰ TBMM Genel Kurul Tutanakları, Dönem 20, Cilt 1, Toplantı 1, Mart 1996, s. 463.

siyasi alandaki temsilcisi ise, 1950 yılında seçilen Demokrat Parti (DP) olmuştur.⁹¹ Bu seçimler ile bürokrasinin temsilcisi Cumhuriyet Halk Partisi'nde (CHP) 10 yıl sürecek muhalefet görevini üstlenmiştir. Söz konusu seçimler, çok partili dönemin başlaması ve iktidar odaklarının değişmesi nedeniyle Türk siyasal hayatında özel bir öneme sahiptir. Ekonomik alandaki bu canlanma görüldüğü üzere siyasal alanda da yükselen tarım ve ticaret burjuvazisinin temsilcisi DP'nin iktidarının önünü açmıştır.

1950'lerin ikinci yarısında ise, ekonomik alandaki hareketlilik siyasal ve sosyal düzlemde de yoğun şekilde hissedilmiştir. Avrupa tarımının toparlanması, Türkiye'ye talebin düşmesine yol açmıştır. Böylece burjuvazinin ilk olarak sanayiye yöneldiği görülmektedir. Bu ekonomik hareketlilik, siyasi düzlemde yeni çatışmaların doğmasına yol açmıştır. İktidar partisi DP, güçlenen sanayi burjuvazisinin ihtiyaçlarını karşılayamaz olmuştur. Böylece ekonomik düzlemdeki rekabet, siyasi düzlemde çıkar çatışmalarını doğurmuştur. Bu çatışmanın ve burjuvazinin kendi içerisindeki mücadelenin bir ürünü olarak Türkiye'deki ilk askeri müdahale gerçekleştirilir.⁹² Politik demokrasinin yozlaşması gerekçe gösterilerek gerçekleştirilen⁹³ bu müdahale ile esas olarak, sanayideki sermaye birikiminin ihtiyaçlarının karşılanmasına uygun politik ve hukuki düzenlemelerin gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır.

1960 Mayısında genç subayların çoğunlukta bulunduğu bir grup tarafından gerçekleştirilen askeri darbe ve hemen ertesinde yaşanan ekonomik ve sosyal gelişmeleri tek tek ancak tek yönlü bir determinizme düşmemek adına bir bütün içerisinde değerlendirmek gerekmektedir. 1960 darbesi ile başlamak gerekirse, darbenin öne çıkan en önemli özelliklerinden birisi, ordunun üst kademesinin sonraki dönemlerde gerçekleştirilen darbe ve müdahalelerde olduğu gibi aktif rol oynamamasıdır. 1960'da yaşanan darbe, çoğunlukla orta düzey subayların baskısının etkin olduğu bir darbedir. 'EMİNSU' olayı olarak anılan ve ordunun hiyerarşik düzenini bozduğu iddia edilen subayların emekliye sevk edilerek ordudan

---

⁹¹ Sungur Savran, "20. Yüzyılın Politik Mirası", **Sürekli Kriz Politikaları-1**, Metis Yayınları: İstanbul, 2004, s. 22.

⁹² Sungur Savran, a.g.e, s. 23.

⁹³ Turan, a.g.m., s. 359.

tasfiyelerine gidilmesi olayı, genç subayların bu darbedeki etkinliklerinin en önemli göstergelerindedir.⁹⁴

Ekonomik gerekçesi yukarıda belirtilen bu darbenin siyasi gerekçesine bakılacak olursa, Menderes Dönemi'nin Kemalist ve sol kadrolar üzerinde artan baskıcı uygulamaları ve Kemalistlere göre, bu dönemin Kemalist devrimin tasfiye edildiği bir dönem olarak algılanması darbenin siyasi gerekçesi olarak gösterilmektedir.

“...organik bir toplum kurma amacını güden devletçi proje, bireyciliği yüceltmeyen, onu izleyen DP'nin devletçilik karşıtı söylemi ise söz konusu değerleri yücelten özgül çabaları. Üstelik DP bunu yaparken otoriter bir devlet biçiminin sınırları içinde mevcut olan cılız demokratik hakların dahi kullanılmasına karşı tahammülsüzdü.”⁹⁵

1955 sonrası baskıcı uygulamalara örnek olarak gazetelerin kapatılması, özellikle aydınlar ve öğrenciler arasında tutuklamaların artması gösterilebilir. İmam Hatiplerin sayılarının arttırılması, ezanın yeniden Arapça okutulmaya başlanması, yani bir bakıma toplumda muhafazakârlaşmanın önünün açılması ise, o dönemde rahatsız edici gelişmeler arasında sayılmıştır. Özellikle Kemalist kadrolar arasında, Menderes döneminde ABD'ye bağımlılığın arttığına ilişkin bir algılama olduğu vurgulanmaktadır ve Menderes darbenin ardından vatana ihanet etmekle suçlanmıştır.

Siyasi düzlemdeki baskıcı dönemin ardından bu darbe ve sonrasında hayata geçirilen 1961 Anayasası Türkiye tarihine en demokratik ve özgürlükçü düzenleme olarak geçmiştir. Öte yandan söz konusu Anayasa ile gelişmekte olan sanayi burjuvazisinin ihtiyaç duyduğu hukuki düzlemin sağlandığı göz ardı edilmemelidir.⁹⁶ Darbenin ekonomik yönüne dönülecek olursa, sonuç itibarıyla feodalitenin hakim sınıflar ittifakı içerisindeki rolünün azaltıldığı ve bu darbenin ardından büyük

---

⁹⁴ Hikmet Özdemir, “Siyasal Tarih (1960-1980)”, **Türkiye Tarihi 4: Çağdaş Türkiye**, Cem Yayınevi: İstanbul, 1997, s. 199.

⁹⁵ Galip L. Yalman, *Türkiye'de Devlet ve Burjuvazi, Sürekli Kriz Politikaları*, Metis Yayınları: İstanbul, 2004, s. 58.

⁹⁶ Savran, “20. Yüzyılın Politik Mirası”, s. 24.

sermayedarların ve özellikle de sanayicilerin etkinliğinin artmaya başladığı görülmektedir.

Çağlar Keyder'in dikkat çektiği yönüyle 'sanayileşme + iktisadi özerklik + sosyal devlet' 1960 darbesi ertesinde oluşturulan gerek ekonomik gerekse sosyal politikaların temelini oluşturmaktadır. Darbenin ardından yaşanan ekonomik gelişmelere bakıldığında, 1960 darbesinin sanayi burjuvazisinin devamlılığının sağlanması yönünde atılmış bir adım olarak ele alınması mümkündür. Bu kesimin uluslararası sermayedarlar ile ilişki kurabilmesinde devlete ve onun denetiminde gerçekleştirilecek planlamacılığa duyduğu ihtiyaca paralel, sanayi burjuvazisinin gelişimini sağlayacak ekonomik programların uygulanabilmesi için uygun bir idari yapı kurulmuştur. 1960 sonrası ABD merkezli olarak, sosyal refah devleti denilen bir uygulama içine girilmeye çalışılmıştır. Devletin etkin rolü ön plana çıkmaya başlamış, planlamacılık genel uygulama haline gelmiştir. Devlet Planlama Teşkilatı'nın kuruluşu ise, planlamacılık modelini doğrulamak adına en fazla gösterilen örnektir. Mevcut ekonomik yapıda sanayinin gelişiminin sağlanması açısından başka bir alternatif bulunmadığı belirtilmektedir. Tarımsal üretimin ihracı yerini sanayi için gerekli olanın ithalatı almıştır. Devlet müdahaleciliği ve desteğiyle gelişen sanayi uluslararası pazara karşı koruma altına alınmıştır. Gümrük duvarlarının yükseltilmesi ve 'İthal İkameci Sanayileşme' formülü ile yerli sermayenin ön plana çıkartılması bunun önemli göstergelerindedir. Söz konusu yapı Keynes'in planlamacılığı kurumsallaştırdığı ekonomik yapısına uygundur ve 1974'e kadar etkili olmuştur. Keynesçi formülasyona bakıldığında devletin ekonomik alana aktif müdahalesinin olduğu görülmektedir. Devlet korumasında ve denetimindeki bir ekonomik kalkınma esas alınmaktadır. Serbest piyasada fiyat belirlenmesinden yatırımlara kadar devletin aktif müdahalesi bulunmaktadır. Türkiye'de de bu modele uygun olarak sanayi sektörüne himaye sağlanmıştır. Ancak 1974 yılındaki Tokyo raundu ile durum tersine dönmüştür.⁹⁷

1971'e gelindiğinde, Türkiye'deki yaygın kabul ile söylemek gerekirse, demokrasiye geçiş sürecinin 12 Mart müdahalesiyle kesintiye uğratıldığı görülmektedir. 1971 müdahalesinin siyasi ve toplumsal yönden sonuçları ağır olmuştur. Öncelikle bu

---

⁹⁷ Çağlar Keyder, **Türkiye'de Devlet ve Sınıflar**, İletişim Yayınları: İstanbul, 1989, ss. 120-122.

müdahale, 1960 darbesinin sahip olduğu belirtilen bağımsızlıkçı bir söylemden uzaktır. Aksine Çağlar Keyder'in belirttiği şekliyle, sivil toplumun hukuk sistemindeki formel temellerin her an ortadan kaldırılabilceğini de göstermiştir.⁹⁸ 1971 müdahalesinin ardından özellikle aydın kesim ve işçilere yönelik başlatılan siyasi yargılamalar, müdahalenin bu kesimlere karşı, 1961 Anayasası'nın sağladığı özgürlükçü ortamdaki hak arama mücadelelerinin önünü kesmek adına gerçekleştirdiği şekilde de yorumlanmaktadır.

1970'lerde Avrupa'da sosyal refah devleti politikalarının terk edilerek, mevcut sosyo-ekonomik politikalar neo-liberal politikalara doğru dönüştürülürken, Türkiye'de 1960 sonrası için ithal ikameci anlayışının hâkimiyetini sürdürdüğü görülmektedir. Batı'da sosyal refah devletine ilişkin politikaların terk edilmesinin en önemli nedeni, özellikle işçi maliyetlerinin yüksek olmasını karlılık oranlarının düşmesidir. İşçi ücretlerinin artırılmasının yanı sıra, sağlık, eğitim gibi sosyal haklar da maliyetlerin artmasına neden olmuştur. İşte bu dönemde dünyada neo-liberal politikalara geçiş süreci yaşanmaktadır. Türkiye'de ise, bu sürece entegrasyon söz konusu değildir. İthal ikameci model uygulanmaya devam etmiştir. Türkiye'nin söz konusu sürece entegre olmamasının başlıca nedenleri arasında dış yardımlar ve işçi dövizleri gösterilmektedir. Özellikle işçi dövizleri, 1973'te yaşanması olası ekonomik krizlerin ertelenmesini sağlamıştır. Kaynak bolluğunun diğer bir ayağında da Keyder'e göre, 1974 yılına kadarki, süreçte Türkiye'nin ithalatının ihracatından fazla olması bulunmaktadır. Yani mevcut kaynaklar yurtiçi üretimden fazladır. Bu durumda daha fazla yatırım ve tüketim yapılmasını olanaklı hale getirmiştir. Sanayici iç pazarda beklentilerini karşılamaktadır ve ihracatta tarım ön plandadır. 1960'ların ardından sanayide yatırım mallarına yönelik ihtiyaç artmıştır. Tüketim mallarından yatırım mallarına doğru bir geçiş yaşanmaktadır ve bu süreç 1970'lerde dışarıdan gelecek dövize bağımlıdır.⁹⁹

1960 yıllar sanayi burjuvazisinin yükselmesinin yanı sıra gelişen sanayiye paralel işçi sınıfının büyümesine de sahne olmuştur. Elbette sınıf mücadelesinin ve toplumsal muhalefetin yükselişinin tüm ayrıntılarını bu çalışmada ele almak

---

⁹⁸ Keyder, a.g.e., s. 162.

⁹⁹ Keyder, a.g.e., ss. 150-151.

mümkün değildir. Ancak 1960'lar ve 1970'lerde büyüyen işçi sınıfını ve artan muhalefeti genel hatlarıyla ele almak, bu dönemde siyasi suç algısının değişmesinin ve bu algıya paralel yeniden şekillendirilen ceza infaz kurumlarının anlaşılması açısından önemlidir.

“Türkiye solunun düşünsel üretim ve tartışma açısından en canlı döneminin 1960-70 arasındaki dönem olduğu söylenebilir. Bu dönemin çarpıcı özelliklerinden biri, ülkedeki kapitalistleşme süreçlerine koşut olarak kentli bir işçi sınıfının şekillenmesi ve süreçlere ağırlığını koymaya başlamasıdır. Daha önceki 40 yıllık dönemden farklı olarak, sınıf dinamiği ilk kez sosyalist aydınının kafasındakileri şekillendiren önemli bir veri haline gelmeye başlamıştır.”¹⁰⁰

Görüldüğü gibi bu dönemde Türkiye’de de işçi-işveren ayrımının ortaya çıkmasına paralel sınıfsal farklılıklar güçlenmiştir. 1970’lerde de bu sürecin sendikal anlamda devam ettiği söylenebilir. 1960’lar boyunca siyasal yaşama katılma oranı artma eğilimi gösterirken, 1970’lerde verilen hakların kullanılması ve dünyadaki gelişmelere paralel katılım oranı doruk noktasına ulaşmıştır. Özellikle 60’lı yıllar da öğrenci hareketlerinin, dünyada yaşananlar ve yaratılan özgürlükçü söylem ile birlikte geliştiği görülmektedir.¹⁰¹ Uluslararası düzlemde ise, yükselen sosyalizme karşı, fakir Avrupa’da bir sempati uyanması ile sosyalizmin, batı kapitalizminin geleceğini tehdit eder bir konuma geldiği görülmektedir. Türkiye’deki toplumsal muhalefeti ve ideolojik hareketleri yoğun şekilde etkileyen bu durum aynı zamanda, iktisadi yapıdan sosyal yapıya, ekonomiden sanata bir alternatif bulunması anlamına gelmektedir.

1974 sonrasında ise, işçi sınıflarının taleplerinin artışına karşın üretim, dış kaynakların kesilmesi, döviz gelirlerinin azalması ve dünyada yaşanan durgunluk nedeniyle düşmeye başlamıştır. Çünkü sanayicinin yatırım mallarına yönelik ihtiyaçları karşılanamaz duruma gelmiştir. Ekonomide yaşanan dalgalanmalar toplumsal yapıda da krizlerin doğmasını tetiklemiştir. Sermayenin sıkışması ile

---

¹⁰⁰ Metin Çulhaoğlu, “Dört Gösterge Işığında Türkiye Sosyalist Hareketi”, **Sürekli Kriz Politikalar-1**, Metis Yayınları: İstanbul, 2004, s. 178.

¹⁰¹ Ersin Kalaycıoğlu, “1960 Sonrası Türk Politik Hayatına Bir Bakış: Demokrasi, Neo-Patrimonyalizm ve İstikrar”, **Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme**, Alfa Yayınları: İstanbul: 2007, s. 391.

iktisadi arenada yaşanan kriz, siyasi arenaya da sıçramıştır. Siyasi saflaşmalar arasındaki çatışmaların boyutları bu dönemde Türkiye’de neredeyse bir iç savaş ortamı olduğunu göstermektedir.

“1970’lerin sonunda yaşanan kriz, savaş sonrası dönemin bütün krizlerine benzer şekilde, her şeyden önce, bir ödemeler dengesi kriziydi. Ancak, örneğin 1950’lerden farklı olarak, burjuvazinin “işçi sınıfı” sorunu ile karşı karşıya olmasından ötürü, izlenen stratejiler farklıydı. Çünkü burjuvazinin ve temsilcilerinin gözünde tehdidin seviyesini yükselten, salt ücret artışı taleplerinden ziyade, sanayi sermayesinin varlığının ve yeniden üretiminin gelecekteki koşullarının arka plana itilmesine neden olan artan sınıf çatışmasıydı.”¹⁰²

Söz konusu kriz süreci ekonomik çıkmazın tetiklediği toplumsal hayattaki krizler gerekçe gösterilerek, askerin yönetime el koymasıyla sonuçlanmıştır. Ancak bu darbenin amacı toplumsal refahı sağlamak olarak gösterilse dahi, sonrasındaki uygulamalarda görüldüğü üzere ekonomik çıkmazı aşarak ekonomik ve sosyal düzlemde hakim sınıfların ihtiyaç duyduğu istikrarı sağlamaktır. Bu çıkmazdan kurtulmanın önündeki engelleri kaldırmanın yolu da 1980’de gerçekleştirilen darbeden geçmiştir.

Artan toplumsal muhalefetin ağırlığının hissedildiği bir ortamda modern anlamda siyasal suç kavramının da Türkiye’deki ceza literatüründe yerini almaya başladığı görülmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında özellikle ideolojik ve problematik düzlemde siyasi ve ekonomik iktidar odaklarına karşı artan toplumsal muhalefet ekseninde Türkiye’deki siyasi suç ve suçlu kavramları yeniden tanımlanmıştır. Ceza sistemindeki bu yeni tanımlamalara uygun şekilde mevcut ceza infaz kurumlarının da yeniden düzenlendiği görülmektedir.

İlk olarak yukarıda da kısaca değinildiği üzere 1950’lerin ikinci yarısı itibariyle Türkiye’de işçi sınıfı örgütlenmesinin dikkate değer bir düzeye ulaştığı görülmektedir. Önceki dönemlerde yoğunlukla mezhepsel veya etnik kökenlere dayanan ve reaksiyonel olan muhalefet özellikle 1960 sonrasında ideolojik, teorik ve

---

¹⁰² Galip L. Yalman, a.g.m., s. 64.

problematik düzlemde sisteme ve siyasi iktidara yönelik muhalefettir. İktidar odaklarının yükselen bu toplumsal muhalefete karşı sistemin ihtiyaçları doğrultusunda mevcut mekanizmaları yeniden düzenleyerek, yeni kontrol mekanizmaları geliştirdikleri görülmektedir.

Darbe sonrası Yassıada Mahkemeleri'nde yargılanan DP'li politikacılara yönelik tutumlar siyasi suça ilişkin bakış açısını tanımlamaktadır. Ancak bu bakış açısı, 1960 sonrasında yükselen toplumsal muhalefetten yola çıkarak oluşturulan siyasi suçlu algısından farklıdır. İlkinde seçilmiş kişiler, ekonomik ve sosyal politikaları nedeniyle vatana ihanet suçundan yargılanmışlardır. Ancak yükselen işçi ve öğrenci hareketlerine paralel geliştirilen siyasi suçlu algısında, soğuk savaşın dünya genelindeki etkisine benzer şekilde komünizm tehdidinin ağırlığı hissedilmektedir. Bu algılama çerçevesinde, 1970'li yıllarda yargılanan kişi veya gruplar devlet otoritesini tehdit etmek ve yıkmaya çalışmak suçlamalarıyla yargılanmışlardır. Dolayısıyla siyasi suç ve suçlu kavramlarının bu dönemden itibaren 1990'lı yıllara kadar söz konusu muhalefeti oluşturan öğeleri hedef alacak şekilde tanımlandıklarını söylemek mümkündür.

Komünizm tehdit algısına karşın oluşturulan siyasi suça yönelik cezalandırma biçimleri de bu dönemde değiştirilmeye başlamıştır. Dolayısıyla 1950 ile 1980 arasındaki dönemde koğu sistemi esasına göre inşa edilen il ve ilçe tip cezaevlerine geçiş ile özellikle 1960'lı ve 1970'li yıllarda sistem karşıtı siyasal hareketlerin kitleselleşmeye başlaması arasında doğrusal bir ilişki vardır. Siyasi suç tanımlamaları genel çerçevesi itibariyle 1991 yılında yürürlüğe konan terörle mücadele kanununa kadar toplumsal muhalefet ekseninde tanımlansa da ceza kurumlarının aynı kalmadığı ve yapılan dönemselleştirmeye uygun şekilde farklılaştığı ve geliştirildiği görülmektedir. Türkiye, 1950'lerde ceza infaz kurumlarında koğu sistemine geçmiş, 1960 ve 1980 yılları arasında farklı aynı jenerasyon grubuna dahil ancak mimari özellikleri bakımından farklı tip cezaevleri inşa edilmiş, 1980 sonrasında ise ceza infaz kurumlarında yeni düzenlemeler yapılarak, yeni tipler eklenmiştir.¹⁰³

---

¹⁰³ Türk ceza infaz kurumları, dört ayrı jenerasyon grubuna ayrılmaktadır. Birinci jenerasyon olarak topluluk sistemi esasına göre inşa edilmiş ve 1950'li yıllara kadar kullanılmış ceza infaz kurumları belirtilmektedir. 1950 ve 1970 yılları arasında yapılanlar ise, ikinci jenerasyon ceza infaz kurumları olarak anılmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bakınız: M. Yılmaz Sağlam, a.g.e., s.6.

1950'lere kadarki döneme bakıldığında Cumhuriyetin ilk yıllarında suç türleri arasında ya da suçlu türleri bakımından hiçbir ayırım gözetilmeksizin Osmanlı İmparatorluğu'ndan miras alınan topluluk sisteminin kullanıldığı görülmektedir.¹⁰⁴ Ancak suçluların yaş, cinsiyet, psikolojik ve fiziksel özellikleri ile suç türlerine göre ayrılarak kapatıldıkları kurumların inşası ile 1950'lerde koğuş sistemine geçilmiştir. Bu geçişe ilişkin iki ayrı noktayı belirtmek gerekmektedir. Öncelikle daha önceki dönemlerde kullanılan topluluk sistemine uygun inşa edilen kurumlar, maliyetleri düşük mimarilerdir. Ancak bu sistemden koğuş sistemine geçmek yüksek maliyetli ve uzman personel gerektirecek bir düzenlemedir. Dolayısıyla Türk Ceza Kanunu'nda hürriyeti bağlayıcı cezaların infazı açısından aşamalı serbestlik ilkesi getirilmiş olsa da uygulama da bu düzenlemenin hayata geçirilebileceği kurumların oluşturulması 1950'li yıllara kalmıştır. Bu ekonomik yükün yanı sıra Türkiye'deki suç algılamaları ve özel olarak, daha önce de belirtildiği gibi yükselen toplumsal muhalefetle birlikte siyasi suç tanımlamaları da 1950'li yıllarda değişmiştir. Hukuki düzlemde çok önceleri birbirlerinden ayrılan suç türleri, gerekli alt yapının oluşturulduğu koğuş esasına göre inşa edilen bu yeni kurumlara geçilmesiyle pratikte de birbirinden ayrılmaya başlamıştır.

Cumhuriyet dönemindeki bu ayırımın Osmanlı İmparatorluğu ile benzerlik gösterdiğini belirtmek gerekmektedir. Osmanlı infaz sisteminde 1882 yılında çıkartılan kanun ile hükümlüler cinsiyet, yaş ve işledikleri suçlara göre birbirlerinden ayrılmışlardır. Ancak mevcut alt yapının yetersizliği ve söz konusu ayırma uygun yapıların maliyeti nedeniyle bu ayırımın hayata geçirilemediği belirtilmektedir. Osmanlı hukuki düzlemde suçluları birbirinden ayırma da, uygulamada ayırım yapmadan topluluk esasına göre hapsedmeyi sürdürmüştür. Cumhuriyetin ilk yıllarında da benzer bir uygulamanın olduğu görülmektedir. Aşamalı serbestlik ilkesine geçilmiş olsa dahi, 1950'li yıllarda koğuş sisteminin hayata geçirildiği ceza infaz kurumları inşa edilmeden önce bu ilkenin uygulanması mümkün olmamıştır.¹⁰⁵ Hapishane ve tevkifhane idaresine ilişkin ilk kanun 1930 yılında çıkartılmıştır. 1950 öncesine bakıldığında bu kanunun 1941 ve 1943 yıllarında değişikliğe uğratıldığı

¹⁰⁴ **Topluluk Sistemi:** Genç, yaşlı, tutuklu, hükümlü, birkaç defa ya da ilk kez suç işlemiş olanlar arasında hiçbir ayırım yapılmaksızın barınma ve ortak yaşam alanlarında bir arada tutuldukları sistemdir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: M. Yılmaz Sağlam, Ceza İnfaz Kurumları Mimarisi ve Türk İnfaz Sisteminde Mimari Özellikler, s.5.

¹⁰⁵ M. Yılmaz Sağlam, a.g.e., s. 6.

görülmektedir. Koğuş sistemine geçmeden önce son değişiklik 1951 yılında gerçekleştirilmiştir. Bu kanuna göre, her mahkeme bulunan yerde bir ceza infaz kurumu bulunması gerekmektedir. Bu dönemde kadın hükümlüler için hapisanelerde bölmeler ayrıldığı ve 11-16 yaş arası çocuk suçlular için çocuk ıslahevleri açıldığı görülmektedir.¹⁰⁶

Genel itibariyle 1950 ile 1970 arası kurulan ceza infaz kurumlarına bakıldığında tip esasına göre düzenlenmiş kurumların oluşturulduğu görülmektedir. 1950-1970 yılları arasında yapılan A tipi, B tipi ve C tipi kapalı ceza infaz kurumlarının yapımı ile geçilen koğuş sistemine, 1970-2000 yılları arasında yapılan K tipi, E tipi ve 150 ve 350 kişilik özel tip ceza infaz kurumları ile devam edilmiştir.¹⁰⁷ A tipi ceza infaz kurumları, 1950 ile 1970 yılları arasında inşa edilmiş, ilçe tipi ceza infaz kurumlarıdır. A tipleri arasındaki farklılık, koğuş, havalandırma gibi mekanların sayıları ile kapasiteleri arasındaki farklılıktan ibarettir. B ve C tipleri, koğuş sistemine göre inşa edilmiş ve genel itibariyle adli suçluların barındırıldığı ceza infaz kurumlarıdır. Her iki tipte, aynı dönemlerde inşa edilmiştir ve her koğuşun ayrı havalandırmaya sahip olması gibi basit fiziki farklılıkları dışında benzer tasarımlar olarak karşımıza çıkmaktadırlar.¹⁰⁸ Ancak C tipinin, koğuş sistemine sahip diğer tasarımlardan daha küçük olduğu belirtilmektedir.¹⁰⁹ Özellikle 1970 yılından önceki tüm kapalı ceza infaz kurumlarına bakıldığında, bugün olmazsa olmaz olarak sunulan, çeşitli idari birimler ile çalışma atölyeleri, spor alanları gibi sosyal alanlarının çoğunun eksik olduğu görülmektedir.¹¹⁰ Bu üç tip dışında ceza infaz kurumu çeşitleri arasında H ve M tipleri de bulunmaktadır. H tipi ceza infaz kurumlarında yemekhane, mutfak, bulaşikhane, soğuk hava deposu, ziyaret yeri, mescit, konferans salonu, hamam, çamaşırhane ve berber ile jandarma için ayrı bölüm bulunmaktadır. M tipi ise, koğuş sistemine uygun şekilde yapılmıştır, ancak içerisinde hücreleri de barındırmaktadır. Bu kurumlarda, iki kattan oluşan 12 koğuş, her koğuşun

---

¹⁰⁶ Ayrıntılı bilgi için bakınız: www.bibilgi.com/hapishane.

¹⁰⁷ Belirli bir mimari tasarıma uygun olarak inşa edilen ceza infaz kurumları 'tip ceza infaz kurumları' olarak tanımlanmaktadır. Başlangıçta ceza infaz kurumu olarak inşa edilmeyen ancak daha sonra tadilat yapılarak ceza infaz kurumuna çevrilen ceza infaz kurumlarına ise 'tipi olmayan ceza infaz kurumları' denilmektedir. Topluluk sistemine göre inşa edilmiş ve sonraki dönemlerde tadilat yapılarak koğuş sistemine döndürülmüş ceza infaz kurumları bu gruba girmektedir.

¹⁰⁸ A, B ve C tiplerine ilişkin bilgilerde, Mehmet Kurt'un yüksek lisans tezinden yararlanılmıştır, ss. 122-123.

¹⁰⁹ Adem Yavuz Arslan, "Cezaevlerini Satalım", **Aksiyon Dergisi**, Sayı: 272, 19-25 Şubat 2000, s. 22.

¹¹⁰ Sağlam, a.g.e., s. 19.

havalandırma bahçesi, hücre, mutfak, bulaşıkhanesi, soğuk hava deposu, ziyaret yeri, mescit, konferans salonu, hamam, çamaşırhane, berber, revir ve iş atölyeleri bulunmaktadır.¹¹¹

Genel özellikleri ve sınıflandırmaları yukarıda şekilde ortaya konabilecek ceza infaz kurumlarına 1980 sonrasında mimari özellikleri ve kullanım amaçları bakımından farklı tipler eklenmiştir. Ancak bu tiplere geçiş sürecini ayrıntılarıyla ortaya koyabilmek için öncelikle bu kurumların ortaya çıktığı toplumsal koşullara bakmak gerekmektedir. Bu nedenle çalışmanın bu bölümünde 1970'lerin sonu itibariyle yaşanan gelişmeler ele alınacaktır.

2.1.2.2 1980'den 2000'lere Türk Siyasal Hayatı ve Siyasal Suçun Cezalandırılması

1977 yılının sonrasındaki kriz döneminin atlatılmasında gerekli görülen yeni ekonomik politikaların uygulanması adına askeri darbe yoluna başvurulmuştur. Ekonomik yapıdaki yeni düzenlemelere paralel şekilde politik ve hukuki üstyapı da önemli dönüşümler yaşanmıştır. Ekonomik alanda küresel pazarla bütünleşme esasına uygun geliştirilen yeni düzenlemeler ile hayata geçirilen neo-liberal politikalar, darbe sonrasındaki başbakan Turgut Özal'ın hükümeti döneminde hâkimiyetini kurmuştur. Darbenin ardından baskı altına alınan toplumsal hayatta ise, Özal hükümeti sırasında daha sakin ve yumuşak politikalar uygulanmış ancak, yeni bir biçime büründürülen baskı mekanizması farklı yollara başvurularak devam ettirilmiştir.

Özal'ın başbakan olarak seçilmesi öncesindeki gelişmelerde en fazla göze çarpan 24 Ocak kararları temel alınarak uygulanan ekonomi politikalarıdır. Korkut Boratav'a göre, 1977 yılının ardından yaşanan toplumsal ve ekonomik krizlere yanıt olduğu belirtilen 24 Ocak kararları¹¹² ve 12 Eylül darbesi ile işgücü piyasası ekonomi dışı, yani askeri ve yasal yöntemlerle 'disiplin' altına alınmıştır. Dış ticarete ise, dış

---

¹¹¹ Kurt, a.g.e., s. 132.

¹¹² 24 Ocak Kararları, bir istikrar paketi olarak sunulmuş ve 12 Eylül Darbesi ile uygulama alanı genişletilmiştir kararlardır.

açılma temel politika olmuştur. Emek maliyetlerinin düşürülmesine ve ihracatın desteklenmesine yönelik yeni düzenlemelere gidilmiştir.¹¹³

“Türkiye kapitalizmi 80'lere doğru yeni bir kriz sürecine girmiştir. Tıkanmanın nedeni birikim sorunu olduğundan, krizin tek başına iktisadi araçlarla atlatılması güçtür. Ayrıca toplumsal ve siyasal koşullar da, radikal müdahaleleri zürunlu kılmaktadır. Her şeyden önce 12 Mart 1971 askeri müdahalesi ile bir süre kontrol altında tutulabilen sınıf mücadelesi tekrar canlanmış ve sınai karlarda ciddi bir sıkışma yaratmaya başlamıştı. İkincisi, Dünya Bankası'nın yapısal uyum Programı'na angaje olan hükümet, ekonomiyi serbest piyasa düzeni uyarınca yeniden yapılandırma taahhütü altına girmişti...”¹¹⁴

Öngen'in bu açıklamasında da görüldüğü üzere Türkiye, 1970'lerin ikinci yarısından itibaren, yeniden kriz sürecine girmiştir. 1970'lerin sonlarına bakıldığında öncelikle 1961 Anayasası ile genişletilen hak ve özgürlüklerin kullanılması, sendikal örgütlenme, köylünün desteklenmesi gibi taleplere karşı katı bir tutum izlendiği ve bu tutumun 1980 darbesi sonrasında büyük oranda artırılmıştır. Sendikal hakların sınırlandırılması ve gerçek gelir düzeylerinin düşürülmesi ile ücretler düşük düzeylerde tutulmaya çalışılmış, yeni düzenlemelerle, kamu kesiminin ekonomik alandaki yeri küçültülerek yabancı sermayenin girişi kolaylaştırılmıştır. Yabancı sermaye bu dönemde Türkiye içerisindeki alanını genişletmiştir. Öte yandan Türkiye'nin ekonomik geleceğinin parlak olduğunun ileri sürülmesine karşın söz konusu yıllar, borçlanmanın ve dolayısıyla dışa bağımlılığın tavan yaptığı yıllardır.

“12 Eylül 1980'de ordu, krize müdahale etmek için burjuvazinin *de facto* siyasal temsilcisi haline gelerek iktidara el koydu. Askeri diktatörlük, hiç zaman kaybetmeden 24 Ocak Kararları'nı hayata geçirdi. Ekonomi tamamen IMF'nin denetimi altına girdi ve kalkınma paradigması kökten değişti.”¹¹⁵

¹¹³ Korkut Boratav, “İktisat Tarihi (1881-1994)”, **Türkiye Tarihi-5: Bugünkü Türkiye**, Cem Yayınları: İstanbul, 1997, s. 163.

¹¹⁴ Tülin Öngen, “Türkiye'de Siyasal Kriz”, **Sürekli Kriz Politikaları-1**, Metis Yayınları: İstanbul, 2004, s. 83.

¹¹⁵ Öngen, a.g.m., s. 83.

Sungur Savran'a göre bu darbenin toplumsal alandaki hedefi, işçi sınıfından başkası değildir. Temelinde ise, 24 Ocak kararları ile temelleri atılmış olan neo-liberal politikalara geçişi olanaklı kılacak koşulları yaratmak bulunmaktadır. Burjuvazinin, devletin koruyucu perdesini üzerinden atıp, dünya pazarı ile bütünleşmesini hedefleyen neoliberal politikalar, rekabet esasına göre işleyen uluslararası pazara açılışı beraberinde getirmiştir. Bu nedenle burjuvazi, hem kendinden daha fazla gelişmiş büyük sermayedarlarla hem de düşük ücretlerle işçi sömürüsü üzerinden rekabete karşı koyan sermayelerle rekabet etmek zorunda kalmıştır. Bu ise, Savran'ın deyimiyle ücret talepleri başta olmak üzere maliyetlerin düşürülmesini gerektirmektedir.¹¹⁶ Ancak söz konusu yıllarda yaşanan kargaşa ortamında bu ekonomi politikaları hayata geçirmek söz konusu değildir. Dolayısıyla darbe kendisini bir zorunluluk olarak dayatmış ve toplumsal rıza şiddet kullanılarak alınmıştır.

“12 Eylül sicili saydamdır. Aynen 12 Mart'ın başbakanı Nihat Erim'in 'sosyal uyanış ekonomik gelişmeyi geçti' sözüyle o müdahalenin amacını anlatması gibi, 12 Eylül cuntasının başı Kenan Evren'de daha darbenin ilk günlerinde bir şef garsonun genelkurmay başkanından daha yüksek ücret alıyor olmasından şikayet ederek darbenin ardındaki dinamiği ortaya koymuştur. İşçi sınıfının kazanımlarını ortadan kaldırmak için DİSK'e hücum edilmiş, yöneticileri yıllarca hapiste tutulmuş, konfederasyonun 90'lı yılların başına kadar çalışmasına izin verilmemiştir.”¹¹⁷

Galip Yalman'da benzer şekilde, 1980 sonrası otoriter devlet örgütlenmesinin esas itibarıyla, piyasaya uygun olanın, mutlak doğru olarak toplum nezdinde meşrulaştırılmasının aracı olduğunu vurgulamaktadır. Bu tarihten itibaren burjuvazinin hegemonya oluşturma ve koruma politikalarının, siyasal gündemi belirlediğini belirtmektedir. Yalman, cumhuriyetin ilk yıllarından beri süregelen devlet mitinin yerini artık, piyasaya bıraktığını söylemektedir. Bu söylem toplumsal alanda devletin hegemonyasını kaybettiğine işaret etmektedir.¹¹⁸ Ekonomik alandaki aktif rolünü yitirse dahi, bugün hala devlet, toplumsal alana hâkim en ciddi güçtür.

---

¹¹⁶ Sungur Savran, a.g.m., s. 28.

¹¹⁷ Sungur Savran, a.g.m., s. 28.

¹¹⁸ Galip L. Yalman, a.g.m., ss. 62-65.

Örneğin tüm dünyada, şiddetin artık bir çözüm yolu olmadığına yönelik söylemlerin hâkimiyet kazanması ve terör örgütü olarak lanse edilen grupların silah bırakmaya çağırılması, devletin, şiddet tekeli elinde bulunduran yegâne kurum olma çabasından başka bir şey değildir. İstikrarın sağlanması konusunda çıkmaza girildiği an askerin yardımının istenmesi ise, bunun en önemli göstergesidir. Bu açıklamalardan sonra ekonomik ve siyasi istikrarı sağlamak için gerçekleştirildiğini söyleyebileceğimiz 1980 darbesinin toplumsal düzlemdeki hedefi, bu istikrarın önündeki en önemli engel olarak görülen işçi sınıfı hareketi ile öğrenci hareketlerini bastırmaktır.

“Askeri darbenin işçi sınıfının örgütlü mücadelesini ve işçilerin hareket alanını önemli ölçüde zayıflattığı bir gerçekliktir, ama bu gerçekliğin sağladığı ortamda üretken sermayeler emek üzerinde önemli bir dizi denetim/kontrol mekanizması geliştirmişlerdir.”¹¹⁹

Yalman’ın da belirttiği üzere toplumsal hareketin bastırılması bu dönemde esastır. Hedef değişmemiştir ve bu yıllarda da siyasi suç algılamasında, komünizm tehdidi ön plandadır, başka bir deyişle 1970’lerden farklı bir siyasi suç algısının oluşturulması söz konusu değildir. Öte yandan bu dönemde güçlenen muhalefet, toplumsal hayatta yaratılan yoğun çatışma ortamı ve ekonomik düzlemde sermayenin ihtiyaçlarının aciliyeti doğrultusunda istikrarın önünde engel olarak görülen bu hareketlerin bastırılması için başvurulan yöntemler ağırlaştırılmıştır. Bu dönemde Türkiye’nin siyasi ya da hukuki tarihinde görülmemiş bir kapatma pratiği yaşandığı ve siyasi suçlu olarak tanımlananların kitlesel olarak kapatıldıkları görülmektedir¹²⁰ 1980 darbesi sonrasında iki milyon kişinin yargılandığı, binlerce kişinin de tutuklanarak cezaevlerine konulduğu belirtilmektedir.¹²¹

---

¹¹⁹ Fuat Ercan, “Sermaye Birikiminin Çelişkili Sürekliliği”, **Sürekli Kriz Politikaları-2**, Metis Yayınları: İstanbul, 2004, s. 27.

¹²⁰ 1980 darbesi sonrasında yalnızca siyasi suçluların gruplar halinde kapatılmadığı, bölgelerin ya da mahallelerin çevrilerek kitlelerin belirli sınırlar içerisine kapatıldığı görülmektedir. Bu nedenle darbenin ardından kitlelerin kontrol alınmasının esas olduğunu ve bu yaklaşımın toplumun cezaevleriyle birlikte tüm kurumlarına yansıdığını söylemek mümkündür.

¹²¹ International Platform Against Isolation, **Isolation Magazine**, Brussels, April 2003, s. 11.

“Yüz binlerce sendikacı ve solcu gözaltında işkence görmüş, on binlercesi uzun hapis cezasına çaptırılmış, binlercesi en temel hakları için defalarca açlık grevlerine gitmek zorunda kalmış, yüz binlercesi içeride ya da dışarıda katledilmiş, onlarca insan idam edilmiştir. 1982 Anayasası, 1961 Anayasası’nın tanıdığı olduğu demokratik hak ve özgürlükleri geri almış, yeni çalışma yasaları işçi sınıfının mücadelesini kısıktırak bağlamayı hedef edinmiştir.”¹²²

1980 darbesi sonrasında yaşanan kapatma pratiklerine ilişkin örnekleri çoğaltmak ve çeşitlendirmek mümkündür. Ayrıca bu dönemde cezaevlerindeki uygulamalara ilişkin tartışmalarda güncelliğini korumaktadır. Yinelemek gerekirse, koğuş sistemi esasına göre düzenlenen ceza infaz kurumlarındaki uygulamaların, 12 Eylül Darbesi ile toplumsal hayatın her alanına sirayet eden baskı ve tektipleştirme politikalarına paralel şekilde dönüştürüldüğünü ve bu dönemde ‘kitlemel’ kapatmalar gerçekleştirildiği görülmektedir. Ayrıca darbe sonrasında başlayan kötü muamele, olumsuz yaşam koşulları, operasyonlar gibi tartışma başlıkları bugün hala farklı cezaevi modelleri üzerinden de ola tartışılmaya devam etmektedir. Cezaevlerinde 1980-2000 arasında 5000 hükümlü ve tutuklunun yaşamını yitirdiği belirtilmektedir.¹²³ Ancak çalışmanın sınırlılığı nedeniyle bu dönemdeki bu bölümde söz konusu cezaevlerindeki uygulamalar, kötü muamele veya çeşitli olaylar ele alınmayacak ve yalnızca F tipi ceza infaz kurumları ile ilişkileri bağlamında söz konusu yıllar sonrasında hayata geçirilen cezaevi pratiklerine değinilecektir.

1980’li yıllara gelindiğinde K ve E tipi olarak iki yeni mimarinin ortaya çıktığı görülmektedir. İlçe tipi bir ceza infaz kurumu olan K tipi ceza infaz kurumlarında dört koğuş, iki hücre, banyo, konferans salonu, kütüphane, kadın ve çocuk hükümlüler için ayrı bir bölüm ve her koğuşun da ayrı bir havalandırması bulunmaktadır.

E tipleri ise, bu çalışmanın temel inceleme konuları arasında yer alan F tipi yüksek güvenliikli ceza infaz kurumlarına geçiş sürecinde özel tip cezaevleri ile birlikte öne çıkan tasarımlardır. F tipi ceza infaz kurumlarına geçiş öncesinde bu kurumlar,

---

¹²² Savran, a.g.m., s. 29.

¹²³ International Platform Against Isolation, a.g.e., p. 11.

1990'lı yıllar boyunca da etkili olmuşlardır. Bu geçiş sürecinde, genel olarak ceza infaz kurumlarında yaşanan problemlerden çok E tipi ceza infaz kurumları ile özel tiplerde ortaya çıkan sorunlar üzerinde durulduğu görülmektedir. Dolayısıyla gerek E tipi ceza infaz kurumları gerekse özel tip ceza infaz kurumları, hukuki düzenlemesi 1991'de gerçekleştirilmiş ve 2000 yılında uygulamaya konulmuş F tipi ceza infaz kurumlarına hazırlık dönemindeki tartışmalarda büyük öneme sahiptirler. Ayrıca F tipine geçiş sürecinde, bu iki modele uygun şekilde inşa edilmiş ceza infaz kurumlarının söz konusu yeni tasarıma uygun hale getirilerek, dönüştürüldükleri görülmektedir.

Linear mimari tasarımına uygun şekilde inşa edilmiş E Tipi ceza infaz kurumları adını, dış görünüşü beşli E harfi şeklinde binalarından almaktadır. Bu tipte sürekli bir gözetleme ya da denetlemeden söz edilemez, çünkü denetlemeler ancak belirli aralıklarla mazgal deliklerinden bakılarak yapılmaktadır.¹²⁴ Bu kurumda beş ayrı bina beşli bir dizi oluşturmakta ve A, B, C, D, E olarak isimlendirilmektedir. Bu binalar, ortadan bir koridorla birbirlerine bağlıdır ve aralarında havalandırma alanı bulunmaktadır.¹²⁵ Bu ana koridor 'malta' olarak adlandırılmaktadır ve her iki tarafında 'koğuş tarzında' yani çok kişilik yaşam yerleri bulunmaktadır.¹²⁶

Bu kurumların dış güvenliği jandarma tarafından sağlanmaktadır ve jandarma bina içerisinde ayrı bir bölüme sahiptir. Kurumda ayrıca, revir, tam teşkilatlı mutfak, bulaşıkhanesi, çamaşırhane, soğuk hava deposu, berber, mescit, konferans salonu, hamam, iş atölyeleri ve özel ziyaretçi yeri ile kadın ve çocuklar için ayrı yerler bulunmaktadır.¹²⁷ Bu mimari tasarımda koğuş sistemi geçerli olsa da, tek hücreli odaların da bulunduğu görülmektedir. Yapılan incelemelere göre, her katta dokuz ve 12 arasında tek kişilik hücreler bulunmaktadır.¹²⁸ Bu hücrelerin kullanım amaçları resmi olarak açıklanmamıştır ancak genel olarak disiplin cezalarının uygulanması amacıyla kullanıldığı kabul edilmektedir.

---

¹²⁴ Melda Türker, "E Tipi Cezaevi Mimari Tasarım Uygulamaları", **Manisa Barosu Dergisi**, Sayı: 74, 2000, s. 7.

¹²⁵ Kurt, a.g.e., s. 125.

¹²⁶ Melda Türker, a.g.m., s. 14.

¹²⁷ Kurt, a.g.e., s. 125.

¹²⁸ Melda Türker, a.g.m., s. 15.

F tipi yüksek güvenlikli ceza infaz kurumlarına geçiş sürecinde öne çıkan bir diğer model de özel tip ceza infaz kurumu modelidir. Bu modelde, E tipine benzer şekilde lineer mimari tasarıma uygun şekilde oluşturulmuştur. Ancak özel tip ceza infaz kurumlarının önemi, oda sistemine geçiş konusunda gerçekleştirilen denemelerin temsilcisi olmasıdır. Türkiye’deki özel tip ceza infaz kurumlarında öne çıkan en önem isimler İstanbul Bayrampaşa özel tip, ve Eskişehir özel tiptir. Özellikle Eskişehir özel tip cezaevi geçirdiği tadilatlarla tam üç kez tamamen değiştirilmiştir.¹²⁹

Bu özel tip tasarımda idari bölüm ve bazı servis alanlarının binaların orta kısmında toplandığı ve koridorların bu göbekten iki yana devam ettikleri görülmektedir.¹³⁰ Odaların¹³¹ kapasiteleri her özel tip cezaevinde farklılık göstermektedir. Örneğin birçok kez tadilat geçiren Eskişehir özel tipte, 1998 yılında gerçekleştirilen tadilatın ardından tek, iki ve üç kişilik odalar oluşturulmuştur. Yine Eskişehir özel tip ceza infaz kurumunda da, kontroller kameraların bağlı olduğu monitörlerden sağlanmaktadır.¹³² Böylece idare, binaların tüm bölümlerini sürekli denetim altında tutmaktadır. Ancak yine de bu denetimin yapının tamamı üzerinde ve sürekli sağlandığını söylemek, odalardaki kör noktalar nedeniyle mümkün değildir. Fiziki yapının olumsuzluklarına ek olarak, hükümlü ve tutuklu sayısının yüksekliği karşısında personel sayısının yetersizliği de, denetim eksikliğinin nedenleri arasında sayılabilir. Kalabalık koğuş sistemine ilişkin tartışmaların boyutları, dönemin Adalet Bakanı Prof. Dr. Selçuk Öztek’in şu sözlerinde açık şekilde ortaya konmaktadır:

“Kalabalık koğuş sistemine göre inşa olunan cezaevlerinde; kanun, tüzük ve yönetmeliklerin uygulanması imkânsız hale geldiği gibi, mahkûmun can, mal ve ırz güvenliklerini de korunması mümkün olmamaktadır. Bu nedenlerle, 1997 yılında

¹²⁹ Melda Türker, “Türk Cezaevleri Alt Yapı Geliştirme Denemeleri: “E” Tipi, “Özel Tip” Cezaevlerinin Onarımları ve “F” Tiplerine Geçiş”, **Manisa Barosu Dergisi**, Yıl: 19 Sayı: 73, 2000, s. 56.

¹³⁰ Melda Türker, a.g.m., s. 54.

¹³¹ Burada kullanılan oda kavramı ile hükümlü ve tutukluların kapatıldığı hücre tipi mimari kastedilmektedir. Ancak fiziki özellikleri bakımından, çalışmanın genelinde geçen F tipi ceza infaz kurumlarındaki odalar/hücreler ile karıştırılmamalıdır. Söz konusu oda uygulamaları ve hücre arasındaki fark, ileriki bölümde uzmanların açıklamalarından yola çıkılarak ortaya konmuştur. F tipi ceza infaz kurumlarındaki hücrelerin fiziki özelliklerine ilişkin ayrıntılı bilgi ileriki bölümde mevcuttur.

¹³² Melda Türker, Türk Cezaevleri Alt Yapı Geliştirme Denemeleri: “E” Tipi, “Özel Tip” Cezaevlerinin Onarımları ve “F” Tiplerine Geçiş, s. 58

başlatılan bir çalışma ile ülkemizdeki yüksek kapasiteli tüm E ve Özel Tip kapalı cezaevleri 6-8 kişilik küçük koğuşlara (oda sistemine) dönüştürülmeye başlanmıştır. Bugüne kadar 40 değişik cezaevinde tadilat tamamlanmış ve mahkûmlar bu odalara yerleştirilmiştir. Halen, 19 cezaevinde de tadilat devam etmektedir.”¹³³

Özel tipin öne çıkan bir diğer karakteristiği de, odaların gözetlenmesinin çok sınırlı olmasıdır. Ancak bu sınırlılık yalnızca söz konusu özel tipe ait değildir, linear tip mimari tasarımların genelinde karşılaşılan bir durumdur. Özel tiplerdeki odaların genelinde mimariden kaynaklanan dışarıdan gözlenemeyen ve denetlemeyen kör noktalar olduğu belirtilmektedir. Blok koridorları ise, her katta bulunan kameralarla gözlenmektedir. Örneğin Kartal özel tip ceza evinde, koridorların 24 saat boyunca kameralarla kontrol edildiği açıklanmıştır.¹³⁴ Yine Eskişehir özel tip ceza infaz kurumunda da, kontroller kameraların bağlı olduğu monitörlerden sağlanmaktadır.¹³⁵ Görüldüğü üzere idare, binaların tüm bölümlerini sürekli denetim altında tutmaktadır. Ancak yine de bu denetimin yapının tamamı üzerinde ve sürekli sağlandığını söylemek, odalardaki kör noktalar nedeniyle mümkün değildir.

Bu iki tip ceza infaz kurumunu üzerine yürütülen tartışmalar, Adalet Bakanı'nın sözlerinden de anlaşılacağı üzere, ceza infaz kurumlarının mimari tasarımlarında yeni arayışları da beraberinde getirmiştir. Özellikle 1980'li yıllarda ve 1990'lı yılların ilk yarısında kullanılan E tipi ve özel tip kapalı ceza infaz kurumları, koğuş sisteminden oda sistemine geçiş sürecinde kullanılan ve toplu kapatmaların yanı sıra izolasyon yönteminin denenmesini de olanak sağlayan ceza infaz kurumları olmuştur. 1990 öncesinde koğuş sisteminin devam ettirildiği bu iki tipin ardından Türk ceza infaz sisteminde bir dönüm noktası olan F tipi yüksek güvenlikli cezaevleri gelmektedir. Ancak 1990'lı yıllarda ortaya çıkan ve ceza infaz kurumlarının sorunlu yapısına çözüm olarak sunulan yeni tip, yalnızca basit bir mimari değişimin simgesi değildir. Koğuş sisteminin terk edilerek, tamamı hücre tipine uygun şekilde inşa edilecek olan yeni tip ceza infaz kurumları, aslında bütün bir ceza infaz sisteminin dönüşümünün de simgesi haline gelmiştir.

¹³³ Adalet Bakanı Prof. Dr. Selçuk Öztekin, “7/6759-16788 Esas No'lu Soru Önergesinin Cevabı”, **TBMM Genel Kurul Tutanakları**, Dönem 20, Toplantı 2, Mart 1999, s. 185.

¹³⁴ Özgan, a.g.m., s. 11.

¹³⁵ Melda Türker, a.g.m., s. 58.

Bu iki tipin ardından 1990'lı yıllar boyunca tartışmaların temelini oluşturan F tipi yüksek güvenli ve ceza infaz kurumlarına geçmeden önce 1980'lerin ikinci yarısı itibarıyla Türkiye'deki sosyal ve ekonomik gelişmelere bakmak gerekmektedir. Bu dönemde devletin piyasanın işleyişindeki müdahaleciliğini azaltılması, özelleştirme, sosyal hakların işçi sınıfı lehine kullanılmasını engellemek için daraltılmaları ve sendikasılaştırma politikaları ön plana çıkmaktadır. Ayrıca 1980'lerin başında hedeflenen ve 1990'larda da ağırlığını hissettiren küresel pazarla bütünleşme ihtiyacı mevcuttur. Bu dönemde küresel pazarla bütünleşme ve uluslararasılaşmanın önünde engel olarak ise enflasyonun, dış ve iç borcun giderek artması gösterilmektedir. Borçlanma ve dışa bağımlılığın anlamı Türk ekonomisinde yeni bir krizdir ve bu kriz 28 Şubat ile sonuçlanmıştır.¹³⁶

“Böylece Türkiye'yi küreselleşen kapitalizmle eklemleyecek uluslararası proje ciddi bir güçle karşılaşmaksızın başarıyla uygulandı. Ne var ki Özal hükümeti için bir süre sonra tehlike çanları çalmaya başladı. Çünkü 12 Eylül Rejimi'nin radikal önlemlerine rağmen ekonominin geleneksel kaynak, pazar, teknoloji sorunu aşılabilmiş değildi. Uygulanan ekonomi politikaları, üretimden çok rantiyeciliğe dayanan bir ekonomik gelişme yaratmış, dolayısıyla ülkeyi iç ve dış borç kısıfına sokmuştu.”¹³⁷

Borçlanan Türkiye'nin yeniden bir krizin eşiğine gelmesinde toplumsal düzlemde yaşanan gelişmelerin etkisi büyüktür. Burada sorun olarak sunulan iki ayrı başlık bulunmaktadır. Bunlardan ilki, 1980 darbesi ardından bastırılan ve sınırlandırılan işçi hareketinin ve toplumsal muhalefetin yeniden güç kazanmasıdır. İkincisi ise, Güneydoğu'da yoğunluk kazanan çatışmalara paralel Kürt hareketinin yükselişidir.¹³⁸

1980'lerin sonunda giderek yoğunlaşan Kürt hareketinin ve yaşanan çatışmaların ekonomik düzlemdeki yükü savaşın yüksek maliyetinden kaynaklanmıştır. Siyasal düzlemde ise gerek iktidar odakları arasında gerekse toplumsal düzlemde kutuplaşmaların doğmasına neden olmasıdır. Özellikle 1990'ların başında Kürt

¹³⁶ 28 Şubat 1997 tarihinde MGK kararları açıklanmış ve uygulanmaması durumunda müdahale edileceği belirtilmiştir. Bu açıklamalar, Türkiye tarihine üstü kapalı bir darbe olarak geçmiştir.

¹³⁷ Öngen, a.g.m., s. 84.

¹³⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz.: Savran, a.g.m., s. 32 ve Öngen, a.g.m., s. 86.

sorunu baskı ve şiddete başvurularak çözülmeye çalışılmıştır. Bu probleme karşı köy koruculuğundan köy boşaltmalara kadar birçok yönetime başvurulmuştur.

“Kürt mücadelesini bastırmaya sıra geldi. Bu arada Milli Güvenlik Kurulu’nun (MGK) savunma konsepti değişmiş (1993’ün Kasım ayı) ve iç tehdit etkenleri yeniden belirlenmişti. Bu çerçevede en önemli iç tehdit unsuru olarak belirlenen Kürt mücadelesini bastırmak üzere kontgerilla destekli askeri şiddet politikaları başladı. Öte yandan zoru meşrulaştırarak kurum ve kavramlarda tedavüle sokuldu. Örneğin askeri yetkililer düşük yoğunluklu savaş kavramını ilk kez bu dönemde yüksek sesle telaffuz etmiştir.”¹³⁹

Toplumsal düzlemde yükselen ve istikrarın sağlanmasında engel teşkil eden bütün farklı seslere yönelik bu sert tutum hukuki düzlemde karşılığını, 1991’de yürürlüğe konan Terörle Mücadele Kanunu’nda bulmuştur. Bu kanun ile siyasal suç algılamasının değiştiği açıkça görülmektedir. Sol örgütlerin yanı sıra kürt hareketi de siyasal suçlu algılamasının içine dahil edilmiştir ve ekonomik istikrarın önündeki birincil engel olarak görülmeye başlamıştır. Ancak hukuki düzlemde siyasal suç tanımlamalarının terör kavramı çerçevesinde tanımlanmış olduğu görülmektedir. Söz konusu Kanun’da terör olarak nitelenen eylemler, TMK’nın birinci maddesinde, “Terör; baskı, cebir ve şiddet, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, Anayasada belirtilen Cumhuriyetin niteliklerini, siyasi, hukuki, sosyal, laik, ekonomik düzenini değiştirmek, Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletinin ve Cumhuriyetinin varlığını tehlikeye düşürmek, devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü eylemlerdir. Bu Kanunda yazılı olan örgüt, iki veya daha fazla kimsenin aynı amaç etrafında birleşmesiyle meydana gelmiş sayılır. Örgüt terimi, Türk Ceza Kanunu ile ceza hükümlerini içeren özel kanunlarda geçen teşekkül, cemiyet, silahlı cemiyet, çete veya silahlı çeteyi de kapsar” şeklinde tanımlanmaktadır. Terör suçlusu ise, “belirlenen amaçlara ulaşmak için meydana getirilmiş örgütlerin mensubu olup da, bu amaçlar doğrultusunda diğerleri ile beraber

---

¹³⁹ Öngen, a.g.m., ss. 93-94.

veya tek başına suç işleyen veya amaçlanan suçu işlemese dahi örgütlerin mensubu olan kişi terör suçlusudur” olarak nitelendirilmektedir. Söz konusu Kanun’a göre suçlu sayılmak için terör örgütüne mensup olmak gerekmemektedir. Terör örgütü mensubu olunmasa da örgüt adına suç işleyenlerin, terör suçlusu sayıldıkları ve örgüt mensupları gibi cezalandırıldıkları, ilgili Kanun maddesinde ortaya konmaktadır.

Özellikle Kürt hareketini ve yeniden güçlenen solu hedef alan bu kanun maddesinin bir diğer önemi, Türk ceza infaz sisteminde 2000’li yıllarda resmi olarak yaşanacak kırılmanın temelini atılmış olmasıdır. Çünkü adı geçen yasal düzenlemeye bakıldığında, cezaların infazı ve tutukluların muhafazasına ilişkin 16. maddenin birinci fıkrasında, ‘bu kanun kapsamına giren suçlardan mahkum olanların cezaları, tek kişilik veya üç kişilik oda sistemine göre inşa edilen özel infaz kurumlarında infaz edilir’ açıklaması yapılmaktadır.¹⁴⁰ Dolayısıyla burada ceza infazının temelini oluşturan koğuş sisteminin terk edilerek, oda sistemine geçilmesinin hukuki alt yapısı hazırlanmıştır. Bu gelişmeden hareketle Türkiye’de oda sisteminin resmi olarak terör suçlusu olanlara yönelik geliştirilmiş olması dolayısıyla siyasal suçluları hedef aldığını söylemek mümkündür.

Öte yandan bu düzenlemeye ilişkin bir başka tespiti Avrupa ve Amerika ile ilişkiler bağlamında yapmak mümkündür. Ancak bunun için öncelikle Türkiye’nin Avrupa Birliği (AB) ve ABD ile ilişkilerine bakmak gerekmektedir. Çalışmanın bu bölümünde öncelikle AB ile ilişkiler genel çerçevesi bakımından ortaya konacak, ardından 1990’lı yılların ikinci yarısından itibaren 2000’li yılları da kapsayacak şekilde Türkiye’de yaşanan gelişmeler ışığında F tipi sürecine değinilecektir.

---

¹⁴⁰ Kanun kapsamına giren suçlar ile Türk Ceza Kanununun 125, 131, 146, 147, 148, 149, 156, 168, 171 ve 172 nci maddelerinde yazılı suçlar, terör suçları kastedilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz: 3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanunu.

2.1.2.3 AB Sürecinde Türkiye ve Değişen Siyasi Suç Algısı

1990'lı yıllarda AB ve Türkiye arasındaki ilişkiler ve geliştirilen politikalar, dönemsel değişimler göstermektedir. Avrupa Ekonomik Topluluğu'ndan (AET) başlatılabilecek süreci genel olarak, uluslararasılaşma ve küresel pazarla bütünleşmeye paralel ele almak gerekmektedir. Türkiye'nin AB ile ilişkilerini 1959 yılındaki AET üyelik başvurusu ile başlatmak mümkündür. Ancak yaşanan darbeler ve krizlerle kesintiye uğramış olan ilişkiler, 1987 yılındaki AB'ye tam üyelik başvurusu ile yeniden canlanmıştır. Bu başvuru, ilginç bir 'tesadüfle' küresel pazarla bütünleşme stratejisinin geliştirildiği sürece yani, 1987 yılına denk düşmektedir.

Sovyetler Birliği (SSCB) ve Doğu Bloku çöküşüne kadar, Türkiye ile günün ihtiyaçlarını karşılayacak sınırlı bir ilişki kuran ancak üyeliğe ilişkin gerçekçi bir girişimi olmayan, yani "idare etme" politikası izleyen AB, 1987'deki tam üyelik başvurusunu reddederken, reel sosyalizmin çöküşü ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından, Türkiye'ye yönelik politikalarını değiştirmiştir. Özellikle 1990'ların başından itibaren AB tarafından, insan hakları ihlalleri, Kürt Meselesi, Kıbrıs gibi birçok konuda Türkiye'deki uygulamalara ters düşen açıklamalar yapılmaya başlanmıştır. Neo-liberal politikalar ve küreselleşme süreçlerinin etkisinin yoğun şekilde hissedilmeye başlandığı bu dönemin ardından, başlatılan Körfez Savaşı ve bunu takip eden dönemde AB'nin Türkiye'ye tavrında 'yeni' bir süreç başlatıldığı ve Avrupa basınında yeniden Türkiye'nin AB'ye üyeliğinden bahsedilmeye başlandığı görülmektedir. 1990'lar işte bu döneme tekabül etmektedir. Türkiye açısından ekonomik istikrarın ve küresel pazarla bütünleşmenin aracı olarak görülmesinin yanı sıra milli güvenliğin bir güvencesi olarak da sunulmaktadır. Milli Güvenlik Siyaset Belgesi'nde AB üyeliği milli güvenliğin sağlanmasının aracı olarak sunulmaktadır.

"1997 Kasımı'nda kabul edilen ve bilindiği kadarıyla henüz bir değişikliğe uğramamış olan Milli Güvenlik Siyaset Belgesi'nde (eğer Hürriyet Gazetesine sızdırılan ve yalanlanmayan versiyon doğru ise), AB üyeliği Türkiye'nin milli

güvenliğinin bir güvencesi olarak açıkça ulaşılmaması gereken bir hedef olarak ilan edilmiştir.”¹⁴¹

Elbette her iki taraf içinde üyelik sürecinden farklı beklentiler bulunmaktadır. Öte yandan öncelik ekonomik ilişkilere verilmiştir. 1996 yılında imzalanan Gümrük Birliği Antlaşması bunun önemli bir göstergesidir. Ekonomik ilişkilerin biçimlerini ve üyelik sürecini etkileyecek üyelik şartlarının da bu yıllarda belirli dönemlerde yapılan açıklamalarla desteklendiği görülmüştür. Örneğin 1999’da Helsinki’de ilerleme raporunun açıklanmasından sonra, 2000 yılında Katılım Ortaklığı Belgesi (KOB) sunulmuştur. Bu belgede özellikle 22 Haziran 1993 tarihindeki Kopenhag Zirvesi’nde kabul edilen kriterleri insan hakları ve demokratikleşmeye ilişkin birçok konu başlığı gündeme getirilmiştir.

AB Komisyonu, 2000 yılı ilerleme raporunu temel alarak 26 Temmuz 2000 tarihinde, katılım öncesinde ve özellikle Katılım Ortaklığının oluşturulmasına yönelik olarak, Türkiye’ye, AB tarafından yapılacak yardımların tüm kaynaklarını koordine etmek için gerekli çerçeveyi oluşturmak adına Katılım Ortaklığı Belgesi olarak bir yönetmelik sunmuştur. 4 Aralık 2000 tarihinde Brüksel’de yapılan toplantıda, son şekli verilen ve ekonomik, siyasi ve hukuki başlıkların ayrıntılı şekilde ortaya konduğu bu belgede işkence, kötü muamele gibi konuların yanı sıra cezalandırma süreçleri ve cezaevlerine ilişkin önerilerde sunulmaktadır. Söz konusu belgede; “Türk Anayasasının ve diğer ilgili mevzuatın, bütün Türk vatandaşlarının hak ve özgürlüklerini Avrupa İnsan Haklarının Korunması Sözleşmesinde belirtildiği gibi güvence altına alan bir bakış açısıyla, tekrar gözden geçirilmesi ve bu tür yasal reformların uygulanmasının ve Avrupa Birliği Üye Devletlerinin uygulamalarıyla uyumun sağlanması; ölüm cezasının kaldırılması, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 6 No’lu Protokolünün imzalanması ve onaylanması; uluslararası medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi ve tercihli Protokolü’nün ve Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi’nin onaylanması; cezaevlerindeki gözetilme koşullarının Birleşmiş Milletler Hükümlü ve Tutukluların Muamelesinde Gözetilecek Standard Asgari Kurallar ve diğer uluslararası normlara uygun hale

---

¹⁴¹ Savran, a.g.m., s. 38.

gelecek şekilde düzeltilmesi” önerilmektedir.¹⁴² Çalışmanın önceki bölümünde ortaya konan Birleşmiş Milletler Hükümlü ve Tutukluların Muamelesinde Gözetilecek Standard Asgari Kurallar ile diğer sözleşmelerde açıkça oda sistemi savunulmakta ve bu sisteme uygun ceza infaz kurumlarına ilişkin standartlar belirtilmektedir. Avrupa Birliği tarafından cezaevlerinin bu sözleşmelerdeki standartlara göre düzenlenmesinin önerilmesi esas itibarıyla oda sisteminin önerilmesinden başka bir şey değildir.

Bu belge öncesinde de cezaevi sorunlarının Türkiye’ye ilişkin hemen hemen bütün raporlarda yer aldığı görülmektedir. Örneğin 1998 yılında sunulan Türkiye’nin Katılım Yönündeki İlerlemesine İlişkin Komisyon Rapor’unda şöyle denilmektedir; “Türk hapishanelerindeki şartlar, Avrupa Konseyi tarafından konulan standartlara veya BM’nin minimum standartlarına uygun değildir. Hapishanelerin çoğu, aşırı kalabalıktır ve yeterli sağlık hizmeti sunmaz. Hapishane görevlileri, genellikle askerî personeldir. Bu durum, özellikle 1996 yılında, hapishanelerde bazı isyanlara yol açmıştır. TBMM İnsan Hakları Komisyonu, Türk hapishanelerinin durumunu incelemek için bu yıl bir kaç ay süren bir tesbit çalışması yürütmüştür”.¹⁴³ Bir diğer örnek, 1999 yılındaki Türkiye’nin Katılım Yönündeki İlerlemesine İlişkin Komisyon Raporudur. 1999 Düzenli Raporu’nda ise şöyle denilmektedir; “Türk cezaevlerindeki şartlar iyileşmiş gibi görünmemektedir. Aşırı kalabalık olmaları ve yeterli sağlık hizmeti olmayışı ana sorunlar olmaya devam etmektedir. Meydana gelen açlık grevleri ve isyanlar çoğu zaman bu sorunlarla ilgilidir. Eylül 1999’da, büyük bir hapishane isyanı sert bir biçimde bastırılmıştır”.¹⁴⁴

Görüldüğü üzere söz konusu maddeler arasında ceza infaz kurumlarının yeniden düzenlenmesi de bulunmaktadır. Bu düzenlemeler ise, tutuklu ve hükümlülerin yaşam alanı olarak oda sistemine geçilmesini içermektedir. Gerek Avrupa’da gerekse Amerika’da yaygın şekilde kullanılan oda sistemine dayalı ceza infaz kurumlarının hukuki meşruiyetleri, Avrupa Cezaevi Kuralları ve Birleşmiş Milletler’in

---

¹⁴² Ayrıntılı bilgi için bkz.: Ek-1, 4 Aralık 2000 tarihli Katılım Ortaklığı Belgesi.

¹⁴³ Ayrıntılı bilgi için bkz.: http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ab_rapor98.html.

¹⁴⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz.: http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ab_rapor99.html. 1990’lı yıllarda sunulan raporlara ilişkin örnekleri çoğaltmak mümkündür. Ancak çalışmanın sınırlılığı nedeniyle bu örnekler yeterli görülmemiştir. Daha ayrıntılı bilgi için yıllara göre sunulan ilerleme raporlarından yararlanmak mümkündür.

sözleşmelerinde sağlanmaktadır. Özellikle 1990'lı yıllarda insan haklarına atıfta bulunarak Türkiye'ye de söz konusu standartları benimsemesi ve gerekli dönüşümleri gerçekleştirmesi yönünde yoğun baskı yapılmıştır. İnsan Hakları İzleme Örgütü tarafından 10 Eylül 2002'de açıklanan bir raporda, Türkiye'nin AB üyeliği için atması gereken en önemli adımın, önerileri AB tarafından dikkate alınan Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi'nin tavsiyeleri yerine getirmesi ve cezaevi şartlarını düzeltmesi gerektiği vurgulanmaktadır.¹⁴⁵ Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi'nin Türkiye'ye ilişkin raporlarında ise, koğu sisteminin terk edilmesi ve oda sistemine geçilmesinin gerekliliği açıkça tavsiye edilmektedir.

Elbette bu raporlarda ve ortak olarak belirlenmiş kurallarda kurumların barındırması gereken temel özellikler dışında belirli ölçülere ya da ayrıntılı sınırlandırmalara rastlanmamaktadır. Esas olan oda sistemine geçilmesi ve asgari standartların sağlanmasıdır.

Gerek diğer kurumsal düzenlemeler gerekse ceza infaz sistemine ilişkin şartları salt AB'ye açılan kapı veya demokratikleşme yolları olarak görmek yanıltıcıdır. Bu başlıkları, ekonomik bütünleşme için toplumsal kurumlarda yapılması gereken düzenlemeler olarak da okumak mümkündür. Çünkü özellikle Dünya Bankası ve IMF ile uyum bu sürecin temelini oluşturmaktadır. Söz konusu kurumsal düzenlemeler ise, ekonomik düzlemdeki bütünleşmenin önünü açıcı nitelikteki başlıklar olarak görülmelidir. Yukarıda değinildiği üzere yapılacak yardımlar öncesinde gerçekleştirilmesi gereken şartlar olarak ekonomik olanların yanı sıra hukuki ve siyasal üst yapıyı da kapsayan şartların sunulduğu KOB, tüm kurumların yeniden düzenlenmesinin gerekliliğinin en açık örneğidir.

“Kısa ve orta vadede yerine getirilmesi gereken koşullardan bazıları: IMF ve Dünya Bankası ile mutabakata varılan enflasyon ile mücadele ve yapısal reform programlarının uygulanmasının temin edilmesi, özellikle kamu harcamalarının

---

¹⁴⁵ Human Rights Watch,, “Abolition of Capital Punishment and Prevention of Torture”, Meeting Warsaw, September 2002, <http://www.hrw.org/europe/central-asia>, (29.07.2008).

kontrol altına alınmasının sağlanması, özelleştirme sürecinin tamamlanması, tarım ve mali sektörün reformunun tamamlanmasıdır.”¹⁴⁶

Mehmet Türkey’in da ortaya koyduğu gibi AB’ye üyelik sürecinin temelini ekonomik paketler oluşturmaktadır. Demokratikleşme kriterleri ise, ekonomik istikrarın ve bütünleşmenin sağlanması yolunda yapılması gereken düzenlemeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Dönemin başbakanı Bülent Ecevit’in müdahalelere ilişkin, ‘IMF politikalarını hayata geçirebilmek için hapishane sorununu çözmeliyiz’ açıklaması da ekonomik ve sosyal şartların, cezalandırma ve cezanın bir aracı olarak cezaevleri üzerindeki etkisini açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Toparlamak gerekirse, 2000’lere gelindiğinde 81 Anayasası ile hayata geçirilen ekonomi politikaların uygulanmaya devam ettiği görülmektedir. 1980 ve 2000 arasındaki dönemde ekonomiye devlet müdahalesinin asgariye indirilmeye çalışıldığı, bunun bir uzantısı olarak özelleştirmelerin arttığı ve ülkeye yabancı sermaye girişinin hızlandığı görülmektedir. Bu politikaların toplumsal alandaki etkisi ise, toplumun apolitikleştirilmesi olmuştur. Yine de özellikle sınıf mücadelesindeki canlanış tam olarak engellenememiştir. 1990’ların ilk yarısında yaşanan hareketlenme bu hareketlenmenin temel örneklerinden birisidir. Öte yandan, Kürt sorunu olarak ortaya konan sorunun ekonomik ve siyasal alanda ortaya çıkardığı problemlerde açıktır. Bu iç dinamiklerle birlikte dünyadaki durgunluğa paralel 1997’de ve 2001’de burjuvazinin ara rejim formüllerini gündeme getirdiği krizler yaşanmıştır.

Türkiye açısından değerlendirildiğinde sermayenin küreselleşmesi ekseninde AB sermayesiyle bütünleşmek, sermayenin Türkiye içinde girdiği sıkışıklıkları aşmasına yardımcı olacağı açıktır. Bu bağlamda Türkiye’deki hakim sermaye çevreleri kendisini var eden dünya tekelleri ile ortaklıklarına AB ile yeni bir boyut kazandırmak istemektedirler. Türkiye içerisinde, bir yandan AB’ye girişe verilen destek diğer yandan AB tarafından Türkiye’ye idam cezasının kaldırılması, anadilde eğitim ve yayın gibi reform önerilerinin verilmesi ülke içerisinde tartışmalara ve

---

¹⁴⁶ Mehmet Türkey, “AB-Türkiye Entegrasyonu”, **Sürekli Kriz Politikaları-1**, Metis Yayınları: İstanbul, 2004, s. 204. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Katılım Ortaklığı Belgesi, 04.12.2000.

hatta saflaşmalara neden olmuştur. Söz konusu tartışmaların önemli bir başlığı da Türkiye'nin cezaevi sorununda kendini göstermektedir. Ancak bu tartışmalar, iki ayrı konuda sürdürülmektedir. Bunların birinci ayağını 1990'lı yıllarda ceza infaz sisteminin ve kurumlarının sorunları oluşturmaktadır. 12 Eylül'ün siyasal ikliminin sürdürüldüğü 1980'lerin ikinci yarısı ve 1990'ların başlarında geliştirilen yeni tipler ile cezaevleri de düzene sokularak militarize edilmek istenmiştir. Burada kontrolün toplumun tüm kurumlarına sindirilmesi ön plandadır. 12 Eylül'den itibaren toplu kontrol sağlama çabası siyasal sistem içerisinde amaçlanmış ancak başarıya ulaşamamıştır. Bu dönemde ceza infaz kurumlarının sorunları olarak sunulan sorunlar da, yapılan tüm müdahalelere ve kontrol çabalarına rağmen siyasi mahkumların 'ıslah' edilememesi sorunudur.

İkinci tartışma ise, 1990'lı yılların sonlarında ve özellikle 2000'li yıllarda bütün bir ceza infaz sisteminde gerçekleştirilen dönüşümler ve 19.12.2000 tarihinde uygulanmaya başlayan F tipi yüksek güvenlikli ceza infaz kurumları üzerinedir. 28 Şubat süreci sonrasında, terör örgütü merkezleri olarak gösterilen cezaevlerinde kontrolün istenilen düzey ve şekilde sağlanamaması yeni arayışları da beraberinde getirmiş ve toplu kapatma mantığının terk edilmesi ön görülmüştür. Özellikle oda sistemine dayalı ceza kurumları AB'ye üyelik sürecinde uyum şartı olarak da dayatılmış olması, bu arayış içerisinde yol gösterici olmuş ve Avrupa'da yapılan araştırmalar ve incelemeler sonucunda oda sisteminin hayata geçirildiği F tipi yüksek güvenlikli ceza infaz kurumları oluşturulmuştur. Dolayısıyla 1990'lı yılların sonunda Türkiye'de Avrupa Birliği'ne uyum kapsamında hızlandırılan reformlar kapsamında 2000 yılı itibariyle siyasi suçun cezalandırılmasında izolasyon uygulaması sistemli bir biçimde hayata geçirildiğini söylemek mümkündür. Özellikle Avrupa'dan uzmanlarla ve komisyonlarla yapılan görüşmeler ve inceleme gezileri ile Avrupa standartları olarak tanımlanan kriterler, bu uygulamanın gelişigüzel ve rastlantısal olmaktan ziyade, üzerinde ayrıntılı şekilde düşünülerek ve sınanarak geliştirilmiş tam bir sistem olarak ortaya konduğunu göstermektedir.

3. BÖLÜM

F TİPİ YÜKSEK GÜVENLİKLİ KAPALI CEZA İNFAZ KURUMUNA GEÇİŞ SÜRECİ

Önceki bölümde de ortaya konduğu gibi F tipine geçiş sürecinde koğuş sisteminden oda sistemine dönüldüğü açıktır. Bu dönüşüm sürecinde de ileriki bölümlerde ayrıntılı şekilde ele alınacak olan yeni inşaatların gerçekleştirilmesinin yanı sıra E tipi ve özel tip cezaevlerinden yararlanılmıştır. Dönüşümün belirleyicileri ise, özellikle mevcut ceza infaz kurumlarının aslında bütün bir ceza infaz sistemini kapsayan sorunları olarak gösterilmektedir. Görüldüğü üzere, bu yeni modelin hayata geçirilişi, basit bir önerinin dikkate alınmasının ya da önemsiz bir değişimin gerçekleştirilmesinin ötesindedir. Bu yeni tip, uzun bir hazırlık dönemi ile büyük tartışmaların ve olayların ardından hayata geçirilmiştir. Bu yeni tipin öneminin daha açık şekilde ortaya konabilmesi, geçiş sürecinde yapılan hazırlıkların, yaşanan olayların ve pek çoğu bugün de süregelen tartışmaların ayrıntılı şekilde ele alınmasına bağlıdır. Dolayısıyla F tipi yüksek güvenlikli ceza infaz kurumlarının açıklamasına, bu yeni tipe geçişin nedenleri ele alınarak başlanacak, bu süreçte yapılan hazırlıkların ortaya konması ile devam edilecektir.

3.1 Geçişin Gerekçeleri

F tipi yüksek güvenlikli ceza infaz kurumlarına geçişin gerekçeleri, söz konusu geçiş sürecinde yaşanan sorunlar ortaya konarak açıklanmaktadır. Elbette her tipin, hatta her kurumun yapısından kaynaklanan çeşitli sorunları ve eleştirileri sıralamak mümkündür. Ancak bu yeni modelin uygulamasına geçiş gerekçelerini ortaya çıkaran sorunlar ve bu sorunlara bağlı tartışmalar genel olarak, koğuş sisteminden kaynaklanan sorunlar olarak sıralanmaktadır. Bu sorunları ise, tek bir başlık altında toplamak mümkün değildir. Dönemin CHP Milletvekillerinden İ. Önder Kırılı, T.B.M.M. genel kurulunda sorunları şu şekilde sıralamaktadır:

“Bugünkü yapı içerisinde -yılların birikimiyle- ceza infaz sistemimize, ne yazık ki, toplumsal güven kalmamıştır; Birleşmiş Milletler ve Avrupa cezaevleri standartları hayata geçirilememiştir; idarî ve hukukî altyapı yetersiz, teknik ve fizikî altyapı da çağdışı kalmıştır.”¹⁴⁷

Açıklamada da görüldüğü üzere çok sayıda hükümlü ve tutuklunun bir arada bulunduğu söz konusu koğuş sistemine göre inşaa edilmiş ceza infaz kurumlarında karşılaşılan sorunlar, farklı kollara ayrılmaktadır. Bu sorunlara ilişkin açıklamalara bakıldığında, bazılarının koğuş sisteminden oda sistemine geçiş sürecinin doğrudan nedeni, bazılarının ise, sistemin bütünü doğrudan ve koğuş sisteminin terk edilmesini dolaylı olarak etkileyen nedenler olduğu görülmektedir. Öte yandan doğrudan ya da dolaylı, sorun olarak gösterilen tüm bu başlıklar, F tipi’ne geçiş sürecinde değişimin gerekçeleri olarak sıralanmaktadır. Adı geçen tüm sorunlar bu çalışmada da, fizik altyapı, malî kaynak, mevzuat ve personel yetersizliğinden doğan sorunlar olarak, dört ana başlık altında toplanmıştır.

3.1.1 Fiziki Altyapı Yetersizliği

Yeni tip ceza infaz kurumlarına geçiş döneminde, Türkiye’deki ceza infaz kurumlarının sorunlarının büyük bölümünün kalabalık koğuş sisteminden kaynaklandığı belirtilmektedir. Dönemin Adalet Bakanı Hikmet Sami Türk, *Nokta Dergisine* yaptığı açıklamada koğuşların kapasitelerinin aşıldığını, “600 kişilik olarak projelendirilen E tipi cezaevlerinin büyük çoğunluğunda 800-1000 kişi barındırılmaya çalışıldığını” belirtmiştir.¹⁴⁸

Kalabalık koğuşların fiziki yapılarından kaynaklanan ilk sorun, koğuş sistemine göre düzenlenmiş kurumların büyük çoğunluğunun, yerleşim bölgelerinin içerisinde yer almalarıdır. Özellikle şehir merkezlerine yakın şekilde konumlandırılan ya da ilk inşaatları şehir dışında olan, ancak şehrin genişlemesi sonucu şehir içinde kalan kurumların iç ve dış güvenliklerinin sağlanmasında ciddi sorunlarla karşılaştığı belirtilmektedir. Örneğin kurumların güvenliği bakımından tehlike oluşturan bu durumun, ceza ve tutukevlerine dışarıdan çeşitli eşyaların atılabilmesine elverişli bir ortam yaratmaktadır. E tipi ceza infaz kurumları üzerine yapılan birçok araştırmada

¹⁴⁷ Kırılı, a.g.e., s. 464.

¹⁴⁸ Neşe Saridoğan, “Cezaevlerinde Reforma Doğru”, *Nokta Dergisi*, Sayı: 922, 16 Ekim 1999, s. 25.

yer alan Melda Türker, Diyarbakır E tipi ceza infaz kurumuna ilişkin değerlendirmelerinde bu sorunu şu sözlerle dile getirmektedir:

“1989 tarihli ziyaret esnasında yeni olan Diyarbakır Cezaevi, kırsal alanda inşa edilmiş ve etrafında yaşam yerleri bulunmuyordu. Ancak son on yıllık bir süreç de, göçlerin etkisi altında, şehir metropolü çok genişlemiş ve halen ki durumda cezaevinin dört tarafındaki ithata duvarları, oradan geçen şehir sokakları ile birleşmiş durumdadır; böyle bir durum bu cezaevinin, dışarıdan korunmasında büyük mahsurlar getireceği gibi, diğer birçok güvenlik problemleri yaratacaktır. Zaten dış güvenliği jandarma bölüğü olmadan, yok denecek bir durumda olan bu ‘maximum security’ cezaevinin, kentin genişlemesi ile meskun bir alana mahsur kalması çok önemli bir problem olarak gözlenmiştir.”¹⁴⁹

Bu açıklamada da görüldüğü üzere, koğuş tipinin konumlandırılışı sonucunda ortaya çıktığı belirtilen güvenlik sorunları, bu tipin fiziki altyapısından kaynaklanan sorunların başında gelmektedir. Altyapıdan kaynaklanan sorunların bir diğeri ise, koğuşların kapasitelerinden ve yapılarından kaynaklanmaktadır. Koğuş sisteminde, kapasitenin çok üzerinde tutuklu ve hükümlünün bir arada tutulduğu belirtilmektedir. Bu durum ise, bir yandan insani yaşam standartlarının diğer yandan ise, iç güvenliğin sağlanamamasına yol açmaktadır.

“Ceza ve tutukevlerimizde 30-40, bazen 50-60, hatta 80-100 kişilik koğuşlardaki yaşam koşullarının insan onuruyla bağdaştığını söylemek güçtür. Kaldı ki, koğuş sisteminde bazı hükümlü ve tutuklular, diğerleri üzerinde bir egemenlik kurmak olanağını bulabilmektedir. Nitekim, bu hükümlü ve tutukluların, diğerlerini de yanlarına alarak topluca hareket edebildikleri, binalarda tahribat yaparak görevlileri etkisiz hale getirebildikleri, kapıları kapattırmamak, rehin almak, araç almak, aramalara engel olmak, tünel kazmak ve firar etmek gibi eylemleri gerçekleştirebildikleri, isyan çıkarabildikleri görülmektedir.”¹⁵⁰

Dönemin Adalet Bakanı Hikmet Sami Türk’ün açıklamasında da görüldüğü üzere, koğuş tipinin, hem standartlaşmış hijyen koşullarını sağlamaya elverişli olmadığı

¹⁴⁹Melda Türker, “E Tipi Cezaevi Mimari Tasarım Uygulamaları”, s. 9.

¹⁵⁰ Dönemin Adalet Bakanı Hikmet Sami Türk, “Cezaevlerinin İçinde Bulunduğu Genel Durumuna İlişkin” **TBMM Genel Kurul Tutanakları**, Dönem 21, Toplantı 2, Cilt 45, Ekim 2000, s. 370.

hem de güvenlik açısından olumsuz etkisi olduğu belirtilerek eleştirilmektedir. Hijyen koşulları açısından ele alındığında, koşulların insani standartları karşılamadığı çeşitli raporlarda da belirtilmektedir. Dönemin DSP Milletvekili Ahmet Tan TBMM Genel Kurulu'nda Grubu adına, Adalet Bakanlığı'nın verilerinden yola çıkarak, 'hiçbir cezaevinde yeterince aydınlatma, yeterince havalandırma bulunmamakta ve çok yetersiz koşullarda, mahkûmlar ve tutuklular beslenmektedirler; bütçeden, mahkûm başına veya tutuklu başına bir gün için ayrılan rakam, maalesef, 30 bin liradır' açıklamasını yapmıştır.¹⁵¹ Özellikle fiziki şartların yetersizliği ve sağlık açısından yarattıkları tehlike dönemin milletvekilleri, bakanları ve tüm diğer resmi makamlar tarafından da kabul edilmektedir. Ancak bu yalnızca koğuştanın sorunu değil, ceza infaz sisteminin bütününe yayılmış bir sorundur. 1990'larda özellikle E tiplerinde yapılan incelemelere ilişkin açıklamalar, hijyen sorunlarını açıkça göstermektedir.

"E Tipi koğuştalarda mutfak sorunlarına ilaveten, tuvalet ve çamaşır yıkanma sorunları da teşhis edilebilir. Bazı koğuştalarda zaman zaman kalanların sayısı, yüze çıkmasına rağmen, bu koğuştadaki tuvalet sayısı 2 veya 3 olabiliyor; cezaevinin şartlarına göre bu alanlarda hijyen ve sağlık şartları çok mahsurlu olarak tespit edilmiştir."¹⁵²

Türker'in açıkladığı gibi, nüfusun yoğunluğu ve altyapının yetersizliği fiziki olumsuzluklar ile birleşerek, söz konusu hijyen sorunlarını yaratmaktadır. Bu nüfus yoğunluğu ile hükümlü ve tutukluların bu koğuştalarda yaşam alanlarının yok denecek kadar azaltılması bir yana, özellikle mutfak, banyo ve tuvalet gibi ortak alanların yetersizliği, kapatılanların sağlıklarını tehdit edici boyutlara ulaşmıştır. Ayrıca olumsuz şartlarda ortaya çıkacak hastalıkların tedavisinde de yeterli düzenek bulunmamaktadır. İ. Önder Kırılı, ceza infaz kurumlarındaki sağlık ekipmanının yetersizliği, 'İnfaz sistemimizde, cezaevi tedavi kurumları unutulmuştur. Mevcut cezaevlerimizden pek azında, sadece birkaç kişinin bulaşıcı hastalıklardan tecriti için, hiçbir tıbbî ve teknik donanımı bulunmayan revirler vardır. İl ve ilçe merkezlerindeki sağlık kuruluşları da, tutuklu ve hükümlüyü tedavi edecek güvenli bir bölümden yoksundur' sözleriyle dile getirmektedir. Bu dönemde resmi ağızlardan yapılan

¹⁵¹ DSP Grubu adına Ahmet Tan, "Ceza ve Tutuklularına İlişkin Açıklama", s. 467.

¹⁵² Melda Türker, a.g.m., s. 19.

açıklamalar da dahil tüm değerlendirmelere bakıldığında tablo açıktır. Yoğunluk ve kalabalık, olumsuz fiziki şartlar ile birleşince, ortaya insani yaşama standartlarının oldukça altında işletilen kurumlar ortaya çıkmaktadır. Ancak bu olumsuzluklar ile tablo tamamlanmamaktadır. Fiziki alt yapıdan kaynaklandığı belirtilen bir diğer sorun ise, iç güvenlik sorunudur. Cezaevi güvenliği, genel olarak, cezaevine giren hükümlü ve tutukluların sağlık ve yaşamlarının güvencede olması ile cezaevinin iç işleyişini olumsuz yönde etkileyebilecek gelişmelerin yaşanmaması olmak üzere iki ayrı anlamda kullanılmaktadır. 1990'lı yılların Türkiye'sinde cezaevinde bulunanların sağlık ve yaşam koşulları bakımından bir değerlendirme yapıldığında, 1980 ve 1995 yılları arasında cezaevlerinde toplam 128 kişinin yaşamını yitirdiği görülmektedir.¹⁵³ Öte yandan yalnızca 1996 yılında 13'ü ölüm orucu nedeniyle olmak üzere toplam 44 kişinin yaşamını yitirdiği açıklanmıştır. 1999 yılı itibariyle ise, toplam ölüm sayısının 183 olduğu belirtilmiştir.

“Bazen, cezaevlerinde çıkan olaylar üzerine jandarma tarafından gerçekleştirilen müdahaleler sırasında ölüm olayları meydana gelmiştir. Örneğin, 21.09.1995 günü İzmir Buca Kapalı Cezaevinde 3 kişi, 04.01.1996 günü Ümraniye E Tipi Kapalı Cezaevinde 4 kişi, 24.09.1996 günü Diyarbakır E Tipi Kapalı Cezaevinde 10 kişi, 26.09.1999 günü Ankara Ulucanlar Kapalı Cezaevinde 10 kişi hayatını kaybetmiştir. Bazen, ceza ve tutuklarında, hükümlü ve tutuklular arasında hesaplaşma ve çatışmalar sonucunda öldürme olayları meydana gelmiştir. Bu tür hesaplaşma ve çatışmalar sonucunda, örneğin, 02.07.1996 günü Uşak E Tipi Kapalı Cezaevinde 5 kişi, 08.07.1996 günü Metris Kapalı Cezaevinde 5 kişi, 09.07.1997 günü Alaşehir Özel Tip Kapalı Cezaevinde 2 kişi, 20.09.1999 günü İstanbul Bayrampaşa Kapalı Cezaevinde 7 kişi, 02.11.2000 günü Uşak E Tipi Kapalı Cezaevinde 5 kişi öldürülmüş veya ölümle sonuçlanacak şekilde yaralanmıştır. Temmuz 1996'da terör suçlarından hükümlü ve tutuklu barındıran cezaevlerinde yapılan açlık grevleri sonucunda 12 hükümlü ve tutuklu hayatını kaybetmiştir.”¹⁵⁴

Hikmet Sami Türk'ün açıklamaları ve ortaya koyduğu veriler, yeni tip ceza infaz kurumuna geçiş sürecinde, ceza infaz kurumlarında hükümlü ve tutukluların can

¹⁵³ Bu kısımdaki veriler açıklanan resmi rakamlara göre kullanılmıştır. Ancak bu verilerin doğruluğu üzerine tartışmalar devam etmektedir. Ayrıntılı bilgi için Adalet Bakanlığı'nın ve ilgili kuruluşların resmi web siteleri ziyaret edilebilir.

¹⁵⁴ Türk, a.g.e., s. 370.

güvenliklerinin gerek diğer hükümlü ve tutuklular tarafından gerekse güvenliği sağlamakla görevli kişiler tarafından tehlikeye sokulduğunu gösterir niteliktedir. Özellikle 1995 yılı sonrasındaki artış dikkat çekicidir ve kişilerin can güvenlikleri bakımından tehlikenin boyutlarını göstermektedir. Ölüm oranlarının yüksekliği elbette bu yıllarda yoğun şekilde tartışılmıştır. Ancak güvenlik bakımından değerlendirmenin bir diğer ayağı olan kurumların iç güvenlikleri sorunu, geçiş döneminde öne çıkan asıl konudur.

“Cezaevindeki güvenlik sorunu, asayiş sorunu, bugüne kadar gelmiş uygulamalardan kaynaklanabilmektedir. Esas anlamda fiziki sorunlardan kaynaklanmıştır. 50-60 kişilik koğuşlarda yönetimin mahkuma hakim olmakta zorlanması normaldir. İşte cezaevindeki güvenlik sorunuyla birlikte de oda sistemi gündeme gelmiştir.”¹⁵⁵

Bu yıllarda güvenlik sorununun ‘varlığı’ yerine, bu sorunların boyutları ve çeşitlerinin tartışıldığı görülmektedir. Tartışmalar, idarelerin, cezaevlerinde özellikle iç güvenliği sağlayamadıkları ve hakimiyetlerini kaybettikleri üzerinde yoğunlaşmaktadır. Özellikle ‘cezaevlerinin terör yuvası haline geldiği’ veya ‘terörist yetiştirilen kurumlara dönüştüğü’ söylemleri, iç güvenliğe ilişkin değerlendirmelerde öne çıkmaktadır. Yeni tip ceza infaz kurumuna geçişten sonra dahi, bu eski tiplere ilişkin tartışmaların devam ettiği, AKP Milletvekili Muzaffer Külcü’nün 2003 yılında T.B.M.M.’de yaptığı açıklamada görülmektedir.

“O günlerde cezaevleri, mafyanın, teröristlerin hâkimiyet sağladığı, devletinsé, orada bulunan kişilere sadece ekme ve yemek verdiği kurumlar haline getirilmişti. Bu kurumlarda devletin hâkimiyetinin yeniden tesisi için onlarca insanın ölümüne sebebiyet verildi.”¹⁵⁶

Dönemin Adalet Bakanı Oltan Sungurlu’da 1997 yılında Parlamento’dan Politika Dergisi’ne yaptığı açıklamada cezaevi idarelerinin hakimiyet sağlayamadıklarını şu şekilde dile getirmektedir: “Cezaevleri terör suçlarından yatanların eğitim merkezi haline

¹⁵⁵Çağatay Kayıran’la söyleşi, “Cezaevlerimiz”, **Türk Hukuk Enstitüsü**, Sayı: 32, Temmuz 1998, s. 5.

¹⁵⁶ **TBMM Genel Kurul Tutanakları**, Dönem 22, Toplantı 1, Şubat 2003, s. 355.

gelmiş. Suç organizasyonlarının yönlendirildiği yer. İçeriye hakim değiliz, bütün bunları inkar edecek değiliz. İçeriye basit bir suçtan girmiş olan insan, içeriden usta bir terörist olarak çıkıyor. Son zamanlarda devlet içeri hakim olamıyor.”¹⁵⁷

Tüm bu açıklamalardan yola çıkarak, güvenlik üzerine yürütülen tartışmaların terör suçundan hüküm giymiş olan kişiler üzerinde yoğunlaştığını söylemek mümkündür. Elbette firar, işgal, rehin alma gibi pek çok eylem, bu söylemler geliştirilirken başvurulan örneklerdir.

“Bir başka husus da, hapishanelerin, yığılma ve tıkkış tıkkış koşullar dolayısıyla, her türlü suçun -terör dışındaki adi suçların da- uygulama ve alıştırma merkezi haline dönüştürülmesidir. Burada, mahkûmlar ve tutuklular, uyuşturucu dahil her türlü kötü alışkanlığı edinmekte; daha sonra, ceza ve ıslahevlerinden -tanımı gereği- eğitilmiş, ıslah edilmiş halde çıkması gerekirken, bu konuda tamamen tersi bir durum ortaya çıkmakta ve cezaevleri, potansiyel suçlular için birer eğitim merkezine dönüşmektedir.”¹⁵⁸

Kırlı'nın açıklamasında, diğerlerinden farklı olarak, adli suçlara da gönderme yapılmaktadır. Öte yandan çıkış noktası ne olursa bütün açıklamaların üzerinde ortaklaştığı kabul, devletin cezaevlerinde hakimiyetini yitirdiği ve bunun için çözüm yolları geliştirilmesi gerektiği kabulüdür. Devletin cezaevleri üzerindeki hakimiyetinin kaybettiğine ilişkin örnekleri çoğaltmak elbette mümkündür. Ancak yukarıdaki alıntılar, güvenlik ve iktidara dair tartışmaların içeriğinin anlaşılması için yeterlidir. Ayrıca söz konusu tartışmalarda ileri sürülen sorunlar bunlarla sınırlı olmayıp, mali kaynaklara ilişkin sorunlar da bulunmaktadır.

3.1.2 Mali Kaynak Yetersizliği

Adalet Bakanlığı, mali kaynakların yetersiz olması nedeniyle ortaya çıktığını belirttiği sorunların esas nedeninin, genel bütçeden yeterli pay alamamak olduğunu

---

¹⁵⁷ Oltan Sungurlu, “Cezaevleri 5 Yıldızlı Otel Gibi Olacak”, **Parlamento'dan Politika**, Sayı: 64, Ekim 1997, s. 23.

¹⁵⁸ Kırlı, a.g.e., s. 468.

belirtmiştir. Dönemin Adalet Bakanı Hikmet Sami Türk bu yetersizliği, “1961'e kadar genel bütçeden yüzde 3 pay alırken, sonraki yıllarda bu oran giderek azalmış, 1995'e kadar yüzde bir veya yüzde ikinin altındaki rakamlarda seyretmiş, 1996'dan itibaren yüzde bir altına düşmüştür. Nitekim, Adalet Bakanlığı'nın genel bütçe payı 1996'da binde 8, 1997'de binde 9, 1998'de yine binde 8, 1999'da binde 9,4 ve 2000 yılında binde 7,7 olarak gerçekleşmiştir. Bu durum, ceza infaz kurumları ve tutukevlerinin yapım, onarım ve araç-gereç donanımlarını da etkilemektedir. Ödenek yetersizliği, bazen araç veya yakıt sıkıntısına dönüşmekte, hükümlülerin nakil işlemlerinin gecikmesine ya da tutukluların duruşma günlerinde mahkeme önüne çıkarılmamasına neden olmaktadır.” sözleriyle dile getirmiştir.¹⁵⁹ Söz konusu oranları, iyileştirme, tadilat ve inşaat için ayrılan bütçeye ilişkin verilerde de gözlemek mümkündür. Yine Hikmet Sami Türk, Nokta Dergisi'ne yaptığı açıklama da Bakanlığa ayrılan bütçenin yetersiz oluşuna gönderme yaparak, yeni inşaatlar için ayrılan ödenekleri şu şekilde açıklamaktadır:

“1998 yılında beş yüz elli milyar TL., 1999 yılında dört trilyon beş yüz milyar TL.'dir. 1999 yılı Bayındırlık Bakanlığı birim fiyatlarıyla 400 kişilik yüksek güvenli bir cezaevinin yapımı, asgari dört trilyon TL.'ye mal olmaktadır. Tahsis olunan ödenekle, sadece bir cezaevi yaptırılabilir. Oysa, bir yılda yapılması gereken cezaevi sayısı, en az 10'dur.”¹⁶⁰

Yetkililer tarafından yapılan açıklamalarda görüldüğü üzere, gerek masraflar gerekse tadilatlar ya da inşaatlar için cezaevlerine ayrılan bütçenin yetersiz olduğu belirtilmektedir. Bu masrafların yanı sıra bir de çalıştırılan hükümlülere yapılan ödemeler vardır. Ayrılan bütçe ile hükümlülerin yasalarda belirtilen çalışma bedellerinin de karşılanması gerekmektedir. Hükümlü ve tutukluların günlük iyeşe bedeli, 1998 sonuna kadar kişi başına 400.000 lirayken, 1 Ocak 1999 tarihi itibarıyla 500.000 liraya çıkarılmış, 2000 yılı için de 800.000 liraya yükseltilmiştir.¹⁶¹ Aynı zamanda çalışan hükümlülerin günlük yemek ihtiyaçlarının karşılanması sorunu, bu kişilerin yiyeceklerini dışarıdan karşılama yoluyla çözülmeye çalışılmıştır. Ancak yapılan açıklamalarda, dışarıdan yemek alımıyla birlikte iç güvenliği tehlikeye

¹⁵⁹ Türk, a.g.e., s. 370.

¹⁶⁰ Saridoğan, a.g.m., s. 25.

¹⁶¹ Bu bilgi için Adalet Bakanlığı'nın resmi web sitesinden ve T.B.M.M. genel kurulunda yapılan açıklamalardan yararlanılmıştır.

sokacak çeşitli maddelerinde içeriye sokulduğu belirtilmektedir. Ancak burada ortaya konuş şekli itibariyle basit gibi görünen ve maddi olanakların yetersizliği sonucu ortaya çıkan problemler yalnızca basit güvenlik açıklarıyla sınırlı değildir. Önceki bölümde ele alınan fiziki alt yapı yetersizliklerinden doğan sağlık gibi sorunların giderilememesinin yanı sıra personel yetersizliklerini de mali sıkıntılara bağlamak mümkündür.

3.1.3 Mevzuat Yetersizliği

Mevzuat yetersizliği nedeniyle karşılaşılan sorunların nedeni, eski tarihli kanunların yenilenmesi yerine, eksikliklerin çeşitli genelge ve mevzuatlarla giderilmeye çalışılması olarak gösterilmektedir. Dönemin Adalet Bakanı Firuz Çilingiroğlu, mevzuata ilişkin eksiklikleri şu şekilde sıralamaktadır:

“Yasal düzenlemeye gelince; ceza ve tutukevleriyle ilgili yasal düzenleme son derece kıt ve yok denilebilir. 2292 sayılı Adalet Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanunun 11 inci maddesinde, Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri Genel Müdürlüğünün görevlerinden söz edilmektedir. Ceza ve tutukevleri, 14.6.1930 tarihli, 1721 sayılı Hapishane ve Tevkifhanelerin İdaresi Hakkında Kanunla, tüzük ve genelgelerle yönetilmeye çalışılmaktadır; yürütme ve yürürlüğe ait son iki maddesi nazara alınmadığı takdirde, 8 maddeden ibarettir. Hapishane ve Tevkifhanelerin İdaresi Hakkında Kanunun 5 maddesi, 524 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameyle iptal edildiğinden, halen, yetersiz 3 maddesi yürürlüktedir.”¹⁶²

Çilingiroğlu'nun açıkladığı üzere, ceza infaz kurumlarının yönetimi, 3 maddesi yürürlükte kalmış 14.06.1930 tarih ve 1721 sayılı Hapishane ve Tevkifhanelerin İdaresi Hakkında Kanun, 13.7.1965 tarih ve 647 sayılı Cezaların İnfazı Hakkında Kanun, Ceza İnfaz Kurumları ile Tevkifhanelerinin Yönetimine ve Cezaların İnfazına Dair Tüzük ile dağınık şekilde çeşitli mevzuat ve genelgelerle yürütülmektedir. Söz konusu mevzuat ve genelgelerin ise, dönemin şartlarına cevap veremediği ve eksikliklerin ancak yenilenecek kanun maddeleriyle sağlanabileceği

---

¹⁶² Adalet Bakanı Firuz Çilingiroğlu, “Ceza ve Tutukevlerine İlişkin Açıklama”, **TBMM Genel Kurul Tutanakları**, Dönem 20, Toplantı 1, Mart 1996, s. 450.

vurgulanmaktadır. Dönemin Adalet Bakanı Hikmet Sami Türk'e göre TCK'da yapılacak yenilikler kaçınılmazdır.

“21. yüzyıla girerken yeni bir ceza kanunu yapmak durumundayız. Çünkü bazı hükümler, günümüzde eskimiş bulunmaktadır. Ülkemizin ihtiyaçlarına göre, zaman zaman bazı değişiklikler yapılmıştır ve ayrıca birçok özel kanunda ceza hükümleri yer almaktadır. Ancak gerek sonraki değişiklikler, gerek özel kanunlarla getirilen hükümler ile TCK'nın diğer hükümleri arasında, her zaman tam bir uyum sağlanamamıştır. Öyle ki bugün bazı konularda, ceza dengesinin toplum vicdanını rahatsız edecek ölçüde bozulduğu görülmektedir. Bazı suçlarda çok hafif bazı suçlarda ise çok hafif cezalar verilmesi öngörülmüştür.”¹⁶³

Türk'ün bu açıklamasını destekler nitelikte bir başka açıklama da Türk'ten önceki Adalet Bakanı Oltan Sungurlu'dan gelmiştir. Sungurlu, 1990'larda yürürlükte olan İnfaz Kanunu için 'kırk yamalı bohça' benzetmesini yapmıştır¹⁶⁴. Söz konusu eksikliklerin ve yeniliklerin yapılması için bu yıllarda pek çok girişimde bulunulmuştur. Ancak köklü olarak nitelenen dönüşümlerin 2000'li yıllarda gerçekleştirildiği görülmektedir. Bahsedilen dönüşümler, çalışmanın düzeni açısından F tipi yüksek güvenli cezaevine geçiş için yapılan hazırlıklar kısmında ayrıntılı şekilde ele alınmıştır. Son olarak, sorun olarak ileri sürülen tüm bu başlıkların ardından, sorunların son ayağı olan personel yetersizliğine değinmek gerekmektedir.

3.1.4 Personel Yetersizliği

Zaman içerisinde cezaların infazında cezaevlerinin rolü değiştiğçe, bu kurumlarda görevli personelin niteliği de değişmiştir. Önceleri infaz ve koruma memurlarından oluşan cezaevi personeli zaman içinde, psikiyatrist, psikolog, sosyal çalışmacı, doktor, öğretmen, din görevlisi gibi uzmanların görevlendirilmesiyle farklı bir yapıya kavuşturulmuştur. Bu çeşitlilik, görev alınan kurumun yapısına uygun şekilde özel eğitim programlarını da zorunlu hale getirmiştir. Birleşmiş Milletler Minimum Standart Kuralları'nda da cezaevi personeline ilişkin ayrıntılı bir düzenleme yapıldığı

¹⁶³ Turgay Türker, “Suç-Ceza Dengesinden Kamu Vicdanı Rahatsız”, **Nokta Dergisi**, 4 Mart 2000, s. 16.

¹⁶⁴ Sungurlu, a.g.m., 23.

görülmektedir.¹⁶⁵ Bu kuralların birinci bölümünde kurum personeline ilişkin olan kısmın özellikle 46-1., 2. ve 3. maddelerinde, cezaevi personeline yönelik yapılmış ayrıntılı düzenlemenin bütününi özetlenmektedir. Söz konusu maddelerden üçüncüsüne göre, kurum personeli, tam gün çalışma esasına göre, profesyonel cezaevi görevlisi olarak atanmalı ve ancak iyi davranış, mesleki verimlilik ve fiziksel uygunluk gibi koşullara bağlı olarak, çalışma güvenliği olan kamu hizmeti statüsünde bulunmalıdır. Ücretler uygun, erkek ve kadın personelin mesleğe yönelmesini ve meslekte kalmasını sağlayacak yeterlikte olmalı ve işin nitelik gerektirdiği göz önüne alınarak avantajları ve elverişli hizmet koşulları bulunmalıdır. Cezaevi personelinin öncelikli görevi, mahkemeler tarafından usulüne uygun olarak verilmiş kararlarla cezaevine gönderilen hükümlülerin, makul ve insani şartlarda tutulmalarını temin etmektir.¹⁶⁶ Türkiye’de de benzer bir yasal düzenlemeye rastlanmaktadır. 647 sayılı Cezaların İnfazı Hakkındaki Kanunun Gerekçesi’nde; “suç işleyenlerin kişiliğine uygun terbiye, eğitim ve çalışma yollarıyla ıslah edip, kendilerini topluma yararlı birer unsur haline getirme ve ayrıca cezaevinden çıktıktan sonra, nadim ve ıslah olmuş suçlunun izlenmesi, korunması ve bir işe yerleştirilmesi” şeklinde ortaya konan ilkelerin gerçekleştirilmesi, ceza infaz kurumlarında görevli tüm personelin görev, yetki ve sorumluluğu olarak açıklanmaktadır.¹⁶⁷

Avrupa genelinde kabul gören ve olması beklenen standartlar personel açısından bu şekilde iken, 1990’ların Türkiye’sine bakıldığında durumun bu maddede belirtilen koşullardan oldukça uzak olduğu görülmektedir. Devlet Personel Başkanlığınca, ceza infaz kurumları ve tutukevlerindeki personel üzerine yapılan açıklamalarda, ciddi sorunlar olduğu belirtilmektedir. Personel yetersizliği olarak ileri sürülen sorunun, özellikle personelin eğitiminden kaynaklanan sorunlar, personel sayısının yetersizliğinden kaynaklanan sorunlar ve personel maaşlarından kaynaklanan sorunlar olmak üzere üç farklı şekilde ele alındığı görülmektedir.

1999 yılı için öngörülen kadro sayısının 43.345 olmasına karşılık, mevcut kadro sayısının 31.194 olduğu ve bunların yalnızca 25.122’si kullanıldığı görülmektedir. Özellikle, sağlık, eğitim ve psikososyal hizmet uzmanları başta olmak üzere, 6072

¹⁶⁵ Nursal, a.g.e., s. 318.

¹⁶⁶ “İnsan Hakları ve Cezaevleri”, **İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi**, Cenevre, 2001, s. 139.

¹⁶⁷ Adalet Bakanlığı, **İnfaz Koruma Memurları El Kitabı**, Ankara, 1997, s. 6.

kadro boş bulunmaktadır.¹⁶⁸ Hükümlü ve tutukluların, cezalandırmanın amacına¹⁶⁹ uygun şekilde yeniden topluma kazandırılmasında aktif bir rol oynayan hizmet kadrolarındaki noksanlık, infaz sistemimizin en önemli sorunları arasında sayılmaktadır.

“E tipi olan, koğuş esasına göre inşa edilmiş Sinop, Bilecik, Siirt ve Midyat Cezaevleri tamamlandığı halde, personel yetersizliği nedeniyle faaliyete geçirilememiştir. Halen, tutulan, dondurulmuş ceza ve tutukevlerine ait kadroların, serbest bırakılması yolundaki girişimlerimiz sonuçsuz kaldığı için, başka yerlerden kadro kaydırmak suretiyle; ancak, Bilecik Ceza ve Tutukevi ile Eskişehir Cezaevinin, onarım işi bitirilen kısımlarını faaliyete geçirebildik.”¹⁷⁰

Dönemin Adalet Bakanı Firuz Çilingiroğlu'nun 1996 yılında yaptığı bu konuşmasında da görüldüğü üzere, söz konusu yıllarda personel sayısının yetersizliği ceza infaz kurumlarının çalışamaz duruma gelmesindeki en önemli nedenlerdendir. Personel sayısının eksikliğinin yanı sıra çalışan personelin, özellikle infaz ve koruma baş memurlarının ve memurlarının, mali ve sosyal haklar yönünden tatmin edilmedikleri belirtilmektedir. Özellikle maaşların, özellikle büyükşehirlerde görev yapan infaz ve koruma memurlarının temel gereksinmelerini karşılamakta yetersiz olduğu açıktır.

Bu iki problemin yanı sıra ceza infaz kurumlarında karşılaşılan en önemli sorunlardan birisi de, bu kurumlarda görev yapan personelin formasyon yetersizliğidir. Bu formasyon eksikliği, hükümlü ve tutuklularla, gardiyanlar ve diğer görevliler arasında çatışma yaşanmasına yol açmaktadır.

Personelin eğitimi, Adalet Bakanlığı'na bağlı Personel Eğitim Şubesi tarafından gerçekleştirilmektedir. Ancak burada alınan eğitimin ceza infaz kurumunda görev alacak kişi için yeterli olmadığı belirtilmektedir. Dönemin Ceza ve Tevkif Evleri

---

¹⁶⁸ Türk, a.g.e., s. 370.

¹⁶⁹ Cezalandırmanın amacı ile resmi makamlar ve yasalar tarafından ortaya konmuş cezanın amacı kastedilmektedir. Özetleyerek söylenecek olursa bu amaç, iyileştirme ve topluma yeniden kazandırma olarak belirlenmiştir. Amacın veya bu amaca göre geliştirildiği belirtilen uygulamaların değerlendirilmesi ise, çalışmanın sınırlılığı nedeniyle burada ele alınmayacaktır.

¹⁷⁰ Çilingiroğlu, a.g.e., s. 450.

Genel Müdürü Çağatay Kayıran, bu formasyonun eksikliğini ve personelin yetersizliğini şu şekilde belirtmektedir:

“Personelin eğitilmesinden sonra personel okullarının açılması ve ancak bu okullardan mezun olanların bu mesleğe kabul edilmeleri hususunda ciddi görüşler ortaya atılmakta ve bu konuda da hazırlıklar yapılmaktadır. Ancak 32 bin çalışanı olan bir kurumda bu işi bir çırpıda halletmek, hepsini eğitimden geçirmek veya eğitilmiş, okullu görevlileri kadroya almak gibi bir imkan da şu aşamada elimizde yok. Ancak cezaevinde hakimiyetin bir unsuru da insan unsurudur diyoruz ve onun için de cezaevi hukukunun, cezaevi fiziğinin binaen yetişmiş elemana ihtiyaç vardır.”¹⁷¹

Kayıran’ın bu sözlerini, Dönemin Adalet Bakanı Hikmet Sami Türk de ‘Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü kadrolarında, halen 5000 civarında personel açığı bulunmaktadır. Hizmet öncesi eğitim verecek bir okul olmadığı gibi, hizmet içi eğitimler de yeterli değildir.’ sözleriyle doğrulamaktadır.¹⁷² Tüm bu açıklamalar, en başta da belirtildiği üzere, personel sayısının yetersizliği, maddi olanakların kısıtlılığı, personel eğitiminin eksikliği üzerinde birleşmektedir. Takip eden yıllarda söz konusu yetersizlikleri ve eksiklikleri giderecek girişimlerde bulunulmuştur. Ancak bu girişimleri bütün içerisinde ve sorunların sıralamasına uygun şekilde vermek gerekmektedir. Dolayısıyla bu bölümde gerçekleştirilen iyileştirme çalışmalarına değinilmemiştir.

Burada asıl önemli olan, yukarıda ele alınan bütün bu söylemlerin ve tartışmaların ardından varılan noktadır. Bu bölümde, sorunların boyutlarını daha iyi ortaya koyabilmek için yapılan açıklamaların ve incelemelerin yalnızca çok küçük bir kısmına değinilmiştir. Yapılan bütün bu açıklamaların geneline bakıldığında, hemen hepsinin ardından varılan noktanın değişmediği görülmektedir. Tüm açıklamaların ardından, bugün F tipi ceza infaz kurumlarında uygulamaya konmuş oda sistemi¹⁷³ önerilmektedir. Çalışmanın takip eden bölümünde, bu önerilerin ayrıntıları ile bu

¹⁷¹ Çağatay Kayıran’la Söyleşi, s. 5.

¹⁷² Sarıdoğan, a.g.m., s. 25.

¹⁷³ Burada kullanılan oda sistemi ile yaygın kullanımı hücre olan ve çalışmanın genelinde de bu şekilde ele alınan sistem kastedilmektedir. Bu iki sistem arasındaki fark, F tipi ceza infaz kurumlarının fiziki özelliklerinin ele alındığı dördüncü kısımda ortaya konmaktadır.

öneriler doğrultusunda yeni tipe geçiş için yapılan hazırlıklara ve ortaya çıkan yeni tipin fiziki özelliklerinin ayrıntılarına değinilecektir.

4. BÖLÜM

F TİPİ YÜKSEK GÜVENLİKLİ KAPALI CEZA İNFAZ KURUMU

F tipi yüksek güvenlikli kapalı ceza infaz kurumları, hüküm giyen ve tutuklananların gruplandırılmasının ve buna göre, tek kişilik veya üç kişilik odalara konulmasının öngörüldüğü, ‘Terörle Mücadele Kanunu (TMK)’ ve ‘Çıkar Amaçlı Suç Örgütleriyle Mücadele Kanunu’ndaki açıklamalar yönünde geliştirilmiş kurumlardır. Bu kurumlar hakkındaki yasal düzenlemenin, 12.04.1991 tarihinde yapıldığı görülmektedir. Ancak uygulamaya geçiş tam dokuz yıl sonra, 19 Aralık 2000’de mümkün olmuştur.

Adı geçen yasal düzenlemeye bakıldığında, ceza infaz kurumunun tipi veya ayrıntılı fiziki yapısı üzerine herhangi bir açıklama yapılmadığı görülmektedir. 3713 sayılı Kanun’un kastedildiği bu düzenlemede cezaların infazı ve tutukluların muhafazasına ilişkin 16.maddenin birinci fıkrasında, ‘bu kanun kapsamına giren suçlardan mahkum olanların cezaları, tek kişilik veya üç kişilik oda sistemine göre inşa edilen özel infaz kurumlarında infaz edilir’ açıklaması yapılmaktadır.¹⁷⁴

Kanun maddesinde de özellikle belirtilen bu özel infaz kurumlarının oluşturulması ise, uzun bir dönemi kapsamaktadır. Koşuş sistemine dayalı uygulamaların altyapısındaki aksaklıkların giderilmesi ve yeni sisteme uygun yapıların inşası gibi birçok düzenlemenin gerçekleştirildiği bu süreç, resmi olarak 1991 yılından 2000 yılına kadar sürmüştür. Dokuz yıllık bu süreçte yapılan alt yapı çalışmaları, ceza infaz kurumlarına ilişkin önceki bölümde sıralanan sorunların, Avrupa Standartları olarak belirtilen uluslararası düzenlemelere gönderme yaparak giderilmeleri yönündeki çalışmalardır. Çalışmanın bu kısmında her iki aşamayı da kapsayan ve 2001 yılına kadar gerçekleştirilmiş altyapı çalışmaları ele alınmıştır.¹⁷⁵

---

¹⁷⁴ Kanun kapsamına giren suçlar ile Türk Ceza Kanununun 125, 131, 146, 147, 148, 149, 156, 168, 171 ve 172 nci maddelerinde yazılı suçlar, terör suçları kastedilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz: 3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanunu

¹⁷⁵ Bu kısımda 2001 yılı sınır olarak alınmıştır; çünkü F tipi yüksek güvenlikli ceza infaz kurumlarının resmi olarak uygulamaya geçişi 19 Aralık 2000 tarihine denk düşmektedir ve yapılan hazırlık çalışmaları bu tarihe kadar olan kısmı kapsamaktadır.

4.1 F Tipi'ne Geçiş Sürecinde Yapılan Çalışmalar

F tipi yüksek güvenliklı kapalı ceza infaz kurumuna geçiş sürecinde gerçekleştirilen düzenlemeleri, fiziki alt yapı yetersizliğini gidermeye yönelik çalışmalar, mali kaynak yetersizliğini gidermeye yönelik çalışmalar, mevzuat yetersizliğini gidermeye yönelik çalışmalar ve personel yetersizliğini gidermeye yönelik çalışmalar olarak dört alt başlıkta toplamak mümkündür.

4.1.1 Fiziki Alt Yapı Yetersizliğini Gidermeye Yönelik Yapılan Çalışmalar

Fiziki alt yapı çalışmaları, yeni modele uygun cezaevlerinin inşası ile eski kurumların dönüştürülmesi süreçlerini kapsamaktadır. Ancak bu yeni modele uygun yapılar, gelişigüzel ve rastlantısal oluşturulmamıştır. Özellikle 1990'lı yıllarda, söz konusu modele uygun yapıların özelliklerinin belirlenmesi için çeşitli çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalar, mimarinin iç ve dış özelliklerinden, yapının kurulacağı alana kadar birçok ayrıntıyı barındırmaktadır.

Adı geçen çalışmalardan ilki ve en fazla öne çıkanı, Avrupa standartlarına uygun cezaevi mimarisini oluşturulmak amacıyla söz konusu standartların ve özellikle Avrupa'daki uygulamaların ayrıntılı incelemesinin yapıldığı görülmektedir. Burada Avrupa standartlarıyla Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerde belirtilen şartlar ve 'Birleşmiş Milletler Cezaevleri Minimum Standartları' ile 'Avrupa Konseyi Cezaevi Standartları' kastedilmektedir.¹⁷⁶

“Yüksek güvenliklı F tipi kapalı cezaevleri, Birleşmiş Milletler Minimum Cezaevi Standart Kuralları, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin tavsiye karan olan Avrupa Cezaevi Kuralları, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin Tehlikeli Mahpusların Hapsedilmeleri ve Tretmanları Hakkındaki R-82-17 sayılı Tavsiye Karan ile 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu ve 4422 sayılı Çıkar Amaçlı Suç Örgütleriyle Mücadele Kanunu, Ceza İnfaz Kurumlan ve Tevkiflerinin

¹⁷⁶ F tipi ceza infaz kurumlarının Avrupa standartlarına uygun şekilde dizayn edildiği yönündeki bilgilendirme gerek dönemin Adalet Bakanı gerekse diğer yetkililer tarafından sıkça tekrarlanmıştır. Bu açıklamalar doğrultusunda, Avrupa'daki izolasyon uygulamalarına gönderme yapılarak yeni modelin eleştirildiğini de görmek mümkündür.

Yönetimine ve Cezaların İnfazına Dair Tüzüğü'nün 78/B maddesine uygun olarak hazırlanmıştır.”¹⁷⁷

Söz konusu standartlara uygun ceza infaz kurumunun mimari tasarımı tamamlandıktan sonra, bu kurumların inşaatı için ihaleler gerçekleştirilmiştir. Dönemin Adalet Bakanı Hikmet Sami Türk, söz konusu standartları ve bunlara uygun yapıların ihalelerini şu sözlerle açıklamaktadır.

“Birleşmiş Milletler Minimum Cezaevi Standart Kuralları ve Avrupa Cezaevi Kurallarına uygun 1 ve 3'er kişilik oda sistemine dayalı, yüksek güvenlikli, elektronik ve mekanik sistemlere ve spor, eğitim, işyurdu ve sosyal faaliyet alanlarına sahip 368 kişilik F Tipi Cezaevi Projesi" tamamlanmış, 13 F tipi cezaevi ihalesi yapılmıştır.”¹⁷⁸

Bu ihalelerin tamamlanması sonucunda yeni modeli hayata geçirebilmek için yukarıda belirtildiği üzere ‘Avrupa Standartları’na uygun olduğu belirtilen inşaatlara başlanmıştır ve uygulamaya geçilen 2001 yılı itibariyle toplam altı F tipi yüksek güvenlikli ceza infaz kurumunun inşaatı tamamlanmıştır. Dönemin Adalet Bakanı Türk, TBMM Genel Kurulu’nda yaptığı bir başka açıklamada Mayıs, 2001 itibariyle yeni inşaatlara ilişkin verileri şu şekilde sıralamaktadır:

“Halen bu cezaevlerinden 6'sının inşaatı tamamlanmıştır, 4'ü kullanılmaya başlanmıştır; 5 adet F tipi cezaevi daha ihale edilmiş olup, inşaatları devam etmektedir; ancak, bu cezaevlerinin mimarisinde, hükümlü ve tutukluların birlikte çalışabilmeleri, birlikte eğitim görmeleri, birlikte spor yapabilmeleri, birlikte toplumsal ve kültürel etkinliklere katılabilmeleri için özel yerler öngörülmüştür, örneğin, her F tipi cezaevinde 8 iş atölyesi, 1 çok amaçlı spor salonu ile 1 açık hava spor alanı bulunmaktadır; onun yanında, kütüphane ve okuma salonu vardır. İşte, hükümlü ve tutuklular bu alanlarda bir araya gelerek iyileştirme ve eğitim çalışmalarına katılacaklardır.”¹⁷⁹

¹⁷⁷ Türk, “7/3247-8279 Esas No.lu Soru Önergesinin Cevabı”, **TBMM Genel Kurul Tutanakları**, Dönem 21, Toplantı 1, Şubat 2001, s. 611.

¹⁷⁸ Türk, “ Ceza ve Tutukevlerinin Sayı, Kapasite ve Nitelikleri”, a.g.e., s. 163.

¹⁷⁹ Türk, 664 sıra sayılı, Terörle Mücadele Kanununun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu, **TBMM Genel Kurul Tutanakları**, Toplantı 1, Dönem 21, Şubat 2001, s. 107.

Türk'ün açıklamasında ortaya koyduğu üzere geçiş sürecinde önce projeler tamamlanmış ve ardından ihaleler gerçekleştirilerek inşaatlara başlanmıştır. Ancak çalışmalar yeni inşaatlar ile sınırlı değildir. Türk'ün ayrıntılı şekilde açıkladığı bu yeni inşaatların yanı sıra, aynı zamanda E tipi ve özel tip ceza infaz kurumlarının birçoğunun da yeni modele uygun olacak şekilde dönüştürüldüğünü gözlemek mümkündür. 1998 yılı itibariyle mevcut E tipi ve özel tip kurumların tadilata sokulmaları amacıyla ihaleler açılmıştır. 4301 sayılı Kanun'a göre gerçekleştirilen ihalelerin ardından, E tiplerinin 'küçük koğuşlar', özel tiplerin ise, 'oda' sistemi denilen ikişer, üçer ve tek kişilik odalara dönüştürülmeleri için tadilatlar başlatılmıştır. Özellikle özel tiplerin tadilatları, F tipi modelinin oluşturulmasında özel bir öneme sahiptir. Özel tipleri tek ve üç kişilik odalar şeklinde yeniden düzenlenmesi, F tipi modelinin oluşturulması sürecinde örnek oluşturmuştur.¹⁸⁰

1998 yılı itibariyle E ve özel tip ceza infaz kurumlarından 14'ünün tamamı oda sistemine dönüştürülmüştür, 58 tanesinin de inşaatına ise, 2001 yılı sonu itibariyle devam edildiği görülmektedir. Bu dönüşümlerle ve yeni inşaatlarla birlikte ayrıca bazı kurumlarda tamamen kapatılmıştır. Yüksek masraf gerektiren ve verimsiz olarak değerlendirilen eskimiş küçük il ve ilçe cezaevleri kapatılarak, bunların yerine belirlenecek ortak merkezlerde bölge cezaevleri kurulması planlanmıştır.

4.1.2 Mali Kaynak Yetersizliğini Gidermeye Yönelik Yapılan Çalışmalar

Yetersiz mali kaynakların yarattığı olumsuz şartları gidermek için, 1932 yılından itibaren Bütçe Kanunu'na konulan ödenekle, ceza infaz kurumlarında "işyurdu" adı verilen özel bütçeli işletmeler açılmaya başlanmıştır. Bu kurumlarda temel amaç, hükümlülerin çalıştırılabilmesidir. Hükümlülerin belirli bir ücret karşılığında çalıştırıldığı işyurtlarının sayısının, 1970'lere kadar arttığı ancak bu dönemden sonra yıllardan itibaren 1990'lara kadar kendi haline bırakıldığı görülmektedir. 1990'lı yıllarda ise, sorunların çözüm yollarından biri olarak işyurtları yeniden gündeme gelmiştir. 06.08.1997 yılında işyurtlarına yönelik oldukça önemli bir adım atılmış ve 4301 sayılı Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İşyurtları Kurumunun Kuruluş ve

¹⁸⁰ Melda Türker, "Türk Cezaevleri Altyapı Geliştirme Denemeleri: "E Tipi" , "Özel Tip" Cezaevlerinin Onarımları Ve "F Tip"lerine Geçiş", s. 52.

İdaresine İlişkin Kanun çıkarılmıştır. Söz konusu kurumun kuruluşu ile bütün işyurtlarının tek bir merkeze bağlanması amaçlanmıştır. Adalet Bakanlığı'na bağlı bu kurumun faaliyete geçirilişinin ardından resmi açıklamalara göre, 2001 yılı itibarıyla, aylık ortalama 5.trilyon 9 yüz milyon TL gelir sağlanmıştır.¹⁸¹ Çalışan tutuklu ve hükümlülerin günlük çalışma bedeli 2001 mali yılı için 15.02.2001 tarihinden itibaren 1.500.000 TL. olarak tespit edilmiştir. Bu bedel Avrupa ülkeleri ile önemli farklılıklar göstermektedir. Örneğin Almanya'da 10 Marktır.¹⁸²

Daha önce ceza infaz kurumlarının fiziki altyapı sorunları kısmında belirtilen, yasak bulunan birçok eşya dışarıdan getirilen yiyeceklerle sokulduğu kabulünden hareketle 31.1.2001 tarihli ve 005808 sayılı genelge çıkarılarak ekonomik durumdaki farklılıklardan kaynaklanan eşitsizliklerin ve güvensiz ortamın önlenmesi amaçlanmıştır. Son olarak geçiş sürecinde, sorun olarak öne sürülen ceza infaz kurumları personelinin malî ve özlük haklarının iyileştirilmesi için yapılan çalışmaların da tamamlanamadığı ve sürdürüldüğü görülmektedir.

4.1.3 Mevzuat Yetersizliğini Gidermeye Yönelik Yapılan Çalışmalar

Mevzuat yetersizliğini gidermeye yönelik çalışmaların aslında 12.04.1991 yılında çıkartılan 3713 sayılı Kanun ile başladığını söylemek yanlış olmaz. Bu Kanun ile belirli suçlardan mahkum olanların cezalarının, tek kişilik veya üç kişilik oda sistemine göre inşaa edilen özel infaz kurumlarında infaz edilmesi öngörülmektedir.¹⁸³ Bu değişiklik, koğuş sistemi yerine getirilecek yeni bir düzenlemenin yasal dayanağını oluşturmuştur. Ancak daha önce de belirtildiği üzere söz konusu kanun maddesinin gerektirdiği infaz kurumlarının, zaman zaman pilot uygulamaları gerçekleştirilse dahi 2000 yılının sonuna kadar uygulamaya konmadığı görülmektedir.

Öte yandan 01.05.5.2001tarihinde, F tipi ceza infaz kurumlarının uygulamaya geçişi sürecinde gerçekleştirilen düzenlemeler doğrultusunda adı geçen Kanun maddesi,

---

¹⁸¹ Ayrıntılı bilgi için bkz.: Adalet Bakanı Hikmet Sami Türk, "Ceza ve Tutukevlerinin Sayı, Kapasite ve Nitelikleri", **TBMM Genel Kurul Tutanakları**, Dönem 21, Ekim 2001, Toplantı 3.

¹⁸² 15.02.2001 tarihinde 1 Alman Markı=318,617 TL. Ayrıntılı bilgi için bkz.: <http://www.tcmb.gov.tr/>.

¹⁸³ 12.04.1991 tarih ve 3713 sayılı Kanun'un 16. maddesi.

4666 sayılı “Terörle Mücadele Kanununun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”la değişikliğe uğratılmıştır. 3713 sayılı Kanunun 16. maddesinin ikinci fıkrasında yapılan bu değişiklikle, ceza infaz kurumlarındaki hükümlülerin, işledikleri suçlara, kurumdaki davranışlarına, ilgi ve yeteneklerine göre sınıflandırılarak, güvenlik bakımından tehlike yaratmadığı ölçüde, kendileri için hazırlanmış iyileştirme ve eğitim programları çerçevesinde eğitim ve spor, meslek kazandırma ve işyurdu çalışmaları ile diğer sosyal ve kültürel faaliyetlere katılmaları imkanı getirilmiş, ayrıca programların süresi ve katılacak hükümlülerin sayısının, her programın özelliği, güvenlik koşulları ve kurumun olanakları dikkate alınmak suretiyle belirleneceği, iyileştirme ve eğitim programlarının amacına aykırı sonuçlar verdiği tespit edilen hükümlüler yönünden bu uygulamaya son verileceği veya gerekli değişikliklerin yapılacağı, haklarında kınama dışında disiplin cezası uygulanan hükümlülere bu ceza kaldırılıncaya kadar açık görüş yaptırılmayacağı öngörülmüştür. Üçüncü fıkrasında yapılan değişiklikle de, bu kurumlarda cezalarının en az üçte birini iyi halle geçiren veya 25.03.1988 tarihli ve 3419 sayılı “Bazı Suç Failleri Hakkında Uygulanacak Hükümlere Dair Kanun ve değişiklikleri”nden yararlanan hükümlülerin de diğer infaz kurumlarına nakledilmeleri imkânı getirilmiştir.

3713 sayılı Kanun’da yapılan düzenlemelerin yanı sıra 09.05.2001 tarihli ve 4671 sayılı "Ceza İnfaz Kurumları ile Tutukevleri İşyurtları Kurumunun Kuruluş ve İdaresine İlişkin Kanun ile Ceza Evleriyle Mahkeme Binaları İnşası Karşılığı Olarak Alınacak Harçlar ve Mahkûmlara ödettirilecek Yiyecek Bedelleri Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun"la; işyurtları kurumunun yetersiz kalan döner sermaye miktarının 200 trilyon liraya çıkarılması; bu Kurumun gelirlerinden olan yargı ve noter harçlarının yüzde 25'den yüzde 35'e çıkartılması, işyurtlarında çalıştırılan hükümlü ve tutuklulardan yiyecek bedelinin tahsil edilmeyerek bunlara verilen gündeliğin artırılması ve çalışmanın daha cazip hâle getirilmesi amaçlanmaktadır.¹⁸⁴

---

¹⁸⁴ Buradaki sayısal veriler dönemin Adalet Bakanı Hikmet Sami Türk’ün 23.11.2001 tarihinde T.B.M.M. Genel Kurul’unda yaptığı açıklamadan aynen aktarılmıştır.

Bir başka yasal düzenleme ise, 16.5.2001 tarihli ve 4675 sayılı “İnfaz Hakimliği Kanunu”yla; ceza infaz kurumlarında ve tutukevlerinde bulunan hükümlü ve tutukluların haklarında yapılan işlemler veya bunlarla ilgili faaliyetlere yönelik şikayetleri incelemek, karara bağlamak ve kanunlarla verilen diğer görevleri yerine getirmek üzere, yargı çevresinde ceza infaz kurumu ve tutukevi bulunan ağır ceza mahkemeleri ile coğrafi durum ve iş yoğunluğu göz önünde tutularak ilçe asliye ceza mahkemeleri nezdinde infaz hakimliğinin kurulması öngörülmüştür. Ayrıca, hükümlü ve tutukluların ceza infaz kurumları ve tutukevlerine kabul edilmeleri, yerleştirilmeleri, barındırılmaları, ısıtılmaları, giydirilmeleri, beslenmeleri, temizliklerinin sağlanması, bedensel ve ruhsal sağlıklarının korunması amacıyla muayene ve tedavilerinin yaptırılması, dışarıyla ilişkileri, çalıştırılmaları, cezalarının infazı, müşahedeye tabi tutulmaları, açık cezaevine ayrılmaları, izin, sevk, nakil ve tahliye gibi işlem ve faaliyetlere ilişkin şikayetler ile disiplin tedbirleri ve verilen disiplin cezaları gibi ilgili kurum idaresince uygulanan işlemler veya bunlarla ilgili faaliyetlere karşı, ayrıca ceza infaz kurumları ve tutukevleri izleme kurullarının kendi yetki alanlarına giren tespitleri ile ilgili olarak düzenleyip intikal ettirdikleri raporlarla ilgili infaz hakimliğine şikayet yoluyla başvuruda bulunma olanağı tanınarak, infaz veya tutukluluk sırasında yapılan işlem veya faaliyetlere yargı denetimi getirilmiştir. Böylelikle hükümlü ve tutuklu haklarının uluslararası norm ve sözleşmelere uygun olarak korunması ve geliştirilmesinin amaçlandığı açıklanmaktadır.

Yeni düzenlemeler arasında öne çıkan bir diğer kanun ise, 14.06.2001 tarihli ve 4681 sayılı “Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları Kanunu” dur. Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları Yönetmeliği 07.08.2001 tarihli ve 24486 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu Kanun maddesi ile taraf olunan uluslararası sözleşmeler veya mevzuat ile belirlenen ilke ve programlar çerçevesinde, ceza infaz kurumları ve tutukevlerinin yönetim, işleyiş ve uygulamalarını yerinde görmek, incelemek, bilgi almak ve tespitlerini rapor hâline getirerek yetkili ve ilgili mercilere sunmak üzere ceza infaz kurumları ve tutukevleri izleme kurullarının kurulmasına, görev ve yetkilerine ilişkin esas ve usuller düzenlenmektedir. Söz konusu izleme kurullarının görevleri, ilgili Kanun’un 6. maddesinde şu şekilde sıralanmaktadır:

1. Ceza infaz kurumları ve tutukevlerindeki infaz ve ıslah uygulamalarına ilişkin işlem ve faaliyetleri yerinde görmek, incelemek, yönetici ve görevlilerden bilgi almak, hükümlü ve tutukluları dinlemek.
2. Ceza infaz kurumları ve tutukevlerinde infaz ve ıslah, hükümlü ve tutukluların sağlık ve yaşam koşulları, iç güvenlik, sevk ve nakil işlemleri ile ilgili olarak gördükleri aksaklık ve eksiklikleri yetkili mercilere bildirmek.
3. Ceza infaz kurumları ve tutukevleri ile ilgili tespitlerini ve aldıkları bilgileri değerlendirerek en az dört ayda bir rapor düzenlemek, raporun bir örneğini Adalet Bakanlığına, Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Başkanlığı'na, izleme kurulunun bulunduğu yargı çevresindeki Cumhuriyet başsavcılığına ve görev alanına giren bir şikayet konusu bulunduğu takdirde infaz hakimliğine göndermek.¹⁸⁵
4. Kanunlarla verilen diğer görevleri yapmak. İzleme kurulu üyeleri, görevleri sırasında edindikleri bilgileri ve düzenlenen raporları yetkili mercilerin izni olmaksızın açıklayamazlar.¹⁸⁶

Bu görevler çerçevesinde, ceza infaz kurumları ve tutukevlerinin şartlarını takip etmek amacıyla oluşturulmuş izleme komitelerinin yanı sıra cezaevi personelinin eğitimine ilişkin kanun tasarıları 2000 ve 2001 yıllarında hazırlanmaya başlamıştır. Bu tarihlerde adı geçen kurumların nitelikli personel ihtiyacını karşılamak ve mevcut personelin bilgi ve eğitim düzeyini yükselterek bu kurumlardaki hizmet kalitesini iyileştirmek amacıyla Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü bünyesinde eğitim merkezleri kurulması için girişimlerde bulunmuştur. Bu konuda yasal çerçeveyi belirlemek amacıyla, 2 Ağustos 2002 tarihli ve 4769 sayılı “Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri Personeli Eğitim Merkezleri Kanunu” çıkartılmıştır. “Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri Personeli Eğitim Merkezleri Kanunu” ile belirlenmiş bu merkezlerin teşkilat yapıları da adı geçen Kanun'da düzenlenmiştir. Bu kanunun uygulanmasına ilişkin usul ve esasları düzenlemek amacıyla ise, 04.05.2004 tarihli

---

¹⁸⁵ Bu maddeye ilişkin düzenleme, ilgili maddenin başlangıcında, Değişik: 20/11/2007-5712/2 md olarak belirtilmektedir.

¹⁸⁶ Bu maddede 20.11.2007 tarihli ek fıkra bulunmaktadır. Ek fıkra: Adalet Bakanlığı, cezaevi güvenliğine ilişkin hususlar müstesna olmak üzere, her yıl bir önceki yıla ait izleme kurullarınca düzenlenen raporların sayısını, konularını, yerine getirilen ve getirilmeyen önerileri ve gerekçelerini bir rapor ile kamuoyuna açıklar.

“Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri Hizmet Öncesi ve Hizmet İçi Eğitim Yönetmelikleri” ile aynı tarihli “Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri Personeli Eğitim Merkezleri Kurulu, Görev ve Çalışma Yönetmeliği” çıkarılmıştır. Personelin maddi yönden desteklenmesine yönelik ise, “Ceza infaz Kurumları ve Tutukevleri Personeline Ek Tazminat ödenmesine ve Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı” hazırlanmış ve gerekli düzenlemeler yapılmıştır.

Ceza infaz kurumları personelinden kaynaklanan sorunların giderilmesine yönelik yapılan bu düzenlemelere ek olarak, Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler doğrultusunda infaz sisteminin temelini oluşturan ceza infaz kurumları ve tutukevleri hizmetleriyle ilgili mevzuatın günün koşullarına uygun hale getirilmesi için “Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri Genel Müdürlüğünün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Tasarısı”nı hazırlamak üzere, uzman personelden oluşan bir komisyon kurulmuştur.

Ceza infaz kurumlarının ve tutukevlerinin idaresine ilişkin ise, “Türk Ceza Kanunu, Hapishane ve Tevkifhanelerin İdaresi Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı”yla 14.06.1930 tarihli ve 1721 sayılı Hapishane ve Tevkifhanelerin İdaresi Hakkındaki Kanun'da birlikte yeni bir düzenlemeye gidilmiştir. 765 sayılı Türk Ceza Kanun'una yeni maddeler eklenmek suretiyle, ceza infaz kurumları ve tutukevlerine kanuna aykırı olarak, bazı eşya, araç ve gereç veya malzemelerin sokulması, kurumlarda bulundurulması veya kullanılması suç sayılmak şartıyla cezai yaptırıma bağlanmakta, hükümlü ve tutukluların beslenmesini, ziyaretçileri ile görüşmesini, sosyal ve kültürel faaliyetlere katılmasını, müdafî ve avukat tayin etmesini ve salıverilenlerin kurum dışına çıkmasını engelleyenler ile bina, araç ve gereçlere zarar verenlerle ilgili cezai hükümler getirilmekte, 1721 sayılı Hapishane ve Tevkifhanelerin İdaresi Hakkında Kanun'da uluslararası norm ve bildirgelere paralel olarak düzenlemeler yapılmakta, açlık grevi ve ölüm orucunda bulunanlar ile sağlık sorunu olan hükümlü ve tutuklular hakkında alınacak tedbir ve yapılacak çalışmalarla ilgili düzenlemelere yer verilmektedir. Ayrıca, ceza infaz kurumlarına giren kişilerin aranmalarına ilişkin yeni düzenlemeler de getirilmektedir.

İlgili Kanun'un 6. maddesinde¹⁸⁷ belirtilen bu düzenlemeler şu şekilde ortaya konmaktadır: “Madde 6. - Sifat ve görevi ne olursa olsun, ceza infaz kurumları ve tutukevlerine giren herkes, duyarlı kapıdan geçmek zorundadır. Ayrıca, iç ve dış güvenlik personeli dahil olmak üzere ceza infaz kurumları ve tutukevlerine girenlerin üstleri metal dedektörle aranır; eşyaları x-ray cihazından veya benzeri güvenlik sistemlerinden geçirilir ve ayrıca şüphe halinde elle aranır. Bu cihazların bulunmadığı yerlerde arama ve kontrol elle yapılır. Ancak, hâkim ve Cumhuriyet savcılarının, avukatların, milletvekillerinin, mülki amirlerin hiçbir şekilde üstü elle aranmaz. Duyarlı kapı cihazının ikazının sürmesi halinde bu kişiler elle aranmayı kabul ettikleri takdirde kuruma girebilirler. Ceza infaz kurumları ve tutukevlerine giren müdafî veya avukatlarca, savunmaya ilişkin olduğu yazılı olarak beyan edilen belge ve dosyalar aramaya tâbi tutulmaz. Konusu suç teşkil etmemekle birlikte ceza infaz kurumları ve tutukevlerine sokulması yasak olan eşya, araç, gereç veya malzemeler çıkışta sahibine verilmek üzere idare tarafından muhafaza altına alınır. Hükümlü ve tutuklular, ziyaret veya iyileştirme ve eğitim programları dışında herhangi bir sebeple odalarından çıkış veya dönüşlerinde ayrı yerlerde ve farklı memurlarca üst veya eşya aramasına tâbi tutulurlar. Aramalarda insan onuruna saygı esastır.”

Ayrıca ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazına ilişkin usûl ve esaslarının düzenlenmesi amacıyla 5275 sayılı “Ceza İnfaz Kurumları ile Tevkifevlerinin Yönetimine ve Cezaların İnfazına Dair Kanun” düzenlenmiştir. 13.12.2004 tarihinde kabul edilen bu Kanun'nun çeşitli maddelerinde sonraki dönemlerde değişiklik yapıldığı görülmektedir. Uygulamaya geçiş sürecinin çok ilerisine denk düşen 2004 tarihli bu kanun özellikle 1721 sayılı Kanun'un birçok maddesinin günümüze uyarlanmış biçimi olduğu için ve ceza infaz kurumlarına ilişkin ayrıntılı düzenlemeler bulunduğu için önemlidir. 5275 sayılı Kanun'un birçok maddesinin yeniden düzenlenmesi ile kapalı cezaevlerinin günün koşulları ve fiziksel yapıları dikkate alınarak yeniden tanımı yapılmaktadır. Ayrıca hükümlü ve tutukluların yönetmelikte gösterilen esaslar çerçevesinde idarenin kontrolünde bulunan

---

¹⁸⁷ Söz konusu madde Hapishane ve Tevkifhanelerin İdaresi Hakkında Kanununun 10.9.1993 tarihli ve 524 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile yürürlükten kaldırılmış ve 10.02.2003 tarihinde yeniden düzenlenerek T.B.M.M. kurulunda yeniden kabul edilmiştir. Maddenin ayrıntılı açıklaması için bkz. 5275 sayılı Kanun'un 88/3 maddesi.

telefonlarla yakınlarıyla görüşebilmelerine ilişkin esaslar belirlenmekte ve kınama dışında disiplin cezası almış olanların cezaları kaldırılmadıkça bu haktan yararlanamayacakları düzenlenmektedir. Bu tasarı ile belirlenecek ceza infaz kurumları ve tevkifevlerinden başlanarak gerekli tesisatın kurulmasının ve alınacak sonuçlara göre diğer kurumlarda da aynı uygulamaya gidilmesinin sağlanmasına ilişkin düzenlemeler öngörülmüştür.¹⁸⁸

4.1.4 Personel Yetersizliğini Gidermeye Yönelik Yapılan Çalışmalar

Geçiş döneminde altyapı yetersizliğini gidermeye yönelik çalışmaların son ayağını ise, personel yetersizliğine ilişkin çalışmalar oluşturmaktadır. Önceki bölümde belirtildiği üzere, personel sayısı yetersiz ve ceza infaz kurumlarındaki nüfusa göre orantısızdır. 2000 yılında 1473 kişi için açıktan atama izni alınmış, bunlardan 832 kişinin ataması yapılmıştır. 2001 yılı boş kadrolara açıktan atama izni alınmasına ilişkin çalışmalar ise, 2001 yılında da sürdürülmüştür.¹⁸⁹ Personel sayısının yükseltilmesinin yanı sıra ceza infaz kurumlarının sağlık ve güvenlik hizmetlerinin eşgüdüm içinde yürütülmesini sağlamak amacıyla, Adalet, İçişleri ve Sağlık Bakanlıkları arasında protokol imzalanmıştır.

Yukarıda belirtilen her iki adım da infaz kurumlarının personel sayısının yetersizliğini gidermek için atılmış adımlardır. Ancak bu adımlardan daha önemli ve mevcut personeli doğrudan ilgilendiren bir başka düzenleme daha yapılmıştır. Bu düzenleme kapsamında, eğitim programlarının kapsamının genişletilmesi için çeşitli çalışmalar yer almaktadır. Ceza infaz kurumları personelinin bir okulda eğitilerek mesleğe alınmasını sağlamak üzere, ülkemizde cezaevi personel eğitim merkezleri kurulması amacıyla, Kanada Adalet Bakanlığı'na bağlı cezaevi personel eğitim merkezi 1999 yılı içerisinde incelenmiş, gerekli belgeler temin edilmiş; ayrıca, geçmiş yıllarda da Danimarka, Almanya, Norveç ve diğer Avrupa cezaevleri incelenmiştir. Elde edilen bilgiler ve deneyimler neticesinde, Ankara'da bir cezaevi personel eğitim merkezi hizmete sokulmuştur. Bu merkezlerdeki eğitim programları

---

¹⁸⁸ Bu kısımda söz konusu yasal düzenlemeleri daha ayrıntılı şekilde ortaya koymakta mümkündür. Ancak çalışmanın sınırlılığı ve konunun genişliği nedeniyle hukuki boyuta ilişkin ayrıntılı bir incelemeden kaçınılmış ve F tipi yüksek güvenlikli ceza infaz kurumu ile doğrudan ilişkili yasal düzenlemeler üzerinde durulmuştur.

¹⁸⁹ Sayısal veriler Adalet Bakanı Hikmet Sami Türk'ün açıklamasından alınmıştır. Türk, a.g.e., s. 163.

arasında ise, özellikle cezaevi personeline, işkence ve kötü muamelenin önlenmesi için insan hakları ve insan ilişkileri derslerinin verilisinin öne çıkışı, Avrupa standartlarından biri olarak sunulmaktadır. Ceza ve Tevkifevleri resmi web sitesinde ayrıntılı bilgi verilen bu eğitim kurumları ve programı hakkında, “Eğitim programlarımızın tamamında uluslararası standartlara uygun insan hakları eğitimi verilmektedir” açıklaması yapılmaktadır. Bu eğitimlerin verilmesi için Ankara’daki merkez dışında, 2001 yılı itibariyle yedi merkez daha kurulması öngörülmüştür.

Bu eğitim kurumlarının doğrudan bağlı olduğu Eğitim Merkezi Müdürlüğü; müdür ve müdür yardımcısı ve bürodan; Öğretim Kurulu; eğitim merkezi müdürü başkanlığında, müdür yardımcısı, şube müdürü, altı öğretim görevlisinden; büro; şube müdürünün yönetim ve sorumluluğunda yeteri kadar memur ve program geliştirme, ölçme ve değerlendirme; sağlık, psiko-sosyal hizmetler ve krize müdahale; idari ve mali işler; sosyal işler ve spor; bilgi işlem, istatistik, arşiv ve dokümantasyon; öğrenci işleri; araştırma ve geliştirme ile güvenlik birimlerinden; öğretim görevlileri; Adalet Bakanı’nın istemi üzerine ilgili kurum, kuruluş veya kurulun yetkili organlarınca ek görevle görevlendirilmeleri uygun görülen yeteri kadar Yargıtay ve Danıştay üyeleri, yükseköğretim kurumları öğretim elemanları, meslekte fiilen on yılını tamamlamış hakim ve Cumhuriyet savcıları ile avukatlar, ceza infaz kurumları ve tutukevleri kontrolörleri, ceza infaz kurumları ve tutukevleri müdürleri, doktorları, psikologları, psikiyatristleri, pedagogları, sosyal çalışmacıları ve öğretmenleri ile diğer uzmanlardan, oluşmaktadır. Eğitim Merkezlerde ceza infaz kurumları ile denetimli serbestlik ve yardım merkezi şube müdürlüklerinde görev yapan personele aday memurluk, görevde yükselme, hizmet içi eğitim kursu, hizmet içi eğitim semineri, eğitici eğitimi olmak üzere beş ana başlıkta eğitim verildiği belirtilmektedir. Ayrıca konferanslar ve eğitim dışı faaliyetlerde bu programların bir parçasıdır.

Sıralanan tüm programların özellikle Birleşmiş Milletler cezaevi standartlarına uygun şekilde oluşturulduğu ve merkezlerin de, daha önce de belirtildiği üzere Avrupa Standartları çerçevesinde kurulduğu belirtilmektedir.¹⁹⁰ Düzenlemelerin

---

¹⁹⁰ Personel eğitim merkezlerinin yapısı, eğitim programlarının içeriği ve mevcut eğitim merkezlerine ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz.: www.cte.adalet.gov.tr.

tümüne bakıldığında da standartlara ilişkin bu iddianın geçerli olduğu görülmektedir. Burada iddia kavramı bilinçli olarak seçilmiştir; çünkü bu kadar geniş çapta düzenlemenin gerçekleştirilmesine yol açan bir kurumun varlık gerekçelerine ve koşullarına ilişkinde yoğun tartışmalar yaşanmıştır. Hazırlık ve geçiş sürecinde ortaya çıkan tartışmaların birçoğunun bugünde devam ettiği görülmektedir. Bu tartışmaların bazıları bu tipin mimari yapısına, bazıları uygulanan sisteme, bazıları ise, hazırlık ve geçiş sürecinde yaşananlara ilişkindir. Çalışmanın bu kısmında söz konusu tartışma başlıklarından biri olan mimari yapının ayrıntıları üzerinde durulacaktır. Bu yapının fiziki özelliklerini ortaya koymadan, yaşanan olayların ve üzerine yürütülen tartışmaların anlaşılması son derece güçtür. Dolayısıyla öncelikle F tipi yüksek güvenli kapalı ceza infaz kurumunun fiziki özellikleri üzerinde durulacak ve ardından uygulamanın başlangıcında yaşanan olaylar, karşı çıkış ve desteklerle birlikte incelenecektir.

4.2 F Tipi Yüksek Güvenlikli Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nun Fiziki Özellikleri

Genel adıyla cezaevleri, resmi adıyla ceza infaz kurumlarının yarattığı ilk imgeler fiziki mekanlardır. Ancak bu imgelemlerin içerdiği tüm fiziki özellikler aynı zamanda o mekanda sürdürülecek yaşamları da şekillendirmektedir; çünkü fiziki şartlar, aynı zamanda yaşam şartlarını da belirlemektedir. Yaşam üzerinde böylesi bir öneme sahip mimari yapı, cezaların amacına uygun olacak şekilde sabit kalmayarak, zaman içinde çeşitlenmiş ve değişmiştir. Türkiye için bu değişim sürecinin son aşaması F tipi yüksek güvenli cezaevleridir. Bugün yeni tipler ve hatta yeni kompleksler üzerindeki görüşmeler devam etmektedir. Ancak Türkiye'deki ceza infaz kurumlarının geçmişine bakıldığında, gerek mimarisi gerekse bütün bir ceza sistemi olarak değişimin son temsilcisinin F tipi yüksek güvenli kapalı ceza infaz kurumları olduğu görülmektedir.

Önceki bölümlerde ele alındığı üzere, F Tipi yüksek güvenli kapalı ceza infaz kurumunun oluşturulma gerekçelerini, ceza infaz kurumlarında asayiş, disiplin ve güvenliği tesis etmek, hükümlü ve tutukluların çağdaş tretman yöntemlerinden maksimum düzeyde yararlanmasını sağlamak, kalabalık koğuş sisteminin yarattığı

olumsuz koşulları en aza indirmek, hükümlü ve tutukluların düşmanlık hislerini, kalabalık yaşamdan kaynaklanan olumsuz psikolojik etkilenmelerini engellemek ve herhangi bir bulaşıcı hastalığın yayılması ya da kalabalık yaşamın yaratabileceği olumsuz hijyen koşullarını düzeltmek, insan haklarını gerçekleştirmek, hükümlü ve tutuklulara sosyal, kültürel ve sportif faaliyet olanakları ve daha özel yaşam alanları sunmak olarak sıralanmak mümkündür. Ayrıca Birleşmiş Milletler Minimum Cezaevi Standart Kuralları, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin tavsiye karan olan Avrupa Cezaevi Kuralları, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin Tehlikeli Mahpusların Hapsedilmeleri ve Tretmanları Hakkındaki R 82-17 sayılı Tavsiye Kararı ile 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu ve 4422 sayılı Çıkar Amaçlı Suç örgütleriyle Mücadele Kanunu ile Ceza İnfaz Kurumları ile Tevkifevlerinin Yönetimine ve Cezaların İnfazına Dair Tüzüğün 78/B maddesine uygun olarak hazırlandığı belirtilmektedir.¹⁹¹

Adını hücrelerin açıldığı koridorların dizilişinden aldığı¹⁹² ve Avrupa Standartları'na uygun şekilde 50.000 metrekare genişliğinde bir alan üzerine kurulduğu belirtilen bu kurumların fiziki yapısına bakıldığında ilk dikkat çeken özellik tüm tretman programlarının uygulanabilmesi için uygun mekanlara sahip, mevzuatı gereğince sadece tehlikeli hükümlü ve tutuklu statüsündeki kişilerin barındırılabilmesi, fiziki yapısı, elektrik ve elektronik güvenlik sistemleri ile yönetim planı bakımından güvenliği tehdit eden unsurları en aza indirilmiş içten ve dıştan koruma görevlileri ile firara karşı engelleri bulunan ve oda sistemine göre inşa edilmiş ceza infaz kurumları oluşlarıdır. Söz konusu tip ceza infaz kurumları, özellikle yerleşim bölgelerinin dışında kurulmuştur. Bu durum, cezaevi çevresinde bölgesel koşullar dikkate alınarak 300-500 metre güvenlik sahası oluşturulması ve yerleşime yasaklanması kuralıyla da açıkça belirtilmektedir. Ceza infaz kurumu binası, 18.000 metrekare üzerine inşa edilmiştir.¹⁹³ Bina ile ihata duvarı arasında kalan 12 000 metrekare alanı iki güvenlik sahasına ayıran üç metre yüksekliğinde duyarlı tel, ihata duvarından oluşmaktadır. İhata duvarının yüksekliği dört metre olup, üzerinde iki metre dikenli tel ve dokuz adet jandarma nöbetçi kuleleri ile bir ara nizamiye, ihata duvarı ile cezaevi binası arasında, hükümlü veya tutuklu ile cezaevi personelinin yararlandığı

¹⁹¹ Ayrıntılı bilgi için, Türk, a.g.e.

¹⁹² Meryem Erdal, "Devletin Cezaevi Politikası", s. 57.

¹⁹³ Türk, a.g.e., s. 163.

etrafı fileli tel ile çevrili açık spor sahası vardır. Ayrıca çevre istinat duvarı ile bina duvarını ikiye ayıran, 3 metre yüksekliğinde ve basınç uygulandığında monitör odasına alarm veren çevre koruma-duyarlı tel sistemi bulunmaktadır. İstinat duvarı ile bina duvarı arasında kalan, duyarlı telin ikiye ayırdığı jandarmaya ve cezaevi personeline ait iç güvenlik sahaları bulunmaktadır.¹⁹⁴

Beş bloktan oluşan bu kurumlarda, 57 adet tek ve iki kişilik, 103 adet üç kişilik odalar bulunmaktadır ve kapasiteleri 368 kişi ile sınırlıdır.¹⁹⁵ Odaların tamamında idarenin duyuruları veya çeşitli yayımların yapılabilmesi için hoparlör bulunmaktadır. Ayrıca her odada buzdolabı yeri ve televizyon soketleri yapıldığı belirtilmektedir¹⁹⁶. Tek kişilik odalar, 10 metrekare genişliğindedir ve yan yana sıralanmış olan iki veya üç adet tek kişilik oda, 42-50 metrekare genişliğindeki ortak havalandırma bahçesini kullanmaktadır. Tek kişilik odalar aynı zamanda diğerlerinde farklı olarak, tek katlıdır.¹⁹⁷ Bu odalardan iki tanesi özel olarak düzenlenmiştir. Havalandırması bulunmayan bu özel odalar, aynı zamanda 24 saat gözetlenmektedir. Bu özel odalara, buralara kendisine ve başkalarına zarar verecek nitelikte psikolojik rahatsızlığı doktor raporu ile saptanan tutuklu ve hükümlülerin konulacağı belirtilmektedir.¹⁹⁸ Odaların tümü, tek taraflı olmak üzere, 1,5 metre kare genişliğindeki koridorlara açılmaktadır.¹⁹⁹

Üç kişilik küçük grup odalarına bakıldığında, bunların iki kat halinde, “dubleks”²⁰⁰ inşa edildiği görülmektedir. 25 metrekarelik alt katta bir adet tuvalet bulunmaktadır ve bu tuvalet aynı zamanda banyo amacıyla da kullanılacak şekilde düşünülmüştür. Üst kat yatma amacıyla oluşturulmuş ve havalandırmaya bakan iki adet pencere içermektedir. Üst katta ısınma amacıyla küçük bir radyatör bulunmaktadır. Alt kata mazgal deliği içeren bir demir kapı açılmakta ve kapının 1/3 alt bölümünde yemek

---

¹⁹⁴ F tipi yüksek güvenlikli kapalı ceza infaz kurumlarının mimari özelliklerine ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz.: EK-1, 28 Temmuz 2000 tarihli F Tipi Cezaevlerine İlişkin Türk Tabipler Birliği Raporu. Adı geçen raporda hücre ve oda kavramları birlikte kullanılmaktadır. Ancak çalışmanın ilerleyen bölümlerinde bu iki kavramın yasal düzenlemede farklı anlamlarda kullanılmaktadır.

¹⁹⁵ Sayısal veriler için bkz: Türk, a.g.e.

¹⁹⁶ Kaptanoğlu, a.g.m., s. 34.

¹⁹⁷ Kurt, a.g.e., s. 126.

¹⁹⁸ Özel odalara ilişkin bilgiler, Türk Tabipler Birliği Raporu’nda alınmıştır.

<http://www.milliyet.com.tr/default.aspx?aType=SonDakika&ArticleID=891107>, (02.05.2008).

¹⁹⁹ Kaptanoğlu, a.g.m., s. 33.

²⁰⁰ Doubleks tanımlaması, yetkililerin konforlu ya da beş yıldızlı cezaevi tanımlamasına gönderme yapacak şekilde kullanılmaktadır.

servisinin yapılacağı bir aralık bulunmaktadır. Alt katta havalandırmaya açılan bir kapı mevcuttur, kapının kilidi içeriden oluşturulmuştur. Havalandırma mekanı, 30 metre karelik bir beton alandır ve çevresi sekiz metre yüksekliğinde beton duvarla çevrilidir.²⁰¹

Havalandırma bahçeleri gündüz saatlerinde kullanılabilir. Aynı nitelikleri taşıyan bir kapıyla girilen hücre bir tuvalet içermektedir, havalandırmaya bakan bir penceresi mevcuttur. Bu havalandırma alanına iki adet hücrenin kapısı açılmaktadır. Havalandırmaya koridordan doğrudan açılan bir kapının gardiyanların girişi için kullanılmaktadır ve bu durumda hükümlülerin havalandırmaya çıkışları sınırlandırılmıştır.

Hükümlü ve tutukluların barındırılması için oluşturulmuş oda kısımları dışında, bu ceza infaz kurumlarında, ön görüşme odası, iş atölyeleri, kreş, kantin, anons ve müdahale ekip odası, merkez kontrol odası, kütüphane, yönetim ve hizmet servis büroları ile revir, gözetim odaları, kabul, sevk ve tahliye hizmet büroları, nöbetçi müdür ve baş memur odaları ile idare çay ocağı, personel yemekhanesi, mutfak, soğuk hava depoları, jeneratör, çamaşırhane ve sığınak bulunmaktadır. Blok olarak ele alındığında, bunlardan bir tanesinin idari blok, diğer dört bloğun ise, tutuklu ve hükümlülere tahsis edilen bloklar olduğu görülmektedir. İdare bloğunda; kazan dairesi, personel giyinme ve soyunma odası, duşlar, çamaşırhane, depolama alanları, hükümlü ve tutuklu kabul odaları, doktor odası, emanet eşya deposu, jandarma odası, geçici müşahede odası, iki revir, doktor, diş hekimi, psikolog, sosyal çalışmacı odaları, laboratuvar ve hemşire odaları, kreş, spor, toplantı, çok amaçlı kapalı ve açık spor alanları, mutfak, bulaşıkhanesi, soğuk hava ve erzak deposu bulunmaktadır. Görüldüğü üzere ihtiyaç duyulabilecek tüm bölümlerin, bu yapılarda mevcut olduğu belirtilmektedir²⁰². Öte yandan ortak kullanım alanlarının son derece az olduğu görülmektedir. Bu durum, hükümlü ve tutukluların bir araya gelmelerinin minimum düzeyde olacağını göstermektedir. Binaların dikkat çekici özelliklerinden biri, bu

---

²⁰¹ Kurt, a.g.e., s. 126.

²⁰² Söz konusu fiziki özelliklere ilişkin değerlendirmeler, bu tip ceza infaz kurumuna ilişkin yapılmış incelemelerden ve ulusal ve uluslararası örgütler ve komisyonlar tarafından yayınlanmış raporlardan hareketle genel değerlendirme ve sonuç bölümünde belirtilecektir.

genel alalara ilişkindir. Sayılan tüm bölümlerde, hükümlüler tarafından kullanılabilcek ortak alanlar son derece azdır.

Tutuklu ve hükümlü bloklarında ise; ziyaret alanları, avukatla görüşme yerleri, kütüphane, çok amaçlı açık ve kapalı spor sahaları, berber, kundura tamir ve bakım yeri, sekiz adet atölye ve iş yurtları, kreş bulunmaktadır. Bu bloklar arasında ayrıca 3 ana koridor bulunmaktadır.²⁰³ Kurum özelliği ve güvenliği nedeniyle, proje aşamasında 24 saat kesintisiz ısınma, aydınlanma ve su verebilecek kapasitede kalorifer, elektrik, jeneratör ve su tesisatına sahiptir. Burada elektrik sistemlerine ilişkin bir noktayı belirtmek gerekmektedir. Elektrik sistemleri ünite dışından kontrol edilerek, odaların aydınlatılması üç kademedede sağlanmaktadır ve aydınlatma sistemi oda dışından da kontrol edilmektedir.²⁰⁴ Zemin tünel kazma girişimini engelleyici, hasır demirli betonla sağlamlaştırılmıştır.²⁰⁵

Görüldüğü üzere, F tipi ceza infaz kurumları, güvenlik önlemleri en yüksek seviyededir ve bu kurumlar, ilgili Kanun maddesinde “yüksek güvenlikli kapalı ceza infaz kurumları” olarak adlandırılmaktadır. Bu kurumlar, söz konusu güvenlik önlemlerinin yoğunluğunun yanı sıra gerek mimari özellikleri gerekse uygulaması konması için yapılan tüm hazırlıklar bakımından bugüne kadar inşa edilmiş ceza infaz kurumları hepsinden ayrılmaktadır. Daha öncede belirtildiği üzere bu kurum, sadece bir mimari tasarım olarak kalmamıştır. Aynı zamanda 2000 yılına kadar ceza infaz sisteminin temelini oluşturmuş olan koğuş sisteminin terk edilerek, resmi makamlar tarafından oda ve kamuoyu tarafından hücre sistemi olarak adlandırılan yeni bir sistemin Türkiye’deki temsilcisi olmuştur. Böylesi bir değişim süreci, kendisiyle birlikte elbette karşı çıkışları ve destekleri de ortaya çıkarmıştır. Ancak bu süreçte asıl tartışma yaratan, bu kurumlara ilk sevklerde yaşanan olaylardır. Çalışmanın bu bölümünde F tipi yüksek güvenlikli ceza infaz kurumuna geçişte yaşanan olaylar ile bu kurumlarda uygulamaya konan yeni modele destekler ve karşı çıkışlar ele alınacaktır.

---

²⁰³ F tipi yüksek güvenlikli kapalı ceza infaz kurumlarının mimari yapılarına ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz.: <http://www.cte.adalet.gov.tr/>, (20.01.2008).

²⁰⁴ Demirbaş, a.g.m., s. 900.

²⁰⁵ F tipi yüksek güvenlikli kapalı ceza infaz kurumlarının mimari yapılarına ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz.: <http://www.cte.adalet.gov.tr/>, (20.01.2008).

4.3 F Tipi Yüksek Güvenlikli Kapalı Ceza İnfaz Kurumuna Geçiş Sürecinde Yaşanan Olaylar

F tipi yüksek güvenlikli kapalı ceza infaz kurumlarına geçiş, kamuoyunda büyük tartışmalara yol açan “Hayata Dönüş Operasyonu” sonrasında, 19.12.2000 tarihine denk düşmektedir. Aralık ayından itibaren faaliyete geçirilen bu kurumlara, daha önce belirtildiği üzere, 3713 sayılı Kanun’da belirtilen suçlardan mahkum edilenler nakledilmişlerdir. Bu yeni tipin ilk uygulama yerleri ise, Ankara/Sincan, Edirne, Tekirdağ ve Kocaeli 1 no’lu F tipi cezaevleridir. 03.07.2001 tarihinde ise, İzmir 1 no’lu ve Bolu F tipi cezaevleri hizmete açılmıştır. Bu yeni modelin ilk uygulamaya konduğu dönemde, Ankara/Sincan, İzmir, Kocaeli, Tekirdağ 2 no’lu ve Adana F tipi cezaevlerinin ihaleleri yapılmış ve sonraki dönemlerde inşaatları tamamlanmıştır.²⁰⁶

Adı geçen operasyon öncesinde sivil toplum örgütleri ile resmi makamlar arasında yaşanan gelişmeler ilgi çekicidir. 13 Aralık 2000 tarihinde TBMM İnsan Hakları Komisyonu üyesi Mehmet Bekaroğlu, TMMOB Başkanı ve TTB İkinci Başkanı, Bayrampaşa Cezaevi’nde ölüm orucunda olan tutuklu ve hükümlülerle görüşmüş ve ardından yaptığı açıklamada dönemin Adalet Bakanı Hikmet Sami Türk’ün F-tipi cezaevlerinde yapılacak düzenlemeler üzerine ilgili sivil toplum kuruluşlarının bir taslak hazırlamalarını ve onlarla mutabakata varılmadan nakillerin yapılmayacağını söylediğini bildirmiştir. Ancak görüşmeler sonuçlandırılmadan ve taslak sunulmadan operasyon gerçekleştirilmiştir. Ayrıca operasyon öncesinde Radyo Televizyon Üst Kurulu’nun (RTÜK), F-tipi cezaevlerini protesto eylemleri ve açlık grevlerine ilişkin haberlere fazla yer verilmemesi konusunda yayın kuruluşlarını uyardığı belirtilmektedir. 14 Aralık 2000 tarihinde de İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesi (DGM), ölüm oruçları ve F-tipi cezaevleriyle ilgili “yasadışı örgütlerin açıklama ve propagandası” niteliğindeki haber ve görüntülere yayın yasağı koymuştur.²⁰⁷ 21 Aralık 2000 tarihindeki operasyon ile F tipleri hayata geçirilmeden hemen önce 4 Aralık 2000 tarihinde AB’nin KOB’u açıklamış olması dikkat çekici bir ‘tesadüf’ olmanın ötesindedir. Çünkü bu belgede yapılacak yardımlar için orta vadede yerine

²⁰⁶ Söz konusu inşaatların ödenekleri, işyurtları bütçesinden karşılanmaktadır.

²⁰⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz.: Helsinki Yurttaşlar Derneği, “F Tipi Cezaevleri Raporu-12.06.2001”, <http://www.hyd.org.tr/?pid=304>, (15.03.2009).

getirilmesi gereken şartlar belirtilmektedir ve bu şartlar arasında cezaevlerinin BM ve diğer sözleşmelerdeki asgari standartlara göre yeniden düzenlemesi de yer almaktadır. Operasyonun ardından 20 Aralık 2000 tarihli yüksek tirajlı ulusal gazetelere bakıldığında da, cezaevi operasyonlarının yanı sıra 20 Aralık günü gerçekleştirilen IMF görüşmelerinin geniş yer bulduğu görülecektir. IMF ‘nin Türkiye’deki ekonomik gelişmeleri görüşeceği ve yeni öneriler sunacağı toplantı ile cezaevi operasyonlarının çakışması, elbette bir başka ‘tesadüf’ değildir.²⁰⁸ Söz konusu ilişki daha öncede belirtildiği üzere dönemin başbakanı Bülent Ecevit’in IMF yardımını alabilmek için F tipine geçişin şart olduğu yönündeki açıklamasında da gözlenmektedir.

19.12.2000 tarihinde 20 ayrı cezaevinde eş zamanlı olarak, kamuoyunda "hayata dönüş operasyonu" olarak bilinen müdahale gerçekleştirilerek resmi olarak F tipi uygulamasına geçiş başlamıştır. Türkiye tarihine, en büyük cezaevi operasyonu olarak geçen bu operasyonda resmi rakamlara göre 4000²⁰⁹, kamuoyunda açıklanana göre 10.000²¹⁰ civarında asker ve polis görev almıştır. Operasyona ilişkin istatistiksel veriler, aşağıdaki şekilde sıralanmaktadır:

“Operasyon Düzenlenen Cezaevi Sayısı 20, öldürülen Tutuklu ve Hükümlü Sayısı 30, hastaneye kaldırılan yaralı Tutuklu-Hükümlü 237, yaşamını Yitiren Asker 2, yaralanan Asker sayısı 6, Edirne F Tipi Cezaevine Sevk Edilenler 348, Kocaeli F Tipi Cezaevine Sevk Edilenler 340, Sincan F Tipi Cezaevine Sevk Edilenler 341, Kartal F Tipi Cezaevine Sevk Edilenler 67, Bakırköy Kadın Ve Çocuk Tutukevine Sevkler 45, açlık grevi süren cezaevi 41, operasyon öncesi ölüm orucunda olanlar 259, operasyondan sonra ölüm orucunu sürdürenler 357, açlık Grevini Sürdürenler 1656, operasyonu Protesto sırasında Gözaltına Alınanlar 2145, Operasyonu Protesto Edenlerden Tutuklananlar 58, copla tecavüz iddiası 8, operasyon sonra basılan kültür merkezi, dernek, parti binası 18, mühürlenmiş dernek sayısı 2.”²¹¹

²⁰⁸ Ayrıntılı bilgi için bakınız: <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2000/12/21/274054.asp>, (18.03.2009).

²⁰⁹ Ahmet Dinç ve Yasin Yağcı, “F Tipi Çökertme”, **Aksiyon Dergisi**, Sayı: 300-317,s. 26.

²¹⁰ Murat Peker, “Paranoyanın Zaferi”, **Birikim**, Sayı: 142-143, Sayı: 142-143, Şubat 2001, s. 28.

²¹¹ Ayrıntılı bilgi için bkz.: İnsan Hakları Derneği, **Hayata Kasıt Operasyon Briefing Metni** ve “Helsinki Yurttaşlar Derneği, F Tipi Cezaevleri Raporu-12.06.2001”, <http://www.hyd.org.tr/?pid=304>, (18.03.2009).

Bu operasyonlarda özellikle Bayrampaşa Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda yaşananlar büyük tartışmalara yol açmıştır. İstanbul Bayrampaşa Kapalı Cezaevi 27 koğuştan oluşmaktadır. Bu koğuştarda 50 ile 100 kişi arasında hükümlü ve tutuklu bulunmaktadır. Söz konusu Cezaevinin kapasitesi 1869 kişi olup, 30.10.2001 tarihi mevcudu 2178 kişi barındırılmaktadır. Resmi rakamlara göre müdahale sonrasında, Bayrampaşa Kapalı Cezaevinden Edirne F Tipi Cezaevine 124 kişi, Bayrampaşa özel Tip Cezaevine 85 kişi, Bakırköy Kadın-Çocuk Cezaevine 47 kişi olmak üzere toplam 256 kişi sevk edilmiştir.²¹² Ancak söz konusu müdahale, bu istatistiksel verilerle sınırlı kalmayan çok önemli sonuçlar doğurmuştur.

Öncelikle bu müdahale, Adalet Bakanlığı'nın emriyle ve özellikle terör ve çıkar amaçlı suç örgütü mensubu hükümlü ve tutukluların, yeni yapılan F tipi cezaevlerine sevk edilmeleri için gerçekleştirilmiştir. Resmi kaynaklar tarafından bu müdahale, "Alınan istihbarata göre, F tipi cezaevleri hayata geçirildiği zaman direnişler olacaktı. İşte bu direnişleri etkisiz hale getirmek için yapılmıştır. Yani müdahale planının gerekçesi F tipine geçilirken çıkabilecek olayları engellemek" şeklinde ortaya konmaktadır.²¹³ Ayrıca dönemin Adalet Bakanı Hikmet Sami Türk, 13.02.2001 tarihinde T.B.M.M.'de sunduğu yazılı soru önergesinin cevabında, "Müdahale yapılan cezaevleri, kapasiteleri üzerinde terör suçundan hükümlü ve tutuklu barındırılan cezaevleridir. Müdahale nedeniyle bazı cezaevlerinde ciddi hasarlar olduğundan bu cezaevlerinin büyük bir bölümü kullanılamaz hale gelmiştir"²¹⁴ açıklamasını yaparak, müdahalenin terör suçlularına yönelik olduğunu onaylamıştır. Ayrıca Türk'ün bu sözlerinde müdahalenin yarattığı hasarların büyüklüğüne de değindiği görülmektedir. Bazı kaynaklar ise, bu müdahalenin aynı zamanda ölüm oruçlarına karşı da düzenlendiğini vurgulamaktadır.²¹⁵ Amacı her ne olursa olsun, bu müdahaleler sonucunda 32 mahkum ve iki er hayatını kaybetmiştir ve hayatını kaybedenlerden yedisi yanarak ölmüştür.²¹⁶ Bu operasyonlar sırasında hayatını kaybeden askerlerden Ümraniye Kapalı Cezaevi'nde Uzman Çavuş Nurettin

---

²¹² Türk, a.g.e., s. 163.

²¹³ Dinç ve Yağcı, a.g.m., s. 25.

²¹⁴ Türk, "7/3247-8279 Esas No.lu Soru Önergesine Verilen Cevap", **TBMM Kurul Tutanakları**, Dönem 21, 1. Oturum, Şubat 2001, 611

²¹⁵ Ömer Laçiner, "Hayata Dönüş!", **Birikim**, Sayı: 142-143, Şubat-Mart 2001., s. 10.

²¹⁶ Mehmet Yaşar Soylan, "Mehmet Bekaroğlu İle Röportaj", **Tezkire**, Yıl: 10, Sayı: 9, Şubat-Mart 2001, s. 25.

Kurt'un, teslim ol çağrılarına ateşle karşılık veren mahkumlarca vurulduğu açıklanmıştır. Ancak Kurt'a yapılan otopside ölüme yol açan yaralanmaya “yüksek kinetik enerjili bir silahın” sebep olduğu belirlenmiştir.²¹⁷ Resmi olarak açıklanmamış olsa da bu operasyonda kinetik enerjili bir silahın kullanıldığı ve ölümlerin büyük kısmının bu silah nedeniyle yanma sonucu olduğu belirtilmektedir. Kurt'un raporundakine benzer şekilde hayatını kaybedenlerin ölüm nedenlerine ilişkin raporlarda ateşli silah yaralanması, yanma sonucu ölüm, karbonmonoksit ve duman zehirlenmesinin ölümlere neden olduğu belirtilmektedir.²¹⁸ Ayrıca 426 kişinin de yaralandığı açıklanmıştır.²¹⁹

Bu müdahalelerin ardından hayatını kaybeden tutuklu ve hükümlülerin yakınları tazminat davası açmışlardır. Bu davaların büyük çoğunluğunda uygulamalar hatalı bulunarak, tutuklu ve hükümlü yakınlarına tazminat ödenmesi kararlaştırılmıştır. Örneğin İstanbul İdare Mahkemesi, operasyonda hayatını kaybeden Ümraniye Cezaevi'nde tutuklu Alp Ata Akçayöz'ün ailesine 53 milyar lira, Bayrampaşa Cezaevi'nde tutuklu olan Mahmut Murat Ördəkçi'nin ailesine de 109 milyar 240 milyon lira tazminat ödenmesine karar vermiştir. Mahkeme, her İki davada da Adalet ve İçişleri Bakanlıklarını, hizmetin iyi işletilmemesi nedeniyle kusurlu bulmuş ve tazminata mahkum etmiştir.²²⁰

Operasyona neden olarak gösterilen ölüm oruçları da, F tipi ceza infaz kurumlarına geçiş sürecinde büyük tartışma yaratan eylemlerdir. Türk'ün yukarıdaki adı geçen açıklamasında, müdahalenin bu eylemlere yönelik olduğunu onayladığı görülmektedir.

“Bilindiği üzere, bazı yasadışı terör örgütlerine mensup tutuklu ve hükümlülerin, yüksek güvenli F tipi cezaevlerinin hizmete açılmasının engellenmesi, yapımı devam eden F tipi cezaevlerinin yapımının durdurulması ve başka taleplerle 20 Ekim 2000 tarihinde başlattıkları açlık grevi eylemi, tüm iyi niyetli girişim ve

²¹⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz: **Radikal Gazetesi**, 15 Mayıs 2001.

²¹⁸ Bu operasyonda hayatını kaybedenlerin ayrıntılı bilgileri ve ölüm nedenlerine ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz: Helsinki Yurttaşlar Derneği, “F Tipi Cezaevleri Raporu-12 Haziran 2001”, <http://www.hyd.org.tr/?pid=304>, (18.03.2009)

²¹⁹ Peker, a.g.m., s. 28.

²²⁰ “Hayata Dönüş, Tecrit, Ölüm Oruçları Yazı Dizisi 3: Yargı 6 Yıldır Tecelli Etmedi”, **Birgün Gazetesi**, Aralık 2006.

çabalara rağmen sona erdirilememiş ve artan bir seyir göstermiştir. Eylemlerin 20 Kasım 2000 tarihinden itibaren ölüm orucuna çevrilmesi ve bu eylemlerin 60.güne gelmesi üzerine, eylemlere kendi iradeleri dışında katılan, tutuklu ve hükümlüleri örgütlerin baskılarından kurtarmak, eylemleri başlatan, yönlendiren ve koordine edenleri kontrol altına almak, cezaevlerindeki Devlet otoritesini olması gereken düzeye çıkarmak, sağlık durumları kritik noktaya gelenlerin tedavilerini yaptırmak ve ölüm oruçlarına son vermek amacıyla 19 Aralık 2000 tarihinde müdahalede bulunulmuştur.”²²¹

Türk, bu sözleriyle müdahalenin meşruluğunu ölüm orucu eylemleri üzerinden sağlamaya çalışmaktadır. Ayrıca önceki bölümde sıralanan, “devletin hakimiyetini yitirmesi” gibi ceza infaz kurumlarının sorunlarına çözüm olarak da gösterilmektedir. Öte yandan resmi makamlar tarafından bu eylemleri gerçekleştirenlerin taleplerine ve eylemlerin gerekçelerine ilişkin herhangi bir açıklamada bulunulmamaktadır. Ölüm orucu eylemlerini gerçekleştiren mahkumların, temel taleplerinin ise, “F tiplerinden ya vazgeçilmeli ya da meslek örgütlerinin gözetimi ve onayı doğrultusunda yeniden düzenlenmeleri kabul edilmelidir” olduğu belirtilmektedir.²²²

Esasen ölüm oruçlarına bakıldığında bu eylemlerin F tipine geçiş ile sınırlı kalmayarak geçmişinin önceki yıllara dayandığı görülmektedir. Yakın dönem Türk siyasi tarihinde ise, özellikle 12 Eylül 1980 sonrasında bu eylemlerin sayısında büyük bir artış görülmektedir. Metris’te 1981 yılında 18, 1982 yılında 28, Metris ve Sağmacılar’da 1983 yılında 26, Diyarbakır’da 1984 yılında 75 ve 43, Mamak’ta ise 42 günlük açlık grevleri gerçekleştirilmiş ve bu grevler sonucunda 12 kişi hayatını kaybetmiştir. Takip eden yıllarda da bu grevlerin sürdürüldüğü görülmektedir. Özellikle 1995’te Yozgat’ta 48, Konya’da 36 Diyarbakır’da 50 güne varan açlık grevleri ile 1996 yılının Temmuz ve Ağustos aylarında 52 hapisanede 69 gün sürdürülen ölüm oruçları son dönemde büyük tartışmalara yol açmıştır. 1996 yılındaki grevlerin sonucunda 12 kişinin hayatını kaybettiği belirtilmektedir.²²³ Bu eylemlerin devamı niteliğinde olan ancak F tipine geçişin ardından temel amacı tecritle mücadeleye dönüşen 2000 yılı ölüm oruçları da yukarıda belirtildiği üzere oldukça ağır sonuçlar doğurmuştur.

²²¹ Türk, a.g.e., 164.

²²² Murat Peker, “Paranoyanın Zaferi”, **Birikim**, Sayı: 142-143, Sayı: 142-143, Şubat 2001, s. 32.

²²³ Tanıl Bora, “Hapishane Rejimi: Bir Seri Katil Zihniyeti”, **Birikim**, sayı: 136, Ağustos 2000, s. 18.

Görüldüğü üzere F tipi ceza infaz kurumlarına geçiş yalnızca mimaride yapılmış bir değişikliği simgelememektedir. Bu yeni kurumlar cezalandırma sisteminin dönüşümünün temsilcisi olmuşlardır. Bu önemli dönüşümün yaşandığı süreçte yukarıda değinildiği üzere oldukça sancılı olmuştur. Geçiş sürecinde yaşanan ve çalışmanın bu bölümünde ele alınan gerek müdahaleler gerekse ölüm orucu eylemleri, kamuoyunda da destekler ve eleştirilerle önemli tartışmaların sürdürülmesine neden olmuştur. Ancak bunlara yönelik destekler ve karşı çıkışlar, aslında bütün bir ceza sisteminin değerlendirilişinin bir ayağını oluşturmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde de ceza infaz kurumlarına ve ceza sistemine yönelik değerlendirmelerden yola çıkarak, geçiş sürecinde yukarıda değinilen olayların ortaya çıkmasına yol açan, F tipi yüksek güvenlikli ceza infaz kurumlarına destekler ve karşı çıkışlar üzerinde durulacaktır.

4.3.1 Yeni Modele Destekler

F tipi yüksek güvenlikli ceza infaz kurumuna geçiş sürecinde toplumun bazı kesimleri, bu yeni modeli ve beraberinde getirdiği sistemi yoğun şekilde desteklemişlerdir. Bu yeni tipin destekçilerin arasında ise, basından, entelektüellerden, sivil toplum kuruluşlarından, komisyonlardan ve resmi makamlardan birçok insan bulunmaktadır. Elbette her birini ayrı ayrı ele almak mümkün değildir. Ancak izolasyon sistemine ve F tipi ceza infaz kurumlarına verilen desteğin gerekçelerini ve boyutlarını genel hatlarıyla ortaya koymak gerekmektedir.

Desteğin gerekçelerine bakıldığında, bunları ceza infaz kurumlarının sorunları olarak sıralanan başlıklara benzer şekilde ele almak mümkündür. Öncelikli gerekçe olarak devletin cezaevlerinde hakimiyetinin zayıfladığı gösterilmektedir. Bu durumun çözümünün ise, F tipi yüksek güvenlikli ceza infaz kurumlarından geçtiği belirtilmektedir. Bu görüşe, gerek basından gerekse çeşitli akademik çevreler ile resmi makamlardan destek verilmektedir. Örneğin Emin Çölaşan, Hürriyet Gazetesi'ndeki köşe yazısında bu desteği açıkça dile getirmektedir:

“Türkiye bu koğuş sisteminden vazgeçmedikçe, odalardan oluşan yeni cezaevleri bitmedikçe, bu beladan kurtulamaz. Bakınız, şimdi yüzlerce Hizbullah teröristi yakalandı ve yetkililer bunları nereye koyacaklarını düşünüyorlar. Bazıları zorunlu

olarak yine koğuşlara koyacaklar. Adamlar orada, yandaşlarının koğuşunda daha da bilecekler, terör eğitimi alıp verecekler, saflarını sıklaştıracaklar.”²²⁴

Çölaşan yazısında F tipine geçişin en önemli gerekçesi olarak, devletin cezaevlerinde söz geçirememesini sunmaktadır. Farklı modeller arasında F tipini onaylamasını ise, Amerika ve Avrupa’daki cezaevlerine bağlamaktadır. Burada da üstü kapalı olarak uluslararası standartlara gönderme yapıldığı görülmektedir.

Bu süreçte Çölaşan’ın yaptığı şekilde, uluslararası standartların yakalanmasının gerekliliği üzerine oluşturulan söylem, desteklerin bir diğer gerekçesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle resmi kaynakların ve akademik çevrelerin koğuş sistemini söz konusu standartlara uymadıkları için yaptıkları eleştiriler önceki bölümlerde ayrıntılı şekilde açıklanmıştır. Ancak burada da yinelemek gerekirse, örneğin Prof. Dr. Timur Demirbaş, cezaevleri üzerine gerçekleştirdiği bir çalışmada, uluslararası kural ve sözleşmelerden de destek alarak açıkça oda sistemini önermektedir:

“Tüm bunların koğuş sisteminde değil, ancak oda sisteminde gerçekleştirilmesi mümkündür. Bu bakımdan cezaların infazında oda sistemi, oda sistemi ‘mahkumu yalnızlaştırmak için değil, mahkumun kendisine tahsis edilmiş ve dinlenmesine ayrılmış bir mekan’ olarak anlaşılmalıdır. Nitekim, uluslararası belgeler de, çağdaş infaz rejiminde kural olarak ‘oda sistemi’nin geçerli olması gerektiğini ifade etmektedirler.”²²⁵

Demirbaş’ın bu önerisine benzer şekilde, Adıyaman Cumhuriyet Savcısı Sami Gören’de, ABD ve Avrupa’daki uygulamalara gönderme yaparak, koğuş sisteminin ‘kademeli olarak terk edilmesi ve özellikle terör ve organize suçlardan başlayarak 1-3 kişilik oda sistemine geçilmesi’ yönünde açıklamada bulunmaktadır. Avrupa Standartlarına gönderme yapılan en önemli başlık ise, koğuş tipi ceza infaz kurumlarının içinde bulunduğu koşullardır. Özellikle, kapasitesinin çok üzerinde hükümlü ve tutukluyu barındıran koğuşlar ile bu koğuşlarda ve bütün olarak kurumlarda sağlık standartlarının yoksunluğu bu eleştirilere arka plan oluşturmaktadır. Bu sistemin olumsuz resminin aksine F tipleri ise, adeta “beş

²²⁴ Emin Çölaşan, “Cezaevleri”, **Köşe Yazısı**, Hürriyet Gazetesi, 02.02.2000.

²²⁵ Demirbaş, “Cezaevlerimiz ve Sorunları”, **İstanbul Barosu**, Cilt: 73, Sayı: 10-11-12, 1999, s. 901.

yıldızlı otel”²²⁶ olarak sunulmuşlardır. Adalet Bakanlığı da bu süreçte yeni modeli tanıtmak adına bir grup gazeteciye, Ankara Sincan’da yapımı süren F tipi cezaevini gezdirmiştir. Bu gezi sonrasında ise, özellikle odaların genişliğine, hijyenik koşullara, teknolojiye ve en önemlisi de güvenlik önlemlerine gönderme yapılarak, söz konusu yapıyı destekleyen haberlerin çıktığı görülmektedir.

Destekçilerin söylemlerini üzerine inşa ettikleri bir diğer temel ise, ceza infaz kurumlarının özellikle büyükşehirlerde şehrin merkezinde konumlandırıldıklarıdır. Bu durumun gerek ceza kurumları açısından gerekse çevredekiler açısından önemli güvenlik sorunları yaratabilme potansiyelidir. Bu duruma önerileri ise, mevcut cezaevi yerleri karşılığında, şehir dışında gösterilecek yeni bir bölgeye istenilen standartlarda cezaevi inşa edilmesidir. Örneğin Sinan Aygün, Emin Çölaşan’ın ilgi yazısı üzerine, ‘600 kişilik Ulucanlar cezaevinin yerini alarak, kentin dışında gösterilecek herhangi bir yerde bin kişilik cezaevi yapmayı’ önermiştir.²²⁷

Görüldüğü gibi F tipi yüksek güvenli kapalı ceza infaz kurumuna geçişi destekleyenler, söylemlerini önceki bölümlerde ceza infaz kurumlarının sorunları olarak sıralanan başlıklar üzerine kurmaktadırlar. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Ancak destek gerekçelerinin genel çerçevesi burada belirtilen noktaların dışına çıkmayacaktır. Ayrıca buradaki başlıkların tamamı önceki bölümlerde ayrıntılı şekilde ele alınmıştır. Öte yandan Türkiye’deki bu yeni modele ilişkin eleştirilere daha önceki bölümlerde değinilmemiştir. Dolayısıyla çalışmanın bu bölümünde söz konusu eleştirilere de yer verilecektir.

4.3.2 Yeni Modele Yönelik Eleştiriler

Bu ceza infaz kurumları faaliyete geçirilmeden önce özellikle bu kurumların, hükümlüler, hükümlü yakınları, uzmanlar ve çeşitli ulusal ve uluslararası sivil toplum örgütleri tarafından eleştirilerek karşı çıktığı ve birçok tartışmaya neden oldukları görülmektedir. Söz konusu eleştirileri esas itibariyle, uygulamaya ilişkin

---

²²⁶ Burada beş yıldızlı otel nitelemesi, söz konusu dönemde basında yer alan F tipine geçişi destekleyici nitelikteki haberlerden ve açıklamalardan alınmıştır.

²²⁷ Emin Çölaşan, **Bir Öneri**, Hürriyet Gazetesi, 04.02.2000.

eleştiriler, mimari yapıya ilişkin eleştiriler ve mevzuata ilişkin eleştiriler olmak üzere üç ayrı başlık altında toplamak mümkündür.

Önceki bölümde de belirtildiği üzere bu karşı çıkışların en fazla öne çıkanları, gerek hükümlülerin gerekse hükümlü yakınlarının, yeni kurumlara ve beraberlerinde gelen yeni sisteme karşı yaptıkları açlık grevleridir. Bu grevlerin yanı sıra uygulamaya geçişte ve sonrasındaki süreçte, özellikle sivil toplum örgütleri tarafından, “insanlık onuru işkenceyi yenecek” ya da “hücre ölümdür” başlıklarıyla ulusal ve uluslararası boyutta çeşitli kampanyalar düzenlenmiştir.²²⁸ F tiplerine geçişin ardından F-tipi cezaevlerini protesto amaçlı her türlü eylem, basın açıklaması, miting yasaklandığı belirtilmektedir. Söz konusu yasaklarla birlikte bu kurumlara karşı çıkan birçok kişi ve kurum’a yönelik yaptırım uygulama yoluna başvurulmuştur. Örneğin F-tipi cezaevlerini protesto gösterileri nedeniyle gözaltına alınan kişiler hakkında Türk Ceza Yasası’nın 169. maddesi uyarınca “örgüte yardım ve yataklık etmek” suçlamasıyla dava açılmış, İnsan Hakları Derneği İzmir, Van, Bursa, Antep, Malatya, Konya şubeleri kapatılmıştır. Ankara şubesinin kapatılması istemiyle dava açılmış ve İstanbul şubesi yönetici ve üyeleri hakkında da “dernekler yasasına aykırı davrandıkları” gerekçesiyle dava açılmıştır. Ayrıca F-tipi cezaevlerinin yapımının durdurulması için 16 Eylül 2000 tarihinde yapılan basın açıklaması sırasında çıkan olaylar nedeniyle Çağdaş Hukukçular Derneği (ÇHD) yönetici ve üyesi 26 avukata “2911 Sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Yasası”na muhalefet ettikleri suçlamasıyla dava açılmıştır. Adalet Bakanlığı, açlık grevlerinin sona erdirilmesi amacıyla arabuluculuk yapan İstanbul Barosu hakkında, F-tipi cezaevlerine yönelik protestolara destek verdiği iddiasıyla fesih istemiyle soruşturma başlatmıştır. Türk Tabipleri Birliği (TTB) Merkez Konseyi’nin cezaevleri operasyonu ile ilgili açıklaması nedeniyle ‘görevden alınması’ istemiyle Ankara 15. Asliye Hukuk Mahkemesi’nde bir dava açılmıştır. TTB Merkez Konseyi Başkanı Füsun Sayek davaya ilişkin, “22 Aralık 2000 tarihinde yapılan basın açıklaması halkın habere ihtiyacı olan bir dönemde yapıldı. Bu açıklama suç değil, onurdur. Hekimlik halk

---

²²⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz.: www.ihd.org.tr.

salığıyla doğrudan ilgilidir. Bu dava siyasi gerekçelerle açılmıştır” açıklamasını yapmıştır.²²⁹

Örneklerle çoğaltılabilecek bu eylemlerin yanı sıra ulusal ve uluslararası düzlemde, uzmanlar ve ilgili kuruluşlar tarafından sunulan raporlar da bir başka eleştiri başlığını oluşturmaktadır. Tecrit uygulamasının hayata geçirildiği belirtilen F tipi ceza infaz kurumlarına karşı mücadele eden Türkiye’deki başlıca sivil toplum örgütleri, İnsan Hakları Derneği, Türkiye İnsan Hakları Vakfı, MAZLUM DER, Çağdaş Hukukçular Derneği, Türk Tabipler Birliği, Türkiye Mühendisler ve Mimarlar Odaları Birliği (TMMOB), Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK), Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu (KESK), Türkiye Barolar Birliği (TBB), Tutuklu ve Hükümlü Aileleri Yardımlaşma Derneği’dir. Çeşitli siyasi partilerin ve oluşumlarda bu uygulamaya karşı yürütülen kampanyalara destek vermektedirler.

Söz konusu sivil toplum kuruluşları, F tipi ceza infaz kurumlarına geçiş öncesinde ve sonrasında, inşaatı tamamlanmış veya sürmekte olan kurumlara çeşitli ziyaretler düzenlemişler ve incelemelerini raporlaştırarak resmi makamlara sunmuşlardır. Örneğin 16 Haziran 2000 tarihinde İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi Cezaevi Çalışma Grubu’nun çağrısı üzerine Kocaeli 1 No’lu F Tipi Cezaevi’ni inceleme amacıyla bir heyet oluşturulmuş ve inşaatı tamamlanmakta olan cezaevlerinde incelemelerde bulunulmuştur. 28 Temmuz 2000 tarihinde de aynı özelliklere sahip olan “Sincan F Tipi Cezaevi” de içerisinde hekimlerinde bulunduğu bir grup tarafından incelenmiş sonuçlar kamuoyuna açıklanmıştır.²³⁰ Açıklanan raporda bu yeni kurumlar mimari açıdan, uygulanacak ceza sistemi açısından, insan hakları açısından, sağlık ve yaşam koşulları açısından değerlendirilmektedir.

“F Tipi Cezaevleri hücre tipi cezaevleridir. İnsanın ruh ve beden sağlığı üzerinde olumsuz etkiler yaratacağının bilimsel olarak ortaya konulmuş olması, sosyo-kültürel yapı ve gelenekle çelişki oluşturması, dayandığı yasal düzenlemenin hukuka aykırılığı ve ortadan kaldırılması konusunda Adalet Bakanı da dahil tüm

²²⁹Ayrıntılı bilgi için bkz.: Helsinki Yurttaşlar Derneği, “F Tipi Cezaevleri Raporu-12.06.2001”, <http://www.hyd.org.tr/?pid=304>, (18.03.2009).

²³⁰Ayrıntılı bilgi için bkz.: EK-1, 28 Temmuz 2000 tarihli F Tipi Cezaevlerine İlişkin Türk Tabipler Birliği Raporu.

hukuk çevrelerinin mutabakatının olması, insan haklarına aykırı bir uygulama olması nedenleriyle F Tipi Cezaevleri kabul edilemez.”²³¹

Raporun sonuç bölümünde yer alan bu açıklamada görüldüğü üzere F tipi ceza infaz kurumlarına ve uygulanması planlanan tecrit sistemine birçok alt başlıkta yapılan değerlendirmelerden hareketle açık şekilde karşı çıkmaktadır. Bu karşı çıkışların bir de uluslar arası ayağı bulunmaktadır. Af örgütü ve çeşitli insan hakları kuruluşlarının raporlarında F tipine geçiş öncesinde özel tip ceza infaz kurumlarındaki uygulamalardan hareketle ve F tipleri hayata geçirildikten sonra doğrudan bu kurumlardaki tecrit sistemine yönelik eleştiriler açıkça ortaya konmaktadır. Af Örgütü 28 Kasım 2000 tarihinde ‘Türk Hapishanelerinde Tecrit Riski’ başlığı ile yaptığı kamuoyu açıklamasında, Türk hükümetini bütün suçlulara uluslar arası standartlara uygun şekilde davranması uyarısında bulunarak, Kartal Özel Tip Cezaevi’ndeki tecritin ve küçük grup izolasyonunun planlanan F tipi cezaevlerine geçiş için hazırlık olduğunu belirtmektedir.

“Haziran 2000’de yapım aşamasındaki Sincan F Tipi Cezaevi’ni ziyaret eden komisyonun raporundan hareketle, bu tip cezaevlerindeki koşullar, hücrelerde doğal hava ve ışık girişine ve mahkumların açık havada spor yapmaları uygun alanlara ilişkin uluslararası standartlara tümüyle uygun olmayabilirler.”²³²

Af Örgütü’nün bu raporundakine benzer şekilde İnsan Hakları İzleme Örgütü’nün Mayıs 2000’de yayınladığı raporda özellikle Kartal Özel Tip’inde uygulanan hücre ve küçük grup izolasyonu eleştirilmektedir.²³³ TTB’nin raporunda olduğu gibi bu raporda da izolasyonun olumsuz yönlerine ayrıntılı şekilde dikkat çekildiği görülmektedir. Ayrıca örgüt, Türk Hükümeti’ni planlanan F tipleri konusunda kamuoyunun ve uluslararası kurumların bilgilendirilmesi konusunda uyarılmaktadır. Özellikle 1990’ların ikinci yarısından itibaren Türkiye’deki izolasyon uygulamalarına ilişkin yoğunlaşan bu açıklamaları çoğaltmak mümkündür. Ancak

---

²³¹ Ayrıntılı bilgi için bkz: EK-1, 28 Temmuz 2000 tarihli F Tipi Cezaevlerine İlişkin Türk Tabipler Birliği Raporu.

²³² Amnesty International, “Public Statement, Turkey: Concerns about risk of isolation in Turkish prisons”, 28 November 2000, www.amnesty.org, (22.03.2009).

²³³ Human Rights Watch, Turkey, Small Group Isolation in Turkish Prisons: An Avoidable Disaster, May 2000, Vol. 12, No. 8.

karşı çıkışlar örnek gösterilen ve ek olarak sunulan bu raporlarda görüldüğü üzere Türkiye'deki izolasyon uygulamalarının uluslararası standartlara uygun olmadığı, insan hakları ihlallerinin ve kötü muamelenin yoğun şekilde yaşandığı üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Mimari yapıya ilişkin eleştirilerde de uluslararası standartlara uygun olmayış ve hücre tipi ile oda tipi arasındaki ayrımı yapılmamasına dikkat çekilmektedir. Bu yapılara ilişkin en önemli eleştiri, bir ve üç kişilik olarak oluşturulmuş oda sistemi esasına dayanmalarıdır. Bu eleştirilerde hücre tipi ile oda sistemi arasındaki ayrıma dikkat çekilmekte ve bu ceza infaz kurumlarının hücre esasına göre inşa edildiği belirtilmektedir.

“Bakanlık tarafından savunulan oda sisteminin temel iddiası, bireye yalnız kalabilme olanağı sağlamaktır. “Oda” ve “Hücre” kavramları arasındaki farkların üslup farkı olmaktan öte olduğunun anlaşılması soyutlama ve tecrit açısından değerlendirilmesi ile mümkündür. Oda sistemi cezaevlerinde odaların ortak yaşam alanlarına açıldıkları, F Tipi Cezaevlerinde ise fiziki ve hukuksal açıdan “soyutlama-tecrit” esasına dayalı hücrelerden ibaret bir yaşam planlandığı Ankara ve İstanbul Baroları tarafından da açıklanmıştır. Yapılan incelemede oda olarak ifade edilen yerlerin gerek ortak kullanım alanına açılmaması, gerekse iç ve dış mimari tasarımın izolasyona göre planlanması hücre tanımlamasına denk düşmektedir.”²³⁴

Türk Tabipleri Birliği ve Barolar Birliği başta olmak üzere birçok kitle ve meslek örgütü hazırladıkları raporlarda “yüksek güvenli ve cezaevi” olarak tasarlanan F-tipi cezaevlerinin sosyal izolasyon ve duyuusal yalıtım koşullarına sahip olduğunu ve bu nedenle iddia edilenlerin aksine insan onuruyla bağdaşmayan ve insan haklarını ihlal eden kurumlar olduklarını belirtmektedirler. Uluslararası standartlara uygun olmayan bir sistemin oluşturulduğu yönünde açıklamalara yer verilen uluslararası raporlarda da TBB'nin bu değerlendirmesi desteklenmektedir.

---

²³⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz: EK-1, 28 Temmuz 2000 tarihli F Tipi Cezaevlerine İlişkin Türk Tabipler Birliği Raporu.

F tipi ceza infaz kurumlarına destek verenlerin de mimarı özellikleri eleştirdiği görülmektedir. Bu eleştiriler arasında F tipi ceza infaz kurumlarının kurulu oldukları alana yönelik değerlendirmeler göze çarpmaktadır. Söz konusu alanın genişliğinin ihtiyaç duyulandan fazla olduğu ve mahkumların denetlenmesi konusunda güvenliğin ve acil durumlarda ulaşılabilirliğin sağlanması gibi noktalarda zorluk yaratabileceği belirtilmektedir. Ayrıca şehrin oldukça dışına kurulan bu kurumların, çağdaş standartlara göre sağlık merkezine en fazla bir saat uzaklıkta kurulmaları gerekmektedir. Ancak kırsal alanda kurulan kurumların bazılarının bu şartı sağlamadığı belirtilmektedir. Binaların elektronik sistemleri de, mimari özelliklere ilişkin bir diğer eleştiri noktasıdır. Binalardaki sistemlerin, barındırılacakların güvenliklerini tehlikeye atacak şekilde denetimsiz olarak kuruldukları belirtilmektedir.²³⁵

Bu model henüz uygulamaya konmadan CPT tarafından ‘İnsan Hakları İzleme Brifingi’ olarak sunulan raporda Adalet Bakanlığı’na, ‘yeni F tipi hapisanelerin yönetimine ilişkin detaylı planları, söz konusu planların BM Hükümlülere Muamelenin Asgari Kuralları’na uygunluklarını garantileyerek açıklama’ ve ‘anti-terör yasası’ndan ceza almış bütün hükümlülere otomatik olarak uygulanmamalı ve bağımsız değerlendirmeye açık olmalı. Yalnız hapsedme veya küçük grup yalıtımı, meşru emniyet ve güvenlik faktörleri göz önüne alınarak mümkün olan en kısa sürelerle uygulanmalı ve hükümlülerin iyi hal ve davranış ve program amaçlarına ulaşmaları ile yalıtım süreleri daha da kısaltılabilmeli’ önerilerinde bulunulmuştur.²³⁶ Ancak söz konusu dönemde ilgili kurumlar ya da yetkililer tarafından herhangi bir rapor sunulmamış ve henüz inşaat aşamasında iken bu kurumlara yapılan ‘tanıtım’ gezisi dışında herhangi bilgilendirici toplantı düzenlenmemiş, kamuoyu bilgilendirilmemiştir. Yukarıda da belirtildiği üzere geçiş öncesinde uluslararası kamuoyu baskısı özellikle söz konusu yapılara ve planlanan uygulamaya ilişkin bilgilendirmenin artırılması yönünde gelişmiştir.

---

²³⁵ Melda Türker, “F Tipi Cezaevi Mimari Tasarımının Çağdaş Cezaevleri Modellerinin Gelişme Sürecinde Yeri”, http://www.hukukcu.com/bilimsel/kitaplar/F_tipi.htm, (07.03.2008).

²³⁶ “Small Group Isolation in Turkish Prisons: An Avoidable Disaster - Human Rights Watch Briefing Paper”, **Birikim**, çev: Asena Günel, Sayı: 136, Ağustos 2000, s. 59.

Gerek mahkum yakınları gerekse çeşitli dernek ve kurumların söz konusu yapıya özellikle tecrit uygulamasına imkan veren fiziki koşulları nedeniyle karşı çıktığı görülmektedir. Temel itirazlar, bu modelin hücre esasına dayandığı ve kapatılanlara birçoğu kalıcı olan fiziki ve psikolojik rahatsızlıklara yol açtığı üzerinde şekillenmektedir.²³⁷ Avrupa İnsan Hakları Komisyonu (AİHS), henüz Türkiye uygulamaya geçmeden çok önce, 1992 yılında Hapishanelerde İnsan Hakları adlı çalışmasında, daha ılımlı modelleri tavsiye etmekte ve duyuşal tecritin, tam bir sosyal tecrit ile birleştirilmesinin kişiliğın tahribi sonucunu doğurabileceğini ve bu durumun ne güvenlik ne de diğeri bir nedenle haklı görülebilecek bir muamele biçimi oluşturamayacağını belirtmektedir.

Mevzuata ilişkin değerlendirmelerde, ilk olarak bu kurumların yasal düzlemdeki yaratıcısı olan 3713 sayılı TMK'ya yöneliktir. Bu Kanun'da, terör suçlarına ve çıkar amaçlı suç örgütü kurmaktan hükümlülerin barındırılması için izolasyon esasına dayalı özel bir cezaevi modeli önerilmektedir. Karşı çıkışlar da suçların türüne göre uygulanacak cezaların ayrıştırılması üzerine kuruludur. Ayrıca adı geçen Kanun'un 16/2. maddesi de tartışma yaratmıştır. Söz konusu maddede 2001 yılında yeni bir düzenleme yapılmıştır. Düzenlemeden önce bu madde, "bu kurumlarda açık görüş yaptırılmaz. Hükümlülerin birbirleriyle irtibatına ve diğeri hükümlülerle haberleşmesine engel olunur" hükmü bulunmaktadır. Bu hüküm ise, hükümlülerin oda sistemi olarak sunulan sistemde tam izolasyonuna yol açacak bir düzenleme içermektedir.

TMK'nın 16/2 numaralı maddesi 01.05.2001 tarih 4666 sayılı Kanunun birinci maddesi ile şu şekilde değiştirilmiştir: "Bu kurumlarda hükümlüler, işledikleri suçlara, kurumdaki davranışlarına, ilgi ve yeteneklerine göre gruplandırılarak, güvenlik bakımından tehlike yaratmadığı ölçüde, kendileri için hazırlanmış iyileştirme ve eğitim programları çerçevesinde eğitim ve spor, meslek kazandırma ve işyurdu çalışmaları ile diğeri sosyal ve kültürel faaliyetlere katılırlar. Programların süresi ve katılacak hükümlülerin sayısı, her programın özelliği, güvenlik koşulları ve kurumun olanakları dikkate alınarak belirlenir. İyileştirme ve eğitim programlarının

---

²³⁷ Çalışmanın ikinci bölümünde söz konusu hastalıklar ayrıntılı şekilde ele alındığı için bu bölümde tekrar edilmeyecektir.

amaca aykırı sonuçlar verdiği tespit edilen hükümlüler yönünden bu uygulamaya son verilebilir veya gerekli değişiklikler yapılabilir. Haklarında kınama dışında disiplin cezası uygulanan hükümlülere bu ceza kaldırılıncaya kadar açık görüş yaptırılmaz.”²³⁸

TMK'nın 16/2. maddesinde yapılan bu değişiklik, olumlu bir değişiklik olarak nitelendirilmektedir ancak yine de yeterli olmadığı yönündeki değerlendirmeler değişiklikten sonrada devam etmiştir. Özellikle metindeki “güvenlik koşulları ve kurumun olanakları” ifadesi tartışmaya açık bir madde olduğu belirtilmekte ve keyfi uygulamaların önüne geçmek için, tüm ceza infaz kurumlarında olduğu gibi, bu kurumlarda da gerek resmi gerekse sivil denetimin titizlikle yapılması talep edilmektedir.²³⁹

Tüm bu eleştiri ve karşı çıkışlara ilişkin örnekleri çoğaltmak ve ayrıntılandırmak mümkündür. F tipi ceza infaz kurumlarına geçiş sonrasında da bu eleştirilerin sonlanmadığı, hatta artarak ve yoğunlaşarak devam ettiği görülmektedir. Bunun en açık örneği F tipi'ne nakillerin başlatılması için gerçekleştirilen Hayata Dönüş Operasyonu'nun tarihlerinin Dünya Tecrite Karşı Direnme Günü ilan edilmiş olmasıdır. Ayrıca ilki 19-21 Aralık 2002 tarihinde Hollanda'da gerçekleştirilen Tecrite Karşı Uluslararası Sempozyum, bu yıldan itibaren her yıl dünyanın çeşitli bölgelerinde düzenlenmeye devam etmektedir.

4.3.3 2009 İtibariyle Türkiye’de F Tipi Ceza İnfaz Kurumlarının Durumu

2009 itibariyle Türkiye’de toplam 4966 kişi kapasiteli toplam 13 F tipi yüksek güvenli kapalı ceza infaz kurumu bulunmaktadır.²⁴⁰ Bu model sekiz yıl önce yani 2001 yılında, koğuş tipinden kaynaklanan yetersizliklerin ve olumsuzlukların çıkışı ve bütün bir cezaevi sorununun çözümü olarak uygulamaya konulmuştur. Ancak gerek bugün halen devam eden ulusal ve uluslararası tartışmalar gerekse bu yeni tipin ardından yetersizlik gerekçe gösterilerek yeni modellerin oluşturulması ve F

²³⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz: <http://www.tihv.org.tr/www/ozel.asp>, (05.07.2007).

²³⁹ Kurt, Mehmet, “Türkiye’de Ceza İnfaz Kurumlarının Sorunları”, **Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, s. 128.

²⁴⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz.: <http://www.cte.adalet.gov.tr>.

tipinden kaynaklanan problemlerin çözümü olarak sunulmaları, söz konusu tip cezaevinin bir sorun çözücü olmak yerine yeni sorunların yaratıcısı olduğunu göstermektedir. Elbette devletin cezaevlerinde güvenliği ve kontrolü sağlaması konusundaki pek çok tartışmaya bu tip ceza infaz kurumunun geliştirilmesi ile nokta konulmuştur. Diğer bir deyişle cezaevlerinde istikrar ve kontrol istenilen şekilde sağlanmıştır. Öte yandan bu kurumlar, yeni tartışmaların ve sorunların kaynağı haline gelmişlerdir.

Bu yeni tip kurumların ortaya çıkışının ardından sürdürülen tartışmalara bakıldığında, bunların pek çok alt başlığı olduğu görülmektedir. Öncelikle bu kurumlarda uygulamaya konan izolasyonun, kamuoyundaki şekliyle tecritin iki aşaması olduğu belirtilmektedir. Bunlardan ilki mimari yapıdan kaynaklanan tecrit, ikincisi ise, aile görüşü yasakları, yayın yasakları, mektup yasakları gibi tutuklu ve hükümlülerin zaten kısıtlı olan sosyal ilişki alanlarının tamamen ortadan kaldırılmasına yol açan idari uygulamalardan kaynaklanan tecrittir.

Sırasıyla bu başlıkları değerlendirmek gerekirse, öncelikle uygulamaya geçişten sonra mimari yapıya ilişkin tartışmaların sürdürüldüğü görülmektedir. Bu tartışmalar, adı geçen sistemin oda uygulaması olarak adlandırılrsa dahi doğrudan hücre uygulaması olduğu ve bunun da kapatılanlar üzerinde son derece olumsuz sonuçlar doğuracağı yönündedir. Özellikle mahkumların uzun yıllar tek başlarına tutuldukları tek kişilik odalar, uygulamanın hücre uygulaması olduğunu savunanların en sık verdikleri örneklerdir. Cezaların İnfazı Hakkındaki Kanun'da disiplini bozan davranışlar sonucunda 15 günü aşmayacak hücre cezasının verilmesi öngörülmekte, mahkumun 15 günden çok daha uzun bir süre tek kişilik bir odada tutulmasının ise, hücre uygulamasına denk düştüğü belirtilmektedir. F tipi ceza infaz kurumları ise, tek veya üç kişilik odalar şeklinde düzenlenmiştir ve bu kurumlarda bazı mahkumlar yıllarca tek başlarına tutulmaktadırlar. Bu nedenle uygulamanın doğrudan hücre uygulaması olduğuna işaret etmektedir.

“Mimari tecrit uygulamasında; tutuklu ve hükümlüler 1 ve 3 kişilik hücrelere kapatılmaktadır. Bu tutuklu ve hükümlülerin başka insanlarla görüşmeleri, sosyal-kültürel, insani ilişkiler kurmaları engellenmektedir. Bu uygulamanın insan sağlığı

üzerine olumsuz etkileri bilimsel olarak tespit edilmiştir. Bilim insanları, insanın sosyalliğinden bahsedilebilmesi için en az 16 kişinin birbirleri ile, hiçbir denetime tabi olmaksızın ve diledikleri zaman ilişki kurabilme olanaklarının sağlanması gerektiğinden bahsetmektedir ve belirtelim ki bu zorunluluk 24 saat içindir. Derneğimiz, Türkiye cezaevlerinde uygulanabilecek bir infaz modeli önermemekle birlikte; infaz modeli olarak AB ve ABD hapisane modellerinin örnek alınmasına şiddetle karşı çıkmaktadır.”²⁴¹

2008 Ocak ayında yayınlanan bu raporda sunulduğu üzere oda sistemine uygun olduğu savunulan F tipi ceza infaz kurumları esasen hücre uygulamasına imkan vermekte ve çoğu zaman ağır tecrit koşulları uygulanmaktadır. Daha öncede belirtildiği üzere ulusal düzeyde İHD başta olmak üzere çeşitli dernek, vakıf ve örgütler, birçok kampanya ve eylem örgütlemektedir. Ayrıca TTB, Ruh Sağlığı Çalışanları, TMMOB, ÇHD, TIHV, DISK, KESK gibi meslek örgütleri ve sendikalarda söz konusu kampanyalara destek vererek ya da basın açıklamaları ve çeşitli yayımlar ile bu uygulamalara karşı duruşlarını sergilemektedirler.

Özellikle uygulamaya geçiş öncesinde başlatılan ölüm orucu eylemlerinin de kötü muamele ve tam tecrit koşulları gerekçe gösterilerek sürdürülmektedir. Bu eylemler arasında basında en fazla öne çıkan eylem, Avukat Behiç Aşçı'nın F tipi cezaevlerini protesto etmek için başlattığı ve tam 294 gün sürdürdüğü ölüm orucu eylemidir. Aşçı söz konusu eylemi Adalet Bakanlığı'nın F tipi cezaevlerindeki sorunları gidermek için yayınladığı genelge ile ara vermiştir. 13.12.2004 tarihli ve 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı gereğince 22.01.2007 tarihinde yayınlanan bu genelge, Aşçı'nın eylemine ara vermesi ile kamuoyunda Aşçı genelgesi olarak da anılmaya başlanmıştır.

Söz konusu genelge ile kazanılan en önemli hak, ilgili genelgenin 'Ortak Etkinlikler' başlıklı üçüncü bölümününün 13.maddesi uyarınca haftada on saat görüşme hakkıdır. İlgili maddede; “Güvenlik bakımından tehlike yaratmadığı ölçüde, idare ve gözlem kurulu tarafından belirlenen istekli hükümlü ve tutuklular, 10 kişiyi aşmayacak gruplar halinde ve idarenin gözetiminde, açık görüş alanlarında veya diğer ortak

---

²⁴¹ Çağdaş Hukukçular Derneği İstanbul Şubesi Cezaevi İzleme Komisyonu, “Ocak 2008 Raporu”, www.cagdashukukculardernegi.org/files/istczizrpOcak08.pdf, (22.03.2009).

yerlerdeki sosyal faaliyetler çerçevesinde haftada toplam 10 saati aşmamak üzere sohbet amacıyla bir araya getirilebilir. Bu faaliyet hafta içerisinde açık görüş, avukat ve ziyaretçi görüşlerini aksatmayacak şekilde yaptırılır” şeklindedir. Bu genelgenin yürürlüğe konması tutuklu ve hükümlüler bakımından son derece olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. Öte yandan uygulamadaki aksaklıklar, gerek bu genelge ile kazanılan hakların kullanılmadığını gerekse F tipine geçişten beri sürdürdüğü ifade edilen hak ihlallerinin önüne geçilemediğini işaret etmektedir.

Uygulamalara ilişkin en önemli eleştiri ise, her cezaevinde hayata geçirilen standart bir uygulamanın bulunmadığı ve keyfi uygulamaların olduğu yönündedir. Özellikle TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu’nun farklı cezaevlerine ilişkin raporları, bu eleştirilerin birçoğunu onaylar niteliktedir. Örneğin Bolu F-Tipi Cezaevinden yoğun bir şekilde işkence, kötü muamele, keyfi ceza, aramalarda kişilik haklarını rahatsız edici derecede rahatsız edilme ve sosyal alanlardan yararlandırılmama gibi konularda şikayette bulunulması üzerine 9 Ekim 2003 tarihinde adı geçen cezaevine ziyarette bulunmuştur. İlgili komisyon raporunda yapılan değerlendirme şu şekildedir:

“1) Cezaevinde yaygın olmayan bir şekilde ferdi bazda da olsa kötü muamele devam etmektedir. Bu durumun kötüleşmesinde cezaevi idaresinin inisiyatifini kullanmaması önemli bir etkidir. Durumun düzelmesi için mahkumların da çaba göstererek sağlıklı bir iletişimin sağlanması gerekmektedir. Aynı zamanda infaz koruma memurlarının eğitimine de gerekli önem verilmelidir.

2) Yoğun bir şekilde keyfi ceza verilmesinden şikayet edilmektedir. Cezalar için etkin bir soruşturma yapılarak ceza verilmelidir.

3) Sosyal alanlardan yararlanmada altı kişilik gruplar yerine on kişilik gruplar oluşturulmalıdır.

4) Tutuklu ve hükümlülerin kendilerini geliştirmelerine imkan sağlanmalıdır. Bu bağlamda mahkumların yüksek lisans yapma talebinin cevapsız bırakılması hayretle karşılanmıştır.

5) Hiçbir tutuklu ve hükümlünün kantin fiyatlarından şikayet etmemesi memnuniyet vericidir. Bu bağlamda mahkumların ihtiyaç duyduğu malzemeler ihtiyaç listesine eklenerek kantinde bulundurulmalıdır.

6) Mektup Okuma Komisyonunun mektuplara yazılan gündelik yaşamda kullanılan bazı ifadeleri çizmesi mevzuatla bağdaşmamaktadır. Bunun için daha toleranslı olunması gerekmektedir.

7) Kutsal kitapların üç kitap sınırlamasından çıkarılması sevindiricidir. Güvenlik riski yarattığı gerekçesi ile üç kitap sınırlamasının yapılmasının mantıki bir tarafı bulunmamaktadır. Bundan dolayı gerekli değişiklik yapılarak sınırlama kaldırılmalıdır. Bu kısıtlamanın kaldırılması mahkumların kendilerini geleceğe hazırlama noktasında önemli bir konuma sahiptir.

8) F-tipi cezaevlerinde uygulama birliğinin sağlanması için gerekli değişiklik yapılmalıdır. Aksi durum tutuklu ve hükümlüler arasında rahatsızlık yaratmaktadır.

9) Mahkumları geleceğe hazırlamak için meslek edinme kursları hayati bir öneme sahiptir. Şu anda cezaevindeki bu kurslar için yeterli eleman bulunmamaktadır.”²⁴²

2003 yılında yayımlanan bu rapordan tam 5 yıl sonra Ocak, 2008’de ÇHD’nin açıkladığı raporda da benzer tespitler yapılmaktadır. Tutuklu ve hükümlülerle, mevcut hukuki durumları, nakil, kabul ve müşahede sırasında yaşadıkları, mekan ve kişi sayısı açısından tutuldukları koşullar, müdür, savcı, doktor, infaz koruma memurları başta olmak üzere cezaevindeki görevlilerle olan ilişkilerinin nedeni, yeri, sıklığı, diğer tutuklu/hükümlülerle görüşebilme koşulları, kütüphane, spor, atölye, kurs vb etkinliklere katılıp katılmadıkları, Adalet Bakanlığının 45/1 No’lu genelgesiyle düzenlenen sohbet hakkına sahip olup olmadıkları, dış dünyayla ilişkileri açısından; açık görüş, kapalı görüş ve avukatla görüş sırasında karşılaştıkları sorunlar ve telefon, mektup, TV, dilekçe, gazete-dergi-kitap gibi araçları kullanırken karşılaştıkları sorunlar, disiplin cezalarının soruşturulması, cezaların uygulanması açısından karşılaştıkları sorunlar, havalandırmadan yararlanma koşulları, kötü muamele veya işkenceye maruz kalıp kalmadıkları, tutuldukları mekânda ısınma, ışıklandırma, havalandırma, su, giyecek ve yatak gibi temel ihtiyaçlarının yeterince karşılaşıp karşılanmadığı, tıbbi destek hizmetlerinden faydalanma koşulları, görüşüldüğü belirtilen raporda fiziki yapısı nedeniyle tecrit uygulamasına imkan veren F tipi cezaevlerinde uygulanan idari tecrite de dikkat çekilmektedir.²⁴³

²⁴² “İnsan Hakları Komisyonu Bolu F Tipi İnceleme Raporu”, TBMM İnsan Hakları Komisyonu, 9.10.2003, s. 7.

²⁴³ Çağdaş Hukukçular Derneği İstanbul Şubesi Cezaevi İzleme Komisyonu, “Ocak 2008 Raporu”, www.cagdashukukculardernegi.org/files/istczizrpOcak08.pdf, (22.03.2009).

Altı ayrı F tipi kapalı ceza infaz kurumunda 120 kişi ile yapılan görüşmeler sonucunda hazırlanan bu raporda sunulan sonuçlara göre; F Tipi ceza infaz modeli cezaevi idarelerinin keyfi uygulamalarıyla bir bütün olarak tecrit esasına dayalıdır. Tecrit-tretman uygulamaları işkenceye dönüşmektedir. Adalet Bakanlığı'nın da kabul ettiği tecrit-tretmanın olumsuz etkilerin kırılması için yayınlanan 45/1 No'lu genelge uygulanmamaktadır. Tutuklu ve hükümlülerin istedikleri 10 kişiyle haftada 10 saat sohbet hakkı kullanması engellenmektedir. Tutuklu ve hükümlüler, cezaevlerine kabul ve sevk sırasında kötü muameleye maruz bırakılmaktadır. Sorumluların tespiti için etkin soruşturma yapılmamaktadır. Cezaevi görevlileri, asgari standartlarda belirtilen şekilde tutuklu ve hükümlülerle yeterli ve gerekli düzeyde ilişki sürdürmedikleri gibi, ilişkinin geliştirilmesi için gerekeni yapmamaktadırlar. Cezaevinde yeterli ve gerekli sağlık hizmeti sunulmamaktadır. Ciddi sağlık sorunları bulunan kişilerin tedavileri geciktirilmektedir. Cezaevinde tutulan kişinin dış dünyayla temasını sağlayacak koşullar ve araçlar, cezaevi idarelerinin uygulamaları ve disiplin kurulu kararlarıyla tümünden ortadan kaldırılmaktadır. Tutuklu ve hükümlülerin yaşamsal ihtiyaçları yeterli düzeyde karşılanmamaktadır. Buna ilişkin başvurular ve şikâyetler sonuçsuz kalmaktadır. Şikâyet ve itirazlarını inceleyen cezaevi savcısı ve infaz hâkimlikleri, etkin bir soruşturma ve araştırma yapmadan karar vermektedirler. Tutuklu ve hükümlüler, bu kurumlara güven duymamaktadırlar. Tutuklu ve hükümlüler, çok yoğun bir şekilde disiplin soruşturması ve cezalarına maruz bırakılmaktadırlar. Tutuklu ve hükümlülerin resmi makamlara gönderdikleri talep ve şikâyetlerine cevap verilmemektedir. Tutuklu ve hükümlülerin, ailelerinin ve avukatların yaşadıkları karşısında etkin soruşturma mekanizmaları yaratabilecek ve F Tipi cezaevi uygulamalarını denetleyebilecek bağımsız kurumlara ihtiyaç bulunmaktadır.

Görüldüğü üzere, cezaevleri ister yüksek güvenli kapalı olsun ister açık olsun keyfi uygulamalar önlenememektedir. Gerek komisyon raporunun gerekse ÇHD raporunun her maddesine ilişkin örnekleri çeşitli rapor ve açıklamalarda çoğaltmak mümkündür. Ancak sonuç itibarıyla yapılan eleştirinin merkezi değişmeyecektir. Türkiye'nin cezaevi sorunlarının temeli olarak gösterilen keyfilik, yetersizlik ve sınırlılık gibi sorunlar, F tipi yüksek güvenli ceza infaz sistemi sayesinde de çözüme ulaştırılmamış, hatta var olanlara yenilerinin eklenmesine yol açmıştır. Söz

konusu sorunların çözümsüzlüğü, geçmişte olduğu gibi bugünde cezaevlerine ilişkin yeni önerileri ve uygulamaları beraberinde getirmektedir. Örneğin bugün tüm cezaevi tiplerinin bir araya toplandığı cezaevi kampüsleri ya da yönetiminin ve güvenliğinin özel şirketler ve tarafından sağlandığı özelleşmiş cezaevleri tartışılmaktadır. Özellikle cezaevlerinin özelleştirilmesinin devlete maddi bir rahatlama getireceği ve cezaevlerinde maddi kaynak yokluğundan kaynaklanan sorunlarının çözüme ulaştıracağı belirtilmektedir. Dönemin Adalet Bakanı Cemil Çiçek, 2004 yılında yaptığı bir röportajda özellikle artan mahkum sayısından ve mali yetersizliklerden dolayı cezaevlerinin birer kördüğüm olduğunu açıklamaktadır.²⁴⁴ Çözüm olarak ise, çalışma esasına dayalı bir sistem ve cezaevlerinin özelleştirilmesi sunulmaktadır.

Mimari yapıdaki problemler, uygulamadaki aksaklıklar ve birçok altyapı sorununun yanı sıra Türkiye'nin ilerleme raporları ve BM tarafından açıklanan raporlar bugün hala geçiş gerekçesi olarak gösterilen Avrupa Standartlarının yakalanamadığını göstermektedir. Öte yandan F tipi yüksek güvenlikli kapalı ceza infaz kurumlarının, mevcut sistemdeki aksaklıklara çözüm olduğunu ve mevcut ihtiyaçları karşılayarak amaçlanan kontrolü sağladığını söylemek mümkündür. Bunlardan ilki, ekonomik ve sosyal istikrarın önündeki engelin kaldırılmış olmasıdır. Bu sistem ile cezaevlerinde hedeflenen kontrol fazlasıyla sağlanmıştır. Çünkü söz konusu sistem sayesinde, “suç” olarak tanımlanan eylemleri gerçekleştirenlerin birlikteliği ve biraradalığı imkansızlaştırılmasının yanı sıra toplumsal bir varlık olan insanın toplumsal yanı bütünüyle ortadan kaldırmaktadır. Böylelikle siyasal suçlu olarak nitelendirilenlerin sosyal bağları koparılmakta ve sosyal yanı adeta öldürülen kişiler, toplum tarafından kabul edilebilir bireyler olarak yeniden topluma ‘kazandırılmaya’ çalışılmaktadır. Ayrıca sisteme tehdit oluşturmanın sonucu olarak öngörülen ceza ile “dışarıya” güçlü bir mesaj verilmektedir. Tehdit algısının kuvvetlenmesine paralel şekilde geliştirilen cezalandırmanın ağırlığı tüm topluma açık bir şekilde sunulmaktadır.

Bu tip ceza infaz kurumuna ilişkin dikkat çekilmesi gereken bir nokta daha bulunmaktadır. Özellikle örnek alındığı belirtilen bölgelerden ABD’de ve Avrupa’da hücre cezası tutuklu ve hükümlülere cezaevi içerisinde kuralları ihlal ederek, düzen

---

²⁴⁴ İsmail Şahin, “Cezaevleri Kördüğüm: Cemil Çiçek ile Röportaj”, **Nokta Dergisi**, Sayı: 1098, s. 26.

bozucu eylemler gerçekleştirdiklerinde verilen bir ceza iken, F tipi cezaevlerindeki uygulamalar hücreyi yıllarca sürecek mahkumiyetin mekanları haline getirmektedir. İster oda ister hücre olarak adlandırılsın bugün F tipi ceza infaz kurumlarındaki uygulamalar, suçlunun sürekli suç işleyen adeta doğal kişi olarak algılandığını ve sürekli ağır koşullarda cezalandırıldığını göstermektedir. Yinelemek gerekirse, daha önce de belirtildiği üzere bu model ile amaçlanan kontrol, istenilen düzeyde sağlanmıştır, ancak bugün de yeni sorunlar ışığında Türkiye'deki ceza infaz kurumlarına ilişkin tartışmalar yoğun şekilde sürdürülmektedir ve F tipleri mevcut sorunların kesin çözümü olmanın oldukça uzağında kalmıştır.

5. GENEL DEĞERLENDİRME

‘İSLAH EDİCİ’ BİR KAPATMA PRATIĞI OLARAK HAPİSHANENİN TÜRKİYE’DEKİ DÖNÜŞÜMÜ İŞİĞİNDA F TİPİ YÜKSEK GÜVENLİKLİ KAPALI CEZA İNFAZ KURUMLARI

Bu çalışmada F tipi yüksek güvenlikli ceza infaz kurumlarının ortaya çıkış süreci, varlık koşulları ve model sayesinde kurumsallaşan tecrit uygulaması ayrıntılı şekilde ele alınmıştır. Çalışmanın bu bölümünde ise, F tipi yüksek güvenlikli kapalı ceza infaz kurumlarına ve izolasyon uygulamasına ilişkin veriler teorik çerçeve ile ilişkileri bağlamında yeniden değerlendirilmekte ve Türk siyasal hayatındaki gelişmeler ışığında Türk ceza infaz sisteminde yaşanan değişimler ele alınmaktadır. Burada öncelikle kuramsal çerçeve olarak belirlenen ve araştırmanın genelinde yol gösterici olan teorik arka plana değinilecektir. Sonrasında ise, teorik arka plan ile ilişkisi bağlamında Türkiye’deki ceza infaz kurumlarının dönüşümü ile izolasyon uygulamasının varlık nedenleri, koşulları ve şekilleri ele alınmaktadır. Söz konusu verilere ilişkin araştırmacının değerlendirmesi ise, sonuç bölümde sunulacaktır. Bu bölümde, çalışmanın tüm bölümleri üzerine son söz ile kısaca değinmek yerine özellikle kuramsal çerçeve ile bugünkü durum arasındaki ilişki ve F tipi yüksek güvenlikli kapalı ceza infaz kurumlarına ilişkin bugün gelinen nokta üzerine ayrıntılı bir değerlendirme yapılmaktadır.

Suç ve ceza kavramları öncelikle teorik düzlemde modern devletin oluşum sürecinin bir parçası olarak ele alınmalıdır. Modern dönemde suç ve cezayı özellikle toplumsal yapıdaki çatışma ve uzlaşmalar üzerinden açıklayan iki ayrı yaklaşım mevcuttur. Modern devlete ve onun temeli sayılan sivil toplum kavramına dair genel hatlarıyla ele alınan bu iki farklı değerlendirme, özel olarak toplumsal yapı içerisinde suç ve ceza kavramlarına ilişkin farklı algılamaları ortaya koyabilmek adına temel teşkil etmektedir. Başka bir deyişle modern toplumun herhangi bir ögesine ilişkin yapılacak bir değerlendirmenin modern devletin ve sivil toplumun oluşum sürecine ilişkin analiz yapmadan gerçekleştirilmesi mümkün değildir. Dolayısıyla çalışmaya çerçeve oluşturduğu düşünülen bu kısımda da modern devletin oluşum sürecine ilişkin farklı değerlendirmelerden hareketle, sivil toplumu bir uzlaşma alanı olarak

değerlendiren ve toplum sözleşmecileri olarak anılan Thomas Hobbes, John Locke ve Jean-Jeaques Rouseau ile toplumsal hayatı bir çatışma alanı olarak kurgulayan ve çatışmacılar olarak anılan Karl Marx ve Georg Wilhelm Friedrich Hegel'in değerlendirmelerine yer verilmiştir.

Sözleşmecilere bakıldığında genel olarak, her birinin toplumsal yapıya ilişkin kurgulamalarında belirli bir doğa durumu sayıtlısından hareket ettikleri görülmektedir. Doğa durumuna ilişkin değerlendirmeleri farklı olsa dahi üç düşünür de doğa durumdan başlamakta ortaklırlar. Doğal duruma ilişkin tanımlamalarının ardından ise, insan topluluklarının bozulmuşluğuna dikkat çekerek ve modern devletin oluşumunu hazırlayan koşullara değinerek, bir sözleşme önerisinde bulunmaktadırlar. Söz konusu sözleşme ise, sivil toplumun temelini oluşturan bir uzlaşmadan başka bir şey değildir ve uzlaşma alanı olarak görülen bu sivil toplum, birçok başka kavram ile birlikte adaletin de doğduğu yer olarak karşımıza çıkmaktadır. Adalet algısının oluşması ise, suç ve cezaya ilişkin, bugünkü yaklaşımlarla benzerlik gösteren farklı ve yeni değerlendirmeleri de beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla suç ve ceza kavramları, sözleşmecilerin modern devlete ilişkin bütünlüklü değerlendirmelerinden hareketle sivil toplum içerisindeki anlamları ile ele alınmalıdır.

Sözleşmecilerin suça ilişkin kavramsallaştırmasına bakıldığında bu kavramın, toplumsal sözleşme ile ilişkili ele alındığı görülmektedir. Elbette her düşünürün hakkın gasp edilmesi ya da güvenliğin tehdit edilmesi gibi farklı suç tanımlamaları mevcuttur. Öte yandan sözleşmecilerin tamamının ortaklaştığı nokta, suçun, gerek güvenlik ihtiyacından gerekse özel mülkiyetin korunmasından doğsun, uzlaşmanın bir ürünü olan sözleşmenin ihlal edilmesi sonucunda doğduğu noktasıdır. Bu tanımlamaya paralel gelişen farklı ceza teknikleri de mevcuttur. Ancak burada önemli olan nokta toplumsal sözleşmenin ihlalinin varlığıdır.

Marx ve Hegel'e bakıldığında ise, gerek felsefi dizgelerinin gerekse suç ve cezaya ilişkin tanımlamalarının sözleşmecilerden çok farklı olduğu görülmektedir. Öncelikle bu çalışmada gerek Hegel'in gerekse Marx'ın felsefi dizgelerinin tamamına yer vermek mümkün değildir. Dolayısıyla her iki düşünürün de değerlendirmeleri genel

hatlarıyla ele alınmış ve ardından modern devlete ve bu devletin temeli saydıkları sivil topluma ilişkin açıklamalarına yer verilmiştir.

Hegel'in ve Marx'ın tanımlamalarını genel olarak değerlendirmek gerekirse, bu iki düşünür, sivil toplumu bir uzlaşma alanı olarak kabul eden sözleşmecilerin tersine toplumsal hayatı çatışma üzerinden ele almaktadırlar. Hegel'in felsefi dizgesine bakıldığında, sivil toplumun devletin kendini gerçekleştirme sürecinde bencilliğin ve çıkarların ön plana çıktığı bir çatışma alanı olarak ele alındığı görülmektedir. Öyle ki; Hegel'e göre sivil toplum, tının kendini açarak kendini gerçekleştirmesinde anlatılan üçlü aşamanın, her şeyin başka şeyler aracılığıyla kendini var ettiği olumsuz bir aşaması olan ikincisi olarak, devletin ortaya çıkış sürecinde bireylerin çıkarlarının ön plana çıkartıldığı ahlak temelinden uzaklaşan bir alan olarak sunulmaktadır. Marx'ta ise, benzer bir çatışma kurgusu ile Hegel'den uzaklaşıldığı görülmektedir. Elbette genel değerlendirmelerinde Hegel'den yola çıktığı ve benzerlikler taşıdığı yerler olsa dahi Marx çoğu tanımlamasında Hegel'e yönelik eleştirilerini de sunmaktadır. Benzer bir eleştiri sivil topluma ilişkin olarak da yapılmıştır. Marx'ın değerlendirmelerin geneline bakıldığında, toplumsal yapının bütün unsurlarına ilişkin açıklamaların üretim modelleri ve bu modellerle birlikte var olan üretim ilişkileri ile ilişkisi bağlamında yapıldığı görülmektedir. Sivil toplumun ortaya çıkış sürecine ilişkin değerlendirmelerde, değişen üretim ilişkileri ve modelleri ile ilişkisi doğrultusunda gerçekleştirilmiştir.

Kavramların, onları yalnızlaştırarak ele alınmasının, bu kavramların içeriğinin boşaltılmasına yol açtığından hareketle Marx, toplumun bütün öğelerinin toplumsal yapı ve bu yapının belirleyicileri ile karşılıklı ilişkileri içerisinde ele alınmalarından yola çıkmaktadır. Dolayısıyla gerek modern devletin unsurlarına gerekse sivil topluma ilişkin yaptığı tüm açıklamalar, toplumsal yapının diğer öğeleri ile ilişkisi bağlamında ele alınmaktadır. Burada en önemli nokta Marx'ın toplumsal yapı içerisinde ekonomik yapının belirleyiciliğine büyük önem vermesidir. Elbette tek yönlü bir belirleyicilik söz konusu değildir, özellikle karşılıklı etkileşimin egemen olduğu bir süreçten bahsedilmektedir. Buradan hareketle sivil toplumda söz konusu dönemin ekonomik yapısı ile ilişkisi içerisinde ele alınmıştır. Bu durum, sivil toplumda önemli unsurlar arasında yer alan ceza sisteminin de söz konusu ekonomik ilişkiler ile bağlantılandırılması sonucunu doğurmaktadır.

Marx'a göre, sivil toplumun oluşumunda belirleyici olan üretim ilişkileri, bu ilişki ağı içerisinde egemen bir sınıf yaratmaktadır. Burada egemen olan aynı zamanda diğer belirleyicileri de iktidar alanı haline getirerek bütün bir toplumda egemen olan konumuna yükselmektedir. Bu durumda egemen olanın çıkarları iktidar alanının genişliği ile orantılı olarak genelin çıkarlarına dönüşmekte ve toplumun tüm kurumları söz konusu çıkarların adeta bekçileri olarak görev yapmaktadır. İşte hukukta bu kurumlardan biri olarak toplumsal yapı içerisinde egemen olan sınıfın egemenliğinin sürekliliğinin ve güvenliliğinin sağlanmasında bir aracıdır. Dolayısıyla suçlu algısı da bu çıkarları tehdit edilmiş şekline göre biçimlenmektedir. Egemenin çıkarının aleyhinde bir durum yaratacak her eylem bir suça ve bu eylemi gerçekleştiren her kişi bir suçluya dönüşmektedir. Görüldüğü üzere, suç olarak nitelenen egemenin çıkarlarına ve dolayısıyla toplumun çıkarlarına aykırı bir eylemden başka bir şey değildir; çünkü egemenin çıkarları, egemen ideoloji dolayısıyla toplumun genel çıkarı olarak yansıtılmaktadır ve esasen Marks toplum kavramının kendisinin sınıfları içinde barındırdığını da ifade etmekle toplumsal çıkar, toplumsal adalet gibi kavramsal çerçevelerin burjuva sınıfının çıkarlarının kendisinden başka bir şey olmadığını da savunmaktadır.

Bu kuramsal çerçeve ile çalışmanın temel sorunsalını oluşturan F tipi yüksek güvenli kapalı ceza infaz kurumları ile ilişkisi, teorik arka plana ilişkin yapılan bu kısa açıklamadan sonra daha açık şekilde ortaya konabilecektir. Öncelikle her iki yaklaşımda yararlanılacak belirli noktalar bulunmaktadır. Sözleşmecilerin ortaya koyduğu gibi suç, toplumsal sözleşmenin ihlali ile ortaya çıkması durumuna benzer şekilde bugün demokratik ve eşit söylemiyle adeta uzlaşmanın bir ürünü olarak sunulan bir sistemi tehdit eden eylemlilikleri işaret etmektedir. Burada özellikle sistem için oluşturulan tehlikeye bağlı olarak suç tanımlamaları değişmekte ve belirlenen suç şekillerine uygun görülen cezalarda farklılaşmaktadır. Bugün yapılan suç tanımlamalarına bakıldığında da sisteme yönelik bir tehdit unsurunun ön plana çıkartıldığı ve suçlu kategorileştirmesinin de bu algıya paralel şekilde geliştirildiği görülmektedir. Öte yandan buradaki sistem ile kastedilenin ayrıntılarını görebilmek için Hegel ve Marx'ın gözleriyle bakmak gerekmektedir. Yukarıda da belirtildiği

üzere Hegel, sözleşmecilerin kurgulamasına benzer şekilde bugün çizilen resmin tersine sivil toplumu bencil çıkarların hakim olduğu alan olarak kurgulamaktadır.

Sisteme dair çizilen resmin tersine sivil toplum, toplumun tüm unsurlarının katılımı ile varılan bir uzlaşma alanı olmanın uzağındadır. Bu alanın bir uzlaşma alanı doğrudur ancak bu uzlaşma Marx'ın kurguladığı ile benzer şekilde toplumsal yapı içerisinde egemen olanın kendi içinde vardığı bir uzlaşmadır. Dolayısıyla sistem içinde tehdit olarak görülenler aslında sistem içerisinde egemen olanın çıkarlarına tehdit oluşturmaktadır; çünkü bütün bir sistem, üretim ilişkileri içerisinde iktidara sahip olanın çıkarları doğrultusunda örgütlenmektedir. Suç ve ceza algılamaları da söz konusu tehdit algısına göre şekillenmektedir. Bu duruma en açık örnek çalışmanın temel sorunsalı olan cezaevi modelidir.

Türk ceza infaz kurumları arasında güvenlik önlemleri bakımından en sıkı denetimin sağlandığı ve tüm diğerlerinden farklı şekilde tecrit uygulamasının hayata geçirildiği F tipi yüksek güvenli ceza infaz kurumları, devlet tarafından en tehlikeli olarak nitelenenlerin kapatıldığı kurumlardır.

Bugün hukuki düzlemde terör suçu olarak nitelenen siyasi suç, toplumsal sistem için en önemli tehdit olarak sunulan suç türüdür ve bu suça yönelik ceza uygulamaları, dönemlere göre biçimsel farklılıkları olsa dahi, ceza mekanizmaları içerisindeki en ağır uygulamalardır. Ancak 19 Aralık 2000 tarihi itibarıyla terör suçundan hüküm giyenlerin cezalarının infazı için uygulamaya konan bu kurumlar öncesinde de, en tehlikeli olarak nitelenen suç türlerinin diğerlerinde daha ağır şekilde cezalandırıldığını söylemek mümkündür. Açıklandığı ve örneklerle gösterildiği üzere kendi dönemindeki ceza infaz kurumları içerisinde en ağır cezalandırma koşullarına sahip kurumlar, özellikle siyasi suçlu olarak algılananların kapatılması için projelendirilmiş ve uzun bir hazırlık döneminin ardından hayata geçirilmiştir. Buradan hareketle, özellikle siyasi suçlu olarak nitelenenin sistem için en büyük tehdit olarak görüldüğünü söylemek mümkündür. Çalışmanın başından beri belirtildiği üzere Türkiye'de siyasi suçlu kategorisi bulunmamaktadır. Bunun yerine terör suçu ve suçlusu tanımlamaları mevcuttur. Öte yandan her ne şekilde adlandırılırsa adlandırılırsın suçun tanımına ve uygun görülen cezalandırma yöntemine

bakıldığında bu suç türünün gerek Türkiye özelinde gerekse dünya genelinde en önemli tehdit olarak kabul edildiği görülmektedir ve tehdit algısı, bu türün en ağır şekilde cezalandırılmasına zemin hazırlamaktadır.

Türkiye'deki ceza mekanizmasına bakıldığında bütün suç türlerinin aynı şekilde cezalandırılmadığı görülmektedir. Cezanın süresi veya şeklinin yanı sıra cezanın infaz edildiği ceza infaz kurumları da farklılaşmaktadır. İkinci bölümde ayrıntılı şekilde ele alındığı üzere Türkiye'de ceza mekanizması, toplumsal yapıyı bütünüyle etkileyen ve darbeler ekseninde tanımlanan siyasal hayattaki dönüm noktaları ışığında yeniden düzenlenmiş ve şekillendirilmiştir. Öte yandan bu ilişkiyi yalnızca kriz dönemleriyle sınırlandırmak yanıltıcıdır.

Türkiye'de ceza infaz kurumlarındaki dönüşümlere bakıldığında, bu dönüşümlerin yalnızca kriz dönemleriyle sınırlı olmadığı görülmektedir. Çünkü yeni kurumların hayata geçirilişi kriz dönemlerine denk gelse de bu kurumları olanaklı kılan alt yapı çalışmalarının önceki dönemlerde gerçekleştirildiğini söylemek mümkündür. Örneğin topluluk sisteminin terk edilmesi ve koğuş sisteminin hayata geçirilmesi, 1960 Darbesi'nin gerçekleştirildiği döneme denk düşmektedir. Ancak bu kurumların hukuki alt yapısı esasen 1930 yılında kabul edilen Hapishane ve Tevkifhane İdaresi Kanunu'na dayanmaktadır. 1941, 1943 ve 1953'te değişikliklere uğratılan bu kanun ile hapishanelerin bölmelere ayrılması, mahkumların gruplar halinde kapatılmaları ve kadınlar ile çocuklar için ayrı bölümler oluşturulması öngörülmüştür. Buradan hareketle, genel olarak toplumsal kurumların, özel olarak ceza mekanizmasının ihtiyaçlara uygun şekilde dönüştürülmesi için yapılan çalışmaların ve planlamaların zamana yayıldığını söylemek mümkündür. Ancak bu dönüşümler, özellikli krizin yoğunlaştığı dönemlerde bir çözüm olarak sunulan darbeler aracılığıyla hayata geçirilmiştir. Bu ilişkiyi ayrıntılandırmak adına koğuş tipi ceza infaz kurumlarının neden 1950'li yıllarda hayata geçirildiğine dair bir sorgulama yapmak mümkündür.

Koğuş sistemine söz konusu yıllarda geçilmesinin nedenlerini ekonomik ve siyasi bağlamlarda açıklamak gerekmektedir. 1950'li yılların ikinci yarısındaki ekonomik gelişmelere bakıldığında, bu yıllarda yükselen bir sanayi burjuvazisinin varlığı dikkat çekmektedir. Ancak gelişmesinin önünde engel teşkil eden unsurlarında değişen

ekonomik dengelere uygun şekilde yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Dolayısıyla toplumsal kurumların, yükselen sanayi burjuvazisinin ihtiyaçları doğrultusunda yeniden şekillendirildiği görülmektedir. Ayrıca önceki paragrafta da belirtildiği üzere koğuş tipi ceza infaz kurumlarının temelleri TCK'da daha önceki yıllarda atılmıştır. Ancak daha önceki dönemlerde topluluk esasına göre inşa edilmiş ceza infaz kurumlarının koğuş sistemine döndürülmesi veya koğuş sistemine uygun yeni kurumların inşa edilmesi son derece maliyetlidir. Bu nedenle hukuki düzlemde geçilse dahi pratikte 1950'lere kadar uygulamaya konamamıştır.

Bu yıllar siyasal düzlemde de yeni gelişmelere sahne olmuştur. 1950'lerin sonu itibarıyla sanayi kapitalizmine paralel işçi sınıfının da geliştiği görülmektedir. Bu yıllar işçi hareketinin ve toplumsal muhalefetine ortaya çıktığı ve yoğunlaştığı dönemler olarak karşımıza çıkmaktadır. Yoğunluğu ve şiddeti giderek yükselen gerek işçi hareketi gerekse öğrenci muhalefeti ekseninde siyasal suçla ilişkin yeni bir yaklaşım geliştirilmiştir. 1950 ile 1980 arasındaki dönemde koğuş sistemi esasına göre inşa edilen il ve ilçe tip cezaevlerine geçiş ile özellikle 1960'lı ve 1970'li yıllarda sistem karşıtı siyasal hareketlerin kitleleşmeye başlaması arasında doğrusal bir ilişki vardır.

Siyasi suç algılamasındaki bu değişim de artan muhalefetin yanı sıra dünyadaki algıya benzer şekilde komünizmin sisteme yönelik tehdit algılamaları içerisinde ilk sırada yer alması da etkili olmuştur. Yinelemek gerekirse, 1950'lerde siyasal suçla ilişkin algılamaların komünizm tehdidi ve artan toplumsal muhalefet ekseninde dönüştüğü görülmektedir, İkinci Dünya Savaşı sonrasında özellikle ideolojik ve problematik düzlemde siyasal ve ekonomik iktidar odaklarına karşı artan toplumsal muhalefet ekseninde Türkiye'deki siyasal suç ve suçlu kavramları yeniden tanımlanmıştır. Sistem içerisinde engel olarak görülen ve tehdit olarak sunulan öğeler ekseninde yeniden ortaya konan suç tanımlamaları, ceza mekanizmalarındaki dönüşümü de beraberinde getirmiştir. Bu dönemde topluluk sisteminin terk edilerek koğuş sistemine geçildiği ve siyasal suçlu olarak nitelenenlerin cezalarının bu sisteme uygun şekilde inşa edilmiş ceza infaz kurumlarında infaz edildiği görülmektedir.

1970'lerin sonunda da siyasi suçlulara ilişkin tanımlamalarla birlikte ceza mekanizmalarında dönüşümler olduğu görülmektedir. Bu yıllarda toplumsal muhalefet ve işçi sınıfı hareketi, sistemin içine girdiği kriz ortamından çıkış çabalarının ve istikrarın önündeki en büyük engel olarak görülmektedir. Dolayısıyla bu engelin ortadan kaldırılması yönündeki girişimlerden birisi de, bu hareketin bir parçası olanların cezalandırılmasında kullanılan ceza infaz kurumlarında karşılığını bulmuştur. 1950'lerde hayata geçirilen koğuş sistemi esasına göre düzenlenen ceza infaz kurumlarındaki uygulamalar, 12 Eylül Darbesi ile toplumsal hayatın her alanına sirayet eden baskı ve tektipleştirme politikalarına paralel şekilde dönüştürülmüş ve bu dönemde 'kitlesele' kapatmalar gerçekleştirilmiştir. Ayrıca siyasi suçluların kapatılması için E tipi ve özel tip kapalı ceza infaz kurumları, 1980'lerde uygulamaya konmuş ve 1990'lı yılların ilk yarısında yoğun şekilde kullanılmıştır. Bu kurumlar aynı zamanda koğuş sisteminden oda sistemine geçiş sürecinde kullanılan ve toplu kapatmaların yanı sıra izolasyon yönteminin denenmesini de olanak sağlayan ceza infaz kurumları olarak ceza infaz literatüründeki yerlerini almışlardır.

1990'lı yıllara gelindiğinde Kürt Hareketi'nin güçlenmesi ve darbe sonrası baskı politikalarıyla kontrol altına alınan toplumsal muhalefetin yeniden güç kazandığı görülmektedir. 1991 yılında çıkartılan terörle mücadele kanunu, siyasi düzlemde yaşanan çatışmaların yoğunlaştığının en önemli göstergesidir. Söz konusu kanun ile terör suçu olarak siyasi suçun yeniden tanımlandığı görülmektedir. Ancak daha da önemlisi bu kanun, Türkiye'deki ceza mekanizmasındaki kırılmanın temsilcisi olmuştur. Çünkü burada terör suçu olarak tanımlanan suçu işleyenlerin tecrit edilerek cezalandırılması önerilmektedir. 1991 yılında çıkartılan bu kanun, 1950'lilerden itibaren koğuş esasına göre düzenlenen ceza infaz kurumlarında yeni bir dönemin başladığının sinyalleridir. İlk denemeleri Özel tip ceza infaz kurumları ile gerçekleştirilen tecrit uygulamasına imkan veren kurumların projelendirilmesi çalışmaları, TMK'nın çıkartılmasının ardından yoğunlaştırılmıştır. Yapılan ayrıntılı araştırmalar ve Avrupa'nın çeşitli bölgelerinde gerçekleştirilen incelemeler, bu uygulamanın sistemli bir biçimde hayata geçirildiğini göstermektedir. Bu uygulama, gelişigüzel ve rastlantısal olmaktan ziyade, üzerinde ayrıntılı şekilde düşünülerek ve sınınanarak geliştirilmiş tam bir sistem olarak ortaya konmuştur. Projeler

oluşturulmaya başladıktan sonra 1992 yılında 17 cezaevine 60 milyon dolarlık yatırım gerçekleştirildiği belirtilmektedir.²⁴⁵

Resmi makamlar tarafından bu yeni uygulama ihtiyacın, koğuş esasına göre örgütlenmiş ceza infaz kurumlarında siyasi suçlu olarak kabul edilenlerin istenilen biçim ve yoğunlukta kontrol altına alınamamasından doğduğu açıklanmaktadır. Elbette cezaevlerinde direnci kırma ve toplumsal muhalefeti baskı altına alma temel amaçtır. Ancak bu baskının gerekçesi tretman kavramı ile açıklandığı kadar sınırlı değildir. Söz konusu baskının esas amacı, sistemin devamlılığının sağlanması için öngörülen sosyo-ekonomik politikaların önünde engel olarak kabul edilenlerin kontrol altına alınması ve gerekli istikrarın sağlanmasıdır.

1990'lı yıllarda Türkiye'de ekonomi yeni bir kriz ile tıkanmış ve bu tıkanma, siyasi ve ekonomik düzlemde yeni arayışları beraberinde getirmiştir. 1980 sonrasında küresel pazarla bütünleşme çabası içerisine giren Türkiye'de bu krizin çıkış yolları aynı zamanda Avrupa standartlarına ve IMF politikalarına uygun şekilde geliştirilmiştir. Krizden çıkış ve küresel pazarla bütünleşme sürecinde ihtiyaç duyulan toplumsal kontrol ve istikrar ise, özellikle ceza mekanizması özellikle ceza mekanizması aracılığıyla sağlanmak istenmiş ve ceza infaz kurumları Avrupa standartlarına göre yeniden düzenlenmiştir. Daha önce de belirtildiği üzere temeli 1991 yılındaki TKM ile atılan bu düzenlemeler, AB'ye üyelik sürecinin hızlandırıldığı dönemde üyelik kriteri olarak dayatılmıştır. Daha açık söylemek gerekirse, 2000 yılı itibariyle siyasi suçun cezalandırılması için uygulamaya açılan F tipi ceza infaz kurumlarında hayata geçirilen izolasyon sistemi, AB'ye uyum kapsamında üyelik kriteri olarak sunulmuştur.

AB'ye ilişkin belgelerde açık şekilde F tipi ceza infaz kurumlarının önerildiğini görmek mümkün değildir. Öte yandan gerek Türkiye'ye ilişkin ilerleme raporlarında gerekse Katılım Ortaklığı Belgesi'nde ceza infaz kurumlarının Avrupa standartlarına göre yeniden düzenlenmesi önerilmektedir. Cezaevlerine ilişkin Avrupa standardı ise, BM ve diğer ilgili sözleşmelerde belirtildiği üzere izolasyon uygulamasının

---

²⁴⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz.: Helsinki Yurttaşlar Derneği, "F Tipi Cezaevleri Raporu-12.06.2001", <http://www.hyd.org.tr/?pid=304> (15.03.2009).

hayata geçirildiği oda sistemidir. Bu sistem, AB'nin yapacağı maddi yardımları koordine etmek amacıyla önerdiği Katılım Ortaklığı Belgesi'nde açık şekilde tavsiye edilmekte ve 2001 yılı sonuna kadar hayata geçirilmesi gerektiği belirtilmektedir. Görüldüğü üzere izolasyon uygulamasının hayata geçirildiği F tipi ceza infaz kurumları, 'Avrupa standartlarının' Türk ceza infaz kurumlarına getirilmesinin simgesi olarak gösterilmiştir, ancak bu kurumların temelinde yatan tecrit mantığı, Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde üyelik kriteri olarak dayatılmıştır. İşte kriz döneminde ortaya çıkan ihtiyaç ve AB ile ilişkiler doğrultusunda Türk ceza infaz sisteminde tecrit esasına dayalı F tipi yüksek güvenlikli kapalı ceza infaz kurumları yaratılmıştır ve bu kurumlar ile doğrudan siyasi suçlu olarak nitelenenlerin cezalandırılması hedeflenmiştir.

Bu ceza infaz kurumlarında uygulanması hedeflenen izolasyon sistemi, çalışmanın ilk bölümünde varlık nedenleri ve şekilleri ile birlikte ele alınmakta ve bu sistemin hayata geçirildiği oda ve hücre uygulamalarının tarihsel arka planı ortaya konmaktadır. Bu kısımda öncelikle F tipi ceza infaz kurumlarında uygulamaya konan izolasyon uygulaması, tarihsel gelişimi dikkate alınarak açıklanmaktadır. İzolasyonun ayrıntılı şekilde tanımlanmasının ve geliştirilme aşamalarının açıklanmasının ardından, bu uygulamanın hayata geçirildiği cezalandırma yönteminin dünyadaki örneklerine yer verilmiştir. Hücre uygulamasının ilk ortaya çıkışının ve geliştirilmesinin ardından belirli bir suçlu kategorisinin cezalandırılması için özel olarak oluşturulan yapılar olarak Avrupa'daki ve Amerika'daki örnekleri üzerinde durulmaktadır. Burada özellikle öne çıkan nokta söz konusu cezalandırma yönteminin ve bu yöntemin hayat bulduğu cezaevi modelinin özellikle siyasi ya da hukuki adıyla terör suçlularının kapatılması için geliştirilmiş olmasıdır. Dünya genelinde bugün oda uygulaması genelleşmiş bir ceza olsa da halen tüm suçluların cezalandırılmasında kullanılmamaktadır. Ayrıca söz konusu yöntemin kullanılmasına olanak sağlayan ve yüksek güvenlikli olarak nitelendirilen cezaevlerine ilk önce siyasi suçlu olarak nitelenenin kapatıldığı görülmektedir.

Dünya genelindeki uygulamalardan hareketle Türkiye'de bugün hukuki tanımlamada terör suçu ve suçlusu olarak geçen suç kategorisine uygun görülen cezalandırma yöntemi çalışmanın üçüncü ve dördüncü bölümlerinin temelini atmıştır. Türkiye'de

terör suçlusu olarak nitelendirilenler için yasada tanımlanmasına rağmen herhangi bir ayırım bulunmamaktaydı. Ancak 2000 yılına gelindiğinde bu suçun cezalandırılmasında dünyadaki örneklerine benzer şekilde ve birçok Avrupa ülkesindeki uygulama örnek gösterilerek yeni bir tip cezaevi uygulamaya konulmuştur. Bu uygulamanın temelini, terör suçluları ile çıkar amaçlı suç örgütüne üye olanlarla ilgili kanun maddesinde yer alan bu suçlulara uygulanacak cezaya ilişkin açıklama oluşturmaktadır. Adı geçen suçlardan tutuklanan ya da hüküm giyenlerin konulduğu ve F tipi olarak adlandırılan bu yeni tip cezaevi, açıldığı yıldan beri Türkiye'deki en yüksek güvenlikli cezaevidir. Gerek sistem açısından en tehlikeli olarak algılananın, yani siyasi suçun, cezalandırılmasında kullanılan model olması gerekse tüm tip cezaevleri arasında en yüksek güvenlikli olması gibi pek özelliği bakımından öne çıkması F tipi yüksek güvenlikli kapalı ceza infaz kurumlarını bu çalışmanın da inceleme konusu haline getirmiştir. Bu nedenle çalışmanın üçüncü ve dördüncü bölümlerinde 2000 yılında Türkiye'de hayata geçirilen F tipi yüksek güvenlikli kapalı ceza infaz kurumları ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde, F tipinin özelliklerine geçmeden önce Türkiye'de bu geçişe zemin hazırlayan ve gerekçe olarak sunulan koşullar sunulmuştur. Ardından dördüncü bölümde F tipine geçiş süreci ve bu süreçte yaşanan olaylara değinilmektedir. Bu süreçte yaşanan olayların ve yürütülen tartışmaların ayrıntılı değerlendirmesi ile F tipi modelinin incelemesi yapılmıştır.

Bu yeni modele geçiş aşamasında en fazla dikkati çeken olay, 21 Aralık 2000 tarihinde gerçekleştirilen cezaevi operasyonları olmuştur. 122 tutuklu ve mahkumun yaşamını yitirdiği bu müdahale, hem hedef alınanlar hem de gerçekleştirilme biçimi nedeniyle yoğun şekilde eleştirilmektedir. Söz konusu müdahaledeki hedef kitle, terör suçluları olmuştur. Ayrıca daha önce ayrıntılı şekilde ele alındığı üzere bu operasyonlarda orantısız güç kullanımı söz konusudur. Ancak ölüm oranının bu kadar yüksek olmasının sebebi olarak orantısız şiddetin yanı sıra özellikle kimyasal bir silah kullanılmış olması gösterilmektedir. Mahkumların bir çoğunun aktardığı şekliyle, operasyon sırasında alev topları fırlatılmıştır. Ölüm şekillerine ilişkin veriler ve raporlarda mahkumların birçoğunun olaya ilişkin aktardıklarını doğrular niteliktedir. Çünkü bu raporlara göre, yaşanan ölümlerin önemli bir bölümünün nedeni yanmadır. Resmi kaynaklar ise, böylesi bir silahın kullanılmadığını ve yanan

mahkumların kendilerini yaktıklarını belirtmektedir. Konuya ilişkin tartışmalar bugün de sürdürülmektedir ancak her iki tarafta da kabul edilen, bu operasyonun F tipi ceza infaz kurumlarına geçiş amacıyla terör suçlularına yönelik düzenlenmiş olduğudur.

Tüm bu açıklamalardan sonra yinelemek gerekirse; Türkiye’de yaşanan bütün toplumsal kriz dönemlerinin ardından ceza mekanizmalarının dönüştürüldüğü görülmektedir. F tipi ceza infaz kurumları da bu dönüşümün son temsilcisi olarak cezaevlerinde kontrolün ve hakimiyetin yeniden sağlanması gerekçe gösterilerek hayata dönüş adı verilen bir operasyon ile uygulamaya konmuştur. Ancak her ne sebeple olursa olsun, tırtman adı altında uzun yıllar boyunca uygulanan ağır tecrit koşullarının yaratıldığı bu yeni tip ceza infaz kurumu, insani değerler ve haklar açısından kesinlikle kabul edilemez. İster bu izolasyon uygulamasının destekçisi olsun isterse karşı çıksın ulusal ve uluslararası ilgili kuruluşlar tarafından düzenlenen raporların tümünde F tipi cezaevlerindeki uygulamaların derhal terk edilmesi ya da koşulların iyileştirilmesi önerilmektedir. Bu önerinin en önemli gerekçesi ise, Türkiye’deki F tipi ceza infaz kurumlarının uluslararası standartlarda ön görülen oda sistemi yerine, bugün bütün uluslararası sözleşmelerde yasaklanan ağır tecrite imkan veren kurumlar olarak Türk ceza literatüründeki yerlerini almış olmalarıdır.

EKLER

EK-1: F TİPİ CEZAEVLERİNE İLİŞKİN TÜRK TABİPLERİ BİRLİĞİ RAPORU

Adalet Bakanlığı tarafından 1997 yılında projelendirilen ve kamuoyunda uzun süredir “Hücre Tipi Cezaevi“ olarak tartışılan “Yüksek Güvenlikli Cezaevleri“ TTB İnsan Hakları Kolu tarafından 1997 yılında düzenlenen “Cezaevleri Sempozyumu”nda “Hücre Tipi Cezaevi“ alt başlığı altında tıbbi boyutlarıyla tartışılmış ve izolasyonun insanın psişik ve fizik yapısı üzerinde yaratacağı ciddi tahribatlarından dolayı sempozyum sonuç bildirgesinde “ Hücre Tipi Cezaevi “nin tıbbi açıdan sakıncalı olduğu belirtilmiştir.

16 Haziran 2000 tarihinde İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi Cezaevi Çalışma Grubu'nun çağrısı üzerine Kocaeli 1 No'lu F Tipi Cezaevi'ni inceleme amacıyla oluşturulan heyete İstanbul Tabip Odası İnsan Hakları Komisyonu üyeleri de katılmış ve inşaatı tamamlanmakta olan cezaevlerinde incelemelerde bulunulmuştur. Daha sonra 28 Temmuz 2000 tarihinde aynı özelliklere sahip olan “Sincan F Tipi Cezaevi” de içerisinde hekimlerinde bulunduğu bir grup tarafından incelenmiş sonuçlar kamuoyuna açıklanmıştır.

Kocaeli 1 No'lu F Tipi Cezaevi Kandıra mevkiinde şehir merkezinden oldukça uzak bir bölgede kurulmuştur. Çevresinde yerleşim birimi bulunmayan cezaevi 70 dönümlük arazi üzerine inşa edilmiştir. Oturum alanı 17 bin metrekare olan cezaevi, toplam 373 kişilik kapasiteye sahiptir ve 103 adet küçük grup izolasyon ünitesi (3 kişilik), 64 adet tek kişilik hücreden oluşmuştur. 3 kişilik küçük grup üniteleri iki kat halinde inşa edilmiştir. 25 metrekarelik alt kat bir adet tuvalet içermekte olup, tuvalet aynı zamanda banyo amacıyla da kullanılacak şekilde düşünülmüştür. Üst kat yatma amacıyla oluşturulmuş ve havalandırmaya bakan iki adet pencere içermektedir. Üst katta ısınma amacıyla küçük bir radyatör bulunmaktadır. Alt kata mazgal deliği içeren bir demir kapı açılmakta ve kapının 1/3 alt bölümünde yemek servisinin yapılacağı bir aralık bulunmaktadır. Alt katta havalandırmaya açılan bir kapı mevcuttur, kapının kilidi içeriden oluşturulmuştur. Havalandırma mekanı 30

metrekarelik bir beton alandır ve çevresi 8 metre yüksekliğinde beton duvarla çevrilidir. Her koridora 3 adet ünite açılmakta ve ünitelerin arasında oldukça uzun mesafeler bulunmaktadır. Tek kattan ibaret olan tek kişilik hücreler 10 metrekarelik bir kullanım alanına sahiptir. Aynı nitelikleri taşıyan bir kapıyla girilen hücre bir tuvalet içermektedir, havalandırmaya bakan bir penceresi mevcuttur. Küçük grup izolasyon ünitelerinden farklı olarak dışarıdan kilit sistemine sahip bir kapıyla 25 metrekarelik aynı nitelikli bir havalandırma bölümüne açılmaktadır. Bu havalandırma alanına iki adet hücrenin kapısı açılmaktadır. Havalandırmaya koridordan direkt olarak açılan bir kapının gardiyanların girişi için kullanılacağına açıklanması bu hücrelerde kalacakların havalandırmaya çıkışlarının sınırlandırılacağına düşündürmektedir. Tek kişilik “oda/hücre”lerden iki tanesi özel olarak düzenlenmiştir. Bu hücrelerin havalandırması yoktur, tüm yüzeylerinin vinileks kaplanacağı ve 24 saat gözetleneceği, buralara kendisine ve başkalarına zarar verecek nitelikte psikolojik rahatsızlığı doktor raporu ile saptanan tutuklu ve hükümlülerin konulacağı bilgisi verilmiştir. Tek kişilik hücrelerin üst katında iş atölyesi amacıyla oluşturulmuş birimler mevcuttur. Bakanlık yetkililerinin verdiği bilgilere göre tedaviye yanıt verecek tutuklu ve hükümlüler günün belirli saatlerinde bu bölümde değişik uğraşlarda bulunabileceklerdir. Bu birimler dışında ortak mekan olarak bir spor salonu ve bir kitaplık odası (kütüphane) oluşturulmuştur. Cezaevi binasının üst katı idari işler için düzenlenmiştir. Mahkum kabul bölümünün üzerinde psikolojik ve sosyal rehabilitasyon çalışmaları için mekanlar, laboratuvar ve revir bulunmaktadır. Adalet Bakanlığı Cezaevleri Genel Müdürlüğü yetkilileri Yüksek Güvenlikli Cezaevleri’nde uygulamaya ilişkin sorulara henüz bu konu üzerinde çalışmaların devam ediyor olması gerekçesiyle yanıt vermemişlerdir.

GENEL DEĞERLENDİRME:

3713 sayılı Terörle Mücadele Yasası’nın 16.maddesinde bu yasa kapsamına giren suçlardan tutuklanan ve mahkum olanların cezalarının , “tek kişilik veya üç kişilik oda sistemine göre inşa edilen özel infaz kurumları”nda infaz edileceği, bu kurumlarda açık görüş yaptırılmayacağı, hükümlülerin birbirleriyle irtibatına ve diğer hükümlülerle haberleşmesine engel olunacağı öngörülmüştür. Aynı uygulamanın

Çıkar Amaçlı Suç Örgütleriyle Mücadele Yasası'nın kapsamına giren suçlardan tutuklananlar ile mahkum olanlar hakkında da uygulanacağı öngörülmüştür.

Kanımızca; hazırlanan projede insan unsuru gözardı edilerek, konu sadece güvenlik sorunu olarak algılanmakta ve cezaevi binasından başlayarak tam bir izolasyon hedeflenmektedir. Oysa bizlere tıp biliminin öğrettiği bir konu da insanın toplumsal bir varlık olduğudur. İzolasyonunun insanı kimliksizleştirmek, ağır psişik ve fizik bozukluklar yaratmak gibi sonuçlarının olduğu bilimsel verilerle ortaya konulmuştur. Fiziksel, sosyal ve psikolojik insani gereksinimleri yok sayan izolasyon yaklaşımı ile hükümlü güven hissi, dayanışma, paylaşım gibi haklardan yoksun bırakılmaktadır. Bakanlık tarafından savunulan oda sisteminin temel iddiası, bireye yalnız kalabilme olanağı sağlamaktır. “Oda” ve “Hücre” kavramları arasındaki farkların üslup farkı olmaktan öte olduğunun anlaşılması soyutlama ve tecrit açısından değerlendirilmesi ile mümkündür. Oda sistemi cezaevlerinde odaların ortak yaşam alanlarına açıldıkları, F Tipi Cezaevlerinde ise fiziki ve hukuksal açıdan “soyutlama-tecrit” esasına dayalı hücrelerden ibaret bir yaşam planlandığı Ankara ve İstanbul Baroları tarafından da açıklanmıştır.. Yapılan incelemede oda olarak ifade edilen yerlerin gerek ortak kullanım alnına açılmaması, gerekse iç ve dış mimari tasarımın izolasyona göre planlanması hücre tanımlamasına denk düşmektedir. Cezaevleri her türlü yerleşim alanından dikkat çekecek kadar uzak, ulaşımı zor ve geniş araziler içerisinde kurulmuştur. Bu durumun cezaevi kompleksini kamunun en dolaysız haber alma ve incelemesinden mutlak şekilde izole ettiği açıktır. Yine; ilgili kişilerin (avukat, görüşçü) ulaşım ve irtibatı açısından sorun olacağı ve muhtemel hak ihlallerinin tespit ve takibinin ciddi biçimde zorlaşacağı da açıktır. Cezaevi koruma duvarının dışında ve Jandarma hizmet binasına yakın inşa edilmiş tek katlı “bekleme yeri” 40-50 kişi kapasitelidir. Bu bina ile cezaevi alanı arasında irtibat bulunmayıp ana nizamiye dışında giriş bağlantısı kurulmamıştır. Cezaevinin muhtemel kapasitesi (368 kişi) düşünüldüğünde; bekleme yeri kapasitesi avukat ve aile görüşlerinin süre, sayı ve periyotla sınırlanacağı izlenimini uyandırmaktadır. (Aile görüş kabinlerinin sayısı, yapısı ve görüşte iç hat telefon bağlantısının kullanılacak olması da bu görüşü güçlendirmektedir). Aksi takdirde ise geniş açık arazi içerisinde başkaca bir bekleme yeri bulunmadığından aile ve avukatların bekleme süresince hava koşullarından (soğuk, sıcak, yağış vs.) ve fiziki zorluklardan (ayakta bekleme) korunması mümkün

gözükmemektedir. Her iki durumun da hukuksal ve sosyal açıdan ciddi biçimde eleştirilmeye ve muhakkak değiştirilmeye muhtaç olduğu değerlendirilmiştir. Dış koruma duvarında bir nizamiye kapısı bulunmakla beraber esas kontrolün bina giriş kapısından girilen bölümde yapılacağı anlaşılmaktadır.

Yukarıda anlatılan bekleme odasında “x-ray” cihazı ve “el ayası taraması” cihazı bulunacağı belirtilmesine ve giriş kapısında ayrı bir “x-ray” cihazı ve boydan dilimli elektronik turnike kapı bulunduğu görülmesine rağmen, giriş bölümünde yer alan “erkek arama odası” ve “kadın arama odası” anlamdan yoksundur. Bu aynı zamanda ikinci kez elle arama anlamına da gelmektedir. Bakanlığın önemli teknoloji yatırımı yaptığını açıkladığı “Yüksek Güvenlikli F tipi Cezaevi” girişine ayrıca birer elle arama odası yerleştirmesinin en hafifinden teknoloji kullanımının verimli hale getirilmediğini göstermektedir. Ancak elle aramanın bugüne kadar ki uygulamada açık olarak tespit edilmiş bulunan; hak ihlallerine varan psikolojik ve hukuksal veçhesi düşünüldüğünde teknolojik yatırımın genel zihniyeti değiştirmedeği endişesi uyanmaktadır. Cezaevinde ortak kullanım alanlarının bazıları idari bina içerisindedir ve kısıtlı mekanlardır. Ayrıca bu alanların kullanımının “tretmana” alınan yanıtı göre bireysel olarak planlanacağı belirtilmektedir. Tek kişilik izolasyon ünitesinde tutulacak olan kişilerin kalacakları mekanlar bir başkasıyla iletişimi bütünüyle engelleyebilecek bir tasarıma sahiptir. Havalandırma alanına iki ayrı hücre kapısının açılması iletişim açısından bir değer taşımamaktadır. Havalandırmaya çıkılıp çıkılmayacağı da dahil olmak üzere, burada yaşayacak olan kişinin tüm sosyal yaşantısı üzerindeki inisiyatif yetkililerin elindedir. Ayrıca tüm kapatılma birimlerinin elektrik, su ısıtma, merkezi yayın sistemleri dışarıdan kontrol edilebilecek şekilde düzenlenmiştir. Ortak yemekhane bulunmadığı gibi, hücre kapısının yemek bölümü dahi infaz koruma memuruyla gerektiğinde yüz yüze iletişimi engelleyecek şekilde tasarlanmıştır. Kontrol Odası (Cezaevi Merkezi) yakınlarında bir “kantin” bölümü gösterilmiş olmakla birlikte tutuklu ve hükümlülerin bu mekanı kullanması imkan dışıdır. Böyle bir halde kantin kullanımı tamamen idarenin tasarrufu altında ve infaz koruma personeli aracılığıyla mümkün olacaktır. Küçük grup izolasyon ünitelerinin (3 kişilik birimler) yatma amacıyla kullanılacak olan üst katına üç yatak yerleştirildiğinde kalabalık koğu yaşantısından daha geniş bir kullanım alanı elde edilmemektedir. Üç kişilik izolasyon üniteleri ses

ve ısı yalıtımlıdır. Kullanılan çok miktarda yalıtım malzemesinin ısı izolasyonu yönünden avantaj sağlaması mümkün olmakla birlikte ciddi bir ses izolasyonu yaratarak tecrit fonksiyonunu arttıracığı değerlendirilmiştir. Her iki birim için ortak özellikler içeren havalandırma sahaları ise yüksek beton duvarlarıyla insanlar dışında tüm dış dünyayla iletişimi engelleyecek nitelikler taşımaktadır. “Denetleme Koridoru” adı verilen geniş koridorlar cezaevini yatay ve dikey olarak kesmektedir. Bu koridorlarda bulunan pencere ve mazgallar aracılığıyla havalandırma ve kapatma alanları kontrol edilmektedir. Bu kontrolün; bir ve üç kişilik izolasyon birimlerinde tutuluyor olmalarına rağmen tutuklu ve hükümlülerin buradaki yaşamlarına sürekli gözetleme ve sınırları belirsiz bir fiili müdahale imkanı taşıdığı tespit edilmiştir.

Tüm bu özellikler göz önünde tutulduğunda F Tipi Cezaevlerinin bütünüyle izolasyona yönelik olarak tasarlandığı ve kamuoyunda hücre tarifıyla tanımlanmak istenen nitelikleri taşıdığı açıktır. Özellikle cezaevlerinin nasıl yönetildiğini ve genelgelerle her şeyin bir günde nasıl değiştiğini bilenleri, “oda tipi” cezaevlerinin tecrit hücreleri olmadığına inandırmak olanaksızdır. Örneğin, birkaç yıl önce “ insan yaşamına uygun olmadığı “ gerekçesiyle Eskişehir Özel Tip Cezaevini kapatan da, aynı yeri “beş yıldızlı otel “ ilan edende aynı bakanlıktır.

SAĞLIK AÇISINDAN DEĞERLENDİRME:

Kamuoyunda F Tipi Cezaevleri “villalar“ olarak tarif edilmektedir. Oysa mevcut mekanlar izolasyon dışı amaçlarla kullanılsa dahi sağlık açısından sakıncalar içermektedir. Tuvalet aynı zamanda duş amacıyla kullanılacaktır. Ayrıca aynı ortamda çöpler de bulunacaktır. Çöpler ve kanalizasyona açılan çukurun olduğu ortamda banyo yapmak hem kişisel hem de hücre hijyeni açısından enfeksiyonlara açık olması dolayısıyla sakıncalıdır. Aynı mekanda yemek yenileceği, uyulacağı, tuvalet ve banyonun yapılacağı düşünüldüğünde ortaya çıkacak nem ve mikrobik ortam sağlık açısından uzun dönemde sakıncalar taşımaktadır. Genel olarak 8 metrekarelik bir alanın en az aydınlatma yüzeyi 13 metrekare olması gerekirken, yüksek beton duvarlarla doğal ışığın girişinin engellenmesi nedeniyle aydınlatma yetersiz olacaktır. Bu durum “baca–koridor“ etkisi yaratacağından aynı zamanda temiz hava açısından da yetersizlik yaratmaktadır. Güneş ışığının sağlanmasında

yetersizliğin olduğu bu mekanlara çok küçük radyatörler yerleştirilmiştir. Bu durum kış aylarında ısınma sorunu yaratacaktır. Havalandırmanın ve beton yapının nitelikleri göz önünde tutulduğunda yaz aylarında sıcak ve nem problemleri yaşanacaktır. İzolasyon ünitelerindeki hükümlülerin sağlık hakkından yararlanma durumları açık değildir. Gerek hekime ulaşabilirlik gerekse ikinci basamak sağlık hizmetlerinden yararlanmada yaşanan sorunların bu cezaevlerinde daha ağır seyredebileceği izlenimi oluşmuştur.

İdari bina içerisinde; idari personel ile birlikte “Sosyal Hizmet Uzmanı” ve “Psikolog” için odalar ayrıldığı görülmüştür. Bu iki personelin revir bölümünde bulunan sağlık biriminden (hekim, diş hekimi, revir sağlık personeli) ayrılarak idari binanın sağlık için ayrılan ünitesinin dışında yerleştirilmiş olması bakanlığın bu mesleklere yaklaşımındaki ciddi bir yanlılığı göstermektedir. Bu meslek gruplarının, müdür, savcı vb. idari personel odalarının bulunduğu binada istihdam edilmeleri fonksiyonel bir varlık gösteremeyeceklerini düşündürmektedir. Ayrıca hekim-hasta ilişkisinde etik ve mesleki şartların oluşturulabilmesi için revirin idari bina dışında bulunması gerekmektedir. F Tipi Cezaevleri projesinde kişinin sağlığının korunup geliştirilmesi ilkesi yok sayılmaktadır. Tam aksine kişinin yalnızlaştırılması, kimliksizleştirilmesi, beden ve belleğin esir alınması hedeflenmektedir. Proje en temel insani değerleri yok saymaktadır. Fiziksel ve sosyal izolasyon ortamlarının tıbbi sonuçlarına ilişkin yapılmış çok sayıda bilimsel çalışma bu ortamların kişide fiziksel, ruhsal, sosyal açıdan onarılmaz yıkımlara yol açtığını ortaya koymuştur.

BİLİMSEL DEĞERLENDİRMELER:

Deney hayvanları üzerinde yapılan araştırmalarda, erişkin döneminden sonra akranlarından ayrılan ve tek tek izole kafeslere konulan ratlarda izolasyon süresine göre bazı değişiklikler gözlenmiştir. Erişkin ratlarda sosyal izolasyonun direk agresif etki yarattığı, saldırgan davranışların ortaya çıktığı gözlenmiştir (Psychopharmacology, 1994 Journal of Comparative Psychology, 1993). Bunların daha sonra akranları ile karşı karşıya kaldıklarında sosyal etkileşimlerinin ve diğerlerine olan ilgilerinin azaldığı görülmüştür (Neuromethods, 1988). Erişkin döneminde izole edilen farelerde sosyal davranış bozuklukları gözlenmiştir

(Pharmacol Ther, 1990). Akranlarından ayrılan hamsterlarda kilo artışı, çevreye ve karşı cinse ilgi kaybı görülmüştür (Pharmacol Ther, 1988). Benzer şekilde akranlarından ayrılan maymunlarda da depresyon geliştiği izlenmiştir. (Neuromethods, 1988). Erişkin farelerde sosyal izolasyonun emosyonel davranışlarda değişikliklere neden olduğu saptanmıştır (Journal of General Psychology, 1993). İzole ratlarda izolasyonun yedinci gününde anksiyete tipi reaksiyonlar geliştiği, frontal kortekste reseptör düzeyinde değişikliklerin ortaya çıktığı saptanmıştır. Sosyal izolasyonun yarattığı emosyonel ve davranışa dair değişiklikler bu durumun yarattığı nöroendokrin ve nörokimyasal yanıt değişiklikleriyle ilintilidir.

İnsanlar üzerinde yapılan araştırmalarda , sosyal izolasyonun zaman içerisinde duyuşal ve algısal deprivasyonun eşlik ettiği yoksunlukla ilintili psişik ve organik zedelenmeler yarattığı görülmüştür. İzolasyon duyuşal ve algısal stimölasyonların sınırlandırılması sonucunda algı ve duyu bozukluklarının gelişmesine neden olabilmektedir. Bu durum bazı psikiyatrik tablolarla ilintili olduğu gibi, aynı zamanda görme ve işitme duyuşunda azalma, sinirsel tipte sağırılık, tinnitus (kulak çınlaması) bu sonuçlar arasında gözlemlenenlerden bazılarıdır. İzolasyonun süresi ve kişinin psikolojik arka planına bağlı olmak üzere izolasyona maruz kalan kişilerde konsantrasyon bozuklukları, dissosiyatif tipte bozukluklar, depresyon, anksiyete bozuklukları, işitsel ve görsel halüsinasyonlar, uyku bozuklukları, entelektüel yeti azalması gibi tablolar ve semptomların ortaya çıktığı saptanmıştır. Yine bu tablolarla ilintili olarak agresif veya edilgen doğada davranış değişiklikleri, sosyal kimlik algısında bozulma, güvensizlik duyguları, kuşkuçuluk, sosyal ilişki kalitesinde azalma, karşı cinsle ilişki kurmada güçlük gibi bozukluklar geliştiği görülmüştür. Psikolog Zubek , 1969 ve 1972’de Kanada’da insanlar üzerinde yaptığı deneylerde, gönüllü denekleri, fiziksel olarak rahat ama ses, ışık, vb. uyarınların sınırlandırıldığı izole ortamlarda saatlerce tutmuştur. Dayanma süreleri farklı olmakla birlikte, deneklerin çoğunda sıkıntı, huzursuzluk, kötülük göreceği korkuları, sanrılar (hezeyanlar), işitsel ve görsel halüsinasyonlar ortaya çıkmıştır. Pencereleri dışarının görülemeyeceği kadar yükseğe yapılmış, yapay ışıkla aydınlatılan işyerlerinde; kısmi duyuşal yalıtıma bağlı ruhsal, bedensel belirtilerin ortaya çıktığı, iş verimliliğinin düştüğü saptanmıştır.

Kişi, uyarandan yoksun bırakıldığında, iç dünyasına ait uyaranları (hayaller, rüyalar, bilinçdışı süreçler vb.) dış uyaranlardan yani gerçeklikten ayırt edememekte ve gerçeklik duygusunu yitirebilmektedir. Teksas Cezaevi'ndeki intiharları inceleyen bir araştırmaya göre , intihar eden mahkumların % 97 si tek başına hücrede kalanlardır (Anno 1985). Whit ve Schimmel (1994) bir cezaevinde intihar etmiş mahkumlar üzerinde yaptıkları çalışmada, intihar edenlerin % 68'inin özel muameleye tabi mahkumlar olduklarını ve bunların 1'i hariç tümünün hücrede kaldıklarını bildirmişlerdir. Sosyal izolasyonun yarattığı direk nöroendokrin yanıt değişiklikleriyle ilintili olarak; adet kesilmesi, kullanmada değişiklikler, erken menopoz bu değişikliklerin sonucunda ortaya çıkabilen tablolardır.

İzolasyon şartlarında bağışıklık sistemindeki yanıtta da değişiklikler gözlenmiştir. Tümör büyüme hızının arttığı, viral enfeksiyona yanıtın değiştiği saptanmıştır (Brain Behav. İmmun 1969/Journal of Experimental Animal Science, 1994). İzolasyon şartlarında hareket kısıtlılığı ve nemli ortam nedeniyle kas ve eklem rahatsızlıkları, nem, havasızlık ve ısınma şartları nedeniyle tüberküloz dahil solunum sistemi rahatsızlıkları; enfeksiyon hastalıklarına eğilim artışı bu şartlar altında gelişebilecek diğer sağlık sorunlarıdır.

İNSAN HAKLARI AÇISINDAN DEĞERLENDİRME:

İnsan hakları alanındaki gelişmeler suç ve ceza kavramlarında da evrimleşmeye neden olmuştur. Eski/ tutucu olarak nitelenen görüşe göre suç bireysel olgudur dolayısıyla cezalandırmanın niteliği buna uygun olmalı ve kişi toplumdaki tecrit edilmelidir. Bu görüş aynı zamanda mevcut toplumsal yapının mükemmelliği fikrini meşrulaştırır. Daha yeni olan görüşe göre ise suç toplumsal bir olgudur ve cezalandırma kişiyi tekrar topluma kazandırmaya yönelik bir süreç izlemelidir. Bu çerçevede "treatment"/iyileştirme kavramı doğmuştur. Bir diğer yaklaşım ise yeni ve tek tük uygulamaya başlamış bir görüştür. Neoklasik olarak tanımlanan bu görüşe göre tutuklu bir yargı kararıyla belli bir süre için özgürlüğünden yoksun bırakılmış kişidir. Bu süre içinde insanca ve adil bir uygulama içinde olmalıdır. İsteği dışında kendisini çıkışa hazırlayacak bir eğitim programını izlemeye zorlanamaz.

Görüldüğü gibi ceza rejimini insan haklarıyla uyumlaştırma eğilimi dünya çapında giderek daha fazla kabul görmektedir. Buna rağmen tecrit sistemini katılaştırmaya yönelik bir ısrar insan haklarının güncel gelişiminin çok gerisinde kalmak olacaktır.

Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na AIHS çerçevesinde ulaşan bu konudaki şikayet dilekçelerinin yıllara göre değerlendirmesi yapıldığında, komisyonun bu konuda giderek daha ılımlı modelleri telkin ettiği, devletlerin tecrit konusundaki tutumlarını gevşetmelerini istediği görülmektedir. Komisyon içtihatlarına göre uzun süreli tecrit hiç kabul edilebilir bir durum değildir. Özellikle sensoriel tecritle, tam bir sosyal tecritin birleştirilmesinin kişiliği tahribi sonucunu doğurabileceği ve bu durumun da ne güvenlik ne de herhangi bir nedenle haklı görülebilecek bir muamele biçimi oluşturmayacağı belirtilmektedir. Kaldı ki, her insan kendisinden haberdar olan, onu fark eden, etkileşebileceği diğer insan veya insanlara ihtiyaç duyar. Çünkü ancak onların bakışları, sesleri, dokunmaları ile benlik sınırları çizilir. Uzun süre insansız kalmak ben ile ben olmayan arasındaki sınırı bulanıklaştırır, benlik parçalanmasına yol açabilir. Bu parçalanmanın nasıl bir ruhsal acı verdiğinin en çarpıcı kanıtı, tecrit hücrelerindeki bazı mahkumların, işkencecilerin bedenlerine vereceği acıları, hücrelerinde, insansız, uyaransız kalmaya tercih etmeleridir.

Demokratik ülkelerde, devlet, mahkumları yaşamlarıyla ilgili hiçbir söz hakkı olmayan, sindirilmeleri, hiçleştirilmeleri gereken bireyler olarak göremez. Mahkumlar, insani ölçüler içinde belirlenmiş kurallara uyarak, zamanlarını cezaevinde geçirmek zorunda olan, toplumsal özgürlüğü kısıtlanmış bireylerdir. Bu ülkelerde mahkumların kendini geliştirme, dış dünya ile iletişim kurma, diğer mahkumlarla sosyal bağlar kurma, sağlıklı yaşama gibi bireysel hak ve özgürlüklerine dokunulamaz. Aksine, bu özgürlüklerin kullanımı rehabilitasyon anlayışı çerçevesinde desteklenir. Çağın bilimsel gelişmelerinden, sanattan, siyasal ve sosyal olaylardan haberdar olan, bunlara değin tepkilerini dile getirme olanaklarına sahip olan mahkum, cezaevinde kendisini yeniden üretebilecektir. Dış dünyadan kopmamış, üretken bir birey olarak dışarıdaki yaşama da uyumu kolaylaşacaktır.

SONUÇ

F Tipi Cezaevleri hücre tipi cezaevleridir. İnsanın ruh ve beden sağlığı üzerinde olumsuz etkiler yaratacağının bilimsel olarak ortaya konulmuş olması, sosyo-kültürel yapı ve gelenekle çelişki oluşturması, dayandığı yasal düzenlemenin hukuka aykırılığı ve ortadan kaldırılması konusunda Adalet Bakanı da dahil tüm hukuk çevrelerinin mutabakatının olması, insan haklarına aykırı bir uygulama olması nedenleriyle F Tipi Cezaevleri kabul edilemez.

ÖNERİLER

- İnşaatı sürmekte olan F Tipi Cezaevleri çalışmaları durdurulmalıdır.
- Cezaevleri, infaz sistemi ve hukuk sistemi ile bütünlük içinde ele alınarak değerlendirilmeli, insan haklarına, evrensel hukuk ilkelerine uygun çözümler üretilmelidir.
- Sağlık birimleri gerek personel gerekse donanım olarak desteklenmelidir.
- Cezaevleri denetiminde başta meslek kuruluşları ve insan hakları örgütleri olmak üzere ilgili kuruluşların yer alacakları şekilde yasal düzenlemeler yapılmalıdır.
- Bu amaçla, ilgili Bakanlıkların yanı sıra Türk Tabipleri Birliği, Türkiye Barolar Birliği, Türk Mimar ve Mühendis Odaları Birliği ve İnsan Hakları kuruluşları olmak üzere gerekli katılımı ulusal düzeyde bir çalışma grubu oluşturulmalıdır.

TÜRK TABİPLERİ BİRLİĞİ

EK:1: İZOLASYON ORTAMLARININ TIBBİ SONUÇLARI

Görme Alanında Daralma

İşitme Duygusunda Azalma

Sinirsel Tipte Sağırlık

Tinnitus (çınlama)

Hücreseİ İmmün Yanıtta Azalma

Tümör Büyüme Hızının artışı

Viral Enfeksiyonların Yarattığı Tahribatta Artış

Amenora Sendromları

Hirsutik Değişiklikler (Kıllanma)

Prematüre Menopoz (Erken Menopoz)

Algı ve Duyu Bozuklukları

Agresif Etki, Saldırgan Davranış

Güvensizlik, Sosyal İlişki Kalitesinde Azalma

Depresyon, Aksiyete

Uyku Bozuklukları

Konsantrasyon Bozuklukları

İşitsel ve Görsel Halüsinasyonlar

Çevreye ve Karşı Cinsle İlgili Kaybı

* İzolasyon Şartlarında Artan Stres Yükü ve Beslenmeyle İlişkili Olarak Çeşitli Tabloların Ağırlaşması

EK-2: AB KATILIM ORTAKLIĞI BELGESİ

(4 Aralık 2000 Tarihli Son Şeklinde Güçlendirilmiş Siyasi Diyalog ve Siyasi Ölçütlere İlişkin Öneriler)

Orta Vadeli Öncelikler: Güçlendirilmiş siyasi diyalog ve siyasi ölçütler

Helsinki sonuçlar bildirgesine uygun olarak, siyasi diyalog bağlamında, anlaşmazlıkların Birleşmiş Milletler Anayasası'na uygun şekilde barışçı yollardan çözülmesi ilkesi kapsamında, Helsinki sonuçlar bildirgesinin 4. maddesinde atf yapıldığı gibi, devam eden sınır anlaşmazlıklarını ve diğer ilgili konuları çözmek için her çabayı sarf etmek.

Hiçbir ayırımı tabi tutulmaksızın ve dil, ırk, renk, cinsiyet, politik düşünce, felsefi inanç veya dinlerine bakılmaksızın tüm bireylerin bütün insan hakları ve temel özgürlüklerden tam olarak yararlanmalarının güvence altına alınması. Düşünce, vicdan ve din özgürlüklerinden yararlanma koşullarının daha da geliştirilmesi.

Türk Anayasasının ve diğer ilgili mevzuatın, bütün Türk vatandaşlarının hak ve özgürlüklerini Avrupa İnsan Haklarının Korunması Sözleşmesinde belirtildiği gibi güvence altına alan bir bakış açısıyla, tekrar gözden geçirilmesi ve bu tür yasal reformların uygulanmasının ve Avrupa Birliği Üye Devletlerinin uygulamalarıyla uyumun sağlanması.

Ölüm cezasının kaldırılması, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6 No'lu Protokolü'nün imzalanması ve onaylanması.

Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi ve tercihli Protokolü'nün ve Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nin onaylanması.

Cezaevlerindeki gözaltı koşullarının Birleşmiş Milletler Hükümlü ve Tutukluların Muamelesinde Gözetilecek Standard Asgari Kurallar ve diğer uluslararası normlara uygun hale gelecek şekilde düzeltilmesi.

Milli Güvenlik Kurulunun hükümete bir danışma organı niteliğindeki Anayasal rolünün Avrupa Birliği üye ülkelerinin uygulamalarına uyumlulaştırılması.

Güneydoğu'da halen devam etmekte olan Olağanüstü Hal'in kaldırılması.

Kültürel çeşitliliğin sağlanması ve kökenlerine bakılmaksızın tüm vatandaşların kültürel haklarının güvence altına alınması. Bu hakların kullanılmasını engelleyen her türlü yasal hüküm eğitim alanındakiler de dahil olmak üzere kaldırılmalıdır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Adalet Bakanlığı, **İnfaz Koruma Memurları El Kitabı**, Ankara, 1997.

Demirbaş, Timur, **İnfaz Hukuku**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2003.

Garland, David. **Punishment and Modern Society**, The University Of Chicago Press: Chicago, 1992.

Gökberk, Macit, **Felsefe Tarihi**, Remzi Kitabevi: İstanbul, 1998.

Hegel., Georg Wilhelm Friedrich, **Hukuk Felsefesinin Prensipleri**, çev: Sosyal Yayınları: İstanbul., 1991.

Hobbes, Thomas, **Leviathan**, çev: Semih Lim, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1995.

Huntington, Samuel, **Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması**, Okuyan Us Yayınları, Mart 2004.

İnsan Hakları Derneği, **Tecridi Yaşayanlar Anlatıyor**, 1. Baskı, Ankara: 2006.

International Platform Against Isolation, **Isolation Magazine**, Brussels, April 2003.

Karabey, Hüseyin, **Sessiz Ölüm**, İlk Basım, İstanbul: Metis Yayınları, 2001.

Keyder, Çağlar, **Türkiye’de Devlet ve Sınıflar**, İletişim Yayınları: İstanbul, 1989.

Kurt, Mehmet, “Türkiye’de Ceza İnfaz Kurumlarının Sorunları”, **Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

Locke, John, **Hükümet Üzerine İkinci İnceleme**, çev: Fahri Bakırcı, 1. Baskı, Ankara: Babil Yayıncılık, 2004.

Marx, Karl, **Alman İdeolojisi**, çev: Sevim Belli, 4. Baskı, Sol Yayınları: Ankara, 1999.

Marx, Karl, **Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire'i**, çev: Sevim Belli, 2. Baskı, Sol Yayınları: Ankara, 2002.

Marx, Karl , **Sosyoloji ve Felsefe**, akt: Thomas Bottomore, ,çev: Ardaş Margosyan, 1. Baskı, Belge Yayınları: İstanbul, 2006.

Mete, Teoman, **İnfaz Hukuku**, Ankara, 1987.

Nursal, Necati, **Uluslararası Cezaevi Standartları**, 2. Baskı, Ankara: Bakanlık Arşivi, 2006.

Reynaud, A, **Hapishanelerde İnsan Hakları**, çev. İhsan Kuntbay, Ankara: TODAİE, 1992.

Rousseau, Jean-Jeaques, **İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı**, çev: R. Nuri İleri, 8. Baskı, İstanbul: Say Yayınları, 2004.

Rousseau, Jean-Jeaques, **Toplum Sözleşmesi**, çev: Turhan Ilgaz, 1. Baskı, Ankara: Paragraf Yayınevi, Temmuz 2005.

Sağlam, M. Yılmaz, **Ceza İnfaz Kurumları Mimarîsi ve Türk İnfaz Sisteminde Mimarî Özellikler**, Ankara, 2003.

Sağlam, M. Yılmaz, **Türk İnfaz Sisteminde Ceza İnfaz Kurumları**, Ankara, 2003.

Şenel Alaeddin, **Siyasal Düşünceler Tarihi**, Tarihöncesinde İlkçağda Ortaçağda ve Yeniçağda Toplum ve Siyasal Düşünüş, 6. Kısaltılmış Basım, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1996.

MAKALELER

Adamson, Christopher, “Toward a Marxian Penology: Captive Criminal Populations as Economic Threats and Resources”, **Social Problems**, Vol.31 No.4, April, ss. 437-450.

Arslan, Adem Yavuz, “Cezaevlerini Satalım”, **Aksiyon Dergisi**, Sayı: 272, 19-25 Şubat 2000, ss. 20-22.

“Ayakta Kalmak İçin Savaşmak”, **Focus**, (DOSYA: Hapishaneler) Sayı: 2002/11-112414, Kasım 2002, ss. 53-61.

Boratav, Korkut, “İktisat Tarihi (1881-1994)”, **Türkiye Tarihi-5: Bugünkü Türkiye**, Cem Yayınları: İstanbul, 1997, ss.159-224.

“Cezaevlerimiz”, **Türk Hukuk Enstitüsü**, Sayı: 32, Temmuz 1998, ss. 3-6.

Çulhaoğlu, Metin, “Dört Gösterge Işığında Türkiye Sosyalist Hareketi”, **Sürekli Kriz Politikalar-1**, Metis Yayınları: İstanbul, 2004, s. 178.

Çölaşan, Emin, **Cezaevleri,Köşe Yazısı**, Hürriyet Gazetesi, 02.02.2000.

Çölaşan, Emin, **Bir Öneri**, Hürriyet Gazetesi, 04.02.2000.

Demirbaş, Timur, “Cezaevlerimiz ve Sorunları”, **İstanbul Barosu**, cilt: 73, sayı: 10-11-12, 1999, ss. 878-902.

Dinç, Ahmet ve Yasin Yağcı, “F Tipi Çökertme”, **Aksiyon Dergisi**, Sayı: 300-317, ss. 24-27.

Elban, Hasan Kemal, “Amerikan Rüyasının Arka Sokaklarında Cezaevi Gerçeği ve Biz”, **Birikim**, Sayı: 136, 2000, ss. 49-55.

Ercan, Fuat, “Sermaye Birikiminin Çelişkili Sürekliliği”, **Sürekli Kriz Politikaları-2**, Metis Yayınları: İstanbul, 2004, ss. 9-43.

Erdal, Meryem, “Devletin Cezaevi Politikası”, **Birikim**, Sayı: 136, Ağustos 2000, ss. 57-62.

Gören, Sami, “Cezaevlerinin Sorunları ve Çözüm Yolları”, **Manisa Barosu Dergisi**, Yıl: 19, Sayı: 75, 2000, ss. 13-18.

Hasan, Girit, “İnfaz Rejimi ve Kurumlarının Kaynakları”, **İstanbul Barosu Dergisi**, Cilt: 71, Sayı: 3, 1997, ss. 540-614.

“Hayata Dönüş, Tecrit, Ölüm Oruçları Yazı Dizisi 3: Yargı 6 Yıldır Tecelli Etmedi”, **Birgün Gazetesi**, Aralık 2006.

İşlegen, Yeşim, “F Tipi Cezaevleri, İnsan Hakları, Sağlık”, **Birikim**, Sayı: 136, 2000, ss. 41-43.

İşlegen, Yeşim, “Hücre Tipi Cezaevi Uygulamaları ve Karşı Çıkış Noktaları”, **İnsan Hakları Yazıları**, Sayı: 1, 1998, ss. 102-107.

Kalaycıoğlu, Ersin, “1960 Sonrası Türk Politik Hayatına Bir Bakış: Demokrasi, Neo-Patrimonyalizm ve İstikrar”, **Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme**, Alfa Yayınları: İstanbul: 2007, ss. 387-412.

Kanar, Ercan, “Özgürlükçü Hukuk Felsefesi Açısından İnfaz Problemlerine, Ulusalüstü Hukukun Bu Alandaki Pratiğine, Kapatma Yaptırımına Eleştirel Bakış”, **Hukuk ve Adalet**, , Cilt: 4, Sayı: 9, 2007, ss. 217-240.

Laçiner, Ömer, “Hayata Dönüş!”, **Birikim**, Sayı: 142-143, Şubat-Mart 2001, ss. 10-16.

Kaptanoğlu, Cem, “Panopticon’dan F Tipine Tecrit, **Birikim**, Sayı: 136, 2000, ss. 31-36.

Öngen, Tülin, “Türkiye’de Siyasal Kriz”, **Sürekli Kriz Politikaları-1**, Metis Yayınları: İstanbul, 2004, ss. 76-104.

Özdek, Yasemin, “Küreselleşme Sürecinde Ceza Politikalarındaki Dönüşümler”, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt: 33, Sayı: 4, 2000, ss. 21-48.

Özdemir, Hikmet, “Siyasal Tarih (1960-1980)”, **Türkiye Tarihi 4: Çağdaş Türkiye**, Cem Yayınevi: İstanbul, 1997, 189-260.

Özgan, Güçlü, “Kartal Özel Tip Cezaevi’nden İzlenimler”, **Nokta Dergisi**, 3-9 Ekim 1999, ss. 10-11.

Peker, Murat, “Paranoyanın Zaferi”, **Birikim**, Sayı: 142-143, Şubat-Mart 2001, ss. 27-36.

Rammelt, Kurt, “F Tipi Kuyruğu”, **Hürriyet Gazetesi**, 18 Aralık 2000.

Sarıdoğan, Neşe., “Cezaevlerinde Reforma Doğru”, **Nokta Dergisi**, Sayı: 922, 16 Ekim 1999, ss. 24-26.

“Small Group Isolation in Turkish Prisons: An Avoidable Disaster - Human Rights Watch Briefing Paper”, **Birikim**, çev: Asena Günel, Sayı: 136, Ağustos 2000, ss. 58-61.

Soylan, Mehmet Yaşar, “Mehmet Bekaroğlu İle Röportaj”, **Tezkire**, Yıl: 10, Sayı: 9, Şubat-Mart 2001 ss. 25-28.

Savran, Sungur, “20. Yüzyılın Politik Mirası”, **Sürekli Kriz Politikaları-1**, Metis Yayınları: İstanbul, 2004, ss. 13-43.

Sungurlu, Oltan, “Cezaevleri 5 Yıldızlı Otel Gibi Olacak”, **Parlamento’dan Politika**, Sayı: 64, Ekim 1997, ss. 22-25.

Şahin, İsmail, “Cezaevleri Kördüğüm: Cemil Çiçek ile Röportaj”, **Nokta Dergisi**, Sayı: 1098 s. 26-27.

Turan, İlter, “Türkiye’de Siyasal Kültürün Oluşumu”, **Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme**, Alfa Yayınları: İstanbul, 2007, ss. 359-386.

Türkay, Mehmet, “AB-Türkiye Entegrasyonu”, **Sürekli Kriz Politikaları-1**, Metis Yayınları: İstanbul, 2004, ss. 194-208.

Türker, Melda., “E Tipi Cezaevi Mimari Tasarım Uygulamaları”, **Manisa Barosu Dergisi**, Sayı: 74, 2000, ss. 7-34.

Türker, Melda, Türk İnfaz Sistemi Alt Yapı Sorunları ve Bunlardan Kanaklanan Tutuklu ve Mahkumların Çözümüne Dair Çağdaş Öneriler: Podular/Indirect Supervision Mimari Tasarım, **Manisa Barosu Dergisi**, Sayı: 69, 1999, ss. 32-48.

Türker, Melda, “Türk Cezaevleri Alt Yapı Geliştirme Denemeleri: “E” Tipi, “Özel Tip” Cezaevlerinin Onarımları ve “F” Tiplerine Geçiş”, **Manisa Barosu Dergisi**, Yıl: 19 Sayı: 73, 2000, ss. 51-78.

Türker, Turgay, “Suç-Ceza Dengesinden Kamu Vicdanı Rahatsız”, **Nokta Dergisi**, 4 Mart 2000, ss. 14-16.

Yalman, Galip L., “Türkiye’de Devlet ve Burjuvazi”, **Sürekli Kriz Politikaları-1**, Metis Yayınları: İstanbul, 2004, ss. 44-75.

TBMM GENEL KURUL TUTANAKLARI VE RAPORLAR

Çiçek, Cemil, “Türk Ceza Kanunu ile Hapishane ve Tevkifhanelerin idaresi Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu”, **TBMM Genel Kurul Tutanakları**, Dönem 22, Toplantı 2, Şubat 2003.

Çilingiroğlu, Firuz, “Ceza ve Tutukevlerine İlişkin Açıklama”, **TBMM Genel Kurul Tutanakları**, Dönem 20, Toplantı 1, Mart 1996.

Kılıç, Muharrem, “Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi”, **TBMM Genel Kurul Tutanakları**, Dönem 22, Toplantı 2, Mayıs 2005.

Kutlu, İ. Önder, “Ceza ve Tutukevlerine İlişkin Açıklama”, **TBMM Genel Kurul Tutanakları**, Dönem 20, Cilt 1, Toplantı 1, Mart 1996.

Külcü, Muzaffer, “Türk Ceza Kanunu ile Hapishane ve Tevkifhanelerin İdaresi Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu”, **TBMM Genel Kurul Tutanakları**, Dönem 22, Toplantı 1, Şubat 2003.

Öztek, Selçuk, “7/6759-16788 Esas No’lu Soru Önergesinin Cevabı”, **TBMM Genel Kurul Tutanakları**, Dönem 20, Mart 1999.

Tan, Ahmet, “Ceza ve Tutukevlerine İlişkin Açıklama”, **TBMM Genel Kurul Tutanakları**, Dönem 20, Cilt 1, Toplantı 1, Mart 1996.

Türk, Hikmet Sami, “7/3247-8279 Esas No.lu Soru Önergesinin Cevabı”, **TBMM Genel Kurul Tutanakları**, Dönem 21, Toplantı 1, Şubat 2001.

Türk, Hikmet Sami, “Ceza ve Tutukevlerinin Sayı, Kapasite ve Nitelikleri”, **TBMM Genel Kurul Tutanakları**, Dönem 21, Toplantı 3, Ekim 2001.

Türk, Hikmet Sami, “Cezaevlerinin İçinde Bulunduğu Genel Durumuna İlişkin Açıklama” **TBMM Genel Kurul Tutanakları**, Dönem 21, Toplantı 2, Cilt 45, Ekim 2000.

Türk, Hikmet Sami, “7/3247-8279 Esas No.lu Soru Önergesine Verilen Cevap”, **TBMM Genel Kurul Tutanakları**, Dönem 21, Şubat 2001.

“İnsan Hakları ve Cezaevleri”, **İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi**, Cenevre, 2001.

“İnsan Hakları Komisyonu Bolu F Tipi İnceleme Raporu”, **TBMM İnsan Hakları Komisyonu**, 9.10.2003, s. 1-7.

İNTERNET KAYNAKLARI

Amnesty International, “Public Statement, Turkey: Concerns about risk of isolation in Turkish prisons”, 28 November 2000, www.amnesty.org, (22.03.2009).

Ashraf Mansour, “Hegel’s Critique of Liberalism and Social Contract Theories In The Jena Lectures”, s. 1,

<http://www.marxist.org/reference/archieve/hegel/txt/monsour.htm> (29.12.2008).

Çağdaş Hukukçular Derneği İstanbul Şubesi Cezaevi İzleme Komisyonu, “Ocak 2008 Raporu”, www.cagdashukukculardernegi.org/files/istczizrpOcak08.pdf, (22.03.2009).

Helsinki Yurttaşlar Derneği, “F Tipi Cezaevleri Raporu-12.06.2001”, <http://www.hyd.org.tr/?pid=304>, (15.03.2009).

Human Rights Watch,, “Abolition of Capital Punishment and Prevention of Torture”, Meeting Warsaw, September 2002, <http://www.hrw.org/europe/central-asia>, (29.07.2008).

Sağlam Yılmaz, “Cezaevlerinde Güvenlik ve Yönetim İlişkisi” <http://www.yayin.adalet.gov.tr> (25.09.2008)

“Tecrit Rejimi İle İlgili Düzenlemeler Geliştirmelidir”, <http://www.petitionline.com/tcrt23/petition.html> (03.08.2008).

Türker, Melda, “F Tipi Cezaevi Mimari Tasarımının Çağdaş Cezaevleri Modellerinin Gelişme Sürecinde Yeri”, http://www.hukukcu.com/bilimsel/kitaplar/F_tipi.htm (07.03.2008).

<http://arsiv.sabah.com.tr/2003/12/24/gnd118.html> (20.12.2007).

http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ab_rapor98.html (10.03.2009).

<http://www.cte.adalet.gov.tr/> (20.01.2008).

<http://www.genetikbilimi.com/genbilim/inmumsistem> (03.08.2008).

<http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2000/12/21/274054.asp>, (18.03.2009).

<http://www.milliyet.com.tr/default.aspx?aType=SonDakika&ArticleID=891107> (02.05.2008).

<http://www.niprisonservice.gov.uk/index.cfm/area/information/page/The1970> (20.08.2008).

<http://www.nisanyansozluk.com/search.asp?w=izolasyon> (03.10.2008).

<http://www.tihv.org.tr/www/ozel.asp> (05.07.2007).

<http://www.tdk.gov.tr/TR/SozBul> (03.10.2008).

3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanunu, TCK.

5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkındaki Kanun'nun (CEGTİK)

24. Maddesi, TCK.

ÖZGEÇMİŞ

Duygu Şenbel, 15 Mart 1983 tarihinde İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Kocaeli'nin merkez ilçesi olan İzmit'teki Ulugazi İlköğretim okulunda ilkokulu, Özel Atafen Lisesi'nde ortaokulu ve 24 Kasım Anadolu Lisesi'nde liseyi tamamlamıştır. 2005 yılında Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nden mezun olmuştur. 2005-2009 yılları arasında İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nde Araştırma Görevlisi olarak görev yapmıştır. Halen Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset ve Sosyal Bilimler Programında yüksek lisansına devam etmektedir.